

აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის მთავრობის საქვეუწყებო
დაწესებულება-საარქივო სამმართველო

*Sub-department of Ajara Autonomous Republic Government-
Archives Administration*

ISSN 2233-3541

ა რ ხ ე ი ო ნ ი
ARCHAEION

III

ბათუმი 2012 Batumi

სარედაქციო საბჭო:

თენგიზ ცინცკილაძე - აჭარის არ საარქივო სამმართველოს უფროსი (**სარედაქციო საბჭოს თავმჯდომარე**)

თამაზ ფუტკარაძე – საზღვარგარეთთან, საზოგადოებასთან, მასმედიასთან ურთიერთობისა და დოკუმენტების პუბლიკაციისა და გამოყენების განყოფილების უფროსი, მეცნიერებათა დოქტორი, ასოცირებული პროფესორი (**რედაქტორი**)

თეონა იაშვილი - ეროვნული არქივის გენერალური დირექტორი

სანდრო ბერიძე - აჭარის არ საარქივო სამმართველოს უფროსის მოადგილე

ნარგიზ ბასილაძე - აჭარის არ საარქივო სამმართველოს უფროსის მოადგილე

ელგუჯა ჩაგანავა – აჭარის არ საარქივო სამმართველოს აპარატის უფროსი

მაია რურუა – ეროვნული საარქივო ფონდის აღრიცხვის და სამეცნიერო – საცნობარო განყოფილების უფროსი

ფრიდონ ქარდავა - საზღვარგარეთთან, საზოგადოებასთან, მასმედიასთან ურთიერთობისა და დოკუმენტების პუბლიკაციისა და გამოყენების განყოფილების მთავარი სპეციალისტი

მარიანა პისკოვა - ნეოფიტ-რილსკის უნივერსიტეტის (ბულგარეთი) პროფესორი

ნურიე მურატოვა - ნეოფიტ-რილსკის უნივერსიტეტის (ბულგარეთი) პროფესორი

მერაბ კეზევაძე - ქუთაისის ცენტრალური არქივის დირექტორი

Editorial Board

Tengiz Tsintskiladze – Head of Ajara AR – Archives Administration (chairman of editorial board)

Tamaz Putkaradze – head of foreign, public, media relations and publication and utilization department, doctor of science, associate professor (editor)

Teona Iashvili – General Director of National Archives

Sandro Beridze – Deputy chief of Ajara AR - Archives Administration

Nargiz Basiladze - Deputy chief of Ajara AR - Archives Administration

Elguja Chaganava - head of office of Archives Administration

Maia Rurua – Archives Administration, Head of national archival fund's registration and scientific-informational department

Fridon Kardava – Archives Administration, senior specialist of foreign, public, media relations and publication and utilization department

Mariana Piskova – Professor of Neofit – Rilski University (Bulgaria)

Nurie Muratova – Professor of Neofit – Rilski University (Bulgaria)

Merab Kezevadze – Director of Kutaisi Central Archives

© აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის მთავრობის საქვეყნო
დაწესებულება – საარქივო სამმართველო 2012 წ

გამომცემლობა „უნივერსალი“, 2012

თბილისი, 0179, ი. ჭავჭავაძის ბაზ. 19, ☎: 222 36 09, 5(99) 17 22 30

E-mail: universal@internet.ge

საარქივო სამმართველოს სათავეებთან
(წაკითხულია 2012 წლის 2 მარტს არქივისტის დღისადმი მიძღვნილ III
სამეცნიერო კონფერენციაზე)

საარქივო საქმე სახელმწიფოებრივი მნიშვნელობის უმნიშვნელოვანესი დარგია. იგი ემსახურება ქვეყნის პოლიტიკურ, ეკონომიკურ, სამეცნიერო და კულტურულ ინტერესებს, წინაპრების დოკუმენტური მემკვიდრეობის დაცვას. ძველ საქართველოში დოკუმენტებს ინახავდნენ ეკლესიებში და სასახლის კარზე. მე-18 საუკუნეში იქმნება სპეციალური დაწესებულება – დავთარხანა.

XVI-XIX სს. სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოში, საკუთრივ აჭარაში სა-არქივო საგანძურს ისტორიული ბედუკუდმართობის გამო მიაღება მნიშვნე-ლოვანი ზარალი. დოკუმენტების ნაწილი დაზიანდა ან დაიტაცეს. 1878 წ. 20 აგ-ვისტოს ქუთაისში, თურქეთის კომისრებთან დადებული პირობების მიხედვით ბათუმისა და ბათუმის ოლქის შესახებ არსებული დოკუმენტები უნდა დარჩენი-ლიყო ადგილზე და გადასცემოდა ახალ ხელისუფლებას, მაგრამ ეს პირობები დაირღვა. აჭარის საქართველოსთან დაბრუნების შემდეგ მათი დიდი ნაწილი თურქებმა გაიტაცეს, ნაწილი პეტერბურგში იგზავნებოდა, ადგილზე დარჩენი-ლი დოკუმენტები კი ნადგურდებოდა და ნიავედებოდა, რადგან ვერ მოხერხდა დოკუმენტებისათვის შესაფერისი ფართის გამონახვა. ქალაქის თავის ანდრო-ნიკაშვილის მცდელობის მიუხედავად პრობლემა კვლავ მოუგვარებელი დარჩა. ბათუმის სამხედრო კომისრის ჟღენტის წერილიდან ირკვევა, რომ ბათუმის სამ-ხედრო კომისარიატში შექმნილა დროებითი კომისია სამხედრო-ისტორიული მასალების შეგროვებისა და კლასიფიკაციისათვის. სამხედრო კომისარი ით-ხოვს მკაცრი ღონისძიებების გატარებას, რათა თავიდან იქნეს აცილებული დო-კუმენტების „დატაცება და გაფუჭება“. ამ მიზნით აღრიცხვაზე უნდა აეყვანათ არსებული დოკუმენტები და საუწყებო არქივები გადასულიყო დროებითი კომი-სიის განკარგულებაში.

„საარქივო საქმის რეორგანიზაციის შესახებ“ საქართველოს რევკომის 1921 წლის დეკრეტის საფუძველზე აჭარაში დაიწყო დოკუმენტების შეგროვება და დაცვა. მოგვიანებით, 1923 წ. 11 აპრილს მიღებული იქნა გადაწყვეტილება გა-ნათლების სახალხო კომისარიატთან შექმნილიყო საარქივო განყოფილება. ეს დღე უნდა ჩაითვალოს აჭარაში საარქივო დაწესებულების დაბადების დღედ. აჭარის ცსა ჩამოყალიბდა ქალაქის მმართველობის არქივის ბაზაზე. ამ დროი-დან მოყოლებული სისტემატურად იკრიბებოდა სახელმწიფო მმართველობითი ორგანოების, წარმოება-დაწესებულებების, უწყებების დოკუმენტური მასალე-ბი. „საარქივო აპარატის შექმნის გეგმა“ ითვალისწინებდა საარქივო დოკუმენ-ტების თავმოყრას ერთ დაწესებულებაში (ასსცა, ფ. რ-2, ს. 23, ფურც. 163). გააქ-ტიურდა მანამდე არსებული დოკუმენტების მოძიების პროცესი. გადაწყდა „სხვადასხვა ადგილებში მყოფი არქივების ერთ არქივში მოგროვება“. დად-გინდა, რომ „დაახლოვებით ყველა ბათუმის დაწესებულებაში მყოფი არქივები იქნება წონით: ა) კომუნალურ მეურნეობაში - არანაკლებ 600 ფუთი; ბ) ცენტრო-სოიუზის სარდაფში - 500 ფუთი; გ) სახალხო ბანკის სარდაფში - 400 ფუთი; გ)

მე-2 ქალ. საავადმყოფოში - 15 ფუთი; დ) ბათუმის საბაჟოში - 400 ფუთი; ე) მუშათა და გლეხთა ინსპექციაში - 50 ფუთი; ე) ბურჟუაზიის საწყობში - 100 ფუთი; სულ 2200 ფუთამდე. ამის გადატანას მოუწდება 40-45 - მდე ერთი ცხენი დროგი და ოთხი მუშა (7-8 დღე მუშაობა. დღეში 1 ლირა თითო მუშას), სულ არქივის გადატანას დაჭირდება 100 ლირამდე (აცსა, ფ. რ-2, ს. 23, ფურც. 163). გეგმა ითვალისწინებდა არქივისათვის „ერთ დიდ ოთახს საწყობისათვის არანაკლებ 15X15 არშ., ერთ პატარა ოთახს 5X5 არშ. კანცელარიისა და სამუშაოებისათვის“, ასევე 4-იარუსიან თაროებს, რომელთა საერთო სიგრძე უნდა ყოფილიყო არანაკლებ 100 მეტრი (აცსა, ფ. რ-2, ს. 23, ფურც. 163). საარქივო მმართველობის მთავარი გამგის ს. კაკაბაძის N109 წერილიდან (1923 წ. თებერვალი) ირკვევა, რომ აჭარაში საარქივო დოკუმენტების განთავსების საკითხი რწმუნებულ გიორგი ფურცელაძის უანგარო, უხელფასო მუშაობის მიუხედავად ჯერ კიდევ მოუგვარებელია, რომ „დოკუმენტებისათვის გამოყოფილი ერთი ოთახიც კი დააცლევინა კომუნალური მეურნეობის გამგემ“ და საარქივო საქმეები გადაიტანეს სარდაფში (აცსა, ფ. რ-2, ს. 23, ფურც. 166). მანამდე, 1921 წ. ქალაქის საბჭოს სარდაფში აღმოაჩინეს დოკუმენტების გროვა. ასეთივე გროვა აღმოჩნდა 1923 წელსაც (აცსა, ფ. 89, ან. (7)1, ს. (72 Б) 253. მ. თავაძის სადიპლომო ნაშრომი)

ქალაქის საბჭოს სარდაფში აღმოჩენილი დოკუმენტების გროვა 1921 და 1923 წწ.

აუცილებელი გახდა მათი განთავსება ახალ შენობაში. საარქივო მმართველობის მთავარი გამგე აჭარისტანის სახალხო კომისართა საბჭოს თავმჯდომარეს თხოვდა, რათა მიღებულიყო „ზომები, რომ საარქივო საქმეს ბათუმსა და აჭარაში არ ეძლეოდეს ზიანი, რომლის გამოსწორება, თუ მას საქმეების დაღუპვა მოყვა, მომავალში შეუძლებელი იქნებოდა“. ს. კაკაბაძე აჭარის ასსრ - ის სახკომსაბჭოს თავმჯდომარეს თხოვდა დახმარებას, რათა საარქივო დოკუმენტებისათვის ბათუმში გამოყოფილიყო „შესაფერისი ბინა და თუ ეს ამ მოკლე ხანში შეუძლებელი იყო, საჩქაროდ დაბრუნებოდა მას ფართი წინანდელი კომუნალური მეურნეობის შენობაში, მომავალში კი მოპოვებულიყო უფრო ფართე ბინა“ (აცსა, ფ. რ-2, ს. 23, ფურც. 166). ბათუმში - მთავარი საარქივო სამმართველოს რწმუნებულის გიორგი ფურცელაძის 1923 წ. 9 მარტის მოხსენებიდან ირკვევა, რომ საარქივო დოკუმენტები მიმობნეული იყო ქალაქის სხვა-

დასხვა დაწესებულებებში, კერძოდ: „1: ბათუმის სამხედრო გუბერნატორის, საპოლიციო, ქალაქ ბათუმის თვითმმართველობის, ტრაპეზონის და ბაქოს სამხედრო რკინის გზების, - მოთავსებულია კომუნალური მეურნეობის შენობაში, ქვედა სარდაფში; 2: სასამართლოს პალატის და ოლქის სასამართლოსი, რომელიც თბილისიდან აქ არის ჩამოტანილი, მოთავსებულია „ცენტროსოიუზის“ შენობაში, ქვედა სარდაფში. 3. დანარჩენი ამიერკავკასიის, რუსეთ-აზიის და კავკასიის ბანკების - მოთავსებულია ეხლანდელი სახალხო ბანკის შენობაში, ქვედა სარდაფში 4. ბათუმის საბაჟოს არქივი მოთავსებულია ბათუმის საბაჟოს საკუთარ შენობაში, პატარა ოთახში 5. ამის გარდა არის მცირე არქივი სასანიტარო დაწესებულებების, რომელიც მოთავსებულია მე-2 ქალ. საავადმყოფოში 6. ციხესიმაგრის საინჟინერო არქივი - ინახება ფოსტ. „ბურუნტაბიის“ საწყობში“ (აცსა, ფ. რ-2, ს. 23, ფურც. 166). რწმუნებული შეშვოთებულია იმის გამო, რომ ყველა ზემოთაღნიშნულ დაწესებულებაში დგება წყალი, „ქაღალდები და ნოტვილი და გამწვანებულია“ და თუ შესაფერისი ფართი არ გამოინახა დოკუმენტებისათვის, ისინი „სრულებით გამოუსადეგარი იქნება არქივის მასალათ“ (აცსა, ფ. რ-2, ს. 23, ფურც. 166). ასეთ შემთხვევაში გიორგი ფურცელაძე მიზანშეწონილად მიიჩნევდა „გადარჩეულიყო საქმეები და ცენტრში გადაგზავნილიყო“, რათა შესაძლებელი ყოფილიყო „დაღუპვის გზას მყოფი მთელი საარქივო მასალის“ გადარჩენა (აცსა, ფ. რ-2, ს. 23, ფურც. 167).

მაღე, არქივისათვის გამოიყო სათავსო ქალაქის საბჭოს შენობაში, თუმცა იგი იყო ბნელი, ნესტიანი. წვიმის დროს დგებოდა წყალი, ნადგურდებოდა დოკუმენტები. ამიტომ აუცილებელი გახდა სხვა შენობის მოძიება, რასაც რამდენიმე წელი დაჭირდა. მოგვიანებით, საარქივო დოკუმენტების განთავსებისათვის **ლიკვიდირებული ლომბარდის შენობაში (ინფორმაციის დაზუსტებასა და დახმრებისათვის ელგუჯა ჩაგანავას და მაია რურუას მადლობას მოვახსენებთ)** გამოყოფილი იქნა 3 ოთახი და ერთი დერეფანი, თუმცა, შემდეგში მხოლოდ ერთი ოთახი დაუტოვეს. ქალაქის არქიტექტორმა უფლება არ მისცა საცავში განეთავსებინათ ორ სტელაჟზე მეტი, რადგან შენობის იატაკი მეტ სიმძიმეს ვერ გაუძლებდა. ამიტომ დოკუმენტების ნაწილი ისევ სარდაფში განათავსეს. ცხადია, აღნიშნული შენობა ვერ აკმაყოფილებდა დოკუმენტსაცავისადმი წაყენებულ მოთხოვნებს. საკითხის მოსაგვარებლად განათლების სახ. კომისიარიიტიდან კომუნალური მეურნეობის ხელმძღვანელობის სახელზე გაიგზავნა წერილი. ავტორი ს. რეშიდი ითხოვდა არქივისათვის შენობის შედავათიან პირობებში გადაცემას. პარტკომის წინაშე აღიძრა შუამდგომლობა, რათა არქივისათვის გადაეცათ ყოფილი „**სამხედრო სობორის**“ შენობა. ამ შუამდგომლობას ეთანხმება კომუნალური მეურნეობის მმართველიც.

ლიკვიდირებული ლომბარდი

სამხედრო ტაძარი

ეს პროექტი ვერ განხორციელდა, რადგან ჯერ ერთი, როგორც ჩანს მაშინვე მტკიცედ იყო გადაწყვეტილი მისი დაბრუნება, ამასთან, იმუამად სამხედრო ტაძარში მუზეუმი იყო განთავსებული. არქივის მმართველის პროფესორ სპილიოტისადმი აღმასრულებელი კომიტეტის თავმჯდომარის მოადგილის 1928 წ. 13 ოქტომბრის წერილში აღნიშნულია, რომ „სობორის გათავისუფლებამდე არქივი გადაეტანათ ოთახებში, სადაც ადრე მოთავსებული იყო განათლების სახალხო კომისარიატი“. მალე დოკუმენტები დროებით განათავსეს **ორჯონიკიძის და პიონერის ქუჩების კვეთაში მდებარე ახალ შენობაში**.

17 წლის განმავლობაში არქივმა 10-ჯერ შეიცვალა ადგილი. საარქივო მასალების გადატანისას არაერთი დოკუმენტი განადგურდა. 1936 წლიდან არქივმა ბინა დაიღო ლიბკნეხტის N 44-ში (ახლ. მაზნიაშვილის ქუჩა) **მდებარე ბინიანთ ოფლის ყოფილ სახლში, არქიტექტორთა კავშირის ყოფილ სასტუმროში (ე. წ. სოკოს შენობა), ხოლო 1938 წ. 14 დეკემბერს საარქივო დოკუმენტები გადაიტანეს კათოლიკური ეკლესიის შენობაში (შაუმიანის, ეხლ. დიმიტრი თავდადებულის 53).**

სოკოს სახლი

კათოლიკური ეკლესია

1962 წ. გადაწედა არქივისათვის სპეციალური შენობის აშენება. გამოუყეს მიწა გორკის, ეხლ. გორგილაძის ქუჩის ბოლოში, შემუშავდა შესაბამისი პროექტი, რომლის საფუძველზეც აშენებული იქნა არქივის სამსართულიანი შენობა,

სახელმწიფო არქივი

დოკუმენტების მიღება

სამშენებლო სამუშაოები

სახელმწიფო არქივი

მაგრამ ეს შენობა სრულიადაც ვერ აკმაყოფილებდა თანამედროვე მოთხოვნებს, არ იყო გათვალისწინებული საარქივო დაწესებულების სპეცი-

ფიკა, არ არსებობდა დოკუმენტების მოვლა – შენახვისათვის საჭირო პირობები, ამიტომ 1968 წ. დაიწყო საარქივო დაწესებულებისთვის ახალი, 6 სართულიანი შენობის მშენებლობა, თუმცა იგი დროში გაიწელა და ექსპლოატაციაში შევიდა მხოლოდ 1992 წელს.

2011 წლის სარემონტო სამუშაოების დაწყებამდე საარქივო სამმართველოს ადმინისტრაციული შენობა ქალქის უსახურ ნაგებობათა რიცხვს განეკუთვნებოდა:

საარქივო სამმართველო

სარემონტო სამუშაოების დაწყებამდე

2011 წ. ოქტომბერ-დეკემბერში ამ შენობას ჩაურატდა სარემონტო სამუშაოები, ფაქტიურად მწყობრში ჩადგა ახალი შენობა. საარქივო სამმართველო აღიჭურვა თანამედროვე საოფისე ავეჯით და კომპიუტერული ტექნიკით.

საარქივო სამმართველო სარემონტო

სამუშაოების დასრულების შემდეგ

შეკეთდა და კეთილმოეწყო სამუშაო ოთახები, კანცელარია და სამკითხველო დარბაზი.

სამკითხველო დარბაზი

დღეისათვის საარქივო სამმართველოს შენობა ერთ-ერთი ყველაზე თანამედროვე, ღამაზი და კეთილმოწყობილი საარქივო დაწესებულებაა საქართველოში. მასში დაცულია 1648 ფონდის 564870 საქმეთა ერთეული. არქივის ფონდსაცავებში დაცული დოკუმენტების რაოდენობა ყოველწლიურად იზრდება.

გამოყენებული წყაროები:

1. ასსცა (აჭარის საარქივო სამმართველოს ცენტრალური არქივი), ფ. რ-2, ს. 23, ფურც. 166-167.
2. ასსცა, ფ. 89, ან. (7)1, ს. 72 ბ. მ. თავაძის სადიპლომო ნაშრომი
3. ასსცა, ფოტოდოკუმენტები

Tamaz Putkaradze, Nato Kikava

Sources of Archives Administration

Summary

The archival work is of the most important branch of state importance. It serves county's political, economical, scientific and cultural interests, and also protection of ancestors documentary memory. In the article according to archival data is discussed about main issues of Ajara archival institution history since its foundation.

აფხაზები აჭარაში

სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ზღვისპირა ზოლი XIX ს. მეორე ნახევრიდან იქცა ინტენსიური სამეურნეო და ეკონომიკური ათვისების ზონად. ხელსაყრელმა ბუნებრივ-გეოგრაფიულმა პირობებმა, ბათუმის საპორტო ქალაქად ქცევამ ხელი შეუწყო რეგიონის ეკონომიკურ დაწინაურებას, მიიზიდა მოსახლეობის ფართო ფენები. ყოველივე ამან განაპირობა მოსახლეობის ეთნიკური სიჭრელე. დღეისათვის ბათუმში ქართველების გვერდით ცხოვრობენ: რუსები, ებრაელები, სომხები, უკრაინელები, აზერბაიჯანელები, ბერძნები, ქურთები და სხვა ერის წარმომადგენლები. მათ შორის განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭებათ აფხაზებს. აჭარის საარქივო სამმართველოში დაცულია მეტად საინტერესო მონაცემები, რომლებიც ასახავენ აფხაზთა აჭარაში დამკვიდრების ისტორიას, მრავლადაა დოკუმენტური წყაროები აფხაზთა რაოდენობის, გვარობრივი შემადგენლობის, მუჰაჯირობის, განსახლების საკითხთან დაკავშირებით. აღნიშნულ თემაზე დაიწერა არა ერთი საყურადღებო სამეცნიერო ნაშრომი, ფუნდამენტალური გამოკვლევები. ზოგიერთ ნაშრომში გამოთქმული მოსაზრებები საჭიროებენ დაზუსტებას, ნაწილი კი აშკარად ტენდენციურ ხასიათს ატარებს. ერთ-ერთი ასეთი ავტორია თეიმურაზ აჩუგა. იგი წლების განმავლობაში მუშაობდა ბათუმში, სამეცნიერო კვლევით ინსტიტუტში. მოგვიანებით იგი გახდა სეპარატისტული აფხაზეთის პარლამენტის წევრი და ანტიქართული მოძრაობის ერთ-ერთ ლიდერად მოგვევლინა. ბოლო პერიოდში აფხაზეთში გამოცემულ წიგნში მან სამეურნეო-სოციალური (გალის რაიონი) აფხაზებად გამოაცხადა (მსგავსი მოსაზრებები ქართველებთან მიმართებაში გამოხატულია თურქულ ისტორიოგრაფიაში, სადაც ქართველები მოიაზრებიან თურქული მოდგმის ყივჩაღების შთამომავლებად). ამიტომაც განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება ეთნიკური ჯგუფის ისტორიის ობიექტურ შესწავლას, მეცნიერული რეკომენდაციების შემუშავებას, რათა არ იქნეს დაშვებული ისეთი შეცდომები, რომელთაც შესაძლოა მოჰყვეს გამოუსწორებელი შედეგები.

საქართველო, როგორც პოლიეთნიკური და გეოპოლიტიკური თვალსაზრისით სტრატეგიული ქვეყანა, ყოველთვის იდგა ეთნოკონფლიქტების გაღვივების საშიშროების წინაშე. ანტიქართული დემოგრაფიული პოლიტიკის წყალობით იმპერიის ხელისუფლებამ შეძლო საქართველოს სასაზღვრო ზოლში ინოეთნიკური ჯგუფების დამკვიდრება, თანაც ეს კეთდებოდა შეფარულად, ეშმაკური პოლიტიკის გამოყენებით, ისე, რომ ამა თუ იმ უცხოეთ-ნიკური ჯგუფის კომპაქტური დასახლება ტერიტორიულად ესაზღვრებოდა მისივე ეთნოსით დასახლებულ სხვა სახელმწიფოს. ასე შეიქმნა ინოეთნიკური ჯგუფების „მიკრო კუნძულები“ საქართველოს თითქმის მთელი სასაზღვრო ზოლის გაყოფებით, კერძოდ, სამცხე-ჯავახეთში-სომხეთის მოსაზღვრე ტერიტორიაზე – სომხების, ქვემო ქართლში-აზერბაიჯანის სასაზღვრო ზოლში-აზერბაიჯანელების, კახეთში-დაღესტნის მოსაზღვრე ტერიტორიაზე – ლეკების, პანკისის ხეობაში-ჩეჩნეთის მოსაზღვრე ტერიტორიაზე-ქისტების, სამაჩაბლოში-ჩრდილოეთ ოსეთის მოსაზღვრე ტერიტორიაზე – ოსების კომპაქტური დასახლებები.

საქართველოს განუყოფელი ნაწილი-აფხაზეთი, დღეს რუსეთის ფედერაციის მიერ აღიარებულია დამოუკიდებელ რესპუბლიკად. აფხაზეთში მიმდინარე მოვლენები სპეციფიკურობით ხასიათდება. მასში მონაწილეობას იღებს ადგილობრივი მოსახლეობის სხვადასხვა ჯგუფი, მაგრამ ყოველგვარი შეფარვის გარეშე მოქმედებს გარეშე ძალა-ერთის მხრივ თავად რუსული სახელმწიფო მანქანა, მეორეს მხრივ კაზაკები, ჩრდილო კავკასიელი ბოვეიკები თუ სხვა ჯგუფები. აფხაზეთში მიმდინარე პროცესებში ჩაბმული აღმოჩნდნენ ჩეჩნებიც, რამაც თავის დროზე საქართველოს ახალი სირთულეები შეუქმნა.

აღნიშნული ფაქტორების გათვალისწინებით, მიზნშეწონილად მიგვაჩნია წარმოვაჩინოთ სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოში, საკუთრივ აჭარაში მცხოვრებ აფხაზთა ეთნიკური ისტორიის ზოგიერთი საკითხი. რასაკვირველია, წინა პლანზე უნდა წამოიწიოს ისეთი მოვლენები, რომლებიც ხელს შეუწყობენ არაქართული ეთნიკური ჯგუფების ინტეგრაციას ქართულ ეთნოსოციალურ ორგანიზმში.

აჭარაში აფხაზების დასახლება XIX ს. პირელ ნახევარში დაიწყო, მაგრამ მან მასიური ხასიათი მიიღო XIX ს-ის 60-70-იან წლებში, რაც მუჰაჯირობის პერიოდთან არის დაკავშირებული. მუჰაჯირობა ყველაზე ტრაგიკულ მოვლენადაა მიჩნეული აფხაზი და კავკასიის სხვა ხალხების მრავალსაუკუნოვან ისტორიაში. მუჰაჯირობა-წერს შ. ინალ-იფა, ეს არის არა უბრალოდ უბედური ეპიზოდი, არამედ უმძიმესი ეროვნული ტრაგედია, რამაც გამოიწვია აფხაზთა სწრაფი შემცირება თავისთავად სამშობლოში და დააყენა აფხაზი ხალხი ფიზიკური განადგურების საშიშროების წინაშე (ანუგბათ., 1988: 3,4).

აფხაზეთის ისტორიაში ცნობილია გადასახლების 5 ტალღა: 1840-1841 წწ., გენერალ მურავიოვის დამსჯელი ექსპედიციის შემდეგ; 1853-1856 წწ., ეთრიმის ომის დრო; აფხაზეთის სამთავროს გაუქმების (1864) შემდეგ, მაგრამ გადასახლებამ ყველაზე სერიოზული ხასიათი მიიღო 1866 წ. ლიხნის აჯანყების პერიოდში, განსაკუთრებით კი 1877-1878 წლების რუსეთ-თურქეთის ომის დროს (Копешавидзе Г., 1985:3).

ცნობილია, რომ კავკასია და მათ შორის აფხაზეთი უძველესი პერიოდიდან წარმოადგენდა სხვადასხვა ჯურის აგრესორთა შემოსევების ობიექტს. ელინები, რომაელები, სპარსელები, არაბები, ოსმალები და სხვა. გამუდმებით ეწეოდნენ დამპყრობლურ ომებს აფხაზი და სხვა ხალხების დასამონებლად. მე-19 ს. დასაწყისში, კერძოდ 1810 წელს, აფხაზეთის სამთავრო ოფიციალურად შევიდა რუსეთის იმპერიის შემადგენლობაში, რის შემდეგაც დაიწყო აფხაზთა შფოთიანი ცხოვრება. მართალია, აფხაზეთის მთავარმა გიორგი შერვაშიძემ (ჩაჩბა) და დიდებულთა ნაწილმა აღიარეს ცარიზმის პროტექტორობა, მაგრამ მოსახლეობის დიდმა ნაწილმა, განსაკუთრებით გლეხობამ, უარი განაცხადა რუსეთის ქვეშევდომობაზე. დაიწყო ანტიკოლონიური გამოსვლები.

აფხაზეთის საბოლოოდ დამორჩილების გზაზე ცარიზმი საჭიროდ თვლიდა ეროვნული თავისუფლებისათვის ასე თავგანწირვით მებრძოლი მკვიდრი მოსახლეობის გადასახლებას იმპერიის საზღვრებს გარეთ. კავკასიის მეფისნაცვალმა იმპერატორ ალექსანდრე II-ს თხოვდა - კავკასიის შავიზღვისპირეთის საბოლოოდ „გაწმენდას“ მკვიდრი მოსახლეობისაგან. სწორედ ამ პერიოდს ემთხვევა ასიათასობით აფხაზურ-ადიღური და სხვა კავკასიელი ხალხის მასობრივი, ძალდატანებითი აყრა-გადასახლება მშობლიურ-

რი მიწა-წყლიდან. 1864 წლის 2 აპრილს რუსეთის სამხედრო შტაბში მისული უბიხების, შაფსულების და საძეხის წარმომადგენლებს, რომლებიც ითხოვდნენ სამშობლოში დარჩენის ნებართვას, მიეცათ მკაცრი მითითება, რომ ერთი თვის განმავლობაში გადასახლებულიყვნენ ოსმალეთში, წინააღმდეგ შემთხვევაში მთიელები ჩაითვლებოდნენ სამხედრო ტყვეებად და მათ მოექცეოდნენ საომარი წესების შესაბამისად. 19 აპრილს რუსეთის ჯარებს მთებში უკვე აღარ დახვდათ მოსახლეობის ნაწილი, თუმცა მთიელების დიდი ნაწილი არ აპირებდა სამშობლოს დატოვებას. მათ გადაწყვიტეს ბოლომდე ებრძოლათ დამოუკიდებლობისათვის. სისხლისმღვრელი ბრძოლების შემდეგ მთიელები იძულებული გახდნენ მიეტოვებინათ მამა-პაპათა მიწა-წყალი და უცხოეთში გადახვეწილიყვნენ. მთებსა და უღრან ტყეებში გახიზნული მოსახლეობის ამოსაუღებად დაიგზავნა საგანგებო დამსჯელი რაზმები, რომლებმაც ერთგულად შეასრულეს მათზე დაკისრებული მოვალეობა - არ დაინდეს არც ბავშვები, არც ქალები და არც მოხუცები (აჩუგბა თ., 1988:12). ივანე ჯავახიშვილის თქმით „მეკომურნი აჰყარეს ხოლო 1867 წ. აფხაზეთის აჯანყების შემდგომ, წებელდის მოსახლეობის უკანასკნელი ნაწილიც დიდით პატარამდე, დედაბუდიანად აყრილი და ოსმალეთში განდევნილი იყო“ (ივ. ჯავახიშვილი, 1989)

როგორც 1864 წლის, ასევე 1866-1867 წლების მუჰაჯირობის პერიოდში რუსეთის ხელისუფლების წარმომადგენლები ოსმალეთის მთავრობასთან მოლაპარაკებას მართავდნენ და საგანგებო გემებსაც ადგენდნენ თუ რამდენი კაცი, როდის და რა საშუალებით გადაესახლებინათ აფხაზეთიდან ოსმალეთში.

რუსეთისა და ოსმალეთის მთავრობათა თანამშრომლობა აფხაზებისა და სხვა კავკასიელი ხალხების მუჰაჯირობის საქმეში შემთხვევითი არ ყოფილა. თუ რუსეთი აბორიგენი მოსახლეობის გადასახლებით კავკასიის კოლონიზაციის საქმეს „აწესრიგებდა“, თურქეთის ხელისუფალთ გამოჩნული ჰქონდათ რუსეთის იმპერიიდან გამოქცეული მთიელები დაებინავებინათ ოსმალეთის დაუსახლებელ და ნაკლებად დასახლებულ ოლქებში, აგრეთვე რუსეთის საზღვრისპირა რაიონებში. ამ კონტინგენტს სულთანი გამოიყენებდა ოსმალეთის იმპერიაში მიმდინარე ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის ჩასახშობად და რუსეთის წინააღმდეგ საბრძოლველად მოსალოდნელ ომში (აჩუგბა თ., 1988:15)

ახალი უბედურება დაატყდათ აფხაზებს 1877-1878 წლების რუსეთ-თურქეთის ომის პერიოდში. ომითა და რუსეთის ბიუროკრატიული ხელისუფლებით შეწუხებული გლეხობა აჯანყდა. ცარიზმმა გლეხთა ეს გამოსვლაც სისხლში ჩაახრშო და მოსახლეობა განაიარაღა. მაგრამ მალე რუსთა ჯარის სარდლობამ სამხედრო ნაწილები მთებში გახიზნა. ბედის ანაბარა მიტოვებულ ქალაქებსა და სოფლებს ოსმალეები შეესივნენ. ხოლო როცა ბრძოლის სასწორი რუსეთის მხარეს გადაიხარა, დამარცხებული ოკუპანტები უკან იხევდნენ, სოფლებს აოხრებდნენ და თან უიარაღო მოსახლეობას ძალით მიერეკებოდნენ ზღვის ნაპირისაკენ, იქედან კი გემებით მიჰყავდათ ოსმალეთში. „თურქებმა-გვითხულობთ აფხაზ მუჰაჯირთა ერთ-ერთ წერილში, სხვადასხვა მიზეზების გამო ჩვენ დაპატიმრება დაგვიწყეს... როდესაც თურქებს საქმე ცუდად წაუვიდათ უკან დახევის დროს, ჯარი ჩვენს სოფელს შემოესია... და ხალხს ძალად მიერეკებოდნენ ნაპირებისაკენ, გაქცეულებს კი ხვრეტდნენ (მეგრელიძე შ., 1964:4). შიმშილი და ეპიდემია მუსრს აფ-

ლებდა სამშობლოდან მოწყვეტილ ტყვეებს. ოსმალთს ჯარისკაცები არ ერიდებოდნენ გემების გათავისუფლებას „უსარგებლო ტვირთისაგან“. თურქებს გემებით მიჰყავდათ მოხუცებიც, ახალგაზრდებიც, და ბავშვებიც, მარგამ როგორც კი გემი ზღვის სიღრმეში გაუჩინარდებოდა, იწყებოდა აფხაზი ტყვეების „დახარისხება“. ყველა მოხუც მამაკაცს, ვისაც კი იარაღის ტარება არ შეეძლო, მოხუც ქალებს, რომლებიც ჰარამხანისათვის არ გამოდგებოდნენ, ბავშვებს, ვისაც დედის მზრუნველობა ესაჭიროებოდათ გემებიდან ზღვაში ყრიდნენ (აჩუგბა თ. 1988:17).

სერგეი მესხის ცნობით მარტო 1877-1878 წწ. მუჰაჯირობისას აფხაზეთიდან გასახლებულ იქნა 50 ათასი აფხაზი. ლიტერატურაში გხვდება სხვა ციფრებიც. სადავოა სულ რამდენი ათასი კაცი გადაასახლეს აფხაზეთიდან XIX ს. მეორე ნახევარში, მაგრამ ერთი რამ ცხადია, მუჰაჯირობამდე დასახლებული მხარე 70-იანი წლების ბოლოსათვის თითქმის დაცარიელდა (აჩუგბა თ. 1988:18-19).

ოსმალეთში ძალდატანებით გადასახლებული აფხაზები მთავრობამ „მოდალატეებად“ მონათლა და აუკრძალა მათ სამშობლოში დაბრუნება. ხოლო ვინც გადასახლებას გადაურჩა, ისინი მეფის წინაშე „დამნაშავეებად“ გამოაცხადეს, თვით სახელწოდება „აფხაზეთი“ ხმარებიდან ამოიღეს და მას სოხუმის ოლქი უწოდეს (აჩუგბა თ. 1988:19).

ასეთ სავალალო მდგომარეობაში იმყოფებოდა აფხაზეთი და მისი მოსახლეობა, როცა აფხაზთა ერთი ნაწილი აღმოჩნდა აჭარის ტერიტორიაზე (აჩუგბა თ. 1988:20), თუმცა აჭარის ზღვისპირეთში მათი დასახლება XIX ს-ის 60-იანი წლების დასაწყისიდან მიმდინარეობდა (აჩუგბა თ. 1988:21).

ემიგრანტები აჭარაში არა მარტო უშუალოდ აფხაზეთიდან გადმოსახლების შემდეგ რჩებოდნენ საცხოვრებლად, არამედ ოსმალეთში გადასახლების შემდეგაც ბრუნდებოდნენ აჭარაში იმ იმედით, რომ აქედან ისევ მშობლიურ მიწას დაუბრუნდებოდნენ, მაგრამ ჯერ ოსმალეთის, შემდეგ კი რუსეთის ხელისუფლება არ აძლევდა სამშობლოში დაბრუნების ნებას, რის შემდეგაც მათი ნაწილი აჭარაში რჩებოდა საცხოვრებლად, ნაწილი კი უკან ოსმალეთში ბრუნდებოდა (აჩუგბა თ. 1988:22).

წერილობითი მონაცემების მიხედვით ირკვევა, რომ თურქ ხელისუფლებას აფხაზები ძირითადად დაუსახლებია ქალაქ ბათუმსა და მის შემოგარენში. 1860-იანი წლების დასაწყისში აფხაზები დასახლებულან: კალტიბაურში, ყუმადიეში (ჩელტა), იმამიეში (სალუბაური), ბედენიეში, ფეიზიეში, სოუქსუში, იჯადიეში, ფერიეში/შუქრიში, ლუთფიეში, ათიეში, ადლიეში, ნურიეში, ერგეში, მაჰმუდიეში, ნამანდროში/უზათიეში, ურესში და სხვა (სიჭინავა ვ. 1958:53; აჩუგბა თ. 1988:28). დაახლოებით იმავე პერიოდიდან აფხაზები ცხოვრობდნენ გონიოში, ჭარნალში, მახინჯაურში, ჩაქეში, ციხისძირში, ბობოყვათში, ქობულეთში, ფიჭვნარში და სხვა დასახლებულ პუნქტებში. ემიგრანტებისათვის უმეტესად დაუსახლებელი მიწები გამოუყვიათ, კერძოდ სახელმწიფოს კუთვნილი, ე.წ. ერაზი მირიეს კატეგორიის მიწები (კავკასიის მთიელთა ოსმალეთში დაფუძნების საქმეს ემსახურებოდა კანონი, რომელიც ჯერ კიდევ ყირიმის ომის დროს (1853-1856 წწ) შემუშავდა. ამ კანონის მიხედვით კავკასიელ ემიგრანტებს უსასყიდლოდ ეძლეოდათ „ერაზი მირიეს“ კატეგორიის თავისუფალი, ნაყოფიერი მიწები. ახალმოსახლებები გარკვეული ვადით თავისუფლდებოდნენ გადასახადებისაგან და სამხედრო

ბეგარისაგან (ავალიანი ა. 1960). დასახლებიდან 20 წლის გასვლის შემდეგ მუჰაჯირებს მათთვის გამოყოფილი მიწის ნაკვეთის გაყიდვის უფლება ეძლეოდათ. კერძო საკუთრებად ქცეული მიწები, ე.წ. „მულქი“, ოსმალთა ბატონობის პერიოდში აჭარაში გამონაკლისის სახით არსებობდა (ავალიანი ა. 1960:104-106). ამგვარი შედავათები უკავშირდებოდა ლტოლვილთა აჭარის ტერიტორიაზე დასახლების სურვილს და ოსმალთა სამხედრო-პოლიტიკურ ინტერესებს.. აფხაზი მუჰაჯირების მიმართ ოსმალთა მიერ გატარებული მიწის კანონი მოგვიანებით ცარიზმის მოხელეებმა თავიანთ სასარგებლოდ გამოიყენეს. აჭარაში აფხაზ მუჰაჯირთა ძირითადი ნაწილის დასახლების ვადა 20 წელს არ აღწევდა. რუსეთის ხელისუფლებამ ქალაქში, განსაკუთრებით კი მის ცენტრალურ უბნებში მცხოვრები აფხაზების უმეტესობა აასახლა და ბედის ანაბარა მიატოვა. მათი ნაწილი იძულებული გახდა ისევ თურქეთში გადასახლებულიყო, რადგან აფხაზეთში დასახლების უფლება არ ეძლეოდათ. მცირე ნაწილი კი ბათუმთან ახლო მდებარე სოფლებში დასახლდა. განსაკუთრებით დაზარალებდნენ ქალაქის ერთ-ერთი უბნის - „ნურის“ მცხოვრებნი (აჩუგა თ.1988:29).

აჭარაში მცხოვრები აფხაზთა წინაპრები აფხაზეთის სხვადასხვა რეგიონებიდან არიან გადმოსახლებული. ხ. ბლაჟა აჭარის აფხაზებს ორ ჯგუფად ყოფს: ფერეულ და ანგისელ აფხაზებად. ავტორი ასევე აღნიშნავს, რომ ანგისელი აფხაზები გადმოსახლებული არიან სოფ. თხუბუნიდან (მდ. კელასურის მარცხენა სანაპირო) და თავიანთ თავს „სოხუმელ აფხაზებს“ უწოდებენ, ხოლო ფერეულეები-საძენიდან (გაგრა-ადღერი). დაახლოებით ამავე აზრისაა ე. კილბაც. ორივე ავტორი მიიჩნევს, რომ ანგისელთა მეტყველება ახლოსაა აფხაზური ენის აბჟუურ დიალექტთან, ხოლო ფერეულთა მეტყველება აფხაზური ენის ბზიფურ დიალექტთან. საკუთრივ აჭარის აფხაზებიც წარმომავლობის თვალსაზრისით ფერეულ აფხაზებს ასხვავებენ ანგისელებისაგან. ფერეულეები ანგისელებს უწოდებენ ბზიფის აფხაზებს - „ბზიფაა აფსუა“, ხოლო ანგისელი აფხაზები ფერეულეებს ჩერქეს აფხაზებს - „ჩერქეს აფსუა“ (აჩუგა თ.1988:36). აჭარაში მცხოვრები ჩერქეს აფხაზთა შთამომავლები, რომლებიც ძირითადად სოფ. ფერიაში ცხოვრობენ, საძენიდან ანუ „მცირე აფხაზეთიდან“ უნდა იყვნენ გადმოსახლებულნი. ეს ტერიტორია ქართულ წყაროებში ჯიქეთის, ხოლო იქ მცხოვრებნი ჯიქების სახელწოდებითაა ცნობილი. 1886 წ. მონაცემებით ბათუმის ოკრუგში სულ 915 აფხაზი იყო აღრიცხული (თოფჩიშვილი რ. 2007). საქართველოს მოსახლეობის 2002 წლის საყოველთაო აღწერის მიხედვით აჭარაში სულ 1558 აფხაზი ცხოვრობს, მათგან – 800 ქ. ბათუმში; 15 ქედის რაიონში; 50 ქობულეთის რაიონში; 25 შუახევის რაიონში; 645 ხელვაჩაურის რაიონში; 23 ხულოს რაიონში (საქართველოს მოსახლეობის პირველი საყოველთაო აღწერის შედეგები, ტ.1, თბ. 2003).

აჭარაში, ქართველებსა და აფხაზებს შორის საუკუნოვანი თანაცხოვრების პირობებში უბრალო გაუგებრობის არცერთი შემთხვევაც კი არ დასტურდება. აფხაზები აქტიურად მონაწილეობენ რეგიონის საზოგადოებრივ და კულტურულ ცხოვრებაში. საფუძვლიანად შეიძლება ითქვას, რომ აჭარაში ამ ორ ხალხს შორის ურთიერთობა არის მეგობრობისა და კეთილმეზობლობის, ეროვნებათაშორისი ურთიერთობის კლასიკური მაგალითი. ქართველები და აფხაზები შესანიშნავად იცნობენ ერთმანეთს. ყოველი აფხაზი ან ის ქართველი, რომელსაც დედა, ბებია ან ოჯახის რომელიმე

წვერი აფხაზი ჰყავს, სიამოვნებით საუბრობს თავის გენეტიკურ წარსულზე. აჭარაში მცხოვრები ქართველები აფხაზებს თვლიან პატიოსან, მშრომელ, წესიერ, სტუმართმოყვარე ხალხად (გვანცალაძე თ., ტაბიძე მ. 2011:27). ყოველივე ეს ქართველების და აფხაზების ურთიერთდობა-ურთიერთპატივისცემაზე მიუთითებს და წარმოდგენას გვიქმნის ქართველ-აფხაზთა მშვიდობიანი თანაცხოვრების ტრადიციულ მექანიზმებზე.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ავალიანი. ა., მიწათმოქმედების ფორმები აჭარაში, ბათუმი, 1960
2. აჩუგბა თ., აფხაზთა დასახლება აჭარაში. ბათ., 1988
3. გვანცალაძე თ., ტაბიძე მ. აჭარაში მცხოვრებ აფხაზთა იდენტობა. თბ. 2011
4. თოფჩიშვილი რ., კავკასიის ხალხთა ეთნოგრაფია. თბ., 2007
5. მეგრელიძე შ., აჭარის წარსულიდან თბ., 1964, გვ. 4.
6. საქართველოს მოსახლეობის პირველი საყოველთაო აღწერის შედეგები, ტ.1, თბ. 2003
7. სიჭინავა ვ. ბათუმის ისტორიიდან, ბათუმი, 1958
8. ჯავახიშვილი ივ., საქართველოს საზღვრები ისტორიულად დათანამედროვე თვალსაზრისით
განხილული, ისტორიული რარიტეტები, თბ. 1989
9. Копешавидзе Г., Хозяйственно-бытовой уклад Абхазов, проживающих в Аджарии. Тб., 1985

*Ketevan Iakobadze
Tsitsi Tsintsadze*

Abkhazians in Ajara

Summary

From the second half of XIX century South-West Georgia coastline becomes intensive agricultural and economical developing zone. In Ajara together with Georgians live Abkhazians, Russians, Armenians, Jews, Kurds and other nation representatives. Among them especially important are Abkhazians. In article are analyzed establishment preconditions of Abkhazians, geographical area of resettlement, principles of peaceful co-existence.

**ლაზების საკითხი
რუსეთ-თურქეთის 1877-1878 წლების ომის შემდგომ
(საარქივო მასალების მიხედვით)**

რუსეთ-თურქეთის 1877-1878 წლების ომის შემდგომ აჭარის დედასამშობლოსთან დაბრუნების სიხარულს საგრძნობი ჩრდილი მიაყენა იმპერიულის იმპერიულმა ქმედებებმა, რაც ამ ძველქართული კუთხიდან ძირძველი ქართველების გასახლების წახალისებითა და რიგ შემთხვევაში თურქეთში იძულებით ემიგრაციაში წასვლით გამოიხატა. ამჯერად გვინდა მკითხველის ყურადღება სწორედ აჭარიდან ქართველების, მათ შორის ლაზების, აჭრის და თურქეთში გასახლების შესახებ არქივში დაცულ მასალებს მივაპყროთ.

ჯერ მცირე რამ იმდროინდელი ლაზისტანის შესახებ: როგორც ქართულ ისტორიოგრაფიაში ცნობილია თურქული ოკუპაციის პერიოდში ლაზისტანი შედიოდა ტრაპიზონის ვილაიეთში, (სიჭინავა ვ., 1956) რომელსაც ვალი (გენერალ გუბერნატორი) მართავდა. ამის საილუსტრაციოდ საინტერესო საარქივო მასალაა კონსულ ჯიფორდ პალგრევის მოხსენებითი ბარათი (ნაწევები):

„ლაზისტანის სანჯაყი თუ ოლქი (division) კომერციული თვალსაზრისით, მესამე, ხოლო პოლიტიკური და ეთნოგრაფიულით, პირველი მნიშვნელობისაა იმ ოთხს შორის რომელსაც შეიცავს ტრაპიზონის ვილაიეთი. მას უკავია ვილაიეთის აღმოსავლეთ ნაწილი რიზეს საზღვრიდან რუსეთის საზღვრამდე. მისი პირდაპირი მმართველი არის ფაშა, მუთასერიფის წოდებით, რეზიდენციით ბათუმში. ის იყოფა სამ ნაწილად ან კაიმაკამა~ (ასსცა, ფ. ი-83. ან.1, ს.1 ფურც. 255)

სანჯაყის ცენტრში-ბათუმში, მუთესარიფთან ერთად იმყოფებოდა მეჯლისი (საგუბერნიო საბჭო), სასამართლო, საბაჟო მმართველობა, ბატალიონის შტაბი. ბუნებრივია, რომ ბათუმის რუსეთის მმართველობაში გადაცემის საქმის განხილვისას დღის წესრიგში დადგა ლაზების საკითხი.

განსაკუთრებით მწვავედ ეს საკითხი ბერლინის კონგრესზე განიხილებოდა. ბრიტანეთს არ სურდა ბათუმი რუსეთის იმპერიის მფლობელობაში გადასულიყო და ყველა ღონეს ხმარობდა კონგრესზე თავისი სურვილის გასატანად. სწორედ მაშინ გამოიყენა ბრიტანეთმა ლაზისტანის სახანოს შექმნის იდეა. როგორც მკვლევარი არჩილ ჩხეიძე წერს **“საუბარში სოლსბერი შეხება ლაზების საკითხსაც: ინგლისს ბევრი პროტესტი მოსდის ლაზებისაგანო, ისინი შეედას გეთხოვენ, რათა არ მოექცნენ რუსების უღელქვეშ და არ დაჰკარგონ ეროვნული სახეო. ინგლისის კაბინეტი შეშფოთებულია ამით და უსამართლოდ მიაჩნია, რომ ხალხს, წინააღმდეგ მისი სურვილისა, სხვის ბატონობას ახვევენ თავს...”** (ჩხაიძე ა., 1974:68). ბუნებრივია, გულუბრყვილობა იმის დაჯერება, რომ ბრიტანეთი ლაზებზე ზრუნვით იწუხებდა თავს, სამწუხაროდ მას ლაზები, მხოლოდ და მხოლოდ, რუსეთის წინააღმდეგ გამოსაყენებელ ინსტრუმენტად სჭირდებოდა და როგორც დოკუმენტებიდან ჩანს, თავიდან ყოველნაირად აწყობდა ლაზების შფოთი და წინააღმდეგობის მოძრაობა, ხოლო შემდეგ, რო-

გორც იმპერიებს სწევიათ, ლამის ბედის ანაბარა მიატოვა ისინი, რამაც მართალია სისხლისღვრამდე არ მიიყვანა საქმე, მაგრამ ლაზების ძირძველი ქართული მიწებიდან გასახლება მოჰყვა (სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ისტორიის ნარკვევები. 2008:71). დიდი ალბათობით ინგლისის გეგმა ასეთი იყო: შეექმნა ბათუმის დამოუკიდებელი სახანო ბრიტანეთის პროტექტორატით, რადგანაც რუსეთი ბათუმის უშუალოდ თურქეთის შემადგენლობაში დატოვებას უფრო უარყოფითად მოეკიდებოდა: თუ რუსეთი ამაზე დათანხმდებოდა, მაშინ ინგლისი მხარს დაუჭერდა ბათუმიდან თურქული ჯარის გაყვანას და ჰპირდებოდა რუსეთს მომავალში ლაზისტანის სახანოზე რუსეთის შესაძლო გავლენას; ამ წინადადებას სოლსბერი სთავაზობდა შუვალოვს (ჩხაიძე ა. 1974:69). საერთოდ, ინგლისი თავს აცხადებდა ლაზების ინტერესების დამცველად და მიაწინებდა, რომ ინგლისს შეუძლია რეალური დახმარება გაუწიოს ლაზებსო. თუმცა, ეტყობა, რუსეთის ინტერესი ბათუმისადმი იმდენად დიდი იყო, რომ არ წამოეგო ბრიტანული დიპლომატიის ხრიკებს და არ დათანხმდა ლაზეთის სახანოს შექმნას. ამ მეტად საინტერესო პერიოდს ასახავს საარქივო სამმართველოში დაცული მასალები.

ბათუმში ბრიტანეთის ვიცე კონსული ალფრედ ბილიოტი ატყობინებს მარკიზ სოლსბერის:

N 41

ვიცე კონსული ბილიოტი მარკიზ სოლსბერის

(მიღებული 4 სექტემბერს)

ტრაბინზონი 1878 წლის 23 აგვისტო

(n 106 პოლიტიკური)

ბატონო ჩემო

მისმა აღმატებულებამ ბრიტანეთის ელჩმა კონსტანტინეპოლში მომცა ინსტრუქცია ... გავაკეთო ყველაფერი რაც ჩემს ძალას შეესაბამება რათა დავაცხრო ლაზთა აღშფოთება რუსეთის ოკუპაციის წინააღმდეგ, მაქვს პატივი ამ სახით გადმოგცეთ, თქვენს ბრწყინვალეობას ინფორმაცია, ამ საკითხთან დაკავშირებული ჩემი პასუხის ასლით“ (ასსცსა, ფ. ი-83. ან.1. ს.-1 ფურც. 348)

ეტყობა ამავე წერილში იყო მოთავსებული შემდგომი მოხსენებითი ბარათი:

„ვიცე კონსული ბილიოტი სერ ა.ჰ ლეიარდს

ტრაბინზონი 1878 წლის 23 აგვისტო

ამ დილით მე მივიღე თქვენი აღმატებულების მიმდინარე თვის 15-ში გამოგზავნილი დეპეშა, რომელიც ეხებოდა ლაზების მიერ ლორდ ბიკინსფოლდისადმი გაგზავნილ უკანასკნელ პეტიციას და გთხოვთ, ნება მომცეთ, მოგახსენოთ, თქვენი აღმატებულების ცნობისათვის, თუ როგორ განვახორციელებ მასში მოცემული ინსტრუქციები.

როდესაც ლაზების წარმომადგენელმა, ალი ბეიმ, მე გადმომცა პეტიცია, მე შევახსენე მას, და ვთხოვე გადაეცა მისი თანამემამულეებისათვის, რომ ისინი ინფორმირებული არიან თქვენი ბრწყინვალეობის მიერ,

ჯერ კიდევ 23 აპრილს, რომ ბრიტანულმა პროტექტორატმა არ შეიძლება მოიცვას ისინი.

ვინაიდან არ ვიცი რა, მან აცნობა თუ არა ლაზებს ამის თაობაზე, ყოველგვარი გაუგებრობების ასაყდენად, თავიდან გავაგზავნე წერილი ჩემს აქ ყოფნაში, რომელშიც მე ვათქმევინე მას თანამემამულეებისათვის, რომ მე ინსტრუქციები მივიღე თქვენი ბრწყინვალეებისაგან, გაგაკეთო ყველაფერი, რაც შემიძლია, რათა დავაცხრო მათი სურვილი აღუდგნენ რუსეთის ოკუპაციას, რამდენადაც ამას უსარგებლო სისხლისღვრის გარდა არაფერი მოჰყვება.

ეს წერილი მე მოგათავსე სხვაში, რომელიც მე ჩემდათავად გავუგზავნე სომხეთის რომაულ-კათოლიკური ეკლესიის მღვდელს ბათუმში, რომელსაც დიდი გავლენა აქვს ლაზ ბეგებზე, ვთხოვე მას გადაეცა ის პირადად და ეცადა დაერწმუნებინა ისინი უარი ეთქვათ მათს წამოწყებაზე.

მე ასევე ვაცნობე იუსუფ ფაშას ის მითითებები რომელიც მივიღე თქვენი ბრწყინვალეებისაგან, და ვთხოვე მას სიტყვიერად აეხსნა ლაზი ბეგებისათვის, და დაეყოლიებინა ისინი...

მე მჯერა რომ ლაზები, ნახავენ რა რომ მათ არა აქვთ ბრიტანეთის ან ოტომანთა ხელისუფლებებისაგან დახმარების დიდი შანსი, უარს იტყვიან ბრძოლაზე ბედისა და იმედების წინააღმდეგ.

თქვენი ალფრედ ბილიოტი “ (ასსცა, ფ. ი-83. ან.1. ს.-1 ფურც. 348)

სწორედ ამ დოკუმენტებში ნახსენებ პეტიციას გულისხმობდა სოლსბერის. მთელი ეს პროცესი, როგორც საზავო მოლაპარაკების მსვლელობებში გამოიკვეთა, ბრიტანელებს აძლევდა ხელს, მაგრამ როგორც ჩანს ლაზების თემის წინ წამოწევით უკვე მაქსიმუმი ჰქონდა მიღებული ბრიტანეთს და უკვე ცდილობდა ლაზები დაეშოშმინებინა.

“ N104

ვიცე კონსული ბილიოტი მარკიზ სოლსბერის

(მიღებული 4 სექტემბერს)

ტრაპინზონი 1878 წლის 21 აგვისტო.

ჩემთვის იუსუფ ფაშას მიერ მოწოდებული ინფორმაციით, მაქვს პატივი გიდეკეშოთ შემდეგი: ორი დღის წინ როგორც ვაცნობე მის ბრწყინვალეებს [ბრიტანეთის] ელჩს კონსტანტინოპოლში :

„დერეფი ფაშამ დაავალა ბათუმის მუთასირიფს რომ შეატყობინოს მოსახლეობას რომ რუსები შემოვლენ მიმდინარე თვის 27 ში, და ვინც აპირებს ემიგრაციაში წასვლას უნდა გააკეთონ ეს. მუთასირიფმა უდეკეშა სამგზავრო გემებს დაიტვირთონ შიდა რაიონებიდან ჩამოსული აურაცხელი ემიგრანტი ოჯახით და მათი ბარგით. გენერალ-გუბერნატორმა ინსტრუქცია სთხოვა კონსტანტინეპოლს. ხოფას მოსახლეობა იტყობინება რომ გაიგეს მათს ქალაში რუსების ძალების შემოსვლის შესახებ და რომ ისინი წინ აღუდგებიან არმიას.“

ბათუმის მოსახლეობაში ხმა დაირხა, ვისაც ახლავე არ უნდა წასვლა ემიგრაციაში, შეუძლია ასე მოიქცეს სამი წლის განმავლობაში, ხოლო მთელი ამ ხნის მანძილზე, ლაზისტანში დარჩენილები იქნებიან რუსეთის ქვეშევრდომები.

დაუყოვნებლივ ამის გამოცხადებისთანავე ლივანის მოსახლეობის ნაწილმა უდეკეშა პორტას, რომ მათ სურთ ემიგრირება მაღათიაში.

თხოვნის შესრულებისა და ტრანსპორტის დაპირების შემდეგ, პორტამ შეახსენა ლაზებს რომ მათ სამი წლის განმავლობაში შეუძლიათ ემიგრაციაში წასვლა და არ უნდა კარგავდნენ ქონებას ნაჩქარევი გამგზავრებით.

თურქულმა ტრანსპორტმა ამ დღეებში ბათუმიდან გაიტანეს 1200 შეკვრა სამხედრო საჭურველი, უამრავი წერაქვი, ნიჩაბი და ა.შ

რამდენიმე ოფიცრის ოჯახი და სხვა, არალაზი მუსულმანებიც ავიდნენ იმავე თბომავალზე“ (ასსცა, ფ. ი-83. ან.1. ს.-1 ფურც. 348)

როგორც ვხედავთ პროპაგანდა, რომელსაც ეწოდნენ სულთნის აგენტები აჭარის ქართულ მოსახლეობაში, იმდენად თავზარდამცემი იყო ქართველთათვის, რომ ღამისაა ცარიელ-ტარიელთ მიეტოვებინათ ღვთისგან ბოძებული სამშობლო მიწა.

„N 40

ვიცე კონსული ბილიოტი მარკიზ სოლსბერის (მიღებული 4 სექტემბერს) (5104 პოლიტიკური)

ტრაპიზონი 1878 წლის 23 აგვისტო

ბატონო ჩემო, გასულ კვირას მე შემდეგი შინაარსის დეპეშა გავუგზავნე მის ბრწყინვალეებს [ბრიტანეთის] ელჩს კონსტანტინოპოლში:

„პორტას ბრძანებით ბათუმის ჩაბარება გადაიდო 12 სექტემბრამდე და ტრაპიზონის გუბერნატორი ჩავა ხვალ ბათუმში, რათა სცადოს მოსახლეობის დამშვიდება, და თუ საჭირო გახდება მიიღოს ემიგრაციისათვის საჭირო ღონისძიებები. სამხედრო გემების და სამხედრო საჭურველის დატვირთვისა და ბათუმიდან გამგზავრების ბრძანება უარიყო.“

როცა ორი დღის წინ ზემოთხსენებული ცნობა მიიღეს ბათუმში, ციხესიმაგრეში ზარბაზნების, უკვე დაწყებული, მოხსნა შეწყვეტეს. იქ მოკალათებულმა ორმა სამხედრო გემმა, რომელიც მზად იყო გასამგზავრებლად, კვლავ ჩაუშვა ღუზა ყურეში, და გემზე ატვირთული საქონელი ისევ ჩამოტვირთეს.

თურქულ შენაერთებს ჯერ არ დაუტოვებიათ მოწინავე პოზიციები, მაგრამ მათი კარგა ნაწილი უკვე ბათუმშია და მჭიდროდ გარშემორტყმულია 6-7 ათასი ლაზი ჯარისკაცით.

დერეფიშ ფაშა მიხვდა, რომ რთული სიტუაციაა და პორტას წარმომადგენელმა ვერ მოუარა ლაზებს, რომელთაც არ სჯეროდათ მისი.

ამ სიტუაციის გამო იუსუფ ფაშას, ტრაპიზონის გუბერნატორს უდეპეშა პორტამ დაუყოვნებლივ ბათუმში ჩასვლა... იმ იმედით რომ ის დაარწმუნებდა ლაზებს, რომელთაც მისი სჯეროდათ, რომ მათ უკუეგდოთ აჯანყების ყოველგვარი აზრი, და წასულიყვნენ ემიგრაციაში თუკი მათთვის მიუღებელი იყო რუსეთის ქვეშევრდომობა.

ჯერ არცერთი ემიგრანტი არ ჩამოსულა ბათუმში. თუმცა ბევრს ამბობენ, რომ ზღვისპირს მოადგნენ“ (ასსცა, ფ. ი-83. ან. 1. ს.-1 ფურც. 348)

ეს ის პერიოდია როდესაც წყდება ბათუმის დედასამშობლოსთან მიერთება-არ მიერთების ჩვენთვის ესოდენ სასიცოცხლო საკითხი, როდესაც ოსმალეთს ჯერაც ეიმედებოდა ბრიტანეთის მხარდაჭერით მისი კვლავ ოკუპაციაში

დატოვება. დოკუმენტიდან უკვე იკვეთება ლაზების წინააღმდეგობის მოძრაობისა და უკმაყოფილების თემა, რომელსაც ბრიტანეთი მოლაპარაკებებისას აუცილებლად სათავესოდ გამოიყენებდა. ბილიოტის მოხსენებითი ბარათი, რომელიც ორი კვირის შემდგომ ბათუმში რუსეთის ჯარების მოსალოდნელ შემოსვლას ასახავს, ლაზების საკითხის სიმწვავეს კარგად გადმოგვცემს:

“ვიცე კონსული ბილიოტი მარკიზ სოლსბერის (მიღებულია 18 სექტემბერს) (N113 პოლიტიკური)

ბატონო ჩემო,

მაქვს პატივი, თქვენს ბრწყინვალეობას, მოგწეროთ ინფორმაცია, რომელიც მე გავუგზავნე გუშინ მის აღმატებულებას კონსტანტინოპოლის ელჩს.

„ალი ფაშამ (Tsuruksooli Ali Pasha ჩურუქსუს?) მაცნობა რომ, მიუხედავად რუსების დაპირებისა ყველა ლაზს გადაასახლებენ, ის იმყოფება გზად ორდუსაკენ, რათა პორტას ნებართვით ააჩიოს მიწა ემიგრანტებისათვის. ბათუმიდან ევაკუაცია მიმდინარეობს აქტიურად. რუსების შემოსვლას ციხისძირში (Sikinjir) გუშინ ველოდებოდით, ხოლო ბათუმში - შემდგომ პარასკევს ველით.

ინფორმაცია რუსების მიერ მიმდინარე თვის 1- ში ციხისძირში პოზიციების დაკავების შესახებ დადასტურებულია. ამ დღეებში ისინი, ასევე, შევიდნენ ართვინში. ბათუმი მზადაა მთლიანი ევაკუაციისათვის მიმდინარე თვის 6- ში, როცა ის უნდა გადაეცეს რუსებს.

ალი ფაშამ მაცნობა რომ მას მიეცა პორტასაგან უფლება ააჩიოს ორდუში, სადაც ის მოქმედებს, მიწა ჩურუქსუს მოსახლეობისათვის.

თუკი ხელმისაწვდომი სახელმწიფო მიწა არ იქნება საკმარისი, მაშინ ის კერძო საკუთრებიდან იქნება შესყიდული იმავე მიდამოებში.

ეს ემიგრანტები ელოდებიან დახმარებას მრავალრიცხოვანი ქართველებისგან, მათი თანამემამულეებისაგან, რომელთაც მაღალი მდგომარეობა უკავიათ თურქეთში.

ლაზებს ემიგრაციაში წასვლა რომ გადააფიქრებინონ, რუსები პირდებიან მათ სამხედრო სამსახურისგან გათავისუფლებას, გადასახადების არსებული რაოდენობის შებარჩუნებას და ერთი წლითა და მეტით საკვებით მომარაგებას.

მიუხედავად ამისა, ალი ფაშას ინფორმაციით ლაზისტანის მთელი მოსახლეობა, წავა ემიგრაციაში, მაგრამ ამჟამად მხოლოდ 500 თუ 600 ოჯახია ბათუმში, დანარჩენი რჩება თავის საცხოვრებელ ადგილას, ვიდრე საჭირო განკარგულება არ მისცემს საშუალებას მათ გაუყვნენ გზას თავიანთი ახალი ადგილის თუ კოლონიისაკენ.

ლივანას (Livanah) მოსახლეობა წავა მალათიაში. (Malatia) მათთვის შესაფერისი ადგილი არ მოიძია აჭარაში, მაჭახელაში (?) (Madjkal) დ. ა.შ.

კონსტანტინეპოლიდან ელოდებიან რწმუნებულებს ემიგრანტების საქმის გასაძლელად.

აღფრედ ბილიოტი“ (ასსცა, ფ. ი-83. ან.1. ს.-1 ფურც .353)

როგორც დოკუმენტიდან ჩანს, თურქეთის მთავრობას აწყობდა ღაზთა გადასახლება თურქეთში, რუსეთის ხელისუფლების განწყობა ამ დოკუმენტის მიხედვით ცოტა გაურკვეველია. კონსულის აზრით რუსები პირიქით, დარჩენას სთხოვენ ღაზებს, აი, ალი ფაშა კი ყოველნაირად არწმუნებს კონსულს, რომ სწორედ რუსები დევნიან ღაზებს აჭარიდან.

შეიძლება ითქვას, რომ ღაზების მცირე ნაწილის დარჩენა მაინც რუსების სურვილზე მეტად თურქეთის ხელისუფლების მიერ უკვე გადასახლებულთათვის გამოჩენილმა უგულისყურობამ და უპასუხისმგებლობამ გადაწყვიტა, რამაც საბოლოო ჯამში საქართველოს ამ ძირძველი და ავტოქტონური მოსახლეობის რაღაც რაოდენობა შეუნარჩუნა:

„ვიცე კონსული ბილიოტი მარკიზ სოლსბერის (მიღებულია 18 სექტემბერს)

(N115 პოლიტიკური)

ბატონო ჩემო,

წინა საღამოს ასეთი დეპეშა მივიღე მის აღმატებულება კონსტანტინეპოლის ელჩისაგან:

[2000 ღაზი ემიგრანტი ჩამოვიდა; 100- ზე მეტს ველოდებით; არავითარი საკვები არაა მათთვის, მათ არავითარი თანხა არ მიუღიათ მთავრობისაგან. დიდი უკმაყოფილებაა მათ შორის. მთლიანობაში ძალიან მცირე ყურადღება გამოიჩინა ხელისუფლებამ და ტრაზონის მოსახლეობამ ღაზი ემიგრანტების მიმართ. არ გამოყოფილა მათთვის სახლები, რაც უდიდეს სიძნელებებს და მათი მხრიდან უკმაყოფილების გამოხატვას იწვევს, პურის მეოთხედი შეადგენს ზრდასრულ ადამიანების უღუფას; ბავშვებს არ მიუღიათ არაფერი.]

ასეთი მდგომარეობა გაგრძელდება იუსუფ ფაშას დაბრუნებამდე, რომელიც დერეფიშ ფაშასთან ერთად აპირებს აქ ჩამოსვლას, შემდეგ შაბათს. თუმცა, ჩანს, პორტა სარჩოს გამოყოფას მხოლოდ იმათთვის აპირებს რომელთაც სრულებით არაფერი არ გააჩნიათ.

ღაზები ძალიან უკმაყოფილონი არიან და ღიად გამოხატავენ ამას, მათ რომ წინასწარ ცოდნოდათ ასეთი მოპყრობის შესახებ, არ გადაწყვეტდნენ ემიგრაციაში წასვლას. როცა ღაზებმა, რომლებიც ამასვე აპირებენ, მაგრამ ჯერაც სამშობლოში არიან, გაიგეს ამ უკმაყოფილების შესახებ, გადაიფიქრეს მიბადონ მათი თანამემამულეების, რომლებიც თურქეთისათვის დაკარგულები არიან, მაგალითს, და აღმოჩნდნენ ურთულესი დილემის წინაშე: იცხოვრონ საძულველ მტრის ქვეშევრდომობაში თუ იშიმშილონ ერთმორწმუნეებთან. მათ შეიძლება, ამ ყველაფრის მერე, მშობლიურ მთებში წამოიწყონ გიჟური მცდელობა რუსების წინააღმდეგ ბრძოლისა და გამოიწვიონ უაზრო სისხლისღვრა.

ალი ფაშა, რომელიც დაპირდა ხალხს ფულის გარკვეული ნაწილის მიცემას, რომელიც მას, როგორც მე მითხრა, გამოუყო პორტამ, არ მოსულა ორდუში, მისი შეყოვნებაც დიდი ზიანის მომტანი იქნება ღაზი ემიგრანტებისთვის

„აღფრედ ბილიოტი“ (ასსცა, ფ. ი-83. ან. 1. ს.-1 ფურც .353)

ეტყობა ბრიტანელების დაპირებებმა გარკვეული როლი ითამაშა რუსეთის წინააღმდეგ ბრძოლის განწყობის ჩამოყალიბებაში. ძნელი დარჩა მათი გადარწმუნება, არადა დოკუმენტებში ირკვევა, რომ ბრიტანელი დიპლომატები ცდილობდნენ ლაზების დაშოშმინებას, რადგან როგორც ჩანს, მათ ლაზების ამბოხის შთაბეჭდილება სჭირდებოდათ და არა რეალური ბრძოლები რუსეთთანაც და თურქეთთანაც მათთვის სასურველი შეთანხმების მისაღწევად.

საერთოდ, აჭარის ქართველთაგან დაცლა ორივე მეზობელ იმპერიას აწეობდა (სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ისტორიის ნარკვევები. 2008:68). ამ პროცესში განსაკუთრებით მწვავედ იდგა ლაზების საკითხი და მათი ემიგრაციაში წასვლა საჯილდო ქვად იქცა ცალკე რუსეთისა და ცალკე თურქეთის ერთი მხრივ, და მეორე მხრივ უშუალოდ საქმეში ჩართული ჩინოვნიკებისათვის. თურქეთის მხრიდან ამ საქმეში როგორც ვხედავთ ჩანდნენ იუსუფ ფაშა, ტრაბინზონის გუბერნატორი (ასსცა, ფ. ი- 83; ან. 1; ს.-1; ფურც 348) და გენერალი, ბათუმში განლაგებული თურქული საოკუპაციო ჯარების მეთაური დერვიშ ფაშა (1817-1896) (სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ისტორიის ნარკვევები. 2008:72). დოკუმენტით, რომელსაც ქვემოთ წარმოგიდგენთ ირკვევა, რომ იუსუფ ფაშა უფრო ემოციურად უყურებს საქმეს. ოსმალეთისაგან მიტაცებული ქართული მიწის დაკარგვას, ბათუმის საქართველოსთან მიერთებას პირად ტრაგედიადა აღიქვამს. იგი უკმაყოფილებას გამოხატავს დერვიშ ფაშას მიმართ, რომელიც მიუხედავად მარცხისა, იმაზე ფიქრობს, თუ შემდგომში ომების დროს როგორ უნდა მიიტაცოს ოსმალეთმა ქართული მიწები. მისი აზრით, მაშინ ისინი ლაზებს გამოიყენებენ. ამიტომაც ეწინააღმდეგება მათ გადასახლებას თურქეთში:

“N 342 ვიცე კონსული ბილიოტი მარკიზ სოლსბერის (მიღებულია 19 სექტემბერს)(N118 პოლიტიკური)

ტრაპინზონი. 1978 წლის 7 სექტემბერი

ბატონო ჩემო, მქონდა პატივი გუშინ მისი აღმატებულაება კონსტანტინოპოლის ელჩისათვის გამეგ ზავნა შემდეგი სახის დეპეშა:

„რუსები შემოვიდნენ ბათუმში დღეს შუადღით. იუსუფ ფაშა გაემგ ზავრა კაპიტულაციამდე. დერვიშ ფაშას აქ მოველით ხვალ. მთლიანად მოსული ჯარი შეადგენს 12 ბატალიონს. 6 ჯერაც ბათუმშია. ასევე ძველი ზარბაზნები და საჭურველის ყუთები. ხუთი ათასი ლაზის ოჯახი ჩამოვიდა დღეს. რამდენიმე ათასი ისევ ელოდება გემებზე ჩასხდომას...

ორი დღის წინ ერთი საგუშაგო და ორი სამხედროებით დატვირთული სამგ ზავრო რუსული გემი მოადგა ჩაქვს. ბათუმიდან 5 მილზე და გენერალი კომაროვი ორი ბატალიონით ართვინიდან. განზრახული იყო, რომ ეს ორი ძალა ერთდროულად შესულიყო მეორე დღეს ბათუმში და ჯარი დაიკავებდა თავის პოზიციას ნავსადგურიდან მოშორებით, რათა ხელი არ შეეშალა ჯარისა და საჭურველის ევაკუაციისათვის.

იუსუფ ფაშამ, რომელსაც ახლახან შევხვდი, მაცნობა, რომ ის წამოვიდა ბათუმიდან ღამით, რადგან არ უნდოდა მონაწილეობა მიეღო მის ჩაბარებაში.

დერვიშ ფაშამ მოახსენა მას მის განზრახვაზე ზარბაზნის 101 ზაღპის შესახებ, რომელიც მას ვერ გადააფიქრებინა. რადგან მას თან არ ჰქონდა ვარგისი ზარბაზნები, ის შეეცადა ვიცე აღმირალ არიფ ფაშას ექნა ეს, მაგრამ მან კატეგორიული უარი უთხრა, შეესრულებინა მისი თხოვნა.

პორტას წარმომადგენელი ნიჰად ფაშა და ალი ბეი რომელნიც ჩამოვიდნენ აქ გენერალ გუბერნატორთან ერთად, გუშინ ღამით დაბრუნდნენ უკან ბათუმში, კონსტანტინოპოლიდან დღის განმავლობაში მოსული ბრძანების საფუძველზე.

იუსუფ ფაშამ მიამბო, რომ დერვიშ ფაშას საწადელს წარმომადგენდა გადაეფიქრებინა ლაზებისთვის ემიგრაციაში წასვლა, მას სურდა ლაზისტანი მთელი თავისი მცხოვრებლებით გადაეცა რუსებისათვის, და ისე შორსაც კი წავიდა რომ აქ გამოგზავნა აგენტები, რათა დაერწმუნებინა ემიგრანტები დაბრუნებულიყვნენ ბათუმში. სრულიად შესაძლებელია, რომ ლაზებისაგან გამოხატული უკმაყოფილება ნაწილობრივ სულაც დერვიშ ფაშას აგენტების ინტრიგების შედეგი იყოს ტრაპიზონში. პორტას ბოლო განკარგულების შედეგად ყველა ისინი ღებულობენ რაციონს ნახევარ ოყას დღეში რაც სრულებით არაა საკმარისი და ღონისძიებებს მათი განსახლების შესახებ უძღვება იუსუფ ფაშა.

ახლა როდესაც რუსებს თავისუფალი ასპარეზი აქვს ბათუმში, ემიგრანტები შეიძლება გადაეყარონ გადაულახავ სიძნელებებს, რომელიც შეიძლება მხოლოდ დროებითი კომისიის მუშაობით მოგვარდეს, რომლის გავზავნასაც იქ, როგორც ამბობენ, პორტა აპირებს; იუსუფ ფაშა პორტას მიერ იმავდდროულად დანიშნულია დროებით საემიგრაციო კომიტეტში. ლაზისტანის მოსახლეობა იქნებოდა ფასეული შევსება თურქეთისათვის. ისინი თავიანთი თვისებებით მნიშვნელოვნად აღემატებიან ჩერქეზებსა და აფხაზებს, და რუსეთთან მომავალი ომისას უზრუნველყოფდა არაგულგრილი კონტიგენტით, რომელთაც ექნებოდათ პირადი ანგარიში [რუსებთან].

ლაზი ბეგების განზრახვაა დასახლდნენ რაც შეიძლება ახლოს, და ყველა მიზეზს გარეშე შავი ზღვის პირას, რათა ზემოთ აღწერილი საგანგებო სიტუაციისას მზადყოფნაში იყვნენ.

დერვიშ ფაშაზე ამბობენ, რომ არ უხდის ჯარისკაცებს, მიუხედავად იმისა რომ ფული ხელთ ა აქვს; მას ეს-ესაა კონსტანტინეპოლიდან გამოუგზავნეს 2 000 000 პიასტრი.

იუსუფ ფაშამ დასძინა რომ, კიდევ რამდენიმე დღე ბათუმში ჩემი დარჩენის საჭიროება რომ ყოფილიყო, ავად გავხდებოდიო, ისეთი ამაზრზენი იყო დერვიშ ფაშას მიერ გამოყენებული ინტრიგები ლაზების მიმართ, რომელთაც ის წარუდგენდა პორტას მუქ ფერებში და მექანიზმი, რასაც მან მიმართა რათა აეღო თავისთავზე მართვა, რადგანაც გახლდათ ყოველივეს თვითხმდიველი.

როცა იუსუფ ფაშა ორი კვირის წინ ჩავიდა ბათუმში, მაშინ დერვიშ ფაშა და ლაზები იყვნენ ერთმანეთთან ომის ზღვართან. არავითარ განსაკუთრებულ მიზეზს არ გამოუწვევია ასეთი ვითარება.

გემები, რომელნიც შეიცავდნენ სახელმწიფო სამხედრო ქონებას, რომელნიც ლაზების მიერ შეჩერებული იქნა ჩერუქსუში, რომელნიც მაღევე გაანთავისუფლეს, ამ ინციდენტს არ მიუცია მოტივი შემდგომი გაუგებრობისათვის და მტრობა ხალხსა და ხელმძღვანელს შორის დიდი ხნის შემდეგ აღმოცენდა.

ეს გამოწვეული იყო, როგორც ჩანს, დერვიშ ფაშას პროვოკაციული პოზიციით ლაზების მიმართ, რომელიც თავგამოდებით ცდილობდა აეძულებინა ისინი გამხდარიყვნენ რუსეთის ქვეშევრდომნი და უშლიდა ემიგრაციაში წასვლას.

როცა დერვიშ ფაშამ აცნობა მათ, რომ პორტა დაეხმარებოდა მათ გადასახლებაში თურქეთის სხვა მხარეში, მათი აღშფოთება წამსვე დაცხრა.

მთლიანი რაოდენობა ლაზებისა, რომლებიც ჩამოვიდნენ ამ დღემდე, არის დაახლოებით 1000 ოჯახი ან 6000 სული. ორ სამ თვეზე ადრე, ვიდრე ისინი თავის მოსაგდელს არ შეაგროვებენ, მეტს არ ველოდებით. ამავდროულად მათ გააგზავნეს აგენტები ახლო-მახლო მოსახერხებელი ადგილების შესარჩევად.

პატივისცემით ალფრედ ბილიოტი.“ (ასსცა, ფ. ი- 83; ან. 1; ს.-1; ფურც 354-355)

დერვიშ ფაშას იმპერიალისტური და თურქულ-ოკუპანტური მცდელობები მისდაუნებურად აშკარად ჩვენდა სასარგებლო გამოდგებოდა, მართლაც რომ შეწყვეტილიყო ლაზების გასახლება. რა თქმა უნდა, ის ცდილობდა, რომ სწორედ თურქეთის დასაყრდენად დაეტოვებინა ლაზები მშობლიურ მიწაზე, მაგრამ დედასაქართველოსთან დაბრუნებული ძირველი მიწის მკვიდრი ლაზები სწორედ ქართული სახელმწიფოებრიობის დასაყრდენი რომ იქნებოდნენ, ოკუპანტს ეს ვერ წარმოედგინა. დერვიშ ფაშა ოკუპაციის ცივი გონების სარდალი გახლდათ. შემდგომში, 1921 წელს მას გამოუჩნდა მემკვიდრეები მაზნიაშვილის წინააღმდეგ მებრძოლი ქიაზიმ ბეისა და ლენინთან საქართველოსა და სომხეთის ხარჯზე გარიგებული ქემალ ფაშას სახით.

ამრიგად, ბრიტანული დიპლომატიის პრაგმატული და უტილიტარული დამოკიდებულება ლაზების საკითხისადმი, ლაზისტანის სახანოს შექმნის იდეა, ნაკარნახევი იყო მათი სურვილით, რომ ბათუმი არ გადასულიყო რუსეთის ხელში; ამასთან, თურქეთის დამპყრობლური და მეზობელი მიწებისადმი მტაცებლური დამოკიდებულება, რუსეთის ცარიზმის ველიკოდერჟავული თუ რუსიფიკატორულ-ასიმილაციური პოლიტიკა იმპერიისათვის შემოერთებული ქართული ტერიტორიების მიმართ, ისტორიულ ტრაგედიად, ადამიანურ ტანჯვად და მამაპაპური მიწებიდან უმოწყალო აყრად დაუჯდათ ლაზებს.

გამოყენებული წყაროები და ლიტერატურა:

1. სიჭინავა გ. „ბათუმის ისტორიიდან“ ბათუმი, 1958
2. არჩილ ჩხაიძე „ბათუმი ინგლისის ახლოაღმოსავლურ პოლიტიკაში“ ბათუმი, 1974
3. სამხრეთ – დასავლეთ საქართველოს ისტორიის ნარკვევები, ტ. III, ბათუმი, 2008,
4. აჭარის საარქივო სამმართველოს ცენტრალური არქივი, ფონდი ი-83, ანაწერი ტომი 1, საქმე – 1 ფურც. 255
5. აჭარის საარქივო სამმართველოს ცენტრალური არქივი, ფონდი ი-83, ანაწერი ტომი 1, საქმე – 1 ფურც. 348

6. აჭარის საარქივო სამმართველოს ცენტრალური არქივი, ფონდი ი-83, ანაწერი ტომი 1, საქმე – 1 ფურც. 353
7. აჭარის საარქივო სამმართველოს ცენტრალური არქივი, ფონდი ი-83, ანაწერი ტომი 1, საქმე – 1 ფურც. 354-355

Fridon Kardava

Lazians issue after 1877-1878 years Russian – Turkish war

After 1877-1878 Russian-Turkish war, empires imperial behaviors caused Georgians eviction and emigration in Turkey. In article based on archival data is discussed about important issues of Georgians, among them Lazians eviction in Turkey.

საქართველოს გასაგჟოება და პათუმის ოლქის საპითხი
ოპოზიციურ პრესაში
(1921 წ.)

ბოლშევიკური ხელისუფლების დამყარებამდე საქართველოში არაერთი პოლიტიკური პარტია თუ საზოგადოებრივი ორგანიზაცია მოქმედებდა. თბილისის ადებისთანავე, 1921 წლის 25 თებერვალს, საქართველოს რეეკომმა გამოსცა სპეციალური დეკრეტი, რომლის თანახმადაც გამოცხადდა ამნისტია „ყველა პოლიტიკური პარტიის, ცალკეული პიროვნებებისა და ჯგუფების, რომლებიც აქტიურად გამოდიოდნენ საბჭოთა ხელისუფლებისა და საქართველოს კომპარტიის წინააღმდეგ“ [ი.კაჭარავა, 1958: 185] ამგვარი განცხადება იყო ერთგვარი ნიდაბი ხალხის გულის მოსაგებად, დრამატიზმის შესანელებლად, რეალობის შესაღამაზებლად – წითელ ხელისუფლებას დრო სჭირდებოდა სულის მოსათქმელად და ძალების მოსაკრებად.

ბოლშევიკები დემოკრატიული საქართველოს დევნილ მთავრობასაც მოუწოდებდნენ მორჩილებისა და მტრობის დავიწყებისაკენ. თუმცა, ანტისაბჭოთა პარტიებმა და ყოფილმა მთავრობამ უგულებელჰყვეს ეს მოწოდება, უარი თქვეს თანამშრომლობაზე და გადავიდნენ არალეგალურ მდგომარეობაზე.

ამათგან განსხვავებით სოციალისტ-ფედერალისტური პარტიის ერთი ნაწილი, მისი მემაცხენე ფრთა, კომპრომისზე წავიდა საბჭოთა ხელისუფლებასთან იმ პირობით, რომ იგი საქართველოს დამოუკიდებლობასა და დემოკრატიულ პრინციპებს აღიარებდა და არ დაუშვებდა პროლეტარიატის დიქტატურას, მემამულების და კაპიტალისტების მიმართ რეპრესიებს, არ გააჩაღებდა კლასობრივ ბრძოლას და ა. შ.

ბოლშევიკებმა იმთავითვე იცოდნენ, რომ ამ პირობათაგან არცერთს არ შეასრულებდნენ, მაგრამ საზოგადოებისათვის თვალში ნაცრის შეყრის მიზნით დაპირებები არ დაიშურეს და შესაბამისად, საბჭოთა საქართველოს ჩამოყალიბების პირველ ეტაპზე დაუშვეს სოციალისტ-ფედერალისტური პარტიის ფუნქციონირება. მეტიც, რეეკომის თანხმობითა და ფინანსური დახმარებით დაიწყო ამ პარტიის (უფრო ზუსტად, სოციალისტ-ფედერალისტური პარტიის მემარცხენე მუშა-ფედერალისტების ფრთის) გაზეთ „სოციალისტ-ფედერალისტის“ გამოცემა.

გაზეთი გამოდიოდა 1921 წლის 1 მარტიდან და 26 ივლისამდე. კვირაში ექვსჯერ, დაახლოებით A-2 ფორმატით. სულ გამოვიდა 120 ნომერი. გაზეთი ხან ორგვერდიანი იყო, ხან ოთხგვერდიანი. იცვლებოდა ფასიც: თავდაპირველად ღირდა 50 მანეთი, 43-ე ნომრიდან – 100 მანეთი, 77-ე ნომრიდან – 200 მანეთი, 95-ე ნომრიდან 500 მანეთი (300 მანეთი – თუ გაზეთი ორი გვერდით გამოდიოდა). ფასის ესოდენი ზრდა გამოწვეული იყო ინფლაციით.

ამ რთულ პოლიტიკურ სიტუაციაში გაზეთი თუმცა ოპოზიციური იყო, ადგა ზომიერ, შემრიგებლურ გზას, ძირითადად მხარს უჭერდა ბოლშევიკებს, მაგრამ იცავდა ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის იდეას.

გაზეთს გამოსცემდა საქართველოს სოციალისტ-ფედერალისტთა სარევიოლუციო პარტიის დროებითი მთავარი კომიტეტი, ე. ი. პარტიის წევრთა ის ნაწილი, რომელიც ახალ ხელისუფლებასთან თანამშრომლობას დათან-

ხმდა. იბეჭდებოდა „სახალხო საქმის“ სტამბაში (მისამართი: დამფუძნებელი კრების ქუჩა № 6). [გ.ბაქრაძე, 1946: 66]

გაზეთის რედაქტორი იყო თედო ღლონტი, საქართველოს პარლამენტის წევრი, სოციალისტ-ფედერალისტური პარტიის წევრი 1992 წლიდან და ამ პარტიის ერთ-ერთი ლიდერი.

გაზეთი ერიდებოდა რადიკალიზმს, თუმცა მაინც ცდილობდა, შეეხებოდა იმუამინდელი საქართველოს ყველა საჭირობოროტო საკითხს, ამიტომ გასაკვირი არაა, რომ სამუსლიმანო საქართველოს თემა ხშირად ხვდებოდა მის ფურცლებზე: იმ რთულ ეპოქაში წინააღმდეგობათა ხაზი ბევრჯერ სწორედ ამ რეგიონზე გადიოდა. კერძოდ, იგულისხმება ავტონომიის საკითხები, თურქეთის და რუსეთის პოლიტიკური ურთიერთობები, სამხრეთ საქართველოს ტერიტორიების დიდი ნაწილის დაკარგვის გულისაკლავი პრობლემა.

ჩვენი მიზანი არაა 20-იანი წლების დასწყისის ისტორიული პროცესის ანალიზი, აქ მხოლოდ ერთი გაზეთის მასალას, აქ გამოხატული თვალსაზრისის წარმოჩენას ვცდილობთ. ეს თვალსაზრისი ზოგჯერ სუბიექტურობისგანაც არაა დაზღვეული, მაგრამ თუ გავითვალისწინებთ, რომ საბჭოთა საქართველოში მცირე ხნით ნებადართულ არაბოლშევიკურ გაზეთს ვეხებით, უნდა ვთქვათ, რომ ნებისმიერ შემთხვევაში ეს მასალა ინტერესს იმსახურებს.

გაზეთის თითქმის ყველა ნომერში იბეჭდება დიდი თუ მცირე კორესპოდენციები ბათუმის, აჭარის მთელი სამუსლიმანო საქართველოს შესახებ. მაგალითად, ასეთი: „ბათუმი მიესალმება საბჭოთა ხელისუფლებას...“ „აჭარის სოფლებში შესდგა მიტინგები, რომელზედაც მიიღეს საბჭოთა ხელისუფლების მისაღოცი რეზოლუციები...“ ან კიდევ: „საოლქო რევკომმა სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს მეჯლისის მისცა სესხად 15 მილიონი მანეთი აჭარელთა საჭიროებისათვის. ამ თანხიდან ნაყიდ იქნა 5 მლნ-ის მარილი, რომელსაც აჭარა ძალიან საჭიროებს...“ [გაზ. „სოციალისტ-ფედერალისტი“, 1921, № 30] და ა. შ. ზემოხსენებულ კორესპოდენციებში თვალსაჩინოა გაზეთის ლოიალური დამოკიდებულება საბჭოთა ხელისუფლების მიმართ. თუმცა, ობიექტურად თუ განვსჯით, გაზეთის ირგვლივ შემოკრებილ ავტორებს დიდად არ ეპიტნავებოდათ ბოლშევიკები. რაც შეეხება ჩვენთვის საინტერესო რეგიონის მიმართ დამოკიდებულებას, ეს თავიდანვე გამოიხატა კონსტანტინე გამსახურდიას ერთ-ერთ სტატიაში. კერძოდ, როგორც ცნობილია, გამსახურდიამ ამ გაზეთის 56-ე ნომერში (8 მაისი) გამოაქვეყნა ცნობილი „ღია წერილი ულიანოვ ლენინისადმი“, რომელსაც დიდი გამოხმაურება მოჰყვა. მწერალი კამათში ჩაება და 59-ე ნომერში ოპონენტების პასუხად სხვა საკითხებთან ერთად ბათუმის და საზოგადოდ, ავტონომიების პრობლემაზე განიხილა: „რაც შეეხება საქართველოს საზღვრებს დამოუკიდებელ აფხაზეთთან და ასე წარმოიდგინეთ, დამოუკიდებელ აჭარასთან, ამაზე უნდა მოგახსენოთ, რომ აქ საზღვრების გავლებას ბევრს ეცადნენ ნიკოლოზ პირველის რუსიფიკატორები და ხან ანბნები მოუგონეს აფხაზებს, ხან ჩერნომორიის გუბერნიებს მიაწერეს სოხუმის ოლქი, მაგრამ აფხაზები 2000 წელზე მეტს ეწეოდნენ ჩვენთან საერთო ისტორიულ ჭაპანს და არ ჩამოგვეცილებიან და ვერც ჩამოგვეცილებიან, თუმცა საგანს არსებითად რომ შეეხედოთ, აფხაზეთში დიდი უმრავლესობა ქართველობაა და მე მიკვირს, რომ თქვენ ასე ერთი დაკვრით გინდათ ამ ქართველების ბედი გადაწყვიტოთ. რაც შეეხება აჭარას, ვერც იქ გაავლებს ვინმე საზღვრებს, ეს ინგლისელმა

იმპერიალისტებმაც სცადეს, ეს სცადეს ოსმალებმაც, მაგრამ დე იცოდეს ყველამ, რომ ჩვენ მუდამ გადავაღალაჯებთ ისეთ ხელოვნურ საზღვრებს, რომლის გაღმაც ჩვენი სისხლის და ხორცის თანაზიარი გვეგულება.”

გაზეთი ყურადღების გარეშე არ ტოვებდა მნიშვნელოვან კონკრეტულ ფაქტებს, რომელიც ბათუმს და საზოგადოდ, სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ეხებოდა.

1921 წლის დამდეგს ტრაპიზონში დაიბეჭდა ბროშურა სათაურით „გასაყიდი ხალხი“. აქ განხილული იყო ზემოხსენებული რეგიონის ავტონომიის კონსტიტუციის ის პროექტი, რომელიც დამოუკიდებელი საქართველოს პარლამენტმა შეიმუშავა ქვეყნის გასაბჭოებამდე რამდენიმე ხნით ადრე (პროექტი დაიბეჭდა გაზეთ „სამუსლიმანო საქართველოს“ 496-ე (5 იანვარი, 1921 წ.) ნომერში). 1921 წლის 11 მაისის (№ 58) და 13 მაისის (№ 60) ნომერებში „სოციალისტ-ფედერალისტმა“ დაბეჭდა ბროშურის სრული თარგმანი. ავტორი მითითებული არ არის, თუმცა ტექსტის მიხედვით შეიძლება დავასკვნათ, რომ იგი ქართველი მუსლიმანია, ამასთან, თურქოფილი, შესაბამისად, ბროშურა ქართული გაზეთის მიერ სამართლიანადაა შეფასებული როგორც „საყურადღებო ნიმუში ჩვენი მტრების ბრძოლისა“.

ერთი შეხედვით უცნაურია, რომ გაზეთმა საკმაოდ დიდი ადგილი დაუთმო მენშევიკური ხელისუფლების მიერ შემუშავებულ და შესაბამისად, საბჭოთა საქართველოსთვის მიუღებელი და უსარგებლო დოკუმენტების ანალიზს, მაგრამ რეგიონში იმჟამად არსებული სიტუაციის პირობებში ბროშურაში გამოვლენილი ანტიქართული პოზიცია ავტორისა და მის მიერ განხილული საკითხები კვლავაც მეტისმეტად აქტუალური და სახიფათო იყო ქვეყნისათვის.

როგორც ცნობილია, 1917-21 წლებში სამუსლიმანო საქართველო უაღრესად რთულ პირობებში აღმოჩნდა: სულ რაღაც 3 წლის განმავლობაში აქაურობა ჯერ ოსმალების ხელში გადავიდა, შემდეგ ინგლისელებისა. მერე მცირე ხნით დამყარდა კანონიერი ხელისუფლება საქართველოს დემოკრატიული მთავრობისა. ბოლოს რუსები დაბრუნდნენ ქართველ ბოლშევიკებთან ერთად. ასეთ პირობებში კიდევ უფრო მწვავედებოდა დაპირისპირება ადგილობრივი პოლიტიკური ძალებისა, მეტადრე რეგიონის პოლიტიკურ მოწყობასთან დაკავშირებით. ერთმანეთს ძირითადად ორი მიმართულება უპირისპირდებოდა: „სამუსლიმანო საქართველოს გამათავისუფლებელი კომიტეტი“ ამ რეგიონს საქართველოს განუყოფელ ნაწილად მიიჩნევდა მის მომავალს ავტონომიური ერთეულის სახით მოიაზრებდა. თურქოფილური გაერთიანება „სედაიმელეთი“ ასევე ავტონომიას მოითხოვდა, ოღონდ – თურქეთის შემადგენლობაში. უნდა აღინიშნოს, რომ არსებობდა სხვა მოსაზრებაც – ერთიანი საქართველო ყოველგვარი ავტონომიის გარეშე.

საქართველოს გასაბჭოების შემდეგ „სედაიმელეთის“ ხაზს სამუსლიმანო საქართველოში აგრძელებდა ქემალისტური პარტია, რომლის აჭარის ორგანიზაციული ცენტრი ბათუმში იყო. ქემალისტები აშინებდნენ გლეხებს ბოლშევიკების ანტირელიგიური პოლიტიკით, მოუწოდებდნენ საბჭოთა ხელისუფლების ბოიკოტირებისკენ ერთი მხრივ და ისლამის ერთგულებისაკენ – მეორე მხრივ. ურჩევდნენ თურქეთის ჯარის შემოსვლამდე მოთმინებას (ეს კი, მათი აზრით აუცილებლად მოხდებოდა) და მხარს უჭერდნენ აჭარის ავტონომიას, ოღონდ, როგორც ვთქვი, თურქეთის ფარგლებში. [ო. გოგოლიშვილი, 2010: 2]

საქართველოს ბედი არც ბოლშევიკ მმართველებს აწუხებდათ: 1921 წლის 16 მარტს საბჭოთა რუსეთსა და ქემალისტურ თურქეთს შორის დაიდო ხელშეკრულება, რომელმაც დაუდო სათავე ქართული მიწების გასხვისებას: სწორედ ეს შეთანხმება გახდა საფუძველი იმავე წლის 13 ოქტომბრის ყარსის ხელშეკრულებისა.

ნიშანდობლივია, რომ ზემოხსენებული ხელშეკრულება ითვალისწინებდა აჭარის ავტონომიასაც საქართველოს ფარგლებში. რამაც შესაბამისი პოლიტიკური პლატფორმის მქონე ძალთა გააქტიურებაც გამოიწვია. ქართული ინტელიგენციის ნაწილი (მათ შორის ისინიც, ვინც წინათ დემოკრატიული რესპუბლიკის ფარგლებში სამუსლიმანო საქართველოს ავტონომიას უჭერდა მხარს) შექმნილ ვითარებაში, ზემოხსენებული გარემოებებიდან გამომდინარე, ავტონომიაზე საუბარს ქვეყნისთვის სახიფათოდ მიიჩნევდა.

უთუოდ ეს გარემოებები უნდა ყოფილიყო მიზეზი იმისა, რომ „სოციალისტ-ფედერალისტმა“ საკმაოდ დიდი ადგილი დაუთმო ანტიქართულ პუბლიკაციას.

ბროშურის ავტორი გულდასმით გაცნობია განსახილველ მასალას, აჭარის ავტონომიის კონსტიტუციის პროექტს. მიუხედავად ამისა, უნაყოფო შრომა იქნება დაწვრილებითი ანალიზი მისი ნააზრევისა. უპირველესად იმიტომ, რომ ნაშრომი უკიდურესი სუბიექტივიზმით გამოირჩევა და ანტიქართული დემაგოგიის საკმაოდ უნიჭო ნაზავია. სულისკვეთების წარმოსახენად რამდენიმე დეტალს მაინც მივაპყრობ ყურადღებას.

ავტორის არგუმენტები ძირითადად მორწმუნეთა რელიგიურ გრძნობებს ეყრდნობა. იგი იმოწმებს შარიათს და აცხადებს, რომ დაუშვებელია მუსლიმანთა ყოფნა ქრისტიანი მთავრობის მზრუნველობის ქვეშ და თუ ასეთი რამ მაინც მოხდა, ეს ხალხის სულისკვეთების კი არა, ძალადობის გამოხატულებააო. (№ 58). (ამგვარი შინაარსის პროპაგანდა უკვე აპრობირებული იყო სამუსლიმანო საქართველოში, წლების წინ სწორედ ამ შინაარსის ქადაგებებით აყარეს საკუთარი მიწიდან გურჯები და მუჰაჯირების ტრაგიკულ პროცესს შეუწყვეს ხელი.)

ბროშურის ავტორი ირონიასაც მიმართავს და კონსტიტუციის V თავის III მუხლის ანალიზისას წერს: „შარიათის საქმეთა მმართველობას კონსტიტუცია სამუსლიმანო საქართველოს ანიჭებს. ეს ხომ დიდი წყალობაა. რა იქნებოდა, რომ ესეც თბილისის კათალიკოსის ან კარდინალის მმართველობაში გადაეცათ?... ცხადია, ეს ირონიაც ზემოხსენებული პროპაგანდის ნაწილია და მისი საფუძველი ისაა, რომ სამუსლიმანო საქართველოს ავტონომიის უმაღლესი სასულიერო პირი უნდა დაემტკიცებინა საქართველოს რესპუბლიკის თავმჯდომარეს, რომელსაც „არა აქვს არავითარი დამოკიდებულება შარიათის დაწესებულებასთან“. ეს კი, საბოლოოდ, იქნება „ჩვენი ქვეყნიდან შარიათის აღგვაო“, – წუხს ინკოგნიტო ავტორი.

ავტორის აზრით, საფრთხის შემცველია ის, რომ კონსტიტუციაში არ არის დაფიქსირებული სამუსლიმანო საქართველოს ოფიციალური რელიგია და სარწმუნოებრივი ხელშეუხებლობა. ეს ურწმუნობისკენ, გნებავთ, სარწმუნოების გამოცვლისკენ მიმავალი გზის სათავედ მიიჩნია. „ჩვენ ვშიშობთ, რომ დღევანდელი ახმედის ბადიში ხვალე იაკობი, იოსები უნდა გახდეს“, – წერს იგი.

ბროშურის ავტორი ეხება ისეთ საკითხებს, როგორიცაა ადგილობრივთა დასაქმება, ჯარი, მიწის მფლობელობა, არჩევნები და მრავალი სხვა. განიხილავს მათ ტენდენციურად და შესაბამისად, რეგიონისთვის სასარგებ-

ლოს ვერაფერს პოულობს მათში. საბოლოოდ კი მკითხველს ურწმუნობის გმობისკენ მოუწოდებს და აიძულებს, რომ „ბრწყინვალე დღეები მსოფლიო მუსლიმანებისა“ ახლოვდება და რომ „დიადი რწმენა, მტკიცე განზრახვა ყოველგვარ დაბრკოლებას უკუაგდებს და ყველას დაიმორჩილებს.

რწმენის ერთგულება ურიგო როდია, მაგრამ დამაფიქრებელი ის იყო, რომ რელიგიური საკითხები სახიფათო პოლიტიკურ ტენდენციებს ემსახურებოდა. როგორც ვთქვი, XX საუკუნის 10-იანი წლების ბოლოს და 20-იანი წლების დასაწყისში ჯერ სედაიმილეთის და მერე ქემალისტური პარტიის ირგვლივ შემოკრებილი ნაწილი ქართველი მუსლიმანებისა მხარს უჭერდა თურქეთის შემადგენლობაში ავტონომიის იდეას.

პარადოქსი ისაა, რომ „ავტონომისტები“ ძალაუვნებურად ხაზს უსვამდნენ სწორედ თავიანთ ეროვნულ წარმომავლობას, ქართველობას, თურქებისგან განსხვავებულობას და თურქეთის გარკვეული პოლიტიკური წრეებისგან დაპირებებსაც ღებულობდნენ. სეპარატისტული მოძრაობა უდიდესი ბოროტების მთესველი იყო მაშინაც, მაგრამ მაინც საყურადღებოა რომ ოდესღაც არსებობდა თურქეთის სახელმწიფოში ქართული ავტონომიის იდეა. ისიც ცხადია, რომ ეს იდეა პოლიტიკური სატყუარა გახლდათ – პატრიოტ მამულიშვილთა მოღვაწეებისა და ბრძოლის საპირწონედ მოგონილი. ცნობილი ფაქტია, რომ სულ მალე სამუსლიმანო საქართველო ხელახლა გადანაწილდა რუსეთსა და თურქეთს შორის. უმეტესი ნაწილი, 13 000 კვ/კმ-ზე მეტი, ისტორიული სამხრეთ საქართველოსი თურქეთს ერგო. ამ მიწებზე ძირითადად ქართველები ცხოვრობდნენ. მათგან ნაწილს მშობლიური ენა დავიწყებოდა, მაგრამ წინაპრების ვინაობა ჯერაც ახსოვდა. ქართული კი დღევანდელთან შედარებით უფრო ვრცელ ტერიტორიაზე ისმოდა. აღარ ვვხები ლაზისტანს – აქ მშობლიური ენა თითქმის ყველგან ახსოვდათ.

საქმე ისაა, რომ ამ უზარმაზარი ტერიტორიის თურქეთის სახელმწიფოს ხელქვეით მოქცევის შემდეგ ავტონომიის იდეა აღარავის გახსენებია – არც ათათურქის ხელისუფლებას, რომელიც მანამდე დაპირებებით კვებავდა გაბრიყვებულ ქართველ მუსლიმანებს და არც პროთურქული ორგანიზაციების გურჯ აქტივისტებს, რომელთა ნაწილი ამ მოვლენების შემდეგაც საქართველოში დარჩა. სამაგიეროდ ბოლშევიკების ათეისტურ ქვეყანაში რელიგიური ნიშნით შეიქმნა ავტონომია.

ბათუმის და მთელი სამუსლიმანო საქართველოს და მისი ტერიტორიული მოწყობის თემა ამის შემდეგ „სოციალისტ-ფედერალისტისთვის“ ერთ-ერთი ძირითადია. ავის მომასწავებელ ტენდენციას ეხმაურება პეტრე მირანაშვილი და ღია წერილით მიმართავს მეჯლისის თავმჯდომარეს ჰასან ეფენდი ლორთქიფანიძეს. კერძოდ, მირიანაშვილი შემოფოთებულია იმით, რომ აქამდე „იყო სამუსლიმანო საქართველოს მეჯლისი, დღეს კი შემოუღიათ აჭარის მეჯლისი“. წერილის ავტორისთვის გაუგებარია, „შავშეთი, ლივანა და სხვა ქვეყნები სამუსლიმანო საქართველოსი სად უნდა წავიდეს, ვის უნდა გადაეცეს.“

ავტორი საუბრობს ჭოროხის აუზის ისტორიულ როლსა და ფუნქციაზე ქართველთათვის, ეხება მუსლიმან თანამომქმეთათვის მშობლიურ ენაზე განათლების აუცილებლობას, ასევე ავტონომიის, მიწათსარგებლობის, სოციალისტური საზოგადოების თემებს და მოუწოდებს სხვადასხვა რჯულის ქართველთა ძმობისკენ, სამუსლიმანო საქართველოს მთელი ტერიტორიის („არტაან-ოლთის-ჭანეთ-ისპირ-თორთომის რაიონების ჩათვლით“) აჭარის ავ-

ტონომიის გამგებლობაში მოქცევისკენ [გაზ. „სოციალისტ-ფედერალისტი“, 1921, № 105].

107-ე ნომერში დაბეჭდილია ინტერვიუ „აჭარისტანის მეჯლისის“ თავმჯდომარე ჰასან ლორთქიფანიძესთან. იგი საუბრობს ძველი, „სამუსლიმანო საქართველოს მეჯლისსა“ და „აჭარისტანის მეჯლისს“ შორის წინააღმდეგობაზე, მეჯლისის დამოკიდებულებაზე ენის, სარწმუნოების, ავტონომიის საკითხებთან; განმარტავს, რომ აჭარისტანში შედის „ზემო აჭარა, ქვემო აჭარა და ქობულეთი“. იმედოვნებს, რომ მეჯლისის გავლენა გავრცელდება „ლაზისტანის აქეთა მხარეს“, ოღონდ რას გულისხმობს ამ „აქეთა მხარეში“ არ მიუთითებს. აცხადებს, რომ „აჭარისტანი უნდა მოეწყოს საქართველოსთან ავტონომიის საფუძველზე“ და გაზეთის რედაქციას გადასცემს საქართველოს რევკომისადმი წარდგენილი მემორანდუმის ასლს [გაზ. „სოციალისტ-ფედერალისტი“, 1921, № 107].

ეს მემორანდუმი მეჯლისის 9 წევრის ხელმოწერით დაიბეჭდა გაზეთის 109-ე ნომერში (13 ივლისი) მემორანდუმში ჩამოყალიბებულია აჭარის ავტონომიური მოწყობის საკითხები.

უნდა აღინიშნოს, რომ „სოციალისტ-ფედერალისტის“ ირგვლივ შემოკრებილი ქართველი მოღვაწეები დაუპირისპირდნენ როგორც ლორთქიფანიძის ინტერვიუში, ასევე მემორანდუმში ჩამოყალიბებულ პრინციპებს. 107-ე და 109-ე ნომერებშივე დაბეჭდილია თედო ღლონტის, ვახტანგ კოტეტიშვილის, კონსტანტინე გამსახურდიას, ომეგას (პლატონ ქიქოძის), ეფრემ ჩახუნაშვილის წერილები, რომლებშიც საუბარია მიმდინარე ისტორიული პროცესების საჭირობოროტო საკითხებზე. ამ ავტორებმა მემორანდუმში პირწმინდად დაიწუნეს: გამოხატვის კილოც და ცალკეული პუნქტებიც, იქ ჩამოყალიბებული პრინციპებიც და ავტორთა შეხედულებებიც.

თედო ღლონტი წინააღმდეგია საქართველოს დაქუცმაცებისა და უკმაყოფილოა „სამუსლიმანო საქართველოს“ საქმეებით. ხარკს უხდის ბოლშევიკებს („ბოლშევიკების ძალა საქართველოში ჩვენ არ გვესმის, როგორც ძალა საქართველოს დაშლისა“). მენშევიკებს ბრალს დებს, საქართველოს გულში ქემაღისტების შემოყვანასა და მათთვის არტიანისა და ართვინის ოლქის გაბოძებაში. სვამს კითხვებს ძველი და ახალი მეჯლისების რაობის შესახებ და გამოთქვამს წუხილს, რომ „აჭარისტანის მეჯლისში სედაიმიდეთის ხალხიც მუშაობს“. ხოლო ძველი სახეები სამუსლიმანო საქართველოს გამათავისუფლებელი კომიტეტისაა, რომელთაც ბევრი ეროვნული საქმე აკეთეს, „რომლებიც გამაღებით ებრძოდნენ თურქეთის შავრაზმელებს, აჭარის მოღალატეებს სამარცხვინო ბოძზე აკრავდნენ“, – აღარ ჩანან. თ. ღლონტი განსაკუთრებით იმის გამო წუხს, რომ ნაცვლად „სამუსლიმანო საქართველოს მეჯლისისა“ ამ ორგანომ „აჭარისტანის მეჯლისი“ დაირქვა და შესაბამისად, სახელწოდებიდან გამომდინარე, თავისი საქმიანობა აჭარით შემოფარგლა. პუბლიცისტი „აჭარისტანელთა შეხედულებებს“ მიიჩნევს ანტიეროვნულ, ანტიქართულ შეხედულებებად და დაუშვებლად მიიჩნია „ასეთ ძალთა ხელში მთელი ჩვენი სასიცოცხლო ინტერესებისა და საქმეების ჩაგდება“.

ვახტანგ კოტეტიშვილის აზრით, ახალი მეჯლისის მემორანდუმში ეროვნულად განკერძოების მიუღებელ იდეაზეა აგებული. ავტორი თვითმმართველობის წინააღმდეგი კი არ არის, არამედ ამ საკითხთან მეჯლისის დამოკიდებულებისა. მთავარი მისთვის არის ეროვნული ინტერესები, ანუ ის, რაც სასარგებლოა საქართველოსათვის. „რა დროს პარტიკულარიზმია, როდესაც საქართველოს სახელმწიფოებრიობის საკითხი ჯერ კიდევ გაურკვევლობის

პროცესში იმყოფება, როდესაც საჭიროა მთლიანობა და შედუღება. ფრთხილად, ამ აჩქარებულმა მოქმედებამ ისეთი რამ არ ჩაგადენინოთ, რისთვისაც ისტორია საპატიო ტიტულს არ მოგანიჭებთ.

ავტორის აზრით, აჭარის მეჯლისის ისე იქცევა, როგორც „მცირე ერების წარმომადგენლებს შეჰფერით“. მას მიაჩნია, რომ სარწმუნოებრივი მომენტი არ უნდა წამოიწიოს წინ. სხვადასხვა რწმენის ქართველებს ერთიანი სახელმწიფოს აშენებაში რელიგია ვერ შეუშლის ხელს, რადგან, ურთიერთობისას განმსაზღვრელი არის ეროვნება. ერთმანეთის რელიგიურ რწმენას პატივისცემით უნდა მოვეკიდოთ და „ერი ერთი უნდა იყოს, განუყოფელი.“

კონსტანტინე გამსახურდია კიდევ უფრო კატეგორიულია და ეს სათაურიდანაც ჩანს („ძმები ხართ თუ მტრები?“). მისი აზრით, საქართველოს სახელმწიფოსთვის სასიცოცხლოდ აუცილებელია ქვეყნის აბსოლუტური ცენტრალიზაცია „პარტიკულარისტური ტენდენცია, რომელიც რელიგიურ მომენტს ეყრდნობა, დღეს სრულიად გაუგებარია“. მწერლისთვის მიუღებელია ისიც, რომ მეჯლისის წევრები არ ახსენებენ ქართულ ენას, ასევე, მოითხოვენ ახალციხის მიზრის მიერთებას ბათუმის ოლქისათვის. მისი აზრით, ასეთ მოთხოვნას არც სარწმუნოებრივი, არც პოლიტიკური, არც იურიდიული საფუძველი არ გააჩნია. განსაკუთრებით მწვავეა ავტორის დასკვნა თუ გაფრთხილება: „არავის დაავიწყდეს, რომ დედა საქართველოსაც აქვს იგივე ბუნებრივი უფლება დედისა, რომელიც მედეას ქონდა თავისი შვილების სიკვდილ-სიცოცხლის საკითხის გადაწყვეტის დროს მინიჭებული.“

პლატონ ქიქოძე მეჯლისის წევრებს მგლისა და ბატკნის არაკს მოაგონებს – ბატკანი, რომელმაც დედას არ დაუჯერა, მგლის ლუკმა გახდა. მოუწოდებს ქართველ მუსლიმანებს, კარგად გაიაზრონ ამ არაკის მორალი.

ეფრემ ჩახუნაშვილმა ვრცელი პუბლიკაცია უძღვნა მოცემულ საკითხს. იგი მიმოიხილავს სამხრეთ საქართველოს ისტორიას, ჟამთა ავბედობას და აცხადებს: „სამაჰმადიანო საქართველოს საკითხი მთელი საქართველოს საკითხია და იგი უარყოფითად გადაიჭრება მხოლოდ მაშინ, როცა ისტორია ინებებს მთელი ქართველი ერის წესის აგებასაც. სანამ ჯერ კიდევ კაცობრიობის რუკაზე პატარა კუნჭული გვიკავია, მანამ ნებას არავის მივსცემთ, ერთი წუთითაც დაგვაეჭვიანოს სამაჰმადიანო საქართველოს საკითხის გადაწყვეტაში.“

„სოციალისტ-ფედერალისტის“ ორ ნომერში (104, 105) იბეჭდება მემედ აბაშიძის ვრცელი წერილი „დროისძეობა თუ სიბოროტე“. საქმე ისაა, რომ ბათუმის საოლქო კომიტეტისა და რევკომის გაზეთ „უწყებაში“ (№ 62, 1921 წ.) დაიბეჭდა ვინმე კინსანის წერილი მემედ აბაშიძის, სამუსლიმანო საქართველოს გამათავისუფლებელი კომიტეტის, ძველი მეჯლისის წინააღმდეგ. მემედ აბაშიძე აქ წამოყენებულ ბრალდებებს პასუხობს და განმარტებებს იძლევა.

წერილის ავტორი პირადად მემედ აბაშიძეს არ ეხება, მაგრამ ეს უკანასკნელი თავს ვაღიგებულად მიიჩნევს, გამოეხმაუროს კინსანს, რადგან ლანძღვა ძველი მეჯლისისა სწორედ მას უკავშირდება როგორც ხელმძღვანელს. კინსანის წერილი, როგორც ჩანს, დაიწერა ქართული ინტელიგენციის ძველი მეჯლისის ბედით შეშფოთების გამო და გამოხატავს პოზიციას ბოლშევიკური ხელისუფლებისა, რომლისთვისაც მიუღებელი იყო მენშევიკების თანხმობითა და ძალისხმევით შექმნილი (თუნდაც იმჟამად პოლიტიკური თვალსაზრისით სასარგებლო) ორგანოს არსებობა. შესაბამისად, გასაგებია წერილის ბოლშევიკური პათოსი.

ბრალდებათა პირველ წყებას კინსანი შემდეგნაირად აყალიბებს: „ძველი მეჯლისი, – რომელიც მიეკედლა მენშევიკურ მთავრობას და აგრეთვე

დასავლეთ ევროპის მტაცებლებს, მშრომელი ხალხის მოსისხლე მტრებს, რომლებიც ბეგების და ხანების, მემამულეების და კაპიტალისტების, ერთი მუჭა მუქთახორების ინტერესების დამცველი იყო, – მენშევიკების ბატონობის შემდეგ, თავისთავად, ბუნებრივად, რევოლუციური კანონების წესით, გაშვებულად ითვლებოდა. მისი არსებობა საბჭოთა რესპუბლიკაში, სადაც მშრომელი ხალხი გათავისუფლება მონობის უფლიდან და თავისი ხელი-სუფლება დაამყარა რევკომის სახით, მეტი ბარგი და მძიმე ლოდი იყო მშრომელი ხალხის ცხოვრებაში.

მითუმეტეს, რომ ძველი მეჯლისი, არჩეული იყო მენშევიკების მიერ სრულიად ხალხის უნებურად და არანორმალურ პირობებში ინგლისელთა ბატონობის დროს, თავისი ბატონობის არის გასაფართოებლად, აჭარის ხალხისთვის თვალის ასახვევად და მზაკვრული მიზნის მისაღწევად, თავიანთი სიტიტვლის დასაფარავად”...

მემედ აბაშიძე უარყოფს ბრალდებას, „მზაკვრული მიზნების” შესახებ და განმარტავს, რომ მეჯლისის (ისევე როგორც სამუსლიმანო საქართველოს განმათავისუფლებელი კომიტეტის) მიზანი სამუსლიმანო და საქრისტიანო საქართველოს გაერთიანება იყო, რასაც უპირისპირდებოდა „სედაი მიღეთის” ჯგუფი.

ახლა მოქმედი ახალი მეჯლისის უმრავლესობა „სწორედ „სედაი მიღეთის” ბანაკში იყო და როგორც აქა, ისე საზღვარგარეთ ეწოდნენ საზარელ დემაგოგიას”, – წერს მემედ აბაშიძე და იმოწმებს ზემოხსენებულ „გასაყიდ ხალხს”, შესაბამისად, შეიძლება დავასკენათ, რომ 1921 წლის დასაწყისში ტრაპიზონში გამოქვეყნებული ბროშურის ავტორი მოგვიანებით ბათუმში ჩამოყალიბებული მეჯლისის ერთ-ერთი წევრია. რაც შეეხება მენშევიკებთან და ანტანტის ქვეყნებთან ურთიერთობას, წერილის ავტორის აზრით, ძველი მეჯლისის ორგანოს „სამუსლიმანო საქართველოს” გადათვალთვრებაც კმარა, რომ დარწმუნდეს ადამიანი, ამ ბრალდებათა სიცრუეში. „ჩვენ არც ერთისა და არც მეორის ხათრისთვის ვმოღვაწეობდით, ჩვენ დავისახეთ მიზნად ისტორიული საქართველოს ძმობისა და საზღვრების აღდგენა და კიდევაც შეეძლებოდა ოთხასეული წლის განმავლობაში მშობლიურ მიმართულებას ამცდარი ისტორიისათვის მიგვეცა ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი მსვლელობა, ამას ჩვენ ვისამეს დავალებით კი არა, არამედ ჩვენი წინანდელი თაობის მიერ ჩვენდა სამკვიდროდ შექმნილი და გამოცდილი ეროვნული მეტყველება გვიკარნახებდა და რისთვისაც სინდისიერად ვმსახურობდით.”

აქვე მ. აბაშიძე შენიშნავს, რომ თვით ახლი მეჯლისის ზოგიერთი წარმომადგენელი, მათ შორის მისი თავმჯდომარე ჰასან ლორთქიფანიძე იზიარებდა „განმათავისუფლებელი კომიტეტის” და მეჯლისის პრინციპებს. კერძოდ, რელიგიურ საკითხებში ძველისა და ახალი მეჯლისის წარმომადგენლებს შორის აზრთა სხვადასხვაობა არ არსებობს. ლორთქიფანიძე თავის დროზე მიიჩნევდა, რომ დაუშვებელია საეკლესიო ქონების (მაშასადამე, ვაკუფებისაც) სახელმწიფო ქონებად გამოცხადება, რაც შარიათის საწინააღმდეგოა. იგი ეწინააღმდეგება აგრეთვე იმას, რომ „რელიგიური აღზრდა და სწავლება მოისპოს სკოლაში.” იგივე შეხედულებები გვქონდა და გვაქვს ჩვენცო.

მემედ აბაშიძე ეხება ასევე ხალხთან ურთიერთობის საკითხებს და მიიჩნევს, რომ მეჯლისის საქმიანობა ამ თვალსაზრისითაც სამაგალითო იყო. ის, რომ მეჯლისში ბეგებიც იყვნენ, ხალხის საკეთილდღეო მოღვაწეებს ხელს არ უშლიდა.

მემედ აბაშიძის სიტყვით, მეჯლისს არც ახალ ხელისუფლებასთან ურთიერთობის პრობლემა ჰქონია. „მთავრობამ იცნო ძველი მეჯლისი და თუ ამ ცნობას შემდეგ არასასურველი შედეგი მოჰყვა, აქ გაუგებრობას უნდა ჰქონოდა ადგილი და არა იმას, რომ ძველი მეჯლისი გაშვებული იყო იმავე თავიდან“ [გაზ. „სოციალისტ-ფედერალისტი“, 1921, № 105].

„სოციალისტ-ფედერალისტი“, როგორც ვთქვით 26 ივლისამდე გამოდიოდა, შემდეგ მისი გამოცემა შეწყდა და ერთხანს იგი შეცვალა გაზეთმა „ტრიბუნამ.“ რაც შეეხება რედაქტორს, თედო ღლონტი სოციალისტ ფედერალისტური პარტიის უკანასკნელი თავმჯდომარე იყო. პარტიის დაშლის შემდეგ (1923 წ. ნოემბერი) კომუნისტურ პარტიაში შევიდა. 1926 წელს თბილისის უნივერსიტეტის რექტორის პოსტზე შეცვალა ი. ჯავახიშვილი და დაუპირისპირდა ძველ ინტელიგენციას, რომელთან ერთადაც ერთ დროს იღვწოდა საქართველოს თავისუფლებისთვის, შემდეგ მუშაობდა სხვადასხვა, საკმაოდ მაღალ თანამდებობაზე [ს. სიგუა, 1989. 92]. საბოლოოდ იგი მაინც 1937 წლის რეპრესიებს შეეწირა.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ბაქრაძე გ. ქართული პერიოდიკა, თბ, 1946 წ.
2. გოგოლიშვილი ოთარ, ანტისაბჭოთა პარტიების ბრძოლა ბოლშევიკური ხელისუფლების წინააღმდეგ აჭარაში (1921 წელი), თსუ-ს კუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის რეცენზირებადი ბილინგვური სამეცნიერო ჟურნალი „სპეკალი“, № 1, 2010 წ. www.spekali.tsu.ge
3. სიგუა ს, იმ ბრძოლათა ერთი მატიანე, ჟურ. „კრიტიკა“, № 4, 1990 წ.
4. გაზ. „სოციალისტ-ფედერალისტი“ № 30; 5 აპრილი 1921 წ.
5. გასაყიდი ხალხი, გაზ. „სოციალისტ-ფედერალისტი“, 3 № 58, 11 მაისი; № 60, 13 მაისი, 1921 წ.
6. გაზ. „სოციალისტ-ფედერალისტი“ № 105; 7 ივლისი 1921 წ.
7. გაზ. „სოციალისტ-ფედერალისტი“ № 106; 8 ივლისი 1921 წ.
8. გაზ. „სოციალისტ-ფედერალისტი“ № 107; 10 ივლისი 1921 წ.
9. გაზ. „სოციალისტ-ფედერალისტი“ № 109; 13 ივლისი 1921 წ.

Malkhaz Chokharadze

Georgia under the Soviet Regime and the issue of Batumi Region in the oppositional press (1921) Summary

After establishing soviet government Bolsheviks considered it advisable to make in function socialist and Federalist Party. In the first half of 1921 the newspaper “Socialist-federalist” was published. It was written in a moderated and reconciling manner and was loyal towards Bolsheviks, but it supported the idea of national and State organization independence.

The newspaper referred Batumi and its problems. In that difficult epoch this region underwent a number of resistances, namely, it means the issues on autonomy, Turkish and Russian political relationship, and the problem of South Georgian territories and so on.

The paper deals with the material of the newspaper “Socialist-federalist” which concerns Batumi and its problems.

**ხალხური ხუროთმოძღვრების ნიმუშები
ზღვისპირა ზოლის ლაზურ დასახლებებში**

ისტორიული საქართველოს მხარეთა შორის თავისი მომხიბლავი ბუნებით გამორჩეულია ლაზეთი, სადაც დღემდე უხვადაა შემონახული დასახლების ძველქართული ტიპი და ხალხური (ლაზური) ხუროთმოძღვრების უნიკალური ძეგლები.

ლაზური დასახლება

მათი შესწავლა და გამოკვლევა ნამდვილად იმსახურებს სპეციალისტთა ყურადღებას. საცხოვრებელი ნაგებობებიდან კონსტრუქციულ-მხატვრული დახვეწილობით, გავრცელების არეალით გამოირჩევა შავიზღვისპირა ზოლის ლაზური დასახლებები და შესაბამისად საცხოვრებელი ნაგებობები.

საცხოვრებელი სახლების ტიპების დასადგენად არსებობს უამრავი მასალა, მაგრამ უძველეს ტიპებთან მათი დამაკავშირებელი ხაზი, თავდაპირველი ტიპის თანმიმდევრული ევოლუცია სრულად არაა გამოკვეთილი (დავითაშვილი გ., 1974:3). საკითხის შესასწავლად ავირჩიეთ საცხოვრებელი სახლის რამოდენიმე ტიპი. მართალია ამჯერად არ მოხერხდა საცხოვრებელი ნაგებობების, მასში შემავალი სათავსოების ფუნქციური დანიშნულების სრულყოფილი შესწავლა, მაგრამ გამოიკვეთა ლაზური კარმიდამოს გარეგანი თავისებურებანი, საცხოვრებლის ორნამენტაციასთან დაკავშირებული სპეციფიკა. ეთნოგრაფიული მასალებიდან ირკვევა, რომ ლაზური სახლი

თავდაპირველად ერთსართულიანი ყოფილა მიწური იატაკით და შუაგეცხლით. გონიო-სარფის ღაზურ მოსახლეობაში ამ მთავარ სათავსოს რამდენიმე სახელით მოიხსენიებენ: **ოხორი-საკუთრივ ღაზური სახელწოდება, სამყოფი სახლი, სამზარეულო, მუთვადი** (მუთვადი თურქულიდანაა შემოსული) და ა. შ. (მიქელაძე ჯ., 1982:49). ი. ადამია ამ სათავსოს **საჯალაბო დარბაზს** უწოდებს და მას ღაზური საცხოვრებლის ადრინდელ საფეხურად მიიჩნევს (ი. ადამია, 1965:49). მართლაც, სამყოფ სახლს ღაზურ საცხოვრისში ცენტრალური ადგილი უჭირავს და ყველა სხვა სათავსო მასთანაა დაკავშირებული.

ჩვენთვის საინტერესო საცხოვრებელი მდებარეობს სოფელ **ჩაღლაინ ქოში** (ფინდიკლი) საკარმიდამო ნაკვეთში, სოფლის ცენტრალური ჯამი-მეპელეს ტერიტორიაზე და ეკუთვნის შევქი ჰასანოღლის. რიყის სხვადასხვა ფერის ქვისა და ხის კონსტრუქციის კომბინირებით აშენებული სახლი მნახველზე ახდენს წარუშლელ შთაბეჭდილებას. ასეთ სახლს „**ფახვერკიან//ჩაღანგარიან//ტოღმიან**“ სახლსაც უწოდებენ (შოშიტაშვილი ნ., პაპიაშვილი თ., 2010:99). შენობის კედლების კონსტრუქცია წარმოადგენს დგარულ სისტემას, რომელშიც ჩასმულია ოთხკუთხოვანი, მცირე კვეთის რიკულები. მათი მეშვეობით მიიღება კვადრატული ხარისხები, რომელშიც კირის ხსნარით ჩამაგრებულია სხვადასხვა ფერის ქვები. შიგნიდან კედლები შეფიცრულია. კედლის ასეთი კონსტრუქცია ზრდის საცხოვრებლის მდგრადობას (შოშიტაშვილი ნ., პაპიაშვილი თ., 2010:99).

შენობის პირველი სართული წარმოადგენს ქვით აშენებულ, ხის იატაკიან და სანათურიან (საქონლის პატივის გასაყრელი ადგილი) **საჯინბო-**

სა და ახორს. შესასვლელი დერეფნით ორ ნაწილადაა გაყოფილი. ახორის მოქცევა საცხოვრისის სისტემაში შედარებით ძველი ტრადიციაა, რაც მოგვიანებით შეიცვალა მისი გაერთიანებით სამეურნეო დანიშნულების ნაგებობებთან, განსაკუთრებით კი საბძელთან (შოშიტაშვილი ნ., პაპიაშვილი თ., 2010:101).

კარ-მიდამო დასახლების ერთ-ერთი ძირითადი კომპონენტია და გულისხმობს საცხოვრებელი და შრომის ადგილის ერთიანობას (ჩიტაია გ., 1953:201). თვით კარ-მიდამო თავისთავში აერთიანებს როგორც საკარმიდამო მიწის ფართობს, ისე მასზე განლაგებულ საცხოვრებელ და სამეურნეო კომპლექსს, რომელთა მშენებლობის ტექნიკა, ესთეტიკური გამოვლება, კულტურათა შეხამების თავისებურებები, ბუნების ადქმის სახე ეფუძნება ხალხის ემპირიულ ცოდნა-გამოცდილებას.

ლაზეთისათვის ტრადიციული კარმიდამოს ტიპი დღესაცაა შენარჩუნებული, ყოველ შემთხვევაში კარგადაა დაცული კარ-მიდამოს მოწყობის ძირითადი საფუძვლები. დაკვირვებული თვალი შენიშნავს კარ-მიდამოს სტრუქტურის უმნიშვნელო ცვლილებებსაც. შევქი ჰასანოღლის კარ-მიდამოს გარკვეული მოსაზრებით, შეიძლება გუწოდოთ ტიპური, კლასიკური ლაზური კარ-მიდამო, რომლის ტერიტორიაზე აშენებული საცხოვრებელი ხითა და ქვით ხურობის ტექნიკის მაღალ დონეზე მეტყველებს. განსაკუთრებულ ინტერესს იწვევს ლაზური საცხოვრისისათვის დამახასიათებელი **დეკორი, ორნამენტი, მხატვრული გაფორმება**. ზოგიერთი სახლის კედელზე გამოხატულ ნახატებში იკითხება მეთვრამეტე საუკუნის სტამბოლში, უფრო ადრე კი თოფტაფის სასახლეში არსებული ფოლკლორული ვერსიები, ქალაქის საუკეთესო ხედები, გემები, და ა. შ., რაც უდაოდ არის მოგვიანო მოვლენა და შემკულობაში დომინანტი ეთნოსის გავლენას უნდა მიეწეროს, თუმცა ეს სრულიადაც ვერ უცვლის აქაურ საცხოვრებელს ლაზურ (ქართულ) იერსახეს და თავისი კონსტრუქციით, მშენებლობის ტექნიკით ქართული ხალხური საცხოვრებლის ლოკალურ ვარიანტს წარმოადგენს. აქაურ საცხოვრისში აშკარად ჭარბობს ტრადიციული ორნამენტები, მათ შორის **სიცოცხლის ხე**. ასეთი შემკულობა პოპულარული იყო მეცხრამეტე საუკუნეში. ნ. მარის თქმით აქაური „**ორნამენტი ქვაზე დეკორატიული კვეთილობისა იმეორებს ქართული ქრისტიანული არქიტექტურის მოტივებს**“ (მარი ნ., 1910:631). მნახველის განცვიფრებას იწვევს ჩუქურთმები, ხეზე და ქვაზე კვეთილობის ბრწყინვალე ნიმუშე

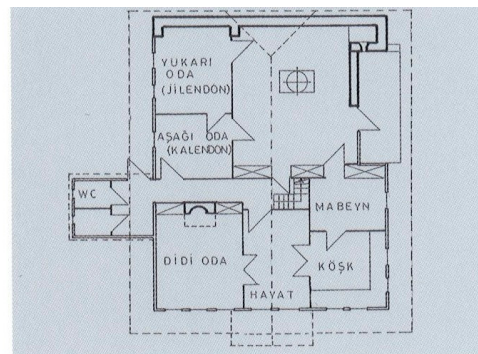
საცხოვრებელი ნაგებობის ფასადი სამკუთხედის ფორმის კონსტრუქციით უკავშირდება სახურავს. ფასადი მოხატულია სხვადასხვა გეომეტრიული ფიგურებით, მცენარეული მოტივებით. ფასადის ქვის კვადრებიანი კედე-

ლი ღაზურ სახლის დეკორს განსაკუთრებულ დახვეწილობას და სილამაზეს ანიჭებს. ხის პატარა კვადრატული ჭდეები მთლიანად ფარავს კედლის გარე ფასადის მხარეს. მუქი ფერის ხის ოთხკუთხა ჭდეებში ჩასმულია განსხვავებული ფერის შედარებით ღია ქვები. ეს ქვები დამუშავებული და მოპირკეთებულია და მიღებული აქვს მარმარილოსებრი ბრწყინვალეობა. სწორედ ეს ანიჭებს ღაზურ სახლს განსაკუთრებულ სილამაზეს. აქაური სახლების საუცხოო მახასიათებელი სიმეტრიული წყობაა. მნახველისათვის ღაზური სახლი ნამდვილად უჩვეულო სანახავს წარმოადგენს.

ღაზური საცხოვრებლები ძირითადად ისეთ ადგილებზეა აშენებული, საიდანაც იშლება ბრწყინვალე ხედები. ფანჯრების გასწვრივ, როგორც წესი, დგას ხის ტახტი, რომელსაც აქვს ზემოდან ასახდელი კარი. ამდენად, ეს ტახტი სათავსოს ფუნქციასაც ასრულებს და იგი საცხოვრებლის განუყოფელი ატრიბუტია.

საცხოვრებელს აქვს ორ-ორი, ზოგჯერ სამ-სამი შესასვლელი ორი მხრიდან. ღაზური საცხოვრებლის სხვადასხვა სათავსოებს შორის განსაკუთრებულ ინტერესს იწვევს ე.წ. დიდი ოდა. იგი უფროსი მამაკაცისა და უფროსი ქალის სამყოფია (სარფსა და გონიოში სახლის უფროს მამაკაცს „ოხორიშ საიბს“, ხოლო უფროს ქალს „ხჩინი ბადი“-ს უწოდებენ). სწორედ დიდ ოდაში იყო გამართული ბუხარი, კედლის ორივე მხარეს კი სექვი. იატაკი ფიცრულია. ამ ოთახში იძინებდნენ 8-10 წლამდე ასაკის ბავშვებიც. ამავე ოთახში იღებდნენ სტუმარსაც, დასაძინებლად კი გადაჰყავდათ სასტუმრო ოთახებში.

კარები- სიცოცხლის ხე

ძველი სახლების ყველა სათავსოს ერთ-ერთ კედელში დატანებული ჰქონდა ე.წ. **ონგლებიანი (დარაბებიანი) ფანჯრები**. ოთახები არაა ძალიან დიდი. ოთახებში შესასვლელი კარები ხისაა და მოხატულია ორნამენტებით. ზოგიერთი კარის მთელ სიგრძეზე გამოსახულია სიცოცხლის ხე და ტიტები. შეიძლება ითქვას, რომ **სიცოცხლის ხე ყველაზე ფართოდაა გავრცელებული ლაზურ დასახლებებში**. როგორც ჩანს, ორნამენტის ამ სახეობას საცხოვრებელი ნაგებობების კონსტრუქციაში აქ განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს და შესაბამისად გარკვეული ფუნქციის მატარებელია.

ნიშანდობლივია, რომ მსგავსი ორნამენტაცია უხვადაა გამოყენებული ბორჩხისა და მურღულის რაიონის სოფლებში. ცხადია, იქაური სახლებიც ლაზი ოსტატების მიერაა აშენებული. ამ ტიპის ორნამენტში ვაზთან ერთად ფიგურირებს სხვა მცენარეებიც. მაგ. მუსულმანი ბულგარელების სოფელ რიბნოვოში დავაფიქსირეთ საცხოვრებელი, რომლის კედელზე პალმაა გამოსახული.

საცხოვრებელი სახლი სოფ. ბაშქოში

საცხოვრებელი სახლის ფასადი სოფ. რიბნოვოში (ბულგარეთი)

ორნამენტის ეს სახე თავისი მოტივების წარმოშობით უძველეს კულტურას ეკუთვნის, მომდინარეობს ძველი ტრადიციებიდან (ჩიტაია გ., 2000:215) და პარალელებს პოულობს ქართულ, ზოგადკავკასიურ, წინააზიურ თუ ბალკანურ სინამდვილეში (ფუტკარაძე თ., 2008).

ლაზური დასახლებების ცალკეულ საცხოვრებელში გვხვდება ცალკე გამოყოფილი მამაკაცთა სამყოფი ადგილები.

კონსტრუქციული სტრუქტურის თვალსაზრისით დიდ ინტერესს იწვევს საცხოვრისში **ბუხრის მოწყობის ტრადიცია**. ბუხარი ერთ-ერთი მთავარი ელემენტია, რომლის მიხედვითაც ხდება შიგა დეკორაციის ორიენტირება. ბუხრებზე გამოხატულია სიმბოლური ორნამენტები, რომელთა შორის გვხვდება როგორც ასტრალური გამოსახულებანი (მაგ. ვარსკვლავები,

მთვარე), ისე ისლამურ-თურქული სიმბოლიკა (ნახევარმთვარე). უმარტივესი კონსტრუქციის საშუალებით ბუხრის მთელი სიმაღლე ეყრდნობა **დირვებს (ბოძს), რომელიც თავისი აგებულება – დანიშნულებით ქართული სახლის დარბაზულ სისტემაში არსებულ ე.წ. „დედაბოძს“ მოგვაგონებს.** მას ეყრდნობა ოჯახის მთელი სიმაღლე (აღამია ი., 1967:8-9). გათბობა თითქმის ყველგან დაკავშირებული იყო შუაღვეცხლთან, მოგვიანებით კი ბუხართან.

ბუხრის მოპირდაპირე მხარეს, სექვე-ბის პირდაპირ არის წაბლის მასალისაგან დამზადებული საოცარი დახვეწილობის კარადა და თაროები ე.წ. **მუსანდარა** – ლოგინებისა და ჭურჭლეულის შესანახად. მართალია დროთა სვლას მათთვის ფერი შეუცვლია, მაგრამ შენარჩუნებული აქვს იშვიათი სილამაზე, რომელშიც ვლინდება სამშენებლო ხელოვნების მაღალი დონე. ზედაპირი მთლიანადაა მოჩუქურთმებული სხვადასხვა ორნამენტით.

მრავლადაა მცენარეული მოტივები, მათ შორის სიცოცხლის ხეც. ბუხრის მეორე მხარეს გამართულია აბანო. სექვის თავში, სახლის უფროსისათვის გამოყოფილ ადგილას განთავსებული იყო ძვირფასეულობის შესანახი სკივრი. სტამბოლის საცხოვრისთა გავლენით ზოგიერთ სახლში გვხვდება ე.წ. საქანელები, რომლებიც ადრე ხშირი იყო ჰარამხანებში.

განსაკუთრებულ ინტერესს იწვევს სხვადასხვა საცხოვრებლისათვის დამახასიათებელი დახრილი ღია კიბე, რომელიც იშვიათია სამოქალაქო არქიტექტურაში. გაურკვეველია, როგორ შეადგენს ამ სახის კიბემ ლაზეთში. ასეთი კიბეები დამახასიათებელია სტამბოლის არქიტექტურასა და მეჩეთებისათვის და შესაძლოა სწორედ მათი გავლენის შედეგია. კიბესთან ერთად ინტერესს იწვევს დახრილსახურავიანი ქვის დიდი საკვამური, რაც მიუთითებს შენობის დანიშნულებასა (საცხოვრებელი) და მასში არსებულ დიდ სამზარეულოზე, რასაც ისინი „**აშხანას**“ (თურქ. კერძი) ეძახიან. სახლში სამზარეულოს ყველაზე მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს. მას აქვს შესასვლელი ორი მხრიდან და წარმოადგენს მოჩუქურთმებულ და მოხატულ თაროებიან სათავსოს. სწორედ სამზარეულოს ერთ მხარეს მდებარეობს ქვის სარტყლით, ე. წ. „სამზარეულოს ფარდით“ შემოსაზღვრული დიდი ბუხარი, რომლის საკვამური ზემოდან ღიაა. მასში, ზუსტად ცეცხლის შუაგულში ჩამოშვებულია რკინის ჯაჭვი, რომელიც გათვალისწინებულია ქვაბების ჩამოსაკიდად.

ნიშანდობლივია, რომ გონიო-სარფისა თუ ქედის რაიონის რამდენიმე სოფელში არსებული ლაზური ტიპის სახლები ძირითადად თურქეთის ლაზისტანელი ოსტატების მიერაა აშენებული. რა თქმა უნდა, აჭარაშიც იყვნენ მშენებლები, მაგრამ ლაზები ამ თვალსაზრისით აშკარა უპირატესობით სარგებლობდნენ. გ. ჩიტაიას თქმით აჭარასა და მთელ დასავლეთ საქართველოში XIX საუკუნესა და XX საუკუნის დასაწყისში ლაზები საუკეთესო ოსტატებად იყვნენ მიჩნეულნი. მათ მიერ ნაგები სახლები, ეკლესიები და ჯამეები დღემდეა მოღწეული (ჩიტაია გ., 1941:305). ნ. მარი აღნიშნავდა,

რომ ღაზი ოსტატები განთქმული იყვნენ სამხრეთ რუსეთის ზღვისპირა ქალაქებშიც კი (მარი ნ., 1910:618).

განხილული მასალიდან ნათელია, რომ თურქეთის საქართველოს ზღვისპირა ზოლში, ასევე ბორჩხისა და მურდულის რაიონის სოფლებში თანამედროვე სახლებთან ერთად ფართოდაა გავრცელებული ვერტიკალურ ჭრილში წარმოდგენილი ორ ან სამსართულიანი ღაზური, ე.წ. კომბინირებული ტიპის საცხოვრებელი. მათი შესწავლა კვლავაც უნდა გაგრძელდეს. წარმოდგენილი ეთნოგრაფიულ მასალა საჭიროებს შევსება-გამდიდრებას და სრულიადაც არ აქვს სისრულის პრეტენზია. ჩვენს მიერ განხილული მწირი მონაცემებიც იძლევა საშუალებას ტრადიციული კულტურით მდიდარ ღაზეთში წარმოჩნდეს ხალხური საცხოვრებლის თავისებურებანი, ქართულ (ღაზეთ) საცხოვრებელთან გენეტიკური სიახლოვე და მისი ადგილი ქართულ, უფრო ზუსტად დასავლურ ქართულ საცხოვრებელ ნაგებობათა განვითარების პროცესში.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ადამია ი., ქართული საცხოვრებელი სახლების უძველესი ტიპები აჭარაში, „ძეგლის მეგობარი“, № 12, თბ. 1967;
2. ადამია ი., ქართული ხალხური ხუროთმოძღვრება (აჭარა), თბ. 1965;
3. დავითაშვილი გ., საცხოვრებელი სახლის ინტერიერის ფუნქციონალური ორგანიზაცია, „ძეგლის მეგობარი“, №34, თბ.1974
4. მიქელაძე ჯ., საცხოვრებელი და სამეურნეო ნაგებობები აჭარაში, ბათ. 1982
5. ფუტკარაძე თ., საველე ეთნოგრაფიული ექსპედიცია პირინის მაკედონიაში, დღიური, ოქტომბერი, 2008
6. შოშიტაშვილი ნ., პაპიაშვილი თ., ტრადიციული საცხოვრებლის ნიმუშები სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოში, „ჭოროხი“ №2, 2010 წ. მარტ-აპრილი;
7. ჩიტაია გ., შრომები, ტ. II, თბ., 2000;
8. გ. ჩიტაია, „სიცოცხლის ხის მოტივი ღაზეთ ორნამენტში, ენიმკის მოამბე, X, თბ. 1941;
9. მარი ნ., თურქეთის ღაზისტანში მოგზაურობიდან, სანკტ-პეტერბურგი, 1910;
10. Март Н.Я. Георгий Мерчул, Жизнь св. Григория Хандзтисского. См. дневник поездки в Шавшетию и Кларджетию, с Петербург, 1911, стр.75.

Tamaz Putkaradze

Examples of Georgian architecture in the Lazuri settlement of coastline Summary

From the time immemorial, differences and contrast of microclimate and natural – geographic conditions created different living conditions for people. These factors have contributed development of various types of living buildings on a very small area of modern and historical Georgia. In article is discussed about features of lazian dwelling.

**THE BEGINNING OF THE COLLECTIVIZATION
OF LAND IN BULGARIA
/1946 -1948/**

Up to 1944 in Bulgaria there were only a few co-operations for a collective cultivation of land, the existed ones were based primary on state land. Besides in every village there were founded co-operations having other kinds of activities – forestry, cooperative shops etc. which played an important role in supporting and providing the survival of the poorest peasants with a small parts land or of no private land at all.¹

On the other side since 1940 the state interfered in the economic life of the villages and especially in agriculture founding an Administration for Citizen's Mobilization to plan and impose specific kinds of yearly crops for the farmers limiting their choice to decide on themselves what kind of crops to grow.² This practice was preserved during the new communist regime to pressure the peasants to enter the cooperative agriculture farms.

At the time of the coup d'état on 9.09.1944 the whole Bulgarian society and the Bulgarian village especially was on a crossroad. The new regime represented by the Fatherland Front led by the strongest and the best organize party – The Communist one – was primary engaged with the seizing of local power not having any long term plans. But nevertheless of this in the article 10 of the Program of the Government of Fatherland Front from 17.09.1944 several advantages of collective cultivation of land were pointed out. "The cooperative cultivation of land, the planed and specialized crops will increase the agriculture production. Crediting and farm equipment will be provided by the state".³

The collectivization was the hardest economic and social cataclysm experienced by the common people. It was directly imported in all East-European countries from the Soviet Union after the Second World War.⁴ For the first time the abbreviation TKZS (Labor Cooperative Rural Economy) appeared in public in the middle of November 1944 when a project for a Decree for establishing TKZS was elaborated. In the beginning of 1945 the National Commission of Fatherland Front announced a month "cooperative action" in the country for attracting the villagers in TKZS. On 13 of April 1945 the Cabinet appropriated a Decree for TKZS. The Decree for TKZS freed the co-operators for a period of 3 years from state and local taxes, TKZS was also provided with state and municipality lands for a free exploitation. In July 1945 the Minister of agriculture issued a Decree for granting the TKZS with state and municipality lands, free medical care for the cooperative livestock by the state and municipality veterinary surgeons, free exploitation of the engineering and agricultural economic services, special price reduction in buying breeding stock and select seeds. From the very beginning the privileges were granted by the state to the new cooperatives at the expense of the private farms.

The other basic instrument used by the socialist state to push the private farmers to joint the cooperatives was the delivery quota – the private farmers had to give part of their

¹ Груев, М. , Преорани слогове. Колективизация и социална промяна в Българския северозапад /40 те – 50-те години на XX век., с. 41

² Мигев, Вл. Колективизацията на българското село /1948 – 1958/, С. 1995, с 13

³ Груев, М. , Преорани слогове. Колективизация и социална промяна в Българския северозапад /40 те – 50-те години на XX век., с. 73

⁴ Пак там, с. 25

production to the state – 60 kg grain per decare for the first 30 decares sowed to grain.⁵ The same quotas were imposed on the other kinds of crops and on the cattle, sheep and goats. The introduced quota system for the private farmers was a form of open robbery of the poor peasantry in unknown to this moment scale. We have to keep in mind that in 1946 the deal of peasantry was 75.3% of the whole population – 5 294 people.⁶

The heavy quotas on one side and the privileges granted by the state to the co-operatives on the other side could explain the fact that by the end of 1945 the number of the TKZS-s raised to 382. The biggest part of the TKZS founders were landless or of poor land peasants⁷, and because of this reason state lands had to be added to the TKZS-s to support and stabilize them. For the first time the practice of the so called “replacements” was introduced – the replacement of estates of the private farmers included in the new founded cooperative tracts of land for pieces of land in other places. This practice was used as a basic instrument to pressure the peasants and was elaborated in the next years.⁸

The course for forcing the cooperation was renewed by the end of 1946 immediately after the elections for a National Assembly. The task was assigned to the Communist Party organizations in the villages.

The first TKZS in the Blagoevgrad district was founded on 26 of March 1948 in the village of Laki. We will consider the “case of Laki” as the first special case for destroying the private property and transforming it into cooperative.

What was specific about the village of Laki which makes it different from the rest of the villages in the region and why exactly here the first TKZS was founded about 10 years earlier from the rest of the region?

We shall try to defend several theses outlined well expressed in the village:

- There is a direct connection between the active participation of peasants from the village in the partisan guerilla fighter movement before 9th of September 1944 and the decision to give up private property in favor of cooperating the land.

- After 9th of September 1944 the renewed and gradually raising in number Communist Party organization initiated the founding of TKZS in the village and the party leadership doubled the leadership of the TKZS.

The village of Laki is a high mountain village situated in the outskirts of Pirin Mountain. In 1946 the cultivated land of the village was 2 200 decares – 70% of which on a dry or steep places. Up to 1912 the biggest part of the land was sowed with crop and forage and a small part with vineyard and fruit gardens. After the First World War the tobacco sown area increased and tobacco turned into a basic sowing after 9th of September 1944. Most of the households possessed from 5 to 10 decares, but a considerable part of the peasants were landless and worked as hired workers in the big farms.⁹ The poverty of the most of the peasants could explain the participation of the people from the village in the haidouks – in the detachments of Ivan Bogatinov and Teshovski, and later in the Macedonian Revolutionary Organization. Since 1919 Laki existed as a separate municipality. By the same year on 21th of September in the house of the teacher Georgi Popgeorgiev a party organization was founded - Bulgarian Worker Party (communists) with 20 members. In the municipality elections in 1922 almost the whole of population

⁵ Илиев, Б., Бразди през времето, С., 2002, с.153

⁶ Живкова, В. Българското село. Социологически анализ,, С. 1993, с. 46

⁷ Безимотни – до 10 дка, малоимотни – до 20 дка

⁸ Груев, с. 78

⁹ Попов, Т. Село Лъки в миналото и сега, 1971, с. 4

voted for the Worker Party and the first municipality commune was established.¹⁰ During 1931 people from the village founded the Macedonian Revolutionary Organization (united).

Immediately after 9th of September the Worker's Party (Communists) organization in Laki was restored. On 3th of October in the presence of the secretary of the District Committee of the Worker's Party Ivan Gulev and the member of the district committee – Stefan Papalezov the first conference was held. 32 men were presented at the conference. On the second meeting of 30th of November the same year 23 people were accepted in the Party. The organization numbered 55 people.¹¹

On the last meeting for 1944 23 women entered the organization and it numbered 78 members. In the organization entered almost the whole village. New local authorities were entitled – former partisans and their supporters. As a mayor of the village next to Laki – Gajtaninovo, Krastjo Spiriev was entitled, who initiated the foundation of the TKZS in Laki.

In his memoirs Krastjo Spiriev has written “The foundation of TKZS in the former Nevrokop district started from the small but conscious village...As a secretary of the Party organization from its conspiracy period, after the victory on 9th of September, I had to voice first my opinion on this question to the party members and the rest of the population. I was informed about the opinion of the former first secretary of the district committee of the Party Tego Kojumdzhiev who was convinced that the foundation of TKZS should not start from our village. And if in 1945 TKZS was not established in our village this was because of the negative opinion of the District Committee and its secretary. ..1945 passed over and in the beginning of 1946 the question of the founding TKZS in our village raised again. As a reason for waiting for founding TKZS in Nevrokop district the Party Bureau pointed out to the specific character of the region, the intensive tobacco agriculture, difficulties for mechanical exploitation. The truth was different. In almost all villages where the party organizations were founded after 9th of September 1944 the Party authorities were not able to face the difficulties”.¹²

The Party organization voted for founding TKZS in the village on 26 of March 1946. In the Founding protocol the names of 60 people could be read – 56 men and 4 women. The founded cooperative was named “Stalingrad” and in the protocol the following motivation was emphasized “Since this name is a symbol of the victory over the fascist Germany and fascism when the foundation of cooperatives was not possible. As a head of the managing committee of TKZS the Party secretary and mayor Krastjo Spiriev was elected. The established TKZS included 60 households out of 100 for the village. The Party members who did not join the TKZS were excluded from the Party. On 1st of April a ceremony was organized in the village to welcome the brigade going to sow oats. On 24th of April 5 members declared their decision to get out of the TKZS and the Communist Party. As a moving force in the TKZS were considered women. For 1946 19 protocols of cooperative meetings could be found. The Ministry of Agriculture delayed for issuing of the Founding protocol of the TKZS and because of this reason the TKZS could not draw money from BZK bank.

¹⁰ Работнически вестник, бр. 268 от 27 май 1922, с. 5

¹¹ Попов, Т. цит. съч., с102 - 103

¹² Спириев, Т. Бай Кръстю /спомени/, Благоевград, 2007, с. 110 - 111

The first ploughing

The district committee and its Secretary Tego Kojumdzhiev did not provide any considerable help to the TKZS. Even some influential party members claimed that the TKZS was abortion. Then a welcoming letter came from the district committee of the Party. The answer of the letter was considered on a cooperative meeting with all villagers presented. On 17th of July 1946 Krastjo Stojchev – the member of the National Assembly came in the village.

On 10th of March 1947 the Managing Committee wrote a letter to the District committee of Bulgarian Communist Party and the district agronomist asking them to attend the village meeting to consider the question of applying the Law about the cooperation of land and the changes of land for non-cooperators. The meeting was held on 30th of March 1947 in a difficult atmosphere because of the tension between the cooperators and non cooperators whose good land was taken out and they were compensated with poor and distant land. 8 cooperators were excluded from the TKZS as enemies. Many villagers protested and the meeting failed. The guests were drove away by stones. Angry cooperators and private owners attacked the cooperative cattle shed by curses, stones and wooden sticks asking for getting back the cattle but it was not given them back. Even the slogan “Everything for TKZS” was raised.

On 1st of April Georgi Trendafilov came to manage the unification of the cooperative land and the compensating exchanges for the private owners. The replacements of land were realized voluntary and in the case someone did not agree then by force. Most of the private owners accepted the exchanges, only two of them did not agreed and the commission did official exchanges..

Of course the cooperative tracts of land were situated in the best places and the private owners were pushed out in the periphery. After the unification of the cooperative land 12 members wanted to leave the TKZS and to get back their lands and cattle. They sent a special messenger even to the Ministry of agriculture. On the village meeting organized by him 22 people raised their hands to liquidate the TKZS, 36 voted against it.

In February 1947 as a delegate of the first national conference of TKZS Krastjo Spiriev was sent as a special representative. On the conference Georgi Dimitrov considered the perspective of founding and developing TKZS and the cooperative movement in People's Republic of Bulgaria.

After number of applications on the side of the government of TKZS to higher institutions in 1947 TKZS received a truck. By the end of 1947 the land of the cooperative is 1450 decares of which 130 owned by the state. 58 households were members of the TKZS from 108 of the all village households. In total the cooperative farming had 300 members of which 175 of labor capability. The farming had 33 cattle, 5 mules, 12

donkeys. A bakery was built, a storehouse for drying tobacco and a cattle-shed for sheep and goats as well. The invested common labor ranged 14 650 workdays.

Celebration of the 20 anniversary

Ten years later after the introduction of the Law for total mass cooperation of land (1957) all the land was cooperated. The cooperation led to the mass emigration of the villagers to the towns. Nevertheless after 1990 the land was given back to the people in their original location this measure did not change the former situation. The depopulation of the village continues today, only 25 old people live in the village at present, the bigger part of the land is not cultivated, and the village is doomed to gradually dying. This is the destiny of the all Bulgarian villages in the region.

Started at 1944, the cooperation and modernization of agriculture turned into a fake modernization which deprived the farmers of their private property and de-motivated them to take care of land and to compete on a free market. The initially established system of privileging the cooperatives at the expense of the private owners did not play the intended role of stimulating the modernization of the agriculture in the region where most of the villages are mountain villages without enough agriculture land.

*ანასტასია პაშოვა
პიერ ვოდენიხაროვი*

*კოლექტივიზაციის დასაწყისი ბულგარეთში
რეზიუმე*

1944 წლამდე ბულგარეთში არსებობდა განაშენიანების მხოლოდ რამოდენიმე კოოპერაცია (თანამშრომლობა), რომლებიც ძირითადად ევროპობოდა მიწაზე სახელმწიფო საკუთრებას. სტატიაში განხილულია კოოპერაციული გაერთიანების ისტორიის ძირითადი საკითხები.

*Педагог Батумской гимназии
Великий ученый академик
Николай Державин*

26-го февраля 1953 года в Ленинграде, после тяжелой болезни скончался великий советский ученый, славист, филолог и историк, член президиума Академии Наук СССР, почетный член Академии Наук Белоруссии и Болгарии, лауреат государственных премии Николай Севастьяевич Державин. 1-го марта того же года газета «Известия» писала: «В лице Николая Севастьяевича Державина, мы потеряли большого ученого и общественного деятеля, преданного сына нашей социалистической родины» (Газ. «Известия», № 51, 1 марта, 1953 г.).

Н. С. Державин родился 15 декабря 1877 года в селе Преславе Таврической (нынешний Крым) губернии, в семье сельского учителя. В 1898 году с золотой медалью окончил Симферопольскую гимназию и продолжил учебу в Петербургском историко-филологическом институте, отсюда перешёл в Нежинский историко-филологический институт. Он со студенческой скамьи начинает научно-исследовательскую деятельность в сфере славянских языков и фольклора. В 1898 году студент третьего курса опубликовал работу «Быт южно – российских болгар». В 1900 году Н.С.Державин окончил Нежинский историко-филологический институт и приехал в Батуми. Здесь он начал работать в недавно открывшейся мужской гимназии, учителем русского языка. Деятельность молодого учителя совпала с периодом, когда создавались социал-демократические кружки. К концу 1901 года по инициативе И. Б. Сталина Батумский комитет РСДРП в Батумских крупных производствах создал такие организации. В это прогрессивное движение включились несколько учеников мужской гимназии, у них была крепкая связь с Батумским комитетом, который оказывал влияние на передовых учителей гимназии, среди них был и Н.С.Державин. Вместе с ним некоторые учителя, а именно: А. Мгеладзе, М. Шарашидзе, Е. Войцеховский и др. связались с Кавказским комитетом РСДРП, от них получали директивы по разжиганию революционного настроения среди учеников гимназии. Старшеклассники участвовали почти во всех революционных выступлениях рабочего класса. Этот факт подтверждает то, что 5-го апреля 1902 года в Батуми вместе с И. В. Сталиным был арестован ученик гимназии Иване Рамишвили (**Чантурия В.Г.** 1956:105-112).

В 1903 году Академия Наук направила Н. С. Державина в Турцию и Болгарию. Его избрали член – корреспондентом русского археологического института в Константинополе (институт создал проф. Ф. И. Успенский в 1894 г.). В Болгарии Н.С.Державин работал в библиотеках Софии и изучал болгарский язык. Из научной командировки Н. С. Державин в 1904 году вернулся в Батуми (www.nlr.ru/ar/staff/derz.htm).

Революционная деятельность Н. С. Державина, его близость с другими социал-демократическими организациями не оставила без внимания полицию, как выясняется из сохраненных материалов Аджарского государственного архива, письма поступавшие Державину, контролировались полицией.

28 января 1904 года во время очередной проверки полиция обнаружила обращение кавказского союза РСДРП и Имерет – Мегрельского комитета к учащейся молодежи. Оно представляет явный призыв к борьбе против царского

правления. Обращение начинается лозунгом: «Пролетарии всех стран, соединяйтесь!»

Этот факт Батумский губернатор секретно доложил директору канцелярии городской части Главного Управления. В нем говорится: «Имею честь вашему высокоблагородию предоставить прокламации, которые изъяли из почтового ящика в виде отдельных писем, в количестве трех экземпляров присланные на имена преподавателей Батумской мужской гимназии – Войцеховского, Державина и некоего Артамова» (**Чантурия В.Г.** 1956:105-112).

Кроме нелегальной работы Н. С. Державин во время педагогической деятельности всегда открыто боролся с неправильными методами обучения русскому языку в школах, требовал в учебно-воспитательном деле применять труды таких классиков, какими были: М. Горький, В. Короленко, А. Чехов и другие.

Русскую революцию 1905-го года ученики и прогрессивно настроенные учителя Батумской гимназии встретили подготовлено. 27-го января гимназисты вошли в актовЫй зал и выпустили пули в портрет Царя в гимназии учебу приостановили. Но принятые правительством меры результата не дали, из мужской гимназии отчислили 218 учеников, некоторых из них арестовали, некоторые стали жертвами полицейских пуль. За поддержку бунтующих учеников арестовали педагога М. Шарашидзе, а Н. Державина уволили с работы. Он перешел в Тифлисскую первую мужскую гимназию учителем.

Именитый педагог, работая в Батумской мужской гимназии, всегда сердечно относился к аджарскому населению, ему хорошо было известно, как сильно отстала культура и просвещение Аджарии во время правления завоевателей и во время Царского бюрократического режима. Поэтому Н. С. Державин особенное внимание уделял аджарским ученикам, всегда выступал на их защиту. Благодаря ему овладели русским языком, научились бороться за лучшее будущее - один из председателей Аджарской управы С.Диасамидзе председатель Аджарского ревкома Х. Лордкипанидзе, врачи: К. Шервашидзе, В. Макацария, доктор медицинских наук Г. Хечинашвили, писатель Серго Клдиашвили, фармацевт А. Тирошвили и другие. В доказательство этого приведем такой пример.

27-го января 1905 года в выступлениях гимназистов принимал активное участие ученик Кадир Шарашидзе. Товарищ К. Шервашидзе, пятиклассник Мелентий Закарадзе стрелял в портрет царя. Естественно среди отчисленных учеников оказался и К.Шервашидзе. Именно учитель Н. С. Державин оказал помощь попавшемуся в неприятность ученику. С «волчьим билетом» отчисленному ученику грозило навсегда расстаться с гимназией. Несмотря на это, Державин вместе с родственником К. Шервашидзе смог попасть к заместнику образования Кавказа и отчисленного ученика перевели в пятый класс ТифлиССкой мужской гимназии. По совету и с помощью Н. Державина кедский парень был одним из первых поступивших в Юрьевский (нынешний Тарту) университет на медицинский факультет, который окончил в 1914 году.

Внимание и заботу Н. С. Державина также чувствовали грузинские ученики ТифлиССкой и Кутаисской гимназии. Из многих случаев приведем только один пример: ученики Кутаисской гимназии в апреле 1910 года приехали в Тифлис на экскурсию. Во время прогулки по Головинскому проспекту, полицейский арестовал учеников: Арчила Фурцеладзе, Давида Канделаки и Паоло Иашвили (в будущем поэт). Их привели в полицейский участок, как будто они были в нетрезвом состоянии. Их избили, и чем бы кончился этот инцидент неизвестно, если бы за них не заступились Н. С. Державин и другие учителя ТифлиССкой гимназии (А. П.

Сванидзе, Зачинаев). Н. С. Державин под расписку освободил учеников. На месте оформили акт, на основании которого ходатайствовали перед попечителем Кавказского образовательного округа в связи с надругательством над учеником Паоло Иашвили о расследовании данного дела.

Н. С. Державин преподавал в Тифлисской первой гимназии русский язык, также по совместительству работал в четвертой женской гимназии. 1907 г. он преподавал в четырех учебных заведениях Тифлиса. В первой мужской и в четвертой женской гимназиях, в земледельческом училище, и в частной княжеской гимназии. Общественную деятельность Н. С. Державин не прекращал и в Тифлисе. В 1906 году под его редакцией издавали ежедневный прогрессивный журнал «Школа и жизнь», издание которого прекратила царская цензура. К сожалению, ни один журнал не сохранился в грузинских архивах и книгохранилищах.

В 1907 году Н. Державин в Петербургском университете сдал экзамены по славянознанию, в магистратуру, и через два года опять поехал в командировку в Болгарию и Бессарабию, после возвращения его назначили приват-доцентом Петербургского университета, а 1916 году он защитил диссертацию магистра на тему: «Болгарские колонии в России».

Во время нахождения в Тбилиси Н. С. Державин руководил обществом народного университета, которое создали рабочие Тбилисской железной дороги.

После переезда из Тбилиси в Петербург в 1912 – 1913 гг. Н. С. Державин сотрудничал с еженедельным «Тифлиским журналом», а в 1917 – 1918 гг. ежедневной газетой «Республика» (Библиография русской периодики Грузии 1828-1920 гг. Тбилиси, 1941:131, 166, 229, 319, 383).

Деятельность Н. С. Державина, как ученого и общественного деятеля особенно широко раскрылась в Петербурге. В 1917 году его избрали профессором кафедры славянознания Петербургского университета. Впервые же годы (1922 – 1925 гг.) Советской власти его назначают ректором Ленинградского университета.

В 1931 году его избрали настоящим членом академии наук СССР и назначили директором академии славянознания. На этом посту Н. С. Державин работал до 1934 года. В это же время с 1925 года до последнего дня руководил кафедрой славянской филологии.

В годы Отечественной Войны ученый – академик выступал с антифашистскими статьями, лекциями, все свои силы тратил на борьбу против гитлеровских захватчиков. В 1942 году Н. С. Державина избрали председателем антифашистского комитета советских ученых и членом комитета всех славян. Известный ученый активно участвовал во всеобщем движении по защите мира. Он был членом советского комитета по защите мира. В 1945 году он путешествовал по Болгарской народной республике, где часто выступал с лекциями.

Большая часть работ Н. С. Державина посвящалась культуре болгарского народа, он особое внимание уделял изучению древнейшей истории болгарского народа, их этногенезу, фольклору и созданию государственности, за это его в 1946 году избрали почетным членом болгарской академии наук и наградили орденом.

В 1944 – 1948 гг. Н. С. Державин написал труды – «Происхождение русского народа», «Славяне в заложниках», «Христо Ботев – поэт революционер», за это в 1948 году советская власть ему присвоила премию им. Сталина. Он был награжден двумя орденами Ленина и медалью

Характерной чертой Н. С. Державина была широта особенного научного обозрения. Он был автором более 500 научных исследований. Часто печатал статьи о Пушкине, Гончарове, Герцене, Шевченко.

Из работ Н. С. Державина особый интерес нашего читателя вызывают те, которые относятся к истории, культуре, быту и экономике Грузии. В этом плане интересны «Особенности брака грузинских мусульман Батумского округа», которые были напечатаны в 1902 году в сборнике «Обозрение кавказских мест и племен» (Сборник материалов для описания местностей и племен Кавказа. Вып. 31, 1902: 161-176).

Правда, начинающий ученый в некоторых местах в тексте и заглавии, не то, что разбирается в этнографических группах, проживающих на территории Аджарии населения, иногда исторически-географические ошибки тоже попадают, но все равно работа дорогая и значимая, как первая попытка в изучении свадебных ритуалов Аджарцев.

Надо учесть, что этот труд написан всего лишь через год (25 сентября 1901 года) после приезда Н. Державина в Батуми. Несмотря на это, одаренный молодой человек объективно описывает Аджарские свадебные традиции и связанные с ними ритуалы.

Труд состоит из двух частей, первая часть представлена кратким историческим обзором Аджарии, а вторая «Свадьба» относится непосредственно к теме.

Автор в первой части использует те исторические материалы, которые тогда можно было достать, работы историков – Вахушти, Мари Броссе и т.д. С глубокой научной добросовестностью описан и проанализирован процесс превращения аджарцев в мусульман, и обозначается то, что местное грузинское население, которое приняло элементы мусульманского вероисповедания, все равно не потеряло связь с христианским миром, признало мусульманство, но внесло в него элементы своего народа и христианского мировоззрения.

Н. С. Державин в своих работах описывает сельское хозяйство, распространенной и основной культурой называет кукурузу. Описывает взаимоотношения населения в хозяйственных делах, правила строительства квартир, домашние нравы, санитарное состояние населенных пунктов. Несмотря на тяжелые экономические условия, жесткий климат и другие проблемы «местное население он характеризует много привлекательных черт, как например – доверчивость, простодушие, благородство, гостеприимство и т.д.

Во второй части описаны все основные признаки аджарских свадеб, которые строго соблюдались в населении. К ним относятся: бракосочетание без согласия пары, в этом деле роль свах, плата со стороны жениха, обручение, отсутствие спиртных напитков на свадебном столе (хотя, если просили гости со стороны жениха, обязательно должны были принести).

Исследуемый вопрос молодой Н. С. Державин очень тщательно и внимательно изучал, как отмечает автор в своей работе, он сам лично ходил по аджарским селениям, виделся с семьями, несколько раз присутствовал на аджарской свадьбе. Все это сделало работу более значимой и интересной.

В 1902 году под редакцией Н. С. Державина выпустили «Всеобщий адрес - ежегодник Батума», цель этого выпуска в том, чтобы он стал путеводителем для туристов. В первом номере одна третья часть отводится статье самого редактора – «Краткий исторический очерк Батумского края». По неизвестным причинам издательство в том же году прекратилось (Всеобщий адрес-ежегодник Батума. Батум. 1902: 3-47).

В декабре 1902 года в самоуправление г. Батуми Н. Державин внес заявление, чтобы отметить 25-летие освобождения батумского округа отметить юбилейным сборником. В котором описать современное состояние Батуми и его окрестностей, историко-географическое, этнографическое, торгово-производственное, климатичес-

The Multimedia Center of Computer Archive Studies, Digital Archives , History of Local Self-Government and Teaching Archive Studies in South-West University “Neophyte Rilsky”

South-West University has already its 35-years of history. It was founded as a branch of St Kliment Ohridski University of Sofia in the autumn of 1975. Its headquarters were in Blagoevgrad and it was the first institution of higher education in Bulgaria which was entitled to prepare graduated elementary and high school teachers. Its extended activity led to its reformation into a Higher Pedagogical Institute in 1983¹³ where in 1987 the Chair on History has been established. Since 1991 the *History* has been set up as an autonomous specialty, distinct from the existed to that moment specialty *Bulgarian Language and History*.

Ever since the first changes in the curricula on History specialty for 1992/1993 the obligatory training on archival science was introduced for the students on history with an opening course *Introduction to the Archival Science*. On the proposal of the Assoc. Prof. Hristina Mircheva, dean of the History faculty on Oct. 30, 1992 the Faculty council elected the Assoc. Prof. Andriana Neykova from the University of Sofia as the first lecturer on the new discipline. During the next years the field of the discipline was extended and under the form of special courses the following disciplines were taught: *Publishing of Records; Setting up of the State Archival Fonds; Information System of the Archives; Special Documents and Archives; History of the Archives; Documental Systems in the Social governance*.

Meanwhile in 1995 a National Assembly's decision entered into force according to that the Higher Schools in Bulgaria were reorganized and the Neophyte Rilski Higher Pedagogical Institute has become Neophyte Rilski South-West University¹⁴.

The interest shown towards the archival science lectures found its place in the curricula of some new specialties in the University such as: *Social information and communications* (later transformed into Public Relations) and *Public administration*. In 1999 the chair on *Bulgarian History and Archaeology* announced a competition for an associated professor in ordinary and for a post-graduate worker on archival science and from 2005 for an assistant in ordinary. It was not late that the first training aid on archival science has been published with the assistance of the SWU targeted mainly towards students studying archival and documental sciences: "An Archive of the Bulgarian Archives" is the first documental collection on archival science, the first chrestomathy on history of the Bulgarian archives whose structure, selection of sources and research tasks were fully devoted to the curricula of the university education on archival science¹⁵.

¹³ Decree 2296, State Newspaper (SN).. 62, 9, 1983.

¹⁴ Decision for establishing and reforming of Colleges and Universities, SN, 68, 1 of August ,1995.

¹⁵ For more details see the documentary volume "Arhiv na bylgarskite arhivi" and for his role in teaching archive studies Anchova, K., M.Piskova i M.Todorakova, Ot arhivite kym studentskite auditorii, In: Bylgarskata universitetska arhivistika kato obrazovaten model – istoriia i bydeshte, In: Bylgarskata universitetska arhivistika kato obrazovaten model – istoriia i bydeshte. Universitetski chetenii po arhivistika, v.1, Sofia., 2009, pp. 164-171, http://www.clcio.uni-sofia.bg/BG/konfarch/Kalina_Mienal_Mariana.pdf; Petkova, St. Edin pozakysnial otziv, no ot vse syrce, Arh.pregled 2005, 1-2, pp.158-165, ; Pyrvanova, R. Za "Arhiv na bylgarskite arhivi", Arh.pregled., pp. 166-169; Neykova, Andr., Arhivi i obshtestvo, S., 2007, pp. 75-76, 202

During the renewing of the curricula of 2004/2005 for the bachelor degree 105 hours of *Archival science* and *Computer archival science* were foreseen for the *History* specialty and would-be further 180 hours of chosen disciplines on: *Archives history*, *Historical documents' study*; *History of the Bulgarian archives*; *Organization, methods and practice of the Bulgarian Archives* as well as 60 school hours of summer academic practice in Bulgarian archives.

For the PR specialty besides the compulsory 45 hours of *Archival and documental sciences* the optional discipline *Audio-visual documents and archives* is foreseen. Gradually the teaching curricula of the specialties *Ethnology*, *International relations*, *European studies*, *Balkan studies*, *Culturology* include optional special courses on *Archival science* where the stress is respectively on the archives of the Ethnographic institute and museum; international treaties and the texts inside referring to the archives; Archives of the European bodies; Archives on the Balkans etc.

Since the 2005/2006 school year within the History specialty a new master program '*Archives and Museums. Cultural Heritage Safeguarding in the Information Society*' has started. Designed for and pointed towards humanitarians it is carried out during 2 terms for bachelors on history and 4 terms for non specialists: bachelors of sociology, culturology, philosophy, philology etc. Its introduction is conditioned by the aspiration to provide more possibilities for the graduating students for professional realization as archivists and museum experts as well as for their participation in Ph D competitions and further academic rising. Till now 23 students took part in the program including 20 historians and 3 bachelors on culturology, psychology and Slavonic philology.

The program for master education is in line with the European practice of Higher education on archivology and museology and therefore it cover the existing in almost all European master programs for archivists compulsory courses on history; theory, methods and practice of the archives; archival probation; special historical disciplines learning; courses on oral history and audio-visual memory; learning automated systems in the archives; digitizing of archival records and finding aids¹⁶. Another established European practice that found place in our master program were the elaboration of projects for its realization; the attracting of students to research work and the implementation of these projects¹⁷.

¹⁶ Preparing the elaboration of the Master program we researched the curricula and the teaching programs of our partner universities. We especially researched by Internet and web-sides the Master programs of University College London (Archive studies and management of data base), Autonomous University of Barcelona (Archive studies. Information and documentation in the era of digital technologies), University of Salamanca (Working with documents, archive studies), Polytechnic University of Valencia (Documental studies), University College Dublin (Archives), State University "Karlos III" in Madrid (Documental studies, Archive studies, Documental studies and multimedia), University of Alkala (Documental studies), the University Jean Moulin Lyon 3 (Archive studies) and others. We used the experience of the Sofia University "St. Kliment Ohridsky" in teaching "History" and "Archival and Documental Studies" subjects since 2001/2002.

¹⁷ "Multimedia for Humanities – Using New Educational Technologies"; The partners of the SWU were: the Sofia University "St. Kliment Ohridsky"; University of Graz, Austria; Computer College, Koshalin, Poland. The project was financed by the World Bank, 2003-2004. "To Automate Archival Funds – Archive Data Base", sponsored by Bulgarian Ministry of Education and Science, 2005; "Audiovisual University Archive and Museum" sponsored by SWU, 2007; Women and Minority Documentation and Digital Presentation - from Fragmented Data to Integration in the Information Society", ASO-Austria, 2007-2008, with the participation of scholars from Bulgaria, Austria, Rumania, Serbia, and Macedonia. "Scientific information complex - digital archives –

Particular stress in the master program and in the contents of the courses is put on the cultural and historical heritage both with national and South-Western region value. The study on the formal written documents is added by this on the audio-visual archives, oral history, personal sources, autobiographical methods and the possibilities they provide for historical studies. The courses on history stress on the source studies' aspects of the historical knowledge as well as the typology of the institutions and their archival heritage from the respective periods. Examples to this effect are the curricula on history and their cultural institutions with their archival fonds (1878-1944), on history of the local self-government. Specific accent in the program is given by the courses *Women and Minorities Archives* as well as *Expertise of Museum Values*; *Photo Documents on the National liberation Movement in 19th-20th c.*; *Policies of Memory in the Age of Socialism* etc.

Meanwhile the aspiration during the elaboration of the masters' curricula was to combine the classic archivology and documentology with the modern requirements of the information society and the new information opportunities. The digitizing of archival records and archives finding aids, the specific software products are only a segment of the new thematic accents for the training of historians MA giving them possibilities for realization as archivists and museum experts. Similarly in the spirit of the philosophy of the masters' curricula namely to provide competent training for the future historians MA as experts on archival science and museum science in the conditions of the information society, compulsory courses are involved on *Computer Archival Science*; *Multimedia in the Archives, Libraries and Museums*; *Archives and Internet*. Their realization as well as the application of modern methods and tools of training for all the MA courses is carried out in the *Multimedia Centre on Computer Archivology, Digital Archives and History of Self-Government*¹⁸.

The centre is adapted to the multimedia technology application in the training and has a permanent Internet connection. It is equipped with 15 work stations, printers, technique for filming, digital filming, scanning and for multimedia presentations. On the spot the students have access to the unique collection of newsreel from the fonds of *Bulgarian National Film Store* as well as to the digital audio-visual archives with sources on oral history, autobiographic study, microhistory, local history, social history, social linguistics, history of language; culturology, sociology etc. Part of this archive are the 300 minutes of records of week newsreel from the 1940s to 1980s, digital photo archive *The People's court through the lens*; *Photo archive of the houses for elderly people 1930s-1940s*; *Digital archive of women and minorities*.

Products provided by Austrian lecturers from the University of Graz, Austria and training curricula of the Computer College in Koszalin, Poland are in use in the centre.

And if the lecture and seminar classes on archivology and documentolgy for both bachelors and masters in SWU combine the classic and modern methods of training, the student practices outline clearly the application of modern technologies in the educational process. The practical training on archival science in Neophyte Rilski SWU which is within the university course upon the subject is realized along with the State Archives and particularly with the State Archives of Blagoevgrad. Along with the introduction into the

modern perspectives for the scientific circulation of the national documental heritage", sponsored by Bulgarian Ministry of Education and Science, 2007-2009.

¹⁸The center was created in the frame of the project "Multimedia for Humanities – Using New Educational Technologies", financed by the World Bank, 2003-2004, coordinated by Kristina Popova.

key archival procedures the history students (bachelor and master degree) make knowledge with the creation of digital corpora of records. The aim of the training is the preparation of the students to use the new technologies in the archives and their involving in the scientific, information and outreach activities of the central and local archives into the World Wide Web.

For these reasons of the training for more than 5 years within the archivology teaching the in the SWU are created three key bases of digital records corpora. Thus the students make acquaintance with the technologies of retroconversion, database building and digitization of negatives.

1. Building of manuscript database is an on-line based database named *Decisions of the Municipal council of Gorna Dzhumaya 1912-1944*. <http://blagoevgrad.bulhostpro.org/default.aspx>. 2. Building of uni-type records database through scanning of the originals – database of applications and description declaration for entry to the co-operative farming (TKZS); 3. Digitization of photo documents – scanning of negatives.

Each one of the three databases has its place in the process of training and seeks the development of specific skills needed to the future archivists and researchers. The first database is targeted to the manuscript records and the ability to make brief description of the records. The second one is centered as priority to the possibility to represent the records exactly by the creation of scanned copy too. The third database – Digitization of negatives is orientated towards the ability of exact and comprehensive compiling of photo documents' description together with scanned digital image according to the methodical requirements in the field.

The database designing involves previous knowing of the specificity of the material and the assigned tasks. Thus the first stage is to choose a massive of records appropriate for digitization. The evaluation of the information potential of the sources is of particular importance.

1) Database *Decisions of the Municipal council of Gorna Dzhumaya municipality 1912-1944*.

When using the database technology a key significance has the kind of the sources. We use minute-books that represent a specific type of structured sources – official records of administrative of juridical origin. Brere ¹⁹ names them *comprising data documents* because they contain as a rule a lot of factual data about individuals and events. The significance of Gorna Dzhumaya Municipality archival fonds for the research of its past defined the motives to reveal more thoroughly the documents inside. For this reason the IT possibilities are used and an **electronic database of minutes-books of the municipality** is built which should make known the contents of each minutes-book. It comprises all preserved decisions of the municipality administrations in Gorna Gzhumaya for the period 1927 – 1945. The database comprises documents from only one fonds (125K) focused on only one kind of documents – the minutes-books but not covering it entirely. Its building is based on the concept of full realization of the information potential of the archival fonds, the updating and transformation of retrospective information into a source of historical knowledge. The creation of database in the form of electronic thematic catalog with

¹⁹ L. Reliacionnye bazi dannyh i svobodnyi tekst: Contradictio in terminis, Istorii i kompiuter: novye informacionnie tehnologii, p. 40-41.

regesta²⁰ gives the opportunity to analyze the deliberations on the main municipality matters as well as to trace the work of every councilor on a specific matter, of individual mayors, deputy mayors, or to restore the structure of the entire municipal administration. <http://blagoevgrad.bulhostpro.org/default.aspx>.

In the design of the database the structure of the source is observed while the key components of the minutes are detached so that the system is elaborated as source orientated. Thereby the following fields were created to be filled-in: references, № of the minute and date of drawing up, mayor and members of the municipal council, attending and excused councilors, and decisions. In some cases parts of the documents are chosen which are represented in the field 'Notes'. This is done in cases when the context of the decision of the municipal council is very important for its understanding by the user. Some remarkable deliberations on particular matters are included too. Thus the database gives partially the opportunity to access full text records and make search on them. The technology gives the unique possibility for search by key words, finding of the exact references of the required minute relative to particular topic, person or matter. The system provides search by key word (common search) as well as by criteria. There is option to search a concrete chronological period; search in the decisions only; search in the included extracts of deliberations; search by name for mayors, deputy mayors and councilors. As an example it is possible to generate a list of all attendances of a particular councilor, to precise the inquiry to his attendances on concrete matter etc. the system is on-line based and now we are working on the creation of an editorial bloc presumed to allow filling in data into the base from each point via Internet. The building of a regulated system of access and digital protection of the data lies ahead. For the technical realization of the system for database administration are used the software products: Web Application, Microsoft Framework 2.0, [ASP.NET](#) 2.0, Programming language C#, MS SQL SERVER 2000. This is the one principal type of digitizing the archival records which does not include original scanning and depends directly on the conscientiousness of the student. There is some subjectivity on the one hand but on the other hand it gives opportunity for scientific heuristics and analytics in the work of students and researchers during the building of the database.

From the position of the users the base:

- provides the opportunity to unveil the information potential of the documents massive which otherwise is hard to access (there is no need for the user to tackle with various hand writings often difficult to read)

- provides an overall view on the work of the municipality council.

The database for the part before 1934 is published in print.

2) Database 'Applications and description-declarations to entry into co-operative farm' (TKZS). In the aim to present at the most fully the data from the sources (especially these from the complicated sources) in electronic form is the **source-orientated approach**²¹ - directed to information extraction from the source. In its ideal shape the use

²⁰On the question of the regesta see: Neykova, A. Regestite — prehodna forma pri opisanieto na arhivni dokumenti i tiahnoto publikuvane. - In: Nauchni konferencii po arhivoznanie. Materiali ot nacionalnata nauchno-prilozhna konferenciia «Nauchnospravochen aparat v arhive i patishta za usavarshenstvane to mu», November 1986, v 10, S, 1987, pp.335–342.

²¹For more details see: I. M. Garskova, Bazi i banki dannih v istoricheskikh issledovaniiah, Moskva, 1994, p. 7. Also: Taller, M. Chto takoe "istochniko-orientirovannaya obrabotka dannih"; chto takoe "istoricheskaya informatika"/Istoriya i computer: noviy informacionnie tehnologii; Taller M.

of the source-orientated approach in the drawing-up of the database represent to the highest degree an exact stick to the source and opportunity to reach not only the information but the record too.

Particular importance for the historical databases has the **connection between the data and the source**. The need to mention in the studies the exact place of the source has an effect on the architecture of the computer applications for historians that are used for research goals. Although the initial data must be transformed so that they could be used for processing (statistical analysis for example), the necessity to safeguard the connection with the primary text is undeniable. In a highest degree the source-orientated approach is applied in the building of the second database of digitalized archival records created by the students during their academic archival practice. The work on it comprises the literal rendering of the document content into digital form together with the original scanning. This type of databases is convenient for uni-type structured records. The highly structured historical sources named also 'form-type' are the most suitable to be transformed into digital type of database.

Such a massive of records is the applications and the description-declarations to entry the co-operative farm. They represent a uni-type form documents filled in by all propertied people at the time of collectivization in late 1940s to late 1950s. As a rule they are massive documents in standard uniform shape. They are primary documents without aggregated information but containing various data in digits and texts put in the form. The form of such sources actually represents the structure of the database. These documents are easy to retroconversion and all the software applications for optical identification of the text offer this opportunity.

Why have we chosen the declaration to entry the TKZS?

- The applications and the description-declarations to entry the co-operative farm are a very promising massive for database building.
- Meanwhile they are one of the not so many sources relative to the small settlements (from the relevant period), especially for settlements where there is no fonds creators
- They are perspective with a view to the researches on local history
- High public awareness to them: according to the statistics of the documents' use in the State Archives these applications are among the most frequently used documents for land property restitution.

The use of the product *Microsoft Office Access 2003*, which belongs to the category of standard software is easy for operation and suitable for further import of the database into one more powerful environment. The technological solution to transform the information from the documents on traditional careers into electronic form is known as retroconversion (retrospective conversion).

Retroconversion is a procedure of electronic archive construction on the basis of physically existing archive that comprises the preparation and scanning of the records, indexation and identification of the scanned images, storage of the outcome of the work in a conform format on the hard disc. For the moment the database contains more than 3000 entries. The documents from 4 settlements (i.e. 4 fonds) are taken in. The data relative to 70 co-

On the Conception, Training and Employment of Historical Data and Knowledge Daemons//Eden o r Babilon: On Future Software for Highly Structured Historical Sources/ J. Oldervoll (ed.). Scripta Mercaturae Verlag. St. Katharinen, 1992.; Taller M. KLEIO 4. Ein Datenbanksystem. Scripta Mercaturae Verlag. St. Katharinen, 1992.

operative farms or more than 300 files shall be further added to the database. A model form is established that the students fill in. The aim is to facilitate the filling in of the database. All fields of the form are included in the model-form. The filling in of the data is made in parallel with a scanning with regard to create digital copies as well as for correction in case of need when mistakes occurred when information has been brought into the database.

For the present the database is organized into a table (flat database) where the columns are equivalent to the fields of the form and the rows contain the information about each declaring person. The perspective is to link the table later if possible with other suitable tables (so that the database would become relational)

The perspective is to connect possibly in the future the table with other appropriate tables (that would transform it into a database) which could be shaped later, for example other data about one given person, or the columns with the names of localities to shape a table containing other data about the localities etc. In the future it could be connected with the prosopographical database of persons from the local authority. Microsoft Access 2003 allows the creation of well done accounts according different criteria as well as analysis of the information in the database. At a further stage the elaboration of a database management system is to be done. There is possibility to create pages for access to data which allow to see and proceed the information on the Internet or within another kind of network.

3) The digitizing of negatives. The third trend is the **scanning of negatives of the photo documents** kept in the State archives of Blagoevgrad. The process of scanning is accompanied by description of the photo documents: references, author of the photo, date, color, annotation (description of the event). During the scanning of the documents the students assimilate the ability to process digital images which can be useful during the digital restoration of archival records.

The participation of the students in the digitizing of records allows their involvement in:

- The information activity of the local archives;
- The building and addition of the existing Archives' finding aids by extension of the possibilities for search, data sorting out by complex criteria, use of associative links.
- Specific activities like the digital restoration of the documents.
- On the other hand they take part in the creation of regional databases, a rare phenomenon outside the classic historical regional study, which is orientated to different forms: presenting the facts with popularizing and/or educational purpose but not towards the source.

The built up databases contribute to the creation of a dynamic model of history of the region seen in the light of the sources.

In conclusion

The South-West University is the third Bulgarian university where the History specialty has been opened (after SU and VTU)²² and also the third one where the Archivology has been introduced in 1992/1993. "The science whose object of study, the archives and the archival records has existed since the time when the writing was born"²³ found its followers and hospitable audiences in the university in Blagoevgrad. The evolution of the records and their new electronic forms in the information society require

²² The subject "Archive studies" for the first time was introduced in Sofia University I 1952. The next University offering a course in Archive studies was Veliko Tarnovo University "Sts Cyril and Methodius" since 1984 for History students

²³ Dujchev, Iv. Lekcii po arhivistika S., 1993, p. 39

adequate development in the scientific and scholar areas. Therefore throughout the last years from the early 1990s to now the classic and the computer archival sciences have met and the object of the academic and the scholar has been enlarged embracing along with the classic written paper records the audio-visual and the electronic records. Due to this successful combination of classic and modern documents, models and methods in the training and the research of the lecturers on history and archivology, concrete results are available like the on line project digital catalog of fonds of women and minorities in the Bulgarian archives: <http://www.history.swu.bg/temi.html>.

Another example is the successfully realized project of the chair *Bulgarian History and Archivology* at the SWU with the Archives State Agency for digitization of archival records and archives finding aids²⁴. As a result of the project a standard framework has been elaborated, adopted and implemented in all State Archives that corresponds to the European professional and technical standards, as well as unified methods for description and digitization of the National archival heritage and of the archives finding aids. Both bachelors and masters students took directly part in the construction of the module Archives' Finding Aids that embrace 124 archives' catalogs, inventories and jubilee editions digitizing of the State Archives in the country. They created also the databases of the unpublished inventories in Excel format: 28 inventories containing 30 803 files (measuring as paper equivalent more than 10 000 pages). By that the opportunities to use not only the published inventories but also the unpublished and accessible only in the research rooms of the archives have been enlarged. By the students' involvement the first digital exhibition with archival records dedicated to the 100th anniversary of the Independence of Bulgaria has been set up. <http://www.archives.government.bg/index.php?lang=bg&page=66>.

The university multimedia centre on computer archivology, digital archives and history of the local self-government and the founded under the project Laboratory for researches, training and workshops on history and archivology in the State Archives of Blagoevgrad are the places where the student seminars and practice training, and the summer scholar practice are carried out which allow the compatibility between the traditions and the modernity²⁵.

The other accent in the activities of the Multimedia center concerns the historical parallel between Bulgaria and Georgia. As a result of the research project "Politics of the Socialist State to the Muslim Population in Georgia and Bulgaria (Adjara and Blagoevgrad district), carried out by a joint team of historians, anthropologists and linguists from South-West University "Neophyte Rilsky" and Batumi State University "Shota Rustaveli", a considerable number of documents and publications for the socialist period in both countries were researched.

A special issue of "Balkanistic Forum" periodical on this topic was published and presented in November 2010 in the both Universities – the State University "Shota Rustaveli" and South-West University Neophyte Rilsky" in the presence of guests from Batumi University and the representatives from the Georgian Embassy in Bulgaria. For the period of 6 years the joint researches of scholars from South-West University and Batumi State University provided a possibility for establishing a scientific society to carry out profound investigations of the Balkan- Caucasus region in different historical periods.

The project "The Transition to Democracy in Bulgaria and Georgia (Blagoevgrad,

²⁴ Project "Digital archives – modern perspectives for the scientific circulation of the national documental heritage", 2007-2009, sponsored by Bulgarian Ministry of Education and Science

²⁵ www.digiarchive.swu.bg

Batumi): Memories, Images and Documents” 2011 was a continuation of the former researches but also it opened new possibilities for scientific cooperation between South-West University in Blagoevgrad and Batumi University. As a result of the research and collecting work documents concerning the beginning of the Club for Freedom of Voice and Democracy and the Union of the Democratic forces in Blagoevgrad were traced and compiled in a collection. Students studying History digitalized these documents and in such way a Digital Archive of the Transition was established accessible in the University Multimedia Center for then purposes of teaching Recent History, Computer Archive Studies, History of Local Self-Government etc.

The original documents were transferred to the State Archive in Blagoevgrad providing in such way a free access to the archive collection “Documents of the Transition in Blagoevgrad district” for all future researchers.

During the Georgian-Bulgarian conference ‘Bulgaria and Georgia: Historical Parallels’ which was held on 30 and 31 of May 2011 in the State University “Shota Rustaveli” the parallels of transition in both countries were outlined²⁶.

The 5th anniversary of the undersigned Contract for Cooperation between the South-West University “Neophyte Rilsky” and the State University “Shota Rustaveli” was officially celebrated. The participants of the conference voted a resolution and future spheres of future cooperation between scholars from both Universities were outlined. As a final activity of the project the exhibition “That is enough – I will not keep my voice! The Archives of the Transition in Blagoevgrad 1989-1991” opened on 30th of November 2011.

More details about the project activities and results could be found on the site of the Multimedia Center for Computer Archive Studies, Digital Archives and Local Self-Government - www.digiarchive.swu.bg.

მარიანა პისკოვა ნურიე მურატოვა

ნეოფიტ რილსკის უნივერსიტეტის ადგილობრივი თვითმმართველობის ისტორია და არქივები, კომპიუტერული არქივების შესწავლის მულტიმედიაური ცენტრი, ციფრული არქივები რეზიუმე

ნეოფიტ-რილსკის უნივერსიტეტს უკვე აქვს 35 წლიანი ისტორია. ის არის მესამე ბულგარული უნივერსიტეტი, სადაც ისტორიის სპეციალობა გაიხსნა და დაწინაურდა საარქივო მეცნიერება. სტატიაში განხილულია უნივერსიტეტის, არქივების, მათ შორის ციფრული არქივების ისტორიის უმნიშვნელოვანესი საკითხები.

²⁶ Mariana Piskova – The photo propaganda in Bulgaria by the end of the 1980s and the beginning of the 1990-s.), доц. Кристина Попова (Kristina Popova – Non formal organizations and the first democratic organizations in Bulgaria 1988-1991 - documental traces and archives), гл. ас. Нурие Муратова (Nurie Muratova – The archives of transition to democracy in Blagoevgrad region.), гл. Ас. Милена Ангелова (Milena Angelova – The Movement “People’s memory is relating” – the Memory Policy of the Last Decade of the Communist Regime in Bulgaria (1983-1989).) и докторантите Сергей Вучков и Анастасия Кирилова (Anastasia Kirilova, Sergej Vuchkov – “Trade union activity in the Tobacco factory “Pirin” – Blagoevgrad in the period of late socialism and the transition to democracy”.

**ორი ერის სახელოვანი შვილი – დიდი ჰუმანისტი და განმანათლებელი
ანთიმოზ ივერიელი**

XXI საუკუნეში, საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლის რთულ პირობებში, ეთნოკრიზისების გაღრმავების, ძალადობის პოლიტიკის აღზევების, აფხაზეთსა და სამხრეთ ოსეთში დატრიალებული ტრაგედიის, ტერიტორიული მთლიანობის აღდგენისათვის ბრძოლის პირობებში, საუკუნეების მანძილზე ქართველი ერის წინააღმდეგ აღმართული ხმალი ისევ ელვარებს, ქართველის აკვანზე ნასროლი ტყვია ავბედითად ზუზუნებს, მტრის ქვემეხიდან ნასროლი ჭურვის ნამსხვრევები მომავალ თაობას ჭრილობას აყენებს. სწორედ მოცემულ ეტაპზე, ისე როგორც არასდროს, ერის გონიერ წინაპართა ღაღადი, მამაშვილური შემართება და თავდადება, მათი დიდებული ანდერძი, საგანმანათლებლო თუ პოლიტიკური აზრისა – ქართველ ერს გამოფხიზლების, მოქმედებისა და ახლებური აზროვნებისაკენ მოუწოდებს. ამიტომ ისტორიკოსი, პოლიტიკური აზროვნების მეკლევარი ვაღდებულია მოუთხროს ახალგაზრდობას იმ თავდადებული წინაპრების ნაღვაწი და ნააზრევი, რომელთა შეხედულებებს ცივილიზებული სამყარო იმთავითვე ისისხლხორცებდა და მომავალ თაობას გადასცემდა, რამეთუ ისტორია მარტო წარსული, გარდასულ დროთა აღწერა როდია, არამედ იგი ახალი საზოგადოებრივი და სახელმწიფოებრივი მშენებლობის, ერის მსოფლიოს მოწინავე პოზიციებზე გასვლის შესაძლებლობის ძიების ფუნდამენტური მეცნიერებაა. ისტორიის მეხსიერების გარეშე ერი ვერ იარსებებს. მომავალი წარსულის გარეშე არ არსებობს. როგორც ინგლისელი მწერალი უისტონ ჰოუ ოდენი წერდა, უმრავლესჯერ „მომავალი საკმაოდ პირქუშად გამოიყურებაო“... მომავალი ყოველთვის შეიცავს უცნაურობასა და გადაუწყვეტელს, ამდენად იგი არჩევანთანაა დაკავშირებული, არჩევანი კი ადამიანმა თვითონ უნდა გააკეთოს. ხვალ ისეთი იქნება როგორიც „ჩემი არჩევანია“. წერს გახმაურებული წიგნის „ხვალ ყველაფერი გვიანია“, ავტორი იუნესკოს გერმანელი ღირექტორი, ფედერიკო არიო სარაგოსა.

ქართველი ერის ისტორიაში გამორჩეულ, სახელოვან ადამიანთა პლეადაში – ტრაგიკული ბედის, ერის ბედუკუდმართობის გამო სხვის მიწაზე გადახვეწილ, ტყვეთა ბაზარზე გაყიდულ, აზროვნებით მსოფლიო ცივილიზაციის დონეზე აღზევებულ – ანთიმოზ ივერიელის დიდებული ფიგურა დგას. წარმოშობით ქართველი, ერისკაცობაში ანდრეად წოდებული, რუმინეთის საეკლესიო და პოლიტიკური მოღვაწე, განმანათლებელი, ჰუმანური იდეების მქადაგებელი, მესტამბე, მწერალი და მხატვარი.

ისიც საყურადღებო ფაქტია, რომ თანამედროვე ეპოქისთვის დამახასიათებელი პოლიტიკური რყევადობის, ახალი საზოგადოებრივი ურთიერთობის ჯერ კიდევ სრულყოფილად გაუაზრებლობის პირობებში, პლანეტის მოსახლეობა და მათ შორის საქართველო ჰუმანიზმმა, კაცთმოყვარეობამ, ჭეშმარიტი პოლიტიკური აზრის დამკვიდრებამ, ურთიერთთანადგომამ უნდა იხსნას, რომელსაც ორნახევარი საუკუნის წინათ სხვის მიწაზე მოღვაწე ანთიმოზ ივერიელი გვიანდერძებდა და გვმოდგურავდა.

ანთიმოზ ივერიელმა მთელი თავისი მოღვაწეობა მიუძღვნა რუმინეთის ეროვნული კულტურის აღორძინების საქმეს. დიდი წვლილი შეიტანა რუმინეთის სალიტერატურო ენის განვითარებასა და წიგნის ბეჭდვის საქმეში.

მის მიერ დაარსებულ სტამბებში (ბუქარესტი, სნაგოვის მონასტერში, რომ-ნიკში, ტირგოვიტეში), მისივე ხელმძღვანელობით იბეჭდება წიგნები რუმი-ნულ, ბერძნულ, ძველ სლავურ, არაბულ ენებზე. ანთიმოზ ივერიელის სა-ხელთანაა დაკავშირებული რუმინეთის ღვთის მსახურებაში რუმინული ენის დამკვიდრება, რასაც დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა რუმინეთის სასულიერო და საერო მწერლობის განვითარებისათვის.

ანთიმოზ ივერიელისა და მისი მოღვაწეობის წყალობით საფუძველი ჩაეყარა რუმინელი და ქართველი ხალხების მეგობრობასა და კულტურულ ურთიერთობას.

მეცნიერთა და მკვლევართა არაერთი გამოკვლევა მიუძღვნა ანთიმოზ ივერიელის ვინაობის, მისი მოღვაწეობის დაადგენას, მაგრამ ჯერ კიდევ ბევრი საკითხი ბურუსითაა მოცული.

XX საუკუნის 50-იან წლებამდე მრავალი ნაშრომი და პუბლიკაცია მი-ეძღვნა ანთიმოზ ივერიელის მოღვაწეობის გაშუქებას. აქედან საყურადღე-ბოა: ა. ხახნაშვილის, „ქართველი მოღვაწე უცხოეთში“ („ივერია“ №63, 1898წ.), პ. კარბელაშვილის („იერარქია საქართველოს ეკლესიისა“), თბ. 1900 წ., ზაქარია ჭიჭინაძის „ქართული სტამბა“ (1627-1916 წ.წ.), დ. კარიჭაშვილის „ქართული წიგნის ბეჭდვის ისტორია“ (თბ. 1929 წ.), პაატა გუგუშვილის „ქართული წიგნი“ (1629-1929 წ.წ.) და სხვათა შრომები. მაგრამ დასახელე-ბულ შრომებში არაფერია ნათქვამი ანთიმოზ ივერიელის ცხოვრებასა და მოღვაწეობაზე, დაბადებისა და ახალგაზდობის წლებზე. ქ. შარაშენიძე („პირველი სტამბა საქართველოში 1709-1722“, თბ., 1917 წ.) და ფ. ჯინჯიხაძე („ანთიმოზ ივერიელი“, თბ., 1967, რუსულ ენაზე, გვ. 11) ანთიმოზ ივერიე-ლის დაბადების თარიღად 1650 წელს მიიჩნევენ.

ანთიმოზ ივერიელის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის მეცნიერულად შესწავლას და მის მართებულად გაშუქებას ვრცელი ნაშრომი მიუძღვნა ოთარ გვინჩიძემ. იგი მიუთითებს: „ჩვენი აზრით, ასეთი კატეგორიული გან-ცხადება ყოველგვარ საფუძველსაა მოკლებული, რადგან ჯერჯერობით არ არსებობს რაიმე საბუთი, რომელიც ივერიელის დაბადების წელზე ზუსტად ან თუნდაც მიახლოებით ლაპარაკობდეს. ვფიქრობთ არ იქნება გადაჭარბე-ბული თუ ვიტყვით, რომ ჩვენში გავრცელებული ლიტერატურის გარდა, რომელიც ანთიმოზ ივერიელის ცხოვრებასა და მოღვაწეობას ეხება, უცხო-ეთში არ არსებობს არცერთი საბუთი ან გამოკვლევა, რომელშიც მითითე-ბულია ანთიმოზ ივერიელის დაბადების წელი“ (ო. გვინჩიძე, ანთიმოზ ივე-რიელი, თბ., 1983, გვ. 21).

გიორგი ლეონიძე წერდა: „ანთიმოზ ივერიელი დაიბადა 1650 წლის ახ-ლო ხანებში“ (ეურნალი „დოჟა“, №2, 1957, გვ.26). აღნიშნული მოსაზრება დაედო საფუძველად მომდევნო წლებში ქართველი მკვლევარების მოსაზრე-ბას, ხოლო რუმინელი მკვლევარი თ. ჩერბულატი მართალია მიუთითებს ანთიმოზ ივერიელის დაბადებისა და გარდაცვალების წლებს, მაგრამ სარ-წმუნო მასალების უქონლობის გამო, დაბადების წლებზე დასმული აქვს კითხვითი ნიშანი. რუმინელი მეცნიერი დ. ბოგდანი, რომელმაც ანთიმოზ ივერიელის გარდაცვალებიდან 240-ე წელს მიუძღვნა ნაშრომი, დასძენს: „ან-თიმოზ ივერიელის ბავშვობა და ყმობა...ჩვენთვის ნაკლებადაა ცნობილი“.

ოთარ გვინჩიძე, არსებული ლიტერატურის მიმოხილვის საფუძველზე ასკვნის: „ერთადერთი წყარო, რომელიც ჩვენ საშუალებას გვაძლევს დაახ-ლოებით მაინც ვიმსჯელოთ ანთიმოზ ივერიელის დაბადების წელზე, ეს არის ანთიმოზ ივერიელის ფრესკული პორტრეტი, შემონახული გოვოროს

მონასტრის ერთ-ერთ კედელზე და დათარიღებულია 1706 წლით, და თუ მხედველობაში მივიღებთ, რომ ანთიმოზ ივერიელი ამ პორტრეტზე ხანში შესულ ადამიანად გამოიყურება! მისი დაბადების დროდ შეიძლება მართლაც მივიჩნიოთ 1650 წელი”.

საქართველოს მრავალსაუკუნოვანი ისტორიიდან კარგადაა ცნობილი, რომ XVII საუკუნის დამდეგიდან ქვეყანა ორი მტაცებლური იმპერიის საბრძოლო ველად იქცა. ერთი მხრივ თურქეთი და მეორე მხრივ სპარსეთი საქართველოს დაპყრობა-დანაწილებისათვის იბრძოდნენ და ეცილებოდნენ ერთმანეთს. საქართველო ფიზიკური გადაშენების საშიშროების წინაშე დადგა. ამ გამუდმებული ბრძოლის პროცესში ყველაზე მეტი საშიშნელობა ტყვეთა ვაჭრობა იყო. ძალად მოტაცებული ქართველი ვაჟკაცები და გოგონები თურქეთისა და მახლობელი აღმოსავლეთის მონათა ბაზრობებზე იყიდებოდა. როგორც ირკვევა, საქართველოსათვის ამ მრისხანე წლებში ბედმა შორს მოისროლა ანთიმოზ ივერიელი. იგი 16 წლის ასაკში ჩაუყვანიათ კონსტანტინეპოლის ტყვეთა ბანაკში ბაზარზე გასაყიდად.

მეცნიერთა დიდი ნაწილი და არსებული საბუთები მიუთითებს, რომ ანთიმოზი მოტაცებული იყო შავი ზღვის სანაპიროებიდან. აქედან უფრო ხშირად იტაცებდნენ ახალგაზრდებს მონათა ბაზრობებზე გასაყიდად. ამ ბაზრობიდან იგი გამოუსყიდია იმდროისათვის სტამბოლში მყოფ იერუსალიმის პატრიარქს დიენისეს. იერუსალიმის პატრიარქის კარზე ანთიმოზი იმყოფებოდა 1689 წლამდე, ე.ი 30 წლის ასაკამდე.

ოთარ გვინჩიძის მტკიცებით, „ანთიმოზ ივერიელი იერუსალიმის საპატრიარქოს კარზე იზრდებოდა 16 წლიდან დაწყებული, თითქმის მეოთხედი საუკუნის მანძილზე, სადაც მან მიიღო „ენციკლოპედიური განათლება“ და დაეუფლა ხელოვნების სხვადასხვა დარგს: მხატვრობას, მეჩუქურთმეობას, კალიგრაფიას, ხუროთმოძღვრებასა და სხვა. კონსტანტინეპოლში არსებულ ბერძნული სტამბებში ანთიმოზმა შეისწავლა მესტამბეობა. კონსტანტინე ბრინკოვიანუმ ვლახეთში სასტამბო საქმიანობის გასაუმჯობესებლად ანთიმოზ ივერიელი ჩამოიყვანა კონსტანტინეპოლიდან. ანთიმოზ ივერიელი ვლახეთში ჩასვლის შემდეგ დაეუფლა ძველ სლავურ ენას და სხვა“ ყურადსაღებია ის ფაქტი, რომ იმ დროისათვის იერუსალიმის პატრიარქს სისტემატური მიმოწერა ჰქონდა საქართველოს მეფესთან და საქართველოს კათოლიკოსთან. პატრიარქის ერთერთ წერილში კი ნათქვამია: „თქვენი წერილი მეტად ვრცელია, მაგრამ ვის გადავთარგმნინო? ათასჯერ გთხოვთ, რომ გამომიგზავნოთ ერთი მონა, რომელს აღვზრდიდით, ვასწავლიდით, შემდეგ კი თქვენს წერილებს გადავთარგმნინებდით“ (ო. გვინჩიძე, ანთიმოზ ივერიელი, თბ., 1983, გვ.64).

წერილი ნათლად მიგვანიშნებს იმ ფაქტზე, თუ რა მიზნით იქნა ანთიმოზი გამოსყიდული. ის კი ცნობილია, რომ გამოსყიდვისას ანთიმოზმა კარგად იცოდა მშობლიური ენა და წერა-კითხვა. იგი სწორედ იმ დროს იქნა გამოსყიდული, როდესაც იერუსალიმის პატრიარქი კონსტანტინეპოლში იმყოფებოდა.

ფლორენციელი დე კარო, ვლახეთის გოსპადარის კონსტანტინე ბრინკოვანუს პირადი მდივანი, შესანიშნავად აფასებდა ივერიელის თვისებებს, მის ნიჭსა და უნარს. „ანთიმოზ ივერიელი იყო მრავალმხრივ ტალანტით დაჯილდოებული, კარგად ესმოდა ხელოვნების მრავალი დარგი, განსაკუთრებით კი ხეზე ამოკვეთა, ხატვა და გრაფიკა... რომ ანთიმოზმა ვლახეთის მიტროპოლიტმა, ყოფილმა მონამ, თავისი ნიჭის წყალობით მიაღწია რუმინეთის ეკლესიის მეთაურის უმაღლეს საფეხურს.”

ანთიმოზ ივერიელის მოღვაწეობაში უპირველეს ყოვლისა ტიპოგრაფიულ საქმიანობას გამოყოფენ. რუმინელი პროფესორი ვ. ჩიობანუ წერს: „ქართველი მღვდელთმთავარი ანთიმოზი XVIII საუკუნის დასაწყისში დიდ როლს ასრულებდა როგორც მეცნიერი და ტიპოგრაფი“. ბუნებრივია, ეპოქის წინსვლასთან ერთად სულიერი კულტურა უფრო და უფრო ღირებული ხდება, საერო ხასიათს იძენს, რომელშიაც აქტიურად მონაწილეობდნენ კალიგრაფისტები. ისინი თავიანთი საქმით ხელს უწყობდნენ ენის შექმნასა და განვითარებას. სამ რუმინულ ქვეყანაში – მოლდავეთში, ვლახეთში და მუნტენიაში არ არსებობდა ერთი რუმინული ენა. ყველა არსებული ლიტერატურული ძეგლი, ძირითადად საეკლესიო შინაარსისა იყო, გამოიცემოდა ძველ ბერძნულ ან ძველ სლავურ ენებზე, რაც ხალხისთვის გაუგებარი იყო. „იბრძოდნენ რა თავიანთი უფლებებისთვის, ხალხი თხოულობდა წიგნების დაბეჭდვას საკუთარ ენაზე. უნგრო-ვლახეთის სამიტროპოლოს უზარმაზარი დამსახურებაა ის, რომ აქაურმა მოსამსახურებმა, საბოლოოდ გააფართოეს უბრალო ენა, რომელიც თანაბრად გასაგები იყო ყველა რუმინელისათვის“ - წერდა ბ. ტედორესკუ.

XVII საუკუნის დასასრულსა და XVIII საუკუნის დასაწყისში ვლახეთში საფუძველი ეყრება ტაძრების აგებას, აღდგენენ მონასტრებსა და ეკლესიებს, თანაც აგებდნენ დიდი გემოვნებითა და ორიგინალური არქიტექტურული სტილით. მრავლადაა განათლებისა და კულტურის ცენტრები. მაგრამ კულტურულ-საგანმანათლებლო წინმსვლელობას ვეღარ აუდიოდა ერთი სტამბა, რომელიც დაარსებული იყო 1678 წელს.

სწორედ ამ გარემოების გამო ვლახეთის მმართველი წრეების მიერ ბეჭდვითი საქმის წინამძღვრად კონსტანტინეპოლიდან გადმოიყვანეს ანთიმოზ ივერიელი, რის შედეგადაც ვლახეთში საფუძველი ეყრება და ფუნქციონირებას იწყებს 4 ახალი სტამბა, სადაც წიგნები იბეჭდებოდა: რუმინულ, ბერძნულ, ძვ.სლავურ, არაბულ და თურქულ ენებზე.

აკადემიკოსი ად.როსეტტი წერს, რომ „კონსტანტინე ბრინკოვიანუ (ვლახეთის მეფე 1688-1714 წ.წ.) ანთიმოზის შესახებ კონსტანტინეპოლში გაიგებს. ანთიმოზს იმ პერიოდისათვის მეტად ფართო ინტერესების სფერო ჰქონდა. იგი იყო დახელოვნებული ტიპოგრაფიაში, იყო აგრეთვე ბრწყინვალე კალიგრაფისტი, ხეზე კვეთის ოსტატი, მხატვარი. ქართული ენის გარდა იცოდა თურქული, არაბული, ბერძნული ენები. ვლახეთში ჩამოსვლის შემდეგ ისწავლა რუმინული და საეკლესიო სლავური ენები.

„მთელი ბეჭდვითი საქმიანობა ვლახეთში – წერდა ქსენიპოლი - დაკავშირებული იყო ერთადერთ – მბეჭდავ ანთიმ ივერიელის სახელთან, რომელიც შემდეგ დანიშნეს სნაგოვის მონასტრის წინამძღვრად, რუმინსკის ეპისკოპოსად და ბოლოს უნგრო-ვლახეთის მიტროპოლიტად.“

ანთიმოზ ივერიელი ვლახეთში მუშაობას იწყებს 1691 წელს ხელოსან-ტიპოგრაფისტად, მაგრამ ამავე წელს ზაფხულში გოსპოდარი ბრინკოვიანუ მას ნიშნავს ბუქარესტის ტიპოგრაფიის ხელმძღვანელად.

1691 წელს ბუქარესტის სტამბაში გამოიცა წიგნი „66 თავი ბერძენთა თვითმპყრობელის ბასილი მაკედონელის შეგონებითა“, რომელსაც ხელს აწერს „ანთიმოზ მღვდელ-მონაზონი“. ამით ვლახეთში იწყება ახალი ხანა ბეჭდვითი საქმის განვითარებაში. ეს პირველი წყაროა, სადაც მოხსენიებულია ანთიმოზ ივერიელის სახელი და რითაც დასტურდება მისი ყოფნა ვლახეთში. წიგნის ბეჭდვა მას მიაჩნია ერისა და ქვეყნის საერთო საქმედ. იგი მოუწოდებდა მესტამბეებს დაუფლებოდნენ ამ დიდ მნიშვნელოვან საქმე-

ციალობას და ამასთან შეასწავლონ ეს ხელოვნება სხვებსაც, „ვინაიდან არ დაშვრეს საქმე წიგნის ბეჭდვისა“.

წიგნის ბეჭდვა ანთიმოზ ივერიელს „მოყვასისადმი“ უდიდეს დახმარებად და საზოგადოების თანადგომად მიაჩნდა. ამის თაობაზე იგი წერდა: „რადგან ბეჭდვითი ხელობის გარდა მე არა გამაჩნია სხვა ძალა დახმარება აღმოვეუჩინო მოყვასს, ამიტომაც მე უარს არ ვამბობ და არც არასდროს ვიტყვი უარს იმაზე, რომ ჩემი შესაძლებლობების მიხედვით სარგებლობა მოვეუტანო ჩემს ძმებს... მოყვასისადმი ზრუნვა და სიყვარული მაშინ იქნება ჭეშმარიტი, თუ ჩვენ ერთმანეთს დავეხმარებით შეძლებისდაგვარად კეთილი საქმით.“

1693 წელს ანთიმოზ ივერიელმა ბუქარესტში გამოსცა ბერძნულ და რუმინულ ენაზე „ღვთაებრივი და წმინდა სახარება“, რომელიც 382 გვერდისაგან შესდგებოდა, რომლითაც გააბათილა მოსაზრება, რომ რუმინული ენის სიღარიბის გამო, ამ ენაზე წიგნის გამოცემა თითქოს შეუძლებელი იყო.

1694 წ. ანთიმოზ ივერიელი აქვეყნებს თავის პირველ წიგნს „დავითიანს“ რუმინულ ენაზე, რომელიც მოიცავდა 278 გვერდს. რუმინული ენის შესწავლით და ამ ენაზე წიგნების გამოცემით, მისი დაუღალავი შრომის შედეგად მან რუმინული ენა აიყვანა იმ დროისათვის განვითარებული ენების დონეზე, რუმინული ენა იქცა ოფიციალურ ენად, როგორც ეკლესიაში, ასევე სახელმწიფო დაწესებულებებში.

1694 წ. ანთიმოზ ივერიელი ტოვებს ბუქარესტის სტამბას და გადადის სნაგოვის მონასტერში, რომელიც აშენებულია სნაგოვის ტბაში მდებარე კუნძულზე, ბუქარესტიდან 34 კილომეტრის მანძილზე. ამავე წელს იგი სათავეში უდგას სნაგოვის მონასტერს. ანთიმოზი სნაგოვის მონასტერში გადასვლის შემდეგ, მიუთითებს მკვლევარი ნ. შერბინესკუ, „სნაგოვო იწყებს ცხოვრებას ახალი ცხოვრებით და თანდათანობით იგი გადაიქცა წიგნების ბეჭდვის ცენტრად მთელ ვლახეთში.“

1694 წ. ანთიმოზი ბეჭდავს წიგნს რუმინულ და ძვ. სლავურ ენაზე, „ღვთისმსახურების წესი 21 მაისს, დღისა წმინდა განდიდებისა“. იგი მოიცავს 15 გვერდს. 1697 წ. ანთიმოზ ივერიელი ბეჭდავს „ანთოლოგიონს“, რომელიც მოიცავს 1217 გვერდს. იმავე წელს რუმინულ ენაზე ბეჭდავს „სახარებას“, რომელსაც პირველად აწერს ხელს რუმინულ ენაზე. წიგნის წინათქმაში იგი შენდობას სთხოვს მკითხველს შეცდომებისათვის. „რადგან ისევე, როგორც ადამიანი არ არის დაზღვეული შეცდომებისაგან, ასევე მბეჭდავს არა ძალუძს გვერდი აუაროს შეცდომების დაშვებას“. ამავე წელს სნაგოვის მონასტერის სტამბაში გამოიცა „სახელმძღვანელო ზოგიერთი გაუგებრობათა და ხსნათა შესახებ“. 1697 წ. გამოიცა ანთიმოზ ივერიელის მიერ „სლავური გრამატიკა“, 1699 წ. ანთიმოზი ბეჭდავს ძველ ბერძნულ წიგნს: „ოროლოქსადური აღსარება... წინასწარი გამოცემა სამი უდიდესი სიკეთის შესახებ“, შემდეგ ამ წიგნს მოჰყვა „აღმოსავლური ეკლესიების დოგმების შესახებ“, ანტიოქიის პატრიარქის ათანასეს თხოვნით და ვლახეთის მთავარის კონსტანტინე ბრინკოვიანუს ხარჯით ანთიმოზ ივერიელი 1701 წ. ბეჭდავს „კონდარს“ ბერძნულ და არაბულ ენაზე.

საყურადღებოა ანთიმოზ ივერიელის მოწაფის, მიხაილ იშტვანოვიჩის მიერ 1706 წელს გამოცემული წიგნის წინასიტყვაობაში ანთიმოზ ივერიელის შეფასება, რომელიც დაწერილია არაბულ ენაზე: „როგორც ბრძენმა იოსებმა - წერს მიხაილ იშტვანოვიჩი, ადავსო ჩვენი ქვეყნის ბედლები საწნოვანით, ასევე შენმა სიყვარულმა ღვთისადმი ადავსო ჩვენი ქვეყნის წმინდა ეკლესიები სულიერი სარჩოთი. რას ვამბობ – მხოლოდ ჩვენი ქვეყნისა?“

სხვა ქვეყნებსაც. მართლმადიდებელ არაბებს შენ აგემე სიხარული სანატრელი სასტამბო ხელოვნებისა. დაუბეჭდე მათ საკუთარ ენაზე საეკლესიო წიგნები, რის ბედნიერებაც მათ ღღემდე წილად არ ხვდომიათ”.

1701 წელს ივერიელი ბერძნულ ენაზე ბეჭდავს წიგნს „ლოცვანი“, რომლის შესახებ იგი წერდა: ვინც ამ წიგნს გაეცნობა, მას აუცილებლად და საჭიროდ მიიჩნევს ყოველი მართლმადიდებლისათვის. ამავე წელს გამოსცა „ათონის წმინდა მთის სამლოცველო“, ამით ამთავრებს იგი სწავლას მონასტერში მოღვაწეობას და გადადის ბუქარესტში. აქაც ფართოდ აგრძელებს წიგნების ბეჭდვას.

ანთიმოზ ივერიელს განსაკუთრებული წვლილი მიუძღვის ვლახეთის ფარგლებს გარეთ სტამბების დაარსებაში. მისი უშუალო მონაწილეობით დაარსდა სტამბა სირიაში, ქალაქ ჰალაბში, შემდეგ საფუძველს უყრის არაბულ სტამბას, სადაც 1706 წელს დაიბეჭდა „დავითნი“. განსაკუთრებით აღნიშვნის ღირსია მისი წვლილი ქართული სტამბის დაარსების საქმეში. აკაკი შანიძე აღნიშნულის თაობაზე წერდა: „ანთიმოზ ივერიელმა გამოუგზავნა ვახტანგ მეფეს სტამბის მოწყობილობა და მოაყოლა წიგნის ბეჭდვის საქმის მცოდნე სტეფანე უნგროვლახელი, რომელმაც 1710 წელს ერთს ქართულად დაბეჭდილ წიგნს (კონდაკა) ბოლოში რუმინული წიგნი მიაბეჭდა ქართული ასოებით“. ქართულმა სტამბამ დიდი როლი შეასრულა ქართველი ერის კულტურული, პოლიტიკური და ეკონომიკური ურთიერთობის განვითარებაში (ნიკოლაიშვილი ვ., „ანთიმოზ ივერიელი“, ჟურნალი „ჭოროხი“, №1, 1997, გვ. 50-51).

1708 წლის 27 იანვარს გარდაიცვალა ვლახეთის მიტროპოლიტი თეოდორე, რომელიც დიდი პატივით დაკრძალეს. მან დატოვა ანდერძი, რომ მის შემდეგ მიტროპოლიტის თანამდებობაზე აერჩიათ ანთიმოზ ივერიელი. ვლახეთის მიტროპოლიტის სასახლეში, სასულიერო პირებმა ერთხმად აირჩიეს იგი მიტროპოლიტის თანამდებობაზე, კონსტანტინეპოლის საპატრიარქოს აქტში ანთიმოზ ივერიელის უნგრო-ვლახეთის მიტროპოლიტად დანიშვნის თაობაზე ნათქვამია: „იყო არჩეულ სხვათაგან განსხვავებით, როგორც ყველაზე შესაბამისი ღვთისმოყვარე ეპისკოპოსი რიმნიკიდან ანთიმოზ ივერიელი, რათა მიეღო სამღვდელმთავრო და სამწყსო გამგეობა ამ სამიტროპოლიტოსი, როგორც კაცს, პატიოსანსა და ღვთისმოსავს, რაც ზედმიწევნით საჭიროა სამღვდელმთავრო ხარისხისათვის“.

ყურადღებას იპყრობს ანთიმოზ ივერიელის მიერ მიტროპოლიტად კურთხევის დროს წარმოთქმული სიტყვა. იგი პოლიტიკური აზროვნებისა და პუმანიზმის იდეების ქადაგების კლასიკურ ნიმუშად შეიძლება ჩაითვალოს: „კარგი ექიმი ის კი არ არის, ვინც ადამიანს გამოჯანმრთელების მიზნით ტკივილს აყენებს, არამედ ის, ვინც ავადმყოფს განკურნავს სიტყვით და უმტკივნეულო საშუალებებით... ადამიანებმა იარაღისა და სიმდიდრის გარეშე, დიახ, ადამიანებმა ასწიეს არა საბრძოლო შუბები, არამედ მშვიდობის დროშა და აი, მე მოვედი თქვენთან, არა რისხვითა და მეხით, არამედ სულითა ერთობით, მინდა რომ მშვიდობითა და უსისხლოდ აღმოვფხვრათ წარმართობა, სიცრუე და ბოროტება.“

ანთიმოზმა სიტყვა წარმოსთქვა რუმინულ ენაზე. ისევ ღინჯად და დარბაისლურად აუწყა მრევლს: „არ არის მარტოდენ ჩემი დამსახურება ის, რომ მე მიბოძეს ასეთი მაღალი წოდება, მე ვაღდებული ვარ დავიცვა ჩემი სამწყსო, რომელიც სიბნელესა და გაჭირვებაში იმყოფება, რომელიც მომდინარეობს იმათგან, ვინც უსამართლოდ ფლობს ამ ქვეყანას, თქვენთან ერთად მეც მოწოდებული ვარ შევსვა ის სიმწრის ფიალა, რომელიც ღმერთმა გვიბოძა.“

ფრანგი მეცნიერი ე. პიკო წერდა: „ანთიმოზის დამსახურება განსაკუთრებით დიდია, ვინაიდან მან უცხო ქვეყნიდან, შორეული საქართველოდან მოსულმა ადამიანმა მოგვცა რუმინული პატრიოტიზმის ბრწყინვალე მაგალითი.”

ანთიმოზ ივერიელი, როგორც პატრიარქი, შემდეგი სიტყვებით მიმართავდა თავის მრევლს: „მოიქცეით ისე, როგორც მე გეტყვით, წინააღმდეგ შემთხვევაში, დაგატყდებით რისხვა საეკლესიო კანონებისა. ნურავინ იფიქრებს იმას, რომ მღვდელმთავრის რა საქმეა ჩვენს პირად საქმეში ჩარევა. დღეიდან იცოდეთ, რომ მე მეხება ყველაფერი, რაც ცხოვრებასთან, ბედთან და ყველა იმ პირთან არის დაკავშირებული, ვინც რუმინეთის მიწაზე ცხოვრობს, დაწვებული მცირეწლოვანთაგან დამთავრებული ჭაღარათი მოსილ მოხუცამდე. იმათი ცხოვრებაც კი, ვინც მართმადიდებლურ ქრისტიანობას არ აღიარებს.”

მკვლევართა დიდი ნაწილი განსაკუთრებულ ყურადღებას უთმობს ანთიმოზ ივერიელის ნაშრომს „ანთიმოზის მონასტრის წესდება”. პირაქსში (შესავალი) საფუძვლიანადაა განხილული სამონასტრო ცხოვრების ყველა საკითხი: წესდება ამოსავალი პუნქტია – მონასტრის დამოუკიდებლობის შენარჩუნება. იგი მონასტრის წინამძღვარს აძლევს დარიგებას, რომ შემოსავლის ნაწილი გამოეყოს ღარიბებს, მკაცრად განსაზღვრულია რაოდენობა და მათი შემოსავლები. ამასთან ერთად, მისი აზრით, შემოსავლების ნაწილი უნდა ხმარდებოდეს კულტურის განვითარებასაც. ნაშრომში ჩამოთვლია ყველა საქველმოქმედო ღონისძიება, რომელიც მონასტრის ხელმძღვანელობით უნდა ხმარდებოდეს ღარიბი ოჯახების ბავშვების გამოკვებას, აღზრდას, მათთვის ტანსაცმლის მიცემას. „წოდების” სპეციალური თავი მიძღვნილია უღარიბესი ბავშვების სწავლებისადმი, რომ მონასტრის ხარჯით რამდენ ბავშვს უნდა ესწავლა და ა.შ.

ანთიმოზ ივერიელს მხედველობიდან არ გამორჩენია წიგნის ბეჭდვის პრობლემა. იგი საუბრობს ოსტატ-ტიპოგრაფისტების აღზრდისათვის საჭირო თანხის რაოდენობაზე. თითოეული მათგანისათვის საჩუქრად უნდა მიეცათ წიგნი, რომელსაც ისინი დაბეჭდავდნენ. იგი მოითხოვდა მონასტრის წიგნსაცავის აღწერას, წიგნების გაცემაზე კონტროლის დაწესებას და ა. შ.

„ანთიმოზის მონასტრის წესდების” შინაარსი და სტრუქტურა, მასში ჩაქსოვილი დრმა აზროვნება და განსწავლულობა, თვალნათლივ მიუთითებს ანთიმოზ ივერიელის მაღალ ერუდიციაზე, პოლიტიკურ შეხედულებებზე, თუ როგორ იბრძოდა იგი ხალხის განათლებისა და მორალური სიწმინდის ამღვლელებისათვის, მომავალი თაობის აღზრდისათვის.

ანთიმოზ ივერიელი თავის სასულიერო თუ საერო მოღვაწეობაში განსაკუთრებულ ყურადღებას ეკლესიის დამოუკიდებლობისათვის ბრძოლას აქცევდა. „ყოვლად წმინდათა” მონასტრის შედგენისას დაბეჯითებით მოითხოვდა: „ყოვლად წმინდათა მონასტერი არასოდეს დამორჩილებული არ უნდა ყოფილიყო, არც საპატრიარქო ბატონობით დამონებული, არც ხელმძღვანელობის თვითნებობით და არც სახელმწიფო პირების მხრივ, არამედ მარად, ყოველმხრივ თავისუფალი, სრულიად დამოუკიდებელი და უბატონო უნდა დარჩენილიყო. დამორჩილებოდა და მართული ყოფილიყო მხოლოდ წინამძღვრისა და 5 ეპისკოპოსის მიერ, რომლებსაც თავის დროზე აღმასრულებლად და მეთვალყურედ დააყენებდა უშუალოდ თითონ წინამძღვარი. არავითარ სხვა რომელიმე წოდების, მღვთმარეობისა და რანგის ადამიანს არ შეეძლო რაიმე გვარად სიტყვით ან საქმით ჩარეულიყო მონასტრის მმართველობაში.” იბრძოდა რა ეკლესიისა და სახელმწიფოს დამოუკიდებლობისათვის, სათავეში ედგა საერო ანტიოსმალურ პატრიოტულ-განმათავი-

სუფლებელ მოძრაობას. ეს ის პერიოდია, როცა რუმინელი ერი იბრძვის სახელმწიფოს დამოუკიდებლობისათვის. ამ ბრძოლის პროცესში ანთიმოზ ივერიელი „რუსულ პოლიტიკას“ ატარებდა. ეს პროცესი ყველაზე მეტად გამოვლინდა რუსეთ-თურქეთის ომის დროს, მაგრამ რუმინეთის მმართველმა წრეებმა, მისმა მოწინააღმდეგეებმა, რომელნიც შურით იყვნენ აღვსილი ანთიმოზ ივერიელის წარმატებით, გადაწყვიტეს მისი თავიდან მოშორება. 1712 წლის 13 იანვარს კონსტანტინე ბრინკოვიანუს წარმომადგენელმა წინადადება მისცა ანთიმოზ ივერიელს უსიტყვოდ დატოვებინა მიტროპოლიტის თანამდებობა და რუმინეთი. 15 იანვარს ანთიმოზ ივერიელი უგზავნის წერილს რუმინეთის მთავარს და ტოვებს ვლახეთს, მაგრამ მის მოწინააღმდეგეებს არ ასვენებდათ ანთიმოზ ივერიელის ცოცხალი პიროვნება. საამისოდ გადაწყვიტეს მისი საბოლოოდ თავიდან მოშორება.

1716 წლის 16 სექტემბერს იგი შეიპყრეს, აჰყარეს სასულიერო ღირსება (დაუბრუნეს ერისკაცობის სახელი – ანდრია) და მიუსაჯეს სამუდამო ექსორია სინას მთის წმინდა ეკატერინეს მონასტერში. არც ამით დაკმაყოფილდნენ, ხალხის შიშით იგი ღამით თურქი ჯარისკაცების თანხლებით გააძევეს ქვეყნიდან, მაგრამ სინას მთაზე მას არ მიუღწევია, გალიპოლის მახლობლად იგი თურქმა ჯარისკაცებმა აკუწეს და მდინარეში გადაყარეს.

ყურადღებას იპყრობს ანთიმოზ ივერიელის მიერ კონსტანტინე ბრინკოვიანუსადმი გაგზავნილი წერილი, სადაც იგი წერდა: „მე ამ ქვეყანაში არ მოვსულვარ არც სიღარიბისა და არც გაჭირვების გამო, სწავლის მონასტერი მე ძალით არ ჩამიგდია ხელში და იქ გაბატონებული 7 წლის მანძილზე რაც მე შევიძინე, ყოველივე ეს მოპოვებული იყო ჩემი ოფლითა და შრომით და არა მონასტრის შემოსავლის ხარჯზე. ამას მე ყველას წინაშე ვაცხადებ...რომ მე სახელი არ შემირცხვენიდა და არც შემიბღალავს, ეს ჩანს იქედან, რაც მე ჩემი შრომით შევიძინე და შევმატე მონასტერს, რომელიც არ გამიღატაკებია და არც ვალებით დამიმძიმებია. მე სიზმრადაც კი არ მინახავს გავმხდარიყავი რიმნიკის ეპისკოპოსი, რადგან ჩემს თავს ვოვლიდი უღირსად და არა საკადრისად... მიტროპოლიტობაც მე ძალით არ მომიპოვებია, არც ქრთამებით და არც თხოვნა-მუდართ. გამკიცხოს მამაზეციურმა, თუ მე მელონოს თუნდაც ერთი რომელიმე საშუალებათაგანი“. წერილში ანთიმოზ ივერიელი საფუძვლიანად არკვევს თუ რამ განაპირობა მის მიმართ ასეთი დამოკიდებულება, მისი გადადგომა. მიზეზი ამისა, დასძენს ანთიმოზი, არის „ბოროტება და შური ამქვეყანად, რომელიც ყოველთვის იარსებებს“. სწორედ ამის მიზეზია ის, რომ ადამიანი ყოველთვის განმსჭვალულია შურის გრძნობით სხვა ადამიანის კეთილდღეობის მიმართ. ამიტომაც მე ვიცი, რომ არა ერთი და ორი ცდილობს თავისი შხამიანი ენით მოგწამლოს თქვენო უდიდებულესობავ, კეთილი სული და თავისი ცხოვრებით ჩაგადენინოს ის, რასაც მოიმოქმედებდი შენ, მხოლოდ შენ ახალგაზრდობის და გამოუცდელობის დროს“. ასეთი იყო დასაბამიდან, შური ასდევნებია ადამიანთა მოდგმას მისი გაჩენიდან და ბოვინობს დღესაც კეთილის, სიკეთის, ადამიანურობის, შემოქმედების გზაზე მიმავალთა დასაბრკოლებლად, რომ სიძულვილს და მტრობას სწორედ შური კვებავს. წერილში ანთიმოზ ივერიელი საუბრობს თავისი ვინაობის შესახებაც: „სხვათაშორის, ასეც ლაპარაკობენ, რომ უცხოელი ვარ - ამიტომაც მე არ უნდა ვყოფილიყავი მიტროპოლიტად, მაგრამ ქრისტეს წინაშე ჩვენ ყველანი ერთნი ვართ. ამასთან არამარტო მე ვიყავი უცხოელთაგანი ვლახეთის მიტროპოლიტად და ეპისკოპოსად, არამედ იყვნენ სხვებიც“ (ჯაფარიძე შ., ანთიმოზ ივერიელი,

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის შრომათა კრებული №2, 1995, გვ. 38).

ამ წერილში ანთიმოზ ივერიელი საეკლესიო და პოლიტიკურ მოღვაწეობაში წარმოიჩინა როგორც სიბრძნითა და კეთილშობილებით აღსავსე პიროვნება. მასში ვხვდებით ფაქტებისა და არგუმენტების ზუსტ არგუმენტირებას, გულწრფელობას, აზრის სიცხადითა და გამოსახვის გადმოცემის ნიმუშს.

ძველთაგანვე ცნობილია, მსოფლიოს მრავალ ქვეყანაში (სირია, პალესტინა, საბერძნეთი, ბულგარეთი და სხვა) არსებობდა ქართული კულტურის კერები, რომელშიაც მოღვაწეობდნენ ქართველი მოღვაწეები: პეტრე იბერიელი, გიორგი ათონელი, იოანე პეტრიწი, გრიგოლ ბაკურიანი და სხვა. მათ შორის ღირსეული ადგილი ანთიმოზ ივერიელს განეკუთნება.

ანთიმოზ ივერიელმა სამარადჟამოდ უკვდავყო თავისი სახელი რუმინელი ერის ხსოვნაში. მართებულად წერს რუმინელი ისტორიკოსი ტედორესკუ: „რამდენჯერაც დახედავს მზე რუმინეთის მიწას, იმდენჯერ რუმინელი ხალხი სიყვარულითა და პატივისცემით გაიხსენებს ანთიმოზ ივერიელს, რომელმაც დასდო საძირკვლის ქვა რუმინეთის ეროვნული კულტურის ბალავარში და უკანასკნელ ამოსუნთქვამდე იბრძოდა მისი თავისუფლებისათვის”.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ანთიმოზ ივერიელი, ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის შრომათა კრებული №2, 1995, გვ. 38
2. ო. გვინჩიძე, ანთიმოზ ივერიელი, თბ., 1983
3. ჟურნალი „დოჟა“, №2, 1957
4. ჟურნალი „ჭოროხი“, №1, 1997
5. ფ. ჯინჯიხაძე, ანთიმოზ ივერიელი, თბ., 1967 (რუსულ ენაზე)

Otar Gogolishvili

Two nation's famous son – great humanist and Enlighter Antimoz Ivereli Summary

Antimoz Ivereli was one of the greatest figures in the plead of distinguished and famous people in the history of Georgian nation, the fugitives to the other lands because of misfortune and tragic fate, but at the same time raised up to the rate of world civilization according to the way of thinking. He was Georgian by origin, called as Andrew being a layman, an ecclesiastic and political figure of Romania, an enlightener, a propagator of humanistic ideas, a typographer, a writer and an artist.

Antimoz Ivereli's all creative works were dedicated to the revival of national culture of Romania. He greatly contributed to the development of the Romanian literary language and book printing business. He led the process of printing books in the Romanian, Greek, Old Slav, and Arabic languages in the typographic centers which were established by him (in Bucharest, Snagov Monastery, Romnick, Tirgovitae). The name of Antimoz Ivereli was connected with the establishment of the Romanian language in the Romanian divine service that had greatest significance for the development of the sacred and secular writing.

აქტივისტთა პროფესიული დღესასწაულის ისტორიისათვის
(წაკითხულია 2012 წ. 2 მარტს, არქივისტის დღისადმი მიძღვნილ
III სამეცნიერო კონფერენციაზე)

მარტის ამ პირველ დღეებში, როცა ზამთარმა ზღაზვნით, მაგრამ მაინც აიკეცა კალთა, როცა ჭირვეული მარტის მეგზურობით შემოცქრილდა გაზაფხული, საარქივო სამმართველოში ჩვენ ორ ლამაზ დღესასწაულს ვხვდებით – დედის დღესა და არქივისტის, უფრო სწორად კი საარქივო დარგის მუშაკის დღეს. **ეს დღესასწაული 1999 წლის 19 იანვარს საქართველოს პრეზიდენტის №19 ბრძანებულებით დაწესდა.** მართალია ბრძანებულებას პრეზიდენტი აწერდა ხელს, მაგრამ მისი მომზადება და პრეზიდენტი-სადმი მიწოდება ერთი გამორჩეული პიროვნების სახელს უკავშირდება. ის დღეს ცოცხალი აღარ არის. საქართველოში იმჟამად არსებული უმძიმესი მდგომარეობის (90-იანი წლები) მიუხედავად მან შეძლო ბევრი სასიკეთო საქმის გაკეთება საარქივო დარგის განვითარების თვალსაზრისით. სხვადასხვა ორგანიზაციების ლიკვიდაციის, შერწყმა-გაერთიანების, რეორგანიზაციის თუ ოპტიმიზაციის პროცესების მიუხედავად საარქივო დარგი ვითარდებოდა, ძლიერდებოდა, მუშაობის ახალ, თანამედროვე რელსებზე გადადიოდა, საზღვარგარეთის ქვეყნების არქივებთან ახალ ურთიერთობებს იწყებდა... და რაც ყველაზე მთავარია, **სწორედ მისი თაოსნობით შემუშავდა და 1995 წელს ძალაში შევიდა საქართველოს კანონი „ეროვნული საარქივო ფონდის“ შესახებ.**

მე-13 წელია საქართველოს არქივისტები ერთმანეთს ულოცავენ პროფესიულ დღესასწაულს, რომლის სულისჩამდგმელიც იყო **ზურაბ მახარაძე** – საქართველოს სახელმწიფო საარქივო დეპარტამენტის თავმჯდომარე, კაცი საქმიანი, ზრდილი, მოზომილი, გულთბილი, მზრუნველი, იუმორის საოცარი ნიჭით დაჯილდოებული ნამდვილი ინტელიგენტი. აჭარის საარქივო დარგის მუშაკები ყოველთვის ვერაძნობდით მის განსაკუთრებულ დამოკიდებულებას და მისი სტუმრობაც ყოველთვის სასიამოვნო იყო. ღარიბები ვართ, მაგრამ მაინც საჩუქრებით ჩამოვვდიო-გვეტყოდა ხოლმე ჩვეული იუმორით და ეს საჩუქარი სხვა არაფერი იყო, თუ არა განახლებული საარქივო წესები, ინსტრუქციები, მთავრობის ახალი დადგენილებები, პრეზიდენტის განკარგულებები თანამშრომელთა სახელმწიფო ჯილდოებით თუ საპატიო სიგელებით დაჯილდოების შესახებ. სამწუხაროა, რომ იმხანად ჩვენთან შექმნილი სიტუაციის გამო ბ-ნი ზურაბი ვერ გავაცილეთ უკანასკნელ გზაზე, რომ უამრავ თაიგულს შორის არ იყო თაიგული წარწერით: „აჭარის მაღლიერი არქივისტებისაგან“.

1999 წელს საარქივო დარგის მუშაკის დღის დაწესებასთან დაკავშირებით ბატონმა ზურაბ მახარაძემ უამრავი მილოცვები მიიღო, რომელთა შორის განსაკუთრებით გამოვყოფდი **არქივისტთა საერთაშორისო საბჭოს გენერალური მდივნის ჟოან ვან ალბადას მილოცვის ბარათს:**

„საქართველოს საარქივო სახელმწიფო დეპარტამენტის თავმჯდომარეს ბატონ ზურაბ მახარაძეს,

გთხოვთ მიიღოთ ჩემი საუკეთესო სურვილები საქართველოს საარქივო დარგის მუშაკის დღესთან დაკავშირებით. ვიმედოვნებთ, რომ ურთიერთთა-

ნამშრომლობა საქართველოს არქივებსა და არქივისტთა საერთაშორისო საბჭოს შორის იქნება ნაყოფიერი და ჩვენ შევხვდებით ერთმანეთს არქივისტთა საერთაშორისო ფორუმზე“.

უღრმესი პატივისცემით ჟოან ვან ალბადა - არქივისტთა საერთაშორისო საბჭოს გენერალური მდივანი (საისტორიო მოამბე №71-72; 1998-1999წწ. ფურც. 11).

პროფესიულ დღესასწაულს ერთი განსაკუთრებული ახასიათებს. ეს დღე მხოლოდ ერთი პროფესიის ადამიანებს ეკუთვნით. საარქივო დარგის მუშაკის დღის დაწესება აღიარებაა იმ საქმის უდიდესი მნიშვნელობისა, რომელსაც ჩვენ ვემსახურებით. ეს დღე საარქივო დარგის ყველა თაობას ერთნაირად ეკუთვნის, მაგრამ განსაკუთრებით დასაფასებელია უფროსი თაობის არქივისტთა დვაწლი და დამსახურება, ნებისმიერი ჩვენთაგანის ბიოგრაფიას რომ დაამშვენებდა. ესენი არიან: ლილი ოთიაშვილი, თალიკო შეყილაძე, ნანა კუჭაშვილი, ნადეჟდა კოპლატაძე, რომლებიც საარქივო საქმეს რამდენიმე ათწლეულის განმავლობაში ემსახურებოდნენ.

ქალბატონი ლილი ოთიაშვილი – დაუღალავი, კეთილსინდისიერი, შრომისმოყვარე და ავტორიტეტული არქივისტი. მან თავისი საქმიანობა საარქივო დაწესებულებას 1962 წელს დაუკავშირა, როცა აჭარის ასსრ მინისტრთა საბჭოსთან არსებულ საარქივო სამმართველოს ინსპექტორად დაინიშნა. საქმისადმი მათემატიკური სიზუსტით მიდგომა, სიფაქიზე და კეთილშობილება გახდა მისი პროფესიული დაოსტატების და დაწინაურების მიზეზი. წლების განმავლობაში ქ-ნი ლილი საარქივო დეპარტამენტის თავმჯდომარის მოადგილედ მუშაობდა და თავისი წვლილიც შეჰქონდა სახელმწიფო არქივების მუშაობის სტილის, ფორმებისა და მეთოდების დახვეწასა და შემდგომ განვითარებაში. იგი იყო საქსპერტო-შემმოწმებელი კომისიის მდივანი და დეპარტამენტის კოლეგიის წევრი. წარმატებით უძღვებოდა საარქივო დარგის მუშაკთა პროფესიული დაოსტატების მუდმივმოქმედი სემინარის მუშაობას. საარქივო დარგში შეტანილი წვლილისათვის დაჯილდოებულია სიგელებით, მინიჭებული აქვს საპატიო წოდებები, მათ შორის აჭარის ასსრ კულტურის დამსახურებული მუშაკისა (1978 წ.). 1997 წელს საარქივო სისტემაში ხანგრძლივი და ნაყოფიერი შრომისათვის გამოეცხადა საქართველოს პრეზიდენტის მადლობა.

თალიკო შეყილაძე 1953 წელს მოვიდა ცენტრალურ სახელმწიფო არქივში. მუშაობდა არქივარიუსად, დოკუმენტების სამეცნიერო-ტექნიკური დამუშავების ჯგუფის მუშაკად, არქივის გამგედ. პასუხისმგებლობა, ნებისყოფა, საქმის სიყვარული და ცოდნა – აი, ის თვისებები, რომელმაც იგი საარქივო დარგის ერთ-ერთი საუკეთესო სპეციალისტად აქცია. 50 წელზე მეტხანს ემსახურა თ. შეყილაძე საყვარელ პროფესიას. მისი პირადი საქმე საკმაოდ მადლობებითა და საპატიო სიგელებით. 2000 წლის 12 მაისს საარქივო სისტემაში ხანგრძლივი და ნაყოფიერი მუშაობისათვის დაჯილდოვდა აჭარის არ უზენაესი საბჭოს სიგელით.

ჩემთვის დაუვიწყარია და ყოველთვის მადლიერების გრძნობით ვიგონებ იმ სიტყვებს, რომლიც არქივში სულ რამდენიმე თვის მოსულს ქალბატონმა თალიკომ დეპარტამენტის თავმჯდომარისა და თანამშრომლების წინაშე რომ მითხრა: „რურუსგან ნამდვილად კარგი არქივისტი დადგებაო“. არ ვიცი როგორ და რამდენად შეეძლო იმ სიტყვების გამართლება, ამას მომავალი დაგვანახებს, მაგრამ არქივისტის აღლო და არქივისადმი სიყვარული ნამდვილად მისგან დამებედა.

ნანა კუჭაშვილი 1978 წელს მოვიდა აჭარის ცენტრალურ სახელმწიფო არქივში. მუშაობდა არქივარიუსად, მეორე კატეგორიის არქივისტად, არქივ-საცავის ფონდების მცველად. ზედმიწევნით კარგად იცოდა ქალბატონმა ნანამ არქივში დაცული ფონდების შემადგენლობა, პასუხისმგებლობით ეკიდებოდა მასზე დაკისრებულ მოვალეობას. გეგმიური დავალების დროულად და ხარისხიანად შესრულებისათვის სხვადასხვა დროს დაჯილდოვებული იყო სიგელებითა და ფასიანი საჩუქრებით. 1999 წელს გამოეცხადა აჭარის არ საარქივო დეპარტამენტის მადლობა, 2000 წელს კი გადაეცა აჭარის არ უზენაესი საბჭოს პრეზიდიუმის საპატიო სიგელი.

ნადეჟდა – ნადია კოპლატაძე 1993 წელს დაიწყო მუშაობა აჭარის ცენტრალურ სახელმწიფო არქივში პირადი შემადგენლობის დოკუმენტების დაცვისა და გამოყენების განყოფილებაში არქივისტად. თავმდაბალი, კეთილსინდისიერი და უპრეტენზიო მუშაკი, ასე იცნობდნენ ნადიას არქივში. „მან მაღე აუღო ალღო საარქივო საქმიანობას. განსაკუთრებით დიდ დახმარებას უწევს განყოფილებას რუსულენოვან დოკუმენტებზე მუშაობაში, გამოირჩევა საქმისადმი ფაქიზი მიდგომით, არის კარგი მეოჯახე, დედა, ბებია“-გვითხულობთ მის სამსახუროებრივ დახასიათებაში (რ-1041 აღწ.4, საქ.318, ფურც. 14). 1998 წელს „აჭარის დედა-სამშობლოსთან დაბრუნების 120 წლისთავთან დაკავშირებით, აჭარის საარქივო დარგის განვითარებაში მიღწეული წარმატებისათვის“- დაჯილდოვდა საარქივო დეპარტამენტის საპატიო სიგელით.

მჯერა, სანამ ქვეყნად იარსებებს არქივის მიერ შესანახი და საპატრონო თუნდაც ერთი ფარატირა ქალაღდი, როგორც ამაღდარი არქივისტების, ასევე ჩვენს საქმიანობას დავიწყება არ უწერია, რადგან სწორედ არქივებში ინახება და არქივებშია საიმედოდ დაცული ერის გონი და სიბრძნე.

Maia Rurua

***For the history of Archivist professional day
Summary***

By the president's decree of January 19, 1999, first week of March has been declared as Archivist Professional Day. In article is discussed about history issues connected with establishing this day and Zurab Makharadze - former chairman of Archives Administration of Georgia, merit in this case.

საარქივო სამმართველოს საქმიანობის პირითაღი მიმართულებები
(2011 წელს გაწეული მუშაობის ანგარიში)
(წაკითხულია 2012 წლის 2 მარტს არქივისტის
დღისადმი მიძღვნილ III სამეცნიერო კონფერენციაზე)

საარქივო სამმართველომ და მისმა ტერიტორიულმა ორგანოებმა – ქობულეთის, ხელვაჩაურის, ქედის, შუახევის და ხულოს არქივებმა მნიშვნელოვანი მუშაობა გაწიეს 2011 წლის გეგმიური დავალებების შესასრულებლად.

გეგმიური დავალებების შესრულება მოიცავდა ეროვნული საარქივო ფონდის დოკუმენტების დაცვის უზრუნველყოფას, აღრიცხვას, სამეცნიერო – საცნობარო აპარატის შექმნა – გაუმჯობესებას, ეროვნული საარქივო ფონდის ფორმირებას, დოკუმენტების შემფასებელ ექსპერტიზას, დაწესებულებებში საქმისწარმოების მდგომარეობის შესწავლას, დოკუმენტების გამოყენებასა და პუბლიკაციას, მატერიალურ – ტექნიკური ბაზის გაუმჯობესებას.

გეგმის მიხედვით სამმართველოში დოკუმენტების დაცვისა და შენახვის უზრუნველსაყოფად მარტივი რესტავრაცია ჩატარდა 35360 ფურცელს, ნაცვლად გეგმით გათვალისწინებული 25000 ფურცლისა, ყდაში ჩასმა – ჩაკერება ჩატარდა 501 შესანახ ერთეულს, ნაცვლად გეგმით გათვალისწინებული 334 შესანახი ერთეულისა. გამოვლენილი იქნა განსაკუთრებული ღირებულების მქონე 1739 შესანახი ერთეული. არსებობისა და მდგომარეობის შემოწმება ჩატარდა 32534 საქმეთა ერთეულს, ნაცვლად გეგმით გათვალისწინებული 32520 შესანახი ერთეულისა. გათვალისწინებული იყო 19 ფონდის მდგომარეობის შემოწმება, ფაქტიურად შემოწმდა 28 ფონდი. არსებობისა და მდგომარეობის შემოწმება ჩატარდა 1310 შესანახ კინოდოკუმენტს, ნაცვლად გეგმით გათვალისწინებული 1000 დოკუმენტისა.

საარქივო სამმართველომ გარკვეული მუშაობა ჩაატარა დოკუმენტების გაუმჯობესება – გადამუშავების მიზნით. 2011 წელს გადამუშავება ჩატარდა 3277 შესანახ ერთეულს, გაუმჯობესება ჩატარდა გეგმით გათვალისწინებულ 19 ფონდს, მაკულატურაში გამოიყო 804 საქმეთა ერთეული, აღწერილობით სიები შედგა 1473 საქმეთა ერთეულზე. გაიშიფრა საქმეთა სათაურები, დაზუსტდა კიდური თარიღები, დაიწერა ფონდის წინასიტყვაობა და წინასიტყვაობის დანამატი, თითოეულ ფონდზე შედგენილია გასანადგურებელად გამოყოფის აქტი, გადასაყვანი ცხრილები, აღწერები, გამოიყო მუდმივად და ხანგრძლივად შესანახი საქმეთა ერთეულები. საექსპერტო – შემოწმებელ კომისიაზე განხილვის შემდეგ საქმეთა კატეგორიების მიხედვით მოხდა მათი გადაცემა ფონდსაცავებისათვის.

საარქივო სამმართველოს ცენტრალურ არქივში 2011 წელს მიღებულია 4818 საქმეთა ერთეული, ნაცვლად გეგმით გათვალისწინებული 1749 საქმისა, მათ შორის: 1215 ტექნიკური ხასიათის საქმეთა ერთეული, 3603 - მმართველობითი ხასიათის საქმე, 50 ფოტოდოკუმენტი, ასევე მოქალაქეებისაგან 140 საქმე და პირადი წარმოშობის დოკუმენტები. გასათვალისწინებელია ისიც, რომ დოკუმენტები მიღებულ უნდა იქნას იმ ორგანიზაციებიდან, რომელიც შეთანხმებულია საქართველოს ეროვნულ არქივთან. გეგმა შესრულდა დოკუმენტების დამუშავების თვალსაზრისით (დამუშავდა 17 ორგა-

ნიზაცია), მაგრამ არ დამუშავებულა გეგმით გათვალისწინებული რიგი ორგანიზაციები. მოხდა ლიკვიდირებული და შემხვედრი არაგეგმიური ორგანიზაციების საარქივო დოკუმენტების დამუშავება, თუმცა როგორც აღინიშნა, უპირველეს ყოვლისა უნდა შესრულდეს გეგმიური დავალებები.

საარქივო სამმართველო თანამშრომლობს რეგიონის უმაღლეს სასწავლო დაწესებულებებთან და საჯარო სკოლებთან. ექსკურსია – გაკვეთილები ჩატარდა: შარაბიძეების საჯარო სკოლის XI კლასის მოსწავლეებს, შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის განათლების და მეცნიერების ფაკულტეტის მაგისტრებსა და II კურსის სტუდენტებს შემდეგ საკითხებზე: „საქართველო – საბჭოთა ანექსიის პირისპირ“, „საარქივო საქმის ისტორია აჭარაში“, „სამკითხველო დარბაზში მუშაობის წესები“, „საარქივო დოკუმენტების მნიშვნელობა სამეცნიერო კვლევებში“. გამოყენებისა და პუბლიკაციის განყოფილებაში მომზადდა გეგმით გათვალისწინებული საინიციატივო ინფორმაციები და შედგა თემატური ნუსხები შემდეგ თემებზე: „საკონსულოები ბათუმში“, „მეჩეთები ბათუმში“, „აზერბაიჯან – საქართველოს ურთიერთობების ამსახველი მასალები“; მოეწყო ოთხი გამოფენა, გაზეთ „ბათუმელებში“ დაიბეჭდა 3 სტატია („პარალელური სასიყვარულო ბიოგრაფიები“, „წყაღდილობა 116 წლის წინათ“, „საარქივო მასალები ბათუმისა და ბლაგოვეგრადის თეატრების ურთიერთობის ისტორიიდან“).

მომზადდა და გაიგზავნა წერილი კონსტანცას (რუმინეთი) სახელმწიფო არქივში ურთიერთობის დამყარების მიზნით. გაგრძელდა კონსულტაციები მეზობელი ქვეყნების რეგიონალურ არქივთან კავშირურობის დასამყარებლად. მომზადდა შესაბამისი მემორანდუმის პროექტი. მომზადდა და გაიგზავნა წერილი სოფიის კირილესა და მეთოდეს ბიბლიოთეკაში ბათუმის შესახებ არსებული დოკუმენტების თემატური ნუსხის დაზუსტებისა და მისი ქსეროასლების შემოტანის მიზნით. შესაბამისად უზრუნველყოფილი იქნა დასახელებული ბიბლიოთეკიდან საქართველოს შესახებ არსებული დოკუმენტების ანაწერების, მოგვიანებით კი ბათუმის შესახებ დაცული 350-მდე ოსმალური დოკუმენტების ქსეროასლისა და პეტრიწონის მონასტრის ტიპიკონის მე-18 საუკუნის პირველი ნახევრის ასომთავრული ხელნაწერის ქსეროასლის (უსასყიდლოდ) შემოტანა (2011 წლის ივლისი). მომზადდა და გაიგზავნა წერილები ეროვნულ არქივსა და ზუგდიდის, ახალციხის, ქუთაისის არქივებში ბათუმის შესახებ არსებული დოკუმენტების თემატური ნუსხის დაზუსტებისა და ქსეროასლების შემოტანის მიზნით.

სამეცნიერო-კვლევითი საქმიანობის თემატიკის შესაბამისად, საარქივო სამმართველოში ჩატარდა არქივისტის დღისადმი მიძღვნილი II სამეცნიერო (ადგილობრივი) კონფერენცია (2011 წ. 2 მარტი), ასევე ერთობლივი საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია (რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტთან) - „საქართველო – ბულგარეთი, ისტორიული პარალელები“ (2011 წლის 30-31 მაისი). აღნიშნული ღონისძიება გაშუქდა ადგილობრივი და უცხოური საინფორმაციო საშუალებებით (გაზეთი „აჭარა“, აჭარის ტელევიზია (2011 წლის 30 მაისი), ასევე გაზეთი „სტრუმა“ (ბულგარეთი) 2011 წლის 16 ივნისი). მოძიებულ იქნა საქართველოს გასაბჭოებასთან დაკავშირებული ფოტო და ვიდეო მასალა. დამონტაჟდა საქართველოს ოკუპაციის ამსახველი ფილმი. ჩატარდა ჯ. ნოღაიდელის პირადი ფონდის გადმოცემასთან დაკავშირებული ღონისძიება, რომელიც გაშუქდა პრესითა და ტელევიზიით. მოეწყო კინო – ფოტო ფონდებში დაცული მასალების მიმოხილვა. მიზანშეწონილად მიგვაჩნია ჩატარებული ღონისძიების ამსახველი მასალების

ცალკე-ცალკე საქმეებად დალაგება-თემატიკის მიხედვით და სამკითხველო დარბაზში და განყოფილებაში თითო ეგზემპლარი განთავსება.

2011 წლის განმავლობაში სამკითხველო დარბაზი მოემსახურა 18 მეკვლევარს, რომელთა მიერ გამოყენებულია 209 საქმეთა ერთეული. 2011 წელს სამმართველოში მიღებულ იქნა მოქალაქეთა სოციალურ-უფლებრივი ხასიათის 599 განცხადება, მათგან 408 განცხადებაზე გაიცა დადებითი, ხოლო 191 განცხადებაზე უარყოფითი პასუხი. შედგათებით ისარგებლა 45 მოქალაქემ. ორგანიზაცია – დაწესებულებებიდან შემოვიდა 129 მომართვა, ამათგან დადებითი პასუხი გაეცა 62, უარყოფითი 67 მომართვას. სახელმწიფო ბიუჯეტში ჩაირიცხა – 13654 ლარი. კანცელარიის გამართული მუშაობის უზრუნველსაყოფად უნდა დაიხვეწოს მეთოდოლოგია ზუსტი ინფორმაციის მიღებისა და პასუხის მოსამზადებლად. უზუსტობები ქმნის სერიოზულ სირთულეებს საარქივო ცნობის მოძიება – მომზადების თვალსაზრისით.

ნაყოფიერი მუშაობა ჩაატარა სამმართველოს საექსპერტო – შემმოწმებელმა კომისიამ. აღნიშნულმა კომისიამ 2011 წლის განმავლობაში ჩაატარა 7 სხდომა და განიხილა 92 საკითხი აღწერილობითი სიების, მუდმივად შესანახი – 14687 საქმეთა ერთეულის, ხანგრძლივად შესანახი – 9888 საქმის, გასანადგურებლად შერჩეული და მაკულატურაში ჩაბარებისათვის გამოყოფილი – 24913 საქმეთა ერთეულის, 260 ფოტო დოკუმენტის და სხვა საკითხების შესახებ. შემუშავდა და შეთანხმდა საექსპერტო – შემმოწმებელი კომისიის 30 ორგანიზაციის საქმეთა ნომენკლატურა.

2011 წლის სამუშაო გეგმით გათვალისწინებული სამუშაოები წარმატებით იქნა შესრულებული სამმართველოს ტერიტორიული ორგანოების არქივებში. დოკუმენტების დაცვის უზრუნველსაყოფად მუნიციპალურ არქივებში შეიკერა და ყდაში ჩაისვა – 22 ფონდის 1131 საქმეთა ერთეული, მათ შორის ქობულეთის არქივში – 144 საქმე, ხელვაჩაურში – 177 საქმეს, ქედაში – 125 საქმეს, შუახევში – 200 საქმეს, ხულოში – 285 საქმეს. ამ თვალსაზრისითაც გეგმა გადაჭარბებით შესრულდა.

საქმეთა არსებობისა და მდგომარეობის შემოწმება ჩაუტარდა 18 ფონდის 3657 შესანახ ერთეულს, მათ შორის: ქობულეთის არქივში – 814 შესანახ ერთეულს, ხელვაჩაურში – 1292 საქმეს, ქედაში – 353 საქმეს, შუახევში – 185 საქმეს, ხულოს არქივში – 1013 საქმეს.

საქმეთა გაუმჯობესება – გადამუშავება ჩაუტარდა 2 ფონდის 3729 საქმეს, აღწერა – 9098 საქმეს, გასანადგურებლად გამოიყო – 31 საქმე. მათ შორის – ქობულეთის არქივში გადამუშავება ჩაუტარდა – 8652 საქმეს, აღიწერა – 8628 საქმე, გასანადგურებლად გამოიყო – 24 საქმე, ხულოს არქივში გადამუშავდა – 477 საქმე, აღიწერა – 470 საქმე, გასანადგურებლად გამოიყო 7 საქმე.

ტერიტორიული ორგანოების არქივებში 2011 წელს სულ მიღებული იქნა 4614, მმართველობითი – 1513, პირადი შემადგენლობის – 3004 საქმე. მათ შორის: ქობულეთის არქივში – 709, მმართველობითი – 558, პირადი შემადგენლობის – 147 საქმე. ხელვაჩაურის არქივში მიღებულია სულ – 1492 საქმე (მმართველობითი – 252, პირადი შემადგენლობის – 1240 საქმე); ქედის არქივში სულ მიღებულია – 532 საქმე (მმართველობითი – 159, პირადი შემადგენლობის – 273 საქმე); შუახევის არქივში სულ – 655 საქმე (მმართველობითი – 185 საქმე, პირადი შემადგენლობის 470 საქმე); ხულოს არქივში სულ მიღებულია – 1236 საქმე (მმართველობითი – 352 საქმე, პირადი შემადგენლობის – 844 საქმე). სახელმწიფო შენახვაზე მიღებული იქნა 40 ფოტო

დოკუმენტი, აქედან: ქობულეთის არქივში-18, ქედაში-4, შუახევში-10, ხულოში-8.

მუნიციპალურ არქივებში მიზნობრივი შემფასებელი ექსპერტიზა ჩატარდა 9 ფონდის – 1667 საქმეს, ანაწერი შედგა – 523 შესანახ ერთეულზე, მაკულატურაში გამოიყო – 1144 საქმე, მათ შორის ექსპერტიზა ჩატარდა 215 მმართველობითი ხასიათის შესანახ ერთეულს, მაკულატურაში გამოიყო 62 საქმეთა ერთეული, ანაწერი შედგა – 153 საქმეზე. პირადი შემადგენლობის დოკუმენტებიდან ექსპერტიზა ჩატარდა სულ – 1452 საქმეთა ერთეულს. მაკულატურაში გამოიყო – 1082 საქმეთა ერთეული, ანაწერი შედგა 370 საქმეთა ერთეულზე (აქედან – ქობულეთის არქივში ექსპერტიზა ჩატარდა 960 საქმეთა ერთეულს, მმართველობითი ხასიათის – 115 საქმეს, პირადი შემადგენლობის 74 საქმეს. გასანადგურებლად გამოიყო 771 საქმე. ხელვაჩაურის არქივში ექსპერტიზა ჩატარდა - 607 საქმეს, მაკულატურაში გამოიყო 528 საქმე. ქედის არქივში ექსპერტიზა ჩატარდა 45 საქმეს. მაკულატურაში გამოიყო 7 საქმე).

2011 წლის განმავლობაში ტერიტორიული ორგანოების არქივებში შემოვიდა მოქალაქეთა სოციალურ – უფლებრივი ხასიათის 4802 განცხადება, მომზადდა – 4679 დადებითი პასუხი, უარყოფითი პასუხი გაეცა 123 განცხადებაზე. წარმოება – დაწესებულებებიდან შემოვიდა 57 მომართვა, დადებითი პასუხი გაეცა 52 მომართვას, უარყოფითი 2-ს. ბიუჯეტში ჩაირიცხა 96070 ლარი. მათ შორის ქობულეთის არქივში შემოვიდა 945 მოქალაქეთა განცხადება, დადებითი პასუხი გაეცა 903 განცხადებას, უარყოფითი – 42-ს. ბიუჯეტში ჩაირიცხა – 21400 ლარი. ხელვაჩაურის არქივში შემოვიდა 2566 განცხადება, დადებითი პასუხი გაეცა 2541 განცხადებას, უარყოფითი – 25-ს. ბიუჯეტში ჩაირიცხა 61350 ლარი. ქედის არქივში შემოვიდა 551 განცხადება, დადებითი პასუხი გაეცა 497 განცხადებას, უარყოფითი – 54-ს. ბიუჯეტში ჩაირიცხა – 3951 ლარი. შუახევის არქივში შემოვიდა – 260 განცხადება და ყველა პასუხი დადებითია. ბიუჯეტში ჩაირიცხა – 2430 ლარი. ხულოს არქივში შემოვიდა 480 განცხადება, დადებითი პასუხი გაეცა – 478 განცხადებას, უარყოფითი 2-ს. ბიუჯეტში ჩაირიცხა – 3371 ლარი.

ტერიტორიულ ორგანოების არქივებში მომზადდა და ადგილობრივ პრესაში გამოქვეყნდა 4 სტატია სხვადასხვა თემაზე, კერძოდ: „სიახლეები ქობულეთის არქივში“, „მამია ხაბაზის ნაფეხურებზე“ და ა. შ.

ჩატარდა ხუთი ექსკურსია – გაკვეთილი. მოეწყო გამოჩენილი ადამიანების პირად ფონდების გამოფენა, ხულოს არქივმა მოამზადა ერთი რადიო და ტელე გადაცემა. ქობულეთის და ქედის არქივები მოემსახურა 2 მკვლევარს.

მნიშვნელოვნად გაუმჯობესდა საარქივო სამმართველოს მატერიალურ-ტექნიკური ბაზა. 2011 წელს შემოდგომაზე სამმართველოს ადმინისტრაციულ შენობას ჩატარდა სარეკონსრუქციო – სარემონტო სამუშაოები, მთლიანად შეიცვალა შენობის გარე ფასადი, კეთილმოეწყო შენობის ფოიე, სამუშაო კაბინეტები, სამკითხველო დარბაზი, გრანიტის ფილებით მოიპირკეთდა კიბეები. შეიცვალა ელექტრო გაყვანილობა და განათება III – IV – V სართულებზე და ფონდსაცავებში. მეორე სართულზე მწყობრში ჩადგა ახალი ჰიგიენის ოთახი. სამმართველო, მისი ტერიტორიული ორგანოების არქივები აღიჭურვა ახალი, თანამედროვე საოფისე ინვენტარით (მაგიდები, კარადები, სავარძლები, სკამები, ჭადები და სხვა), კომპიუტერული ტექნიკით, დამონტაჟდა გამათბობლები. შენობაში ჩაერთო წყალ-გაყვანილობის

ახალი სისტემის ქსელში, ქედის, შუახევის, ხულოს არქივები განთავსდა სხვა შენობებში, რომლებსაც ასევე ჩაუტარდათ სარეკონსტრუქციო – სარემონტო სამუშაოები. საარქივო სამმართველოსა და მუნიციპალურ არქივებში დამოტაჟდა დაცვითი სიგნალიზაცია. მიმდინარე წელს გათვალისწინებულია ხელვაჩაურის და ქობულეთის არქივების ახალ ადმინისტრაციულ შენობაში განთავსება.

საარქივო საქმის განვითარებაში მიღწეული უდაო წარმატებების მიუხედავად არქივისტებს ჯერ კიდევ ბევრი რამ გვაქვს გასაკეთებელი. გვჯერა, რომ არქივისტთა ერთიანი ძალისხმევით შესაძლებელი გახდება ჩვენს წინაშე მდგარი ამოცანების შესრულებდა, დასახული მიზანდასახულობის წარმატებით განხორციელება.

Elguja Chaganava

Main activities of Archives Administration Summary

Archives Administration and its territorial bodies – Kobuleti, Khelvachauri, Keda, Shuakhevi and Khulo Archives do their best for performing scheduled task of 2011.

Scheduled tasks included: protection of National Archives fund's documents, registration, creation and improving of scientific-informational staff, formation of National archival fund, and assessment of documents, utilization and publication of documents, improving of material – technical base. In article is discussed about main directions of Archives Administration activities and progress report of 2011.

სამეცნიერო-კვლევითი საქმიანობა საარქივო სამმართველოში

(წაკითხულია 2012 წლის 2 მარტს არქივისტის დღისადმი
მიძღვნილ III კონფერენციაზე)

საარქივო დაწესებულებები სამეცნიერო-კვლევითი საქმიანობის უმნიშვნელოვანესი ცენტრებია, სადაც მიმდინარეობს ქვეყნის წარსულის, მის მიერ განვლილი გზის, სულიერი და კულტურული მემკვიდრეობის სრულყოფილი შესწავლა. ამ თვალსაზრისით განსაკუთრებულია საარქივო დოკუმენტების მნიშვნელობა. ჩვენმა წინაპრებმა ადრიდანვე იზრუნეს, რომ ქვეყნის ისტორია აღებეჭდათ როგორც ქვის ფილებზე, ასევე პერგამენტზე თუ ქაღალდზე, რათა მომავალი თაობებისთვის დაეტოვებინათ მათ დროს მომხდარი ისტორიული მოვლენების ამსახველი დოკუმენტები. ჩვენი სახელმწიფოებრიობის ათასწლოვანი ისტორიის, მისი უმდიდრესი მატერიალური და სულიერი კულტურული მემკვიდრეობის ამსახველი ასეულათასობით წერილობითი დოკუმენტი თავმოყრილია საქართველოს არქივებში, მუზეუმებსა და წიგნთსაცავებში. ჩვენი წინაპრები ყველაფერს აკეთებდნენ იმისათვის, რომ თავი მოეყარათ, მოენახათ, შეეგროვებინათ წერილობითი წყაროები, სამუზეუმო ექსპონატები. დოკუმენტების ნაწილი შედგენილი იყო მათთვის გაუგებარ, უცხო ენაზე, მაგრამ გათავისებული ჰქონდათ მათი მნიშვნელობა, გააზრებული ჰქონდათ, რომ ნებისმიერმა დოკუმენტმა, თუნდაც მათთვის გაუგებარმა წყარომ, როგორც ერის დოკუმენტურმა მემკვიდრეობამ, ბინა უნდა დაიდოს არქივში და თვითონ თუ ვერ შეძლებენ მათ წაკითხვა-გაანალიზებას, გაიზრდებიან თაობები, რომლებიც ამას მოახერხებენ. ამ თვალსაზრისით ფასდაუდებელია მხარეთმცოდნეობითი მუზეუმის მაშინდელი დირექტორის ხარიტონ ახვლედიანის ღვაწლი და დამსახურება. სწორედ მისი თავდაუზოგავი ენერგიისა და შრომის შედეგად მუზეუმში თავი მოიყარა არაერთმა ექსპონატმა, ქართულენოვანმა თუ უცხოურმა დოკუმენტმა, უნიკალურმა ხელნაწერებმა, რომლებიც დღეს მხარეთმცოდნეობითი მუზეუმის განსაკუთრებული მნიშვნელობის დოკუმენტებს განეკუთვნებიან. გადაჭარბებული არ იქნება, თუ ვიტყვით, რომ ამ თვალსაზრისით მნიშვნელოვანი ნაბიჯი გადაიდგა საარქივო სამმართველოში, რომლის ხელმძღვანელობის მოწადინებითა და ძალისხმევით შესაძლებელი გახდა ბულგარეთიდან ჩვენი რეგიონის შესახებ XVI-XVIII საუკუნეების ოსმალური დოკუმენტებისა და პეტრიწონის ქართული მონასტრის XVIII საუკუნის დასაწყისის ქართული ასომთავრული ხელნაწერის ქსეროასლის შემოტანა. მართალია, ჯერ-ჯერობით ვერ ვახერხებთ მათ გაშიფრვას, მაგრამ მთავარია, რომ ჩვენთან დაივანა ამ დოკუმენტებმა, რომლებსაც აუცილებლად გამოუჩნდება პატრონი. გვჯერა, რომ მომავალი მკვლევარები ამ დოკუმენტებში მიაკვლევენ საინტერესო ინფორმაციებს ჩვენი კუთხის ისტორიის ჯერ კიდევ შეუსწავლელი თუ დასაზუსტებელი საკითხების შესახებ. ამ მოტივით ხელმძღვანელობდნენ ჩვენი წინაპრები, როცა ზრუნავდნენ ქართული თუ უცხოენოვანი დოკუმენტების თავმოყრისათვის საქართველოს ეროვნულ არქივსა თუ რეგიონალურ არქივებში. ასეთი დამოკიდებულებაა დოკუმენტების მიმართ უცხოეთში. სწორედ ამან განაპირობა ჩვენი ქვეყნის შესახებ არსებული დოკუმენტების არსებობა მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყნის არქივებსა და წიგნსაცავებში. ჩვენი საარქივო დაწესებულებები არ დაინან-

ბენ სოლიდური თანხების გადახდას პარიზის ნაციონალურ ბიბლიოთეკაში დაცული 29 ქართული ხელნაწერის, ვენისა და გრაციის ბიბლიოთეკებში დაცული 11, გოტინგენის, ჰალეს, ლაიფციგის, ტიუბინგენის, ოქსფორდის, კემბრიჯის, პრინსტონის, პეტერბურგის, მოსკოვის, კიევის, ოდესის და სხვა ქალაქების საბუთსაცავებში დაცული უამრავი დოკუმენტის შესასყიდად, მაგრამ დოკუმენტების დედნების უნიკალური ღირებულებების გამო ამის მიღწევა ვერ ხერხდება. მაგალითისათვის შეიძლება დავასახელოთ კემბრიჯის უნივერსიტეტის მარჯორი უორდროპის ფონდში დაცული ხელნაწერები: ვახტანგ VI-ის სამართლის შემცველი კრებული, სულხან-საბას ლექსიკონი, მისივე „მოგზაურობა ევროპაში“, „სირინოზიანი“, „ალექსანდრიანი“, ანდრია სალოსის ცხოვრება, „ვეფხისტყაოსანი“, ეზოპეს ცხოვრების აღწერა და ა. შ. ჩვენთვის ცნობილია, რომ საინტერესო დოკუმენტური მასალებია დაცული ოდესის სახელმწიფო არქივში, რომელთანაც გაფორმებული გვაქვს ურთიერთთანამშრომლობის მემორანდუმი. ალბათ უნდა ვიფიქროთ ამ მიმართულებით მუშაობის გააქტიურებაზე. ჩვენი განყოფილების სამუშაო გეგმა ითვალისწინებს აგრეთვე თბილისის, ახალციხისა და ქუთაისის საბუთსაცავებიდან აჭარის შესახებ არსებული დოკუმენტების ქსეროასლების შემოტანასაც.

აჭარის არ მთავრობის საქვეუწყებო დაწესებულება-საარქივო სამმართველოში დაცულია დოკუმენტები, რომლებშიც ასახულია 1878 წლის შემდგომი პერიოდის ისტორია, მანამდე არსებული დოკუმენტების ნაწილი ცნობილი პოლიტიკური მოვლენების გამო აღმოჩნდა თურქეთის არქივებში. ამ მიზეზით იყო განპირობებული ოსმალთაგან წყაროების სიმწირე, რამაც შეუძლებელი გახადა საქართველოს ამ უძველესი რეგიონის ისტორიის შესახებ სრულყოფილი ნაშრომის შექმნა, თუმცა აღნიშვნის ღირსია ის ფაქტი, რომ ბოლო წლებში რეგიონის სამეცნიერო დაწესებულებებში გაძლიერდა ინტერესი აჭარის ისტორიის სრულყოფილი შეწავლის მიზნით, რამაც დაბადა „აჭარის ისტორიის ნარკვევების“ შექმნის იდეა. შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის, არქეოლოგიური მუზეუმის, ნიკო ბერძენიშვილის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის, საარქივო სამმართველოს თანამშრომელთა თავდაუზოგავი შრომის შედეგად დაიწერა ოთხტომეული, რომლის სამი ტომი უკვე გამოქვეყნებულია. მასში წარმოდგენილია საარქივო სამმართველოს თანამშრომელთა ორი სტატია. მალე დღის სინათლეს იხილავს მეოთხე ტომი. „აჭარის ისტორიის ნარკვევები“-ს მესამე და მეოთხე ტომებში უხვადაა წარმოდგენილი როგორც ეროვნულ, ისე აჭარის არ არქივში დაცული წერილობითი დოკუმენტები. ამ იდეის რეალიზაციაში ფასდაუდებელი წვლილი შეიტანეს აწვანსვენებულმა პროფესორებმა – დავით ხახუტაიშვილმა (საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის წევრ კორესპონდენტი), აბ. სურგულაძემ (მ/დოქტორი, პროფესორი), ასევე პროფესორებმა ა. კახიძემ, მ. სიორიძემ, ო. თურმანიძემ, ნ. კახიძემ და სხვებმა. ცხადია ამ თვალსაზრისით განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება ოსმალთაგან წყაროებს, რომელთა მნიშვნელოვანი ნაწილი თავმოყრილია სოფიის, ანკარის, სტამბოლის, ქაიროს არქივებში. როგორც ითქვა, სოფიის ბიბლიოთეკაში დაცული დოკუმენტების ნაწილმა ბინა დაიდო ჩვენს არქივში.

თავისი არსებობის მანძილზე აჭარის ცენტრალურ სახელმწიფო არქივს ასობით მკვლევარი, ასპირანტი, სამეცნიერო ხარისხის მაძიებელი მიუღია, რომელთა მუხლჩაუხრელი შრომით ბევრი მტკვერწაყრილი დოკუმენტი გამოვლინდა და მოექცა სამეცნიერო ბრუნვაში. მათ შორის არიან ამაგდარი არქივისტებიც. ამ თვალსაზრისით ფასდაუდებელია ისეთი მდიდარი ბი-

ოგრაფიის მქონე არქივისტთა ღვაწლი, როგორებიც იყვნენ: ნაზი ნოღაიდელი, სერგო ტაბაღუა, შოთა თოღაძე, მაყვალა თავაძე, დემურ ჭელიძე, ვლადიმერ მკერვალიშვილი, გრიგოლ ჩაგანავა და სხვები.

დასახელებულმა და სხვა მკვლევარებმა, წლების მანძილზე თავდაუზოგავი შრომის შედეგად მოიძიეს და გამოავლინეს ათასობით საარქივო დოკუმენტი, რომელთა საფუძველზე შეიქმნა საყურადღებო სამეცნიერო გამოკვლევები. სწორედ მათი წყალობით 1975 წელს გამოქვეყნდა დოკუმენტებისა და მასალების კრებული „აჭარა საბჭოთა ხელისუფლების განმტკიცებისა და სახალხო მეურნეობის აღდგენის პერიოდში“, რომელიც მოიცავს პერიოდს 1921 წლის მარტიდან 1925 წლამდე. კრებულში თავმოყრილია 256 დოკუმენტი ორიგინალის, ასლისა თუ პერიოდიკის სახით. დოკუმენტური მასალები წარმოდგენილია ქრონოლოგიური თანმიმდევრობით. კრებულის სრულყოფის მიზნით შემდგენელებს შეუტანიათ ზოგიერთი ადრე გამოქვეყნებული დოკუმენტი, თუმცა მათი უმრავლესობა პირველად მოექცა სამეცნიერო ბრუნვაში. დოკუმენტს წინ უძღვის ანოტირებული სათაური და დართული აქვს ლეგენდა, რომელშიც გაშიფრულია სახელმწიფო არქივის სახელწოდება, ფონდის, საქმისა და ფურცლის ნომერი.

კრებულში წარმოდგენილი დოკუმენტები ეხება სახელმწიფო ხელისუფლების განმტკიცების, სახალხო მეურნეობის აღდგენის, სოფლის მეურნეობის, ვაჭრობის, მრეწველობის, კულტურული მშენებლობის, განათლების, პრესის, ლიტერატურის, ხელოვნების, ჯანმრთელობისა და საკურორტო საქმის განვითარების საკითხებს.

აჭარის ცენტრალური არქივის თანამშრომელთა მიერ 1961 წელს რუსულ ენაზე გამოქვეყნდა დოკუმენტების კრებული „ბრძოლა საბჭოთა ხელისუფლების გამარჯვებისათვის აჭარაში“. მართალია მასში დოკუმენტები და საარქივო წყაროები წარმოდგენილია საბჭოთა პერიოდის მოთხოვნათა შესაბამისად (ეს ბუნებრივიცაა), მაგრამ ამ მასალებითაც კრებული ანგარიშგასაწევი პირველწყაროა XX ს. პირველი ოცწლეულის ისტორიით დაინტერესებულ მკვლევართათვის.

ამაგდარი არქივისტების მიერ სათავედადებული კვლევა-ძიების ტრადიცია გრძელდება. 2010 წელს საარქივო სამმართველომ ინგა ფაცურეიშვილის, ციური ბეჟანიშვილის, მადონა ცხადაძის, ფრიდონ ქარდავას, მაია რურუას, თენგიზ სალუქვაძის, მარიკა ჭელიძის, ნაზი ნაგერვაძის, დოდო შუშანიძისა და რუსიკო გოგიტაურის ძალისხმევით, მათ მიერ გამოვლენილი წყაროების საფუძველზე გამოსცა დოკუმენტების კრებული „რელიგიური დაწესებულებები აჭარაში“. გადაუჭარბებლად შეიძლება ითქვას, რომ კრებულმა სპეციალისტთა დიდი მოწონება დაიმსახურა. ჩვენთვის ცნობილი მონაცემების საფუძველზე ბოლო პერიოდში გამოქვეყნებულ ნაშრომებსა თუ დოკუმენტების კრებულებს შორის აღნიშნული გამოცემა ერთ-ერთი საუკეთესო გამოცემაა, რასაც ადასტურებს ციტირების ინდექსი. ამ გამოცემაში გამოქვეყნებული დოკუმენტები უკვე გამოიყენა 20-ზე მეტმა მკვლევარმა. მისი მნიშვნელობის შესახებ საინტერესო მოსაზრებები გამოითქვა 1 საერთაშორისო და 3 რესპუბლიკურ სამეცნიერო კონფერენციაზე.

თემატური მრავალფეროვნებით, ახალი საარქივო მასალების მეცნიერულ ბრუნვაში მიმოქცევით გამოირჩევა აჭარის დედამშობლოსთან დაბრუნების 130 წლისთავისადმი მიძღვნილი სამეცნიერო კონფერენციის მასალების კრებული „სამხრეთ-დასავლეთ საქართველო მეზობელ სახელმწიფოთა გეოპოლიტიკური ინტერესების კონტექსტში“ (ბათ. 2009). კრებულში წარმოდ-

გენილია ქართველი, რუსი, ბულგარელი მეცნიერების ნაშრომები. მათ შორისაა საარქივო სამმართველოს თანამშრომელთა სამეცნიერო სტატიები.

განსაკუთრებით უნდა აღინიშნოს კრებული „აჭარა უცხოელ ავტორთა შრომებში“ (გამომც. „ალიონი, ბათუმი, 2010), რომელშიც წარმოდგენილია აჭარისა და მისი უმთავრესი ქალაქის – ბათუმის შესახებ უცხოელ ავტორთა შრომებში დაცული მონაცემები. კრებულში დაიბეჭდა ჩვენი თანამშრომლების: ქეთევან იაკობაძის, ნათია ბერიძის, ფრიდონ ქარდავას საინტერესო სტატიები. ნიშანდობლივია, რომ კრებულში ერთად მოიყარა თავი ჩვენი რეგიონის შესახებ უცხოელ ავტორთა ნაშრომებში მიმოხეულმა დოკუმენტებმა. ამიტომაც გამოიწვია მკითხველი საზოგადოების განსაკუთრებული ინტერესი. აღნიშვნის ღირსია ისიც, რომ ამ საკითხს მიეძღვნა საარქივო სამმართველოს სამეცნიერო კონფერენცია. ნიშანდობლივია, რომ საარქივო სამმართველოს სამეცნიერო ღონისძიებებში ჩართული არიან როგორც საქართველოს, ისე უცხოეთის სამეცნიერო დაწესებულებების წარმომადგენლები, რაც საარქივო სამმართველოსთან მათი თანამშრომლობის ნათელი გამოხატულებაა.

სამეცნიერო საქმიანობის უდაო წარმატებად უნდა იქნეს მიჩნეული საარქივო სამმართველოს პერიოდული ორგანოს ჟურნალ „არხეიონის“ დაბადება. ასეთი ორგანოს დაარსება არქივისტების დიდი ხნის ოცნება იყო.

უკვე გამოვიდა ჟურნალის ორი ნომერი, რომლებშიც დაიბეჭდა საარქივო სამმართველოს თანამშრომელთა 11 სტატია (ავტორები: თ. ფუტყარაძე, ქ. იაკობაძე, ე. ჩაგანავა, მ. რურუა, ფ. ქარდავა, მ. ცხადაძე, ხ. შერვაშიძე) სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ისტორიის, საარქივო დაწესებულებათა ჩამოყალიბების, ტურიზმის, დამსახურებული არქივისტების ღვაწლის და სხვა საკითხების შესახებ. ვფიქრობთ, რომ მართებული იყო სარედაქციო საბჭოს მიდგომა ჟურნალში ამაგდარი არქივისტების ცალკე რუბრიკის სახით წარმოდგენის შესახებ. დამსახურებული ადამიანების ხსოვნას განსაკუთრებული ადგილი უნდა დაეთმოს. რუბრიკის ავტორია მაია რურუა, რომელმაც ითავა გამორჩეული არქივისტების ღვაწლის წარმოჩენა. ჩვენ პატივი უნდა მივაგოთ არა მარტო გარდაცვლილ არქივისტებს, არამედ ჩვენს გვერდში მყოფ ადამიანებსაც, რომლებმაც თავიანთი სიტყვა თქვეს საარქივო საქმის განვითარებაში და მუხლჩაუხრელად იღწვიან თავიანთი პროფესიული მოვალეობის შესასრულებლად. ჟურნალმა ამ თვალსაზრისითაც თქვა თავისი სიტყვა. საკუთარ ფურცლებზე დაბადებიდან 50 წლის იუბილე მიულოცა გუგული პატარიძესა და ნინო გოგიტიძეს.

სამეცნიერო საქმიანობის ერთ-ერთი შემაღენელი ნაწილია საარქივო ფონდების მიმოხილვა. ამ თვალსაზრისით დასაფასებელია ფრიდონ ქარდავას, მადონა ცხადაძის და გუგული პატარიძის საქმიანობა. ბრიტანეთის არქივში დაცული დოკუმენტების ასლების, გიორგი ხეჩინაშვილის პირადი ფონდის და ფოტოდოკუმენტების მიმოხილვამ ასახვა ჰპოვა ჩვენი ჟურნალის ფურცლებზე.

საარქივო სამმართველოს სამეცნიერო-კვლევითი მუშაობა ითვალისწინებს ახალი საარქივო მასალების გამოვლენას და დოკუმენტური წყაროების გამოქვეყნებას. ჟურნალმა ამ თვალსაზრისითაც თქვა თავისი სიტყვა.

მის ფურცლებზე დაიბეჭდა როგორც ჩვენს არქივში, ისე ქუთაისისა და საქართველოს ეროვნულ არქივებში დაცული დოკუმენტები, რომლებშიც წარმოჩენილია საარქივო დაწესებულებათა ისტორიის, სახკომსაბჭოს საქმიანობის, სვანების უმძიმესი ყოფის, აჭარისწყლის პიდროელექტროსადგუ-

რის მშენებლობის ისტორიის, XIX საუკუნის ბოლო მეოთხედის ბათუმის მოსახლეობის ეთნორელიგიური შემადგენლობის და სხვა საკითხების შესახებ არსებული პირველხარისხოვანი დოკუმენტები.

საარქივო სამმართველოს თანამშრომლებმა აქტიური მონაწილეობა მიიღეს სამმართველოს მიერ ორგანიზებული რესპუბლიკური („საქართველო საბჭოთა ანექსიის პირისპირ“, 2011 წ. 24 თებერვალი) და საერთაშორისო („საქართველო-ბულგარეთი, ისტორიული პარალელები“, 2011 წ. 30-31 მაისი) კონფერენციების მუშაობაში. მისასაღმებელია, რომ აღნიშნული კონფერენციის შესახებ ინფორმაციამ ასახვა პოვა ბულგარეთის პრესასა და ტელევიზიაში. მიმდინარე წელს დაგეგმილია კიდევ ერთი საერთაშორისო კონფერენციის ჩატარება თემაზე: „აჭარა საარქივო დოკუმენტებში“.

ქალაქების, ქუჩების ისტორიის შესწავლა ერთ-ერთი აქტუალურია თანამედროვე ისტორიოგრაფიაში. მართალია ბათუმის ქუჩების სახელწოდებების შესახებ გამოქვეყნებულია თემურ კომახიძისა და შოთა ცეცხლაძის წიგნები, მაგრამ მათში ბევრი რამ დაზუსტებას და შევსებას მოითხოვს. ამ თვალსაზრისით მეტად ნაყოფიერია მაია რურუას საქმიანობა. იგი საქმის ცოდნითა და ჩვეული პროფესიონალიზმით იკვლევს აღნიშნულ საკითხს და გამოსაცემად ამზადებს ცნობარს. ვიმედოვნებთ, რომ საარქივო სამმართველო შეძლებს ამ ცნობარის გამოქვეყნებას.

მეთოდური ნუსხების შედგენა სამეცნიერო საქმიანობის უმნიშვნელოვანესი მიმართულებაა. ამ მხრივ დასაფასებელია პუბლიკაციისა და გამოყენების განყოფილების მუშაობა. მ. ცხადაძის, ფრ. ქარდავას, მ. სურმანიძისა და ნ. გოგიტიძის მიერ გამოვლენილი იქნა დოკუმენტები და შედგენილი იქნა თემატური ნუსხები შემდეგ საკითხებზე:

- ა) „მეჩეთები ბათუმში“ (1983-1987 წწ.);
- ბ) საკონსულოები ბათუმში (1878-1930 წწ.);
- გ) ბათუმის საპატო მოქალაქეები (1980-1995 წწ.)

ნაზი ნაგერვაძის მიერ მომზადდა მეთოდური ხასიათის წერილი საქსპერტო – შემმოწმებელი კომისიის სრულყოფის საკითხებზე.

სამეცნიერო-მეთოდური საბჭო აგრძელებს საქმიანობას. შემუშავებული იქნა „გზამკვლევის“ შევსება-დაზუსტებისა და საარქივო სამმართველოს ისტორიის გეგმა-პროსპექტი. საარქივო სამმართველოს თანამშრომელთა მხარდაჭერითა და აქტიურობით ეს პრობლემაც წარმატებით გადაიჭრება.

Tamaz Putkaradze

Scientific-research activity in Archives Administration Summary

Archival institutions are the most important centers of scientific-research activities, where is going country's past and complete studying its spiritual and cultural heritage. For this point of view, its very important scientific activity in Archives Administration. In article is discussed about results of Archives Administration's scientific-research activity in 2011.

**საარქივო სამმართველოში დაცული ფოტოდოკუმენტების
შემაჯგუფლება და მათი სამეცნიერო მნიშვნელობა**

*(წაკითხულია 2012 წლის 2 მარტს არქივისტის დღისადმი მიძღვნილ III
სამეცნიერო კონფერენციაზე)*

“არქივი საცავია ისეთი ეროვნული სიმდიდრისა, რომელსაც, როგორც წესი, რაც დრო გადის, მით უფრო მეტი ღირებულება ენიჭება არა მარტო მოცემული ქვეყნის, არამედ მსოფლიო ცივილიზაციის ასპექტშიც”. არ შეიძლება არ დაეთანხმო ამ სიტყვების ავტორს, აკადემიკოს პაატა გუგუშვილს. მართლაც საარქივო დოკუმენტების, როგორც საისტორიო წყაროების მნიშვნელობა ფართოდ არის ცნობილი. ისინი გვეხმარებიან წარსულის უკეთ შესწავლაში, ისტორიული სიმართლის დადგენაში.

ვევლასათვის ცნობილია, რომ წერილობითი მონაცემების გვერდით უდიდესი მნიშვნელობა ენიჭება აუდიოვიზუალურ (კინო, ფოტო, ვიდეო, ფონო) დოკუმენტებს.

საუკუნეების მიღმა ამა თუ იმ ეპოქის შესახებ შეგვეძლო გვესაუბრა მემატიანეთა ან ჟამთააღმწერლების მიერ აღწერილი მოვლენების მიხედვით. უკვე XIX საუკუნის II ნახევრიდან საზოგადოებრივი აზროვნება შემეცნების სრულიად ახალ წყაროს ეყრდნობა. ადამიანი ინფორმაციას დებულობს ფოტოდოკუმენტების სახით. მეცნიერ-მკვლევართა სამეცნიერო ნაშრომებში დიდი ადგილი დაიჭირა ფოტოდოკუმენტებმა.

ფოტოდოკუმენტების მოზიდვასა და მუდმივ შესანახად მომზადებას აჭარის საარქივო სამმართველოს ფონდსაცავებში 1950-იან წლებიდან ჩაეყარა საფუძველი. არქივის ფოტოფონდი მოიცავს 1870-2010 წლებს. ფოტოდოკუმენტების მოძიება-დაცვა-შენახვაში უდიდესი წვლილი მიუძღვით არქივის ვეტერან მუშაკებს: **სერგო ტაბაღუას, გრიგოლ პინიანცს, შოთა გაბრუშიძეს, ოთარ ზოიძეს, დავით მაისურაძეს**. 1870-1950-იანი წლების ფოტო დოკუმენტების მოძიება-შენახვის საქმეში განსაკუთრებულია **ოთარ ზოიძის, გრიგოლ პინიანცისა და შოთა გაბრუშიძის** ღვაწლი, ხოლო **მამა-შვილმა დავით და მევლუდ მაისურაძეებმა** წლების განმავლობაში თავად შექმნეს და შეაგროვეს 1970-2004 წლებში მიმდინარე პროცესების ამსახველი ფოტომასალა. ამჟამად მათ კვალს ღირსეულად აგრძელებს ახალგაზრდა არქივისტი **დავით ხალვაში**, რომლის ფოტო ობიექტივში ჩვენს ქალაქში მიმდინარე უმთავრესი პოლიტიკური, კულტურული, ყოფითი მოვლენების ამსახველი ფოტო დოკუმენტებია თავმოყრილი.

საარქივო სამმართველოში დაცულმა უნიკალურმა ფოტოკადრებმა აჭარის სოციალ-ეკონომიკური განვითარების სხვადასხვა პერიოდი შემოგვინახა. XIX საუკუნის მიწურულისა და XX საუკუნის დასაწყისის ბათუმის ეთნოგრაფიულ-ყოფითი ცხოვრების ამსახველი ფოტოკადრები წერილობით დოკუმენტებთან ერთად სრულყოფილ წარმოდგენას გვიქმნის ბათუმში მცხოვრები სხვადასხვა ეთნიკური ჯგუფის ყოფასა და კულტურაზე, ჩაცმულობასა და სხვა მნიშვნელოვან საკითხებზე. ყურადღებას იმსახურებს ლაზების და აჭარლების ტიპაჟი. ნავსადგურის მუშა, სპარსი მოლა, ჩინელი დე-

და-შვილი, წელის წისკილი და მრავალი ფოტო, რომელიც ჩვენი კუთხის მცხოვრებთა ყოველდღიურ ყოფაზე მოგვითხრობს.

განსაკუთრებულ ინტერესს აღძრავს რუსეთ-თურქეთის 1877-1878 წწ. ომის ამსახველი ფოტოკადრები. ფონდსაცავში წარმოდგენილია ციხისძირთან ბრძოლის კადრები, მებრძოლები, დაჭრილ-დასახინჩრებული მეომრები, ლაზარეთი, ბრძოლის ცალკეული ეპიზოდები.

მნიშვნელოვანია აგრეთვე 1900-1920-იანი წლების აჭარაში განვითარებული სოციალურ-პოლიტიკურ ვითარების ამსახველი ფოტოდოკუმენტები. მართალია აღნიშნული ფონდი არ გამოირჩევა მრავალფეროვნებით, მაგრამ მაინც იძლევა გარკვეულ წარმოდგენას XX საუკუნის დასაწყისის სოციალ-ეკონომიკური და პოლიტიკური პროცესების, ასევე ბათუმისა და მისი შემოგარენის შესახებ. ფონდში წარმოდგენილი საზღვაო ნავსადგურის ხედები, ასევე სხვა მრავალი ფოტოდოკუმენტი უტყუარ ცნობებს იძლევა 1877-2000 წლებში აჭარის საზოგადოებრივ-პოლიტიკური და ეკონომიკური ცხოვრების სხვადასხვა ასპექტის შესახებ. ფოტოდოკუმენტებში ნათლად ჩანს, თუ როგორი იყო ბათუმის საზღვაო ნავსადგური 1878-1900-იან წლებში, როგორ დაიწყო მისი მშენებლობა, თანდათანობით როგორ იცვალა სახე. ფოტოდოკუმენტებში წარმოდგენილია თანამედროვე ნავსადგურის საქმიანობის ამსახველი მონაცემები. ფონდში შეგვიძლია ვნახოთ ბათუმის ყურეში მდგომი პატარა იალქნიანი და მცირეტირთამწეობის გემების ფოტოსურათები, რომლებიც ახლო წარსულში შეცვალა ტანკერებმა და სამგზავრო ლაინერებმა. აქვეა დაცული ფოტომასალები: ბათუმის საზღვაო ნავსადგური, ძველი საბაჟოს შენობა (1878 წელი) და ა.შ. ჩვენს ყურადღებას იქცევს საუკუნის დასაწყისში ბათუმში არსებული სასტუმროების, საკონსულოების და კინოთეატრების ფოტოკადრები. კინოთეატრ “აპოლოს” შენობის რეკონსტრუქცია აღნიშნული ფოტოდოკუმენტების საფუძველზე განხორციელდა.

ფოტოდოკუმენტებმა შემოგვინახეს აჭარის ისტორიის ამსახველი კადრები 1919-1989 წლებში. კერძოდ: ინგლისელთა ჯარის შემოსვლა ბათუმში, II ინტერნაციონალის დელეგაციის სტუმრობა, ქართველ მაჰმადიან ქალთა I ყრილობა (1929 წ.), აჭარის გასაბჭოების 15 წლისთავი, ჰესის მშენებლობის პროცესი მდ. აჭარისწყალზე, ბოტანიკური ბაღის ფლორისა და ფაუნის უნიკალური კადრები, აჭარის ლიტერატურისა და ხელოვნების დეკადა თბილისში, უკრაინის ინტელიგენციის სტუმრობა ბათუმში, ბათუმის ქუჩებისა

და მიმდებარე ტერიტორიების კადრები, 1911, 1983-1985 და 2005 წლების დიდთოვლობა აჭარაში და მისგან გამოწვეული ზიანი და ა.შ.

პირველი ფოტოდოკუმენტი, რომელმაც არქივში ბინა დაიდო, არის 1921-1923 წლებში ქალაქ ბათუმის საბჭოს შენობის ნესტიან სარდაფში გროვად დაყრილი დოკუმენტები. ეს ფოტოები ფოტოფონდების შექმნის ერთგვარი მათიანაა.

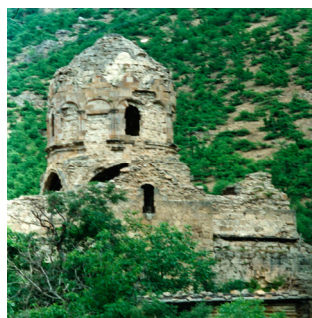
საარქივო სამმართველოს ფოტოსაცავში საარქივო საქმის განვითარებასთან დაკავშირებით უამრავი ფოტომასალაა წარმოდგენილი, რაც ტ.ნეფედოვას, ნ. ნოდაიდელის, ს. ტაბაღუას, გ. ჩაგანავას ლ. ქორიძის, ლ. ოთიაშვილის, გ. ანდღულაძის, თ. მაღრაძის, თ. შეყილაძის, ლ. ვანიძის, ლ. რუხაძის, რ. გოგიტაურის, ნ. დევაძის, მ. გოგუაძის, ნ.კუჭაშვილის, მ. ჯიშკარიანის, შ. აბაშიძის და სხვათა თავდაუზოგავი შრომის შედეგია. ფონდებს ამშვენებს მათი და მრავალი სხვა დამსახურებული მუშაკის ფოტოები.

აჭარის საარქივო სამმართველოში ხშირად იმართება სამეცნიერო-პრაქტიკული კონფერენციები და სხვა სახის ღონისძიებები („არქივი 75“; ”იჭაგ-ჭავაძე-160“; ”ჰაბაშიძე-100“; “ისინი იბრძოდნენ სამშობლოსათვის“; ”თურქეთის სახელმწიფოს არქივის გენერალური დირექტორის სტუმრობა აჭარაში“, “შესვენდა ბათუმის ბავშვთა საოპერო სპექტაკლ-ტურანდოტის მონაწილეებთან“; “ფრიდონ ხალვაში“; “ზურაბ გორგილაძე“; “მემედ აბაშიძე“ და ა.შ.) გამოჩენილ და ცნობილ ადამიანთა მონაწილეობით. ფოტოსტენდებმა და ფოტოალბომებმა შემოგვინახეს მათი სახეები, ამ ღონისძიებათა ამსახველი მონაცემები.

ყველასათვის ცნობილია საქართველოს ძირძველი კუთხის ტაო-კლარჯეთის ტერიტორიაზე არსებული ტაძრების, როგორც ისტორიული ძეგლების მნიშვნელობა, რომლებიც ყოველდღიურად ზიანდება და კარგავენ პირვანდელ სახეს. საარქივო სამმართველოში დაცულია ფოტოკოლექცია, რომელიც დამთვალიერებელს ნათელ წარმოდგენას შეუქმნის იმის შესახებ, თუ რა მდიდარი ისტორიულ წარსულის მქონეა ქართველი ერი. ფოტოდოკუმენტები გადაღებულია ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორ-მასწავლებელთა 1995-1996 წლების ექსპედიციის დროს. ფოტოებზე აღბეჭდილია: ოშკი, ოპიზა, არტანუჯი, დოლისყანა, ურთა, ოგდემი, პარეხი, ენი-რაბათი, კოლა, ნუკა, ღორთ-ქილისა, ხახული, იშხანი, ხანძთა, პარხალი, ესბექი და სხვა ისტორიული მნიშვნელობის ეკლესია-მონასტრები.

ესბექი

ხანძთა

ხახული

მამაწმიდა

სპეციალისტთა ინტერესს იწვევს 1920-1950-იან წლებში აჭარაში გაშლილი სოციალისტური შეჯიბრების, კომუნისტური პარტიის მესვეურების, აჭარის მთავრობის (ზექერია ღორთქიფანიძის მეთაურობით), მეორე მსოფლიო ომის მონაწილეების, XX საუკუნის II ნახევრის შრომის გმირების, 1921-1925-იანი წლების პოლიტიკური ცხოვრების ამსახველი ფოტოდოკუმენტები და სხვა მრავალი უნიკალური ფოტოკადრი.

საარქივო სამმართველოს ფონდსაცავებს ამშვენებს ბათუმის ბოტანიკური ბაღის, ბათუმის ზღვისპირა ბულვარის, ძველი და ახალი ბათუმის უნიკალური კადრები, რის საფუძველზეც საქართველოს ეროვნული არქივის ინიციატივით და ჩვენი მონაწილეობით გაიმართა მოძრავი ფოტოგამოფენა თემაზე “ძველი და ახალი ბათუმი”. აქვეა დაცული ბათუმის და მისი შემოგარენის ხედები, ეროვნული მოძრაობის ამსახველი კადრები, ნავსადგური, ნავთობგადამამუშავებელი ქარხანა და მრავალი სხვა ფოტომასალა.

ფოტო დოკუმენტებმა შეუღამაზებლად შემოგვინახა აჭარაში განათლებისა და კულტურის განვითარების ამსახველი ფოტოკადრები, რომლებზეც აღბეჭდილია როგორც უცხოელი, ასევე საქართველოს სახალხო არტისტების, მხატვრების, პოეტების, მწერლების, პედაგოგების, პოლიტიკოსების, საზოგადო მოღვაწეების და სხვადასხვა პროფესიის ადამიანთა სახეები, პიონერთა და მოსწავლეთა სასახლის და ბათუმის მოსწავლე ახალგაზრდობის (ყოფილი პიონერთა) პარკის ფოტოალბომები, იახტკლების და დელფინარიუმის, ბავშვთა ქორეოგრაფიულ ანსამბლ “გაზაფხულის” მოღვაწეობის ამსახველი კადრები.

1989-1990-იანი წლების საქართველოს პოლიტიკური ცხოვრების ფერხულში აჭარის საზოგადოების უდიდესი ნაწილი იყო ჩართული. ფოტოდოკუმენტებზე აღბეჭდილი არიან: საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქი ილია II, მამა დავითი, ზ. გამსახურდია, მ.კოსტავა, ნ. იმნაძე, ჩვენი ქალაქის მკვიდრნი: ჟ. ხაჯიშვილი, ვ. ღლონტი, თ. დიასამიძე, მ. სიორიძე, მ. დუმბაძე, ბ. თევზაძე, უ. ოქროპირიძე, ასურგულაძე, ნ. ჯაფარიძე და მრავალი სხვა. ჩვენს ყურადღებას იქცევს ლენინის ძეგლის დემონტაჟის, ქართველ იუნკერთა საფლავეების გათხრის და მათი ღირსეული დაკრძალვის ცერემონიალის და სხვა პროცესების ამსახველი მასალები.

საარქივო სამმართველოში დაცულია დღევანდელობის ამსახველი ფოტოკადრებიც. ჩვენს ფოტოფონდში დაცულია 1990-2004 წლების ფოტოდოკუმენტები, რომელშიც ჩანს აჭარაში მწყობრიდან გამოსული, უფუნქციოდ დარჩენილი ფაბრიკა-ქარხნების, დასასვენებელი და საცხოვრებელი სახლების, სასტუმროების უსახური შენობები. აქვეა ფოტომასალა, რომელიც ასახავს 2004 წლის შემდგომ ნათელ ფერებში რესტავრირებულ ან ახლად აშენებულ თანამედროვე ტიპის შენობა-ნაგებობებს.

ჩვენს ხელთ არის ცნობილი ფოტოკოლექციონერის ბიძინა აფხაზავას ფოტო კოლექციის ციფრული ვერსია, რომელიც საშუალებას გვაძლევს გავეცნოთ აჭარაში ფოტო ხელოვნების განვითარების ისტორიას. ჩვენთან ინახება ბათუმში მოქმედი ფოტო სახელოსნოების ფოტოები, რომელთა ლოგოზე ამოტვიფრულია ფოტოგრაფთა გვარები. ერთ-ერთი ფოტოსახელოსნო განთავსებული ყოფილა მარინეს ქუჩა N 20-ში (მემედ აბაშიძის პროსპექტი), სადაც მოღვაწეობდნენ შემდეგი ფოტოგრაფები: უ. ფეტვაქლიანი, მ. გლაუდანი, ა. კუშნერსკი, გოლფენზოვა და სხვები. ბერძენი ფოტოგრაფი დ. ანტონოპულო მოღვაწეობდა ფოსტის ქუჩაზე მდებარე სასტუმრო „ფრანციის“ ახლოს, კაკულიძის სახლთან. ამ ტიპის კერძო ფოტოსახელოსნოები ბათუმში ფუნქციონირებდა 1922 წლამდე.

საარქივო სამმართველოში ფოტო პოზიტივების გვერდით ინახება ათასობით ფოტონეგატივი, რომლებიც მოიცავს 1960-2004 წლებს. წლების განმავლობაში ამ ნეგატივების გამოყენება შეუძლებელი იყო, რადგან არქივს არ გააჩნდა ფოტო ლაბორატორია. ამჟამად შეძენილია ფოტოსკანერი, რომლის საშუალებითაც მიმდინარეობს ფოტონეგატივებისა და პოზიტივების სკანირება. ე.ი. მზადდება ფოტოს ციფრული ვერსია, რომელიც უამრავ ფოტოს დაუბრუნებს სიცოცხლეს და დაინტერესებულ პირებს მიაწოდებს მრავალ საინტერესო ინფორმაციას. ამ დროისათვის მომზადებულია 3000 ფოტოპოზიტივის ციფრული ვერსია. პარალელურად მიმდინარეობს ნეგატივების სკანირება. დღეისათვის ფოტო საცავში ახალი ტექნოლოგიები ინერგება, რომელიც მეცნიერ-მკვლევართა და საზოგადოების ფართო ფენებისათვის ხელმისაწვდომს გახდის აქ დაცულ ფოტო დოკუმენტებს.

ფონდსაცავებში დაცული ფოტო დოკუმენტები ნათლად წარმოგვიდგენს საზოგადო მოღვაწეების, მწერლების, პოლიტიკოსების, სხვადასხვა დარგის მუშაკთა სახეებს და მათი ცხოვრების წესს. ფოტოები ჩვენს წინაშე წარმოაჩენს ძველი დროის კოშკებს, მშობლიური ქალაქის ქუჩებს, ძველებურ სახლებს, პრიმიტიულ ტექნიკას. ეს დოკუმენტები არის არამარტო საილუსტრაციო მასალა, არამედ როგორც დამოუკიდებელი წყარო ჩვენი სამშობლოს ისტორიის შესწავლისათვის. ფოტოდოკუმენტები ფართოდ გამოიყენება სხვადასხვა გამოფენებისათვის.

საარქივო სამმართველოში განსაკუთრებული ყურადღება ექცევა საარქივო ფონდის ფოტოდოკუმენტებით შევსებას. შესაბამისად გაიზარდა მეცნიერ-მკვლევართა დაინტერესება ფოტოდოკუმენტების, როგორც დამოუკიდებელი ისტორიული წყაროსადმი. გაჩნდა ინტერესი, რომ რაც შეიძლება მეტი ფოტომასალა იქნეს მოძიებული და შემოტანილი.

Guguli Pataridze

*In archives administration protected photodocuments
and theirs scientific importance
Summary*

Archival documents, as the importance of historical sources are widely known. They help us to study better past, for finding out the historical truth. Alongside with written data it is essential audio visual (movies, photos, videos, and phonographs) documents. In article is discussed about photo documents, which are protected in archives.

მასალები პირადი ფონდებიდან

ნარგიზ ბასილაძე

ვლადიმერ მკერვალიშვილის პიოტრავისკისათვის

(საარქივო სამმართველოში დაცული პირადი ფონდის მასალების მიხედვით)
(წაკითხულია 2012 წლის 2 მარტს, არქივისტის დღისადმი მიძღვნილ

III სამეცნიერო კონფერენციაზე)

არქივი ერის დოკუმენტური მემკვიდრეობაა, სადაც სხვადასხვა შინაარსისა და ხასიათის დოკუმენტებთან ერთად ინახება დამსახურებულ ადამიანთა პირადი ფონდები. ზოგიერთი მათგანი წლების განმავლობაში მუშაობდა და ეფერებოდა თითოეულ ფურცელს, საბუთსაცავებში დაცული წარსულის, ჩვენი ისტორიის ამსახველ თითოეულ დოკუმენტს. მათ შორის ნაზი ნოღაიდელი, გუგული ანდლულაძე, ლიანა ვანიძე, ლენა ზაქარეიშვილი, გრიგოლ ჩაგანავა, ლენა ქორიძე, დოდო ჩაჩუა, მაყვალა არობელიძე, ნატაშა სელიმიძე, ნაზი ხიმშიაშვილი, გრიგოლ პინიანცი და სხვები დღეს ცოცხლები აღარ არიან, მაგრამ საარქივო დარგის განვითარებაში მათ მიერ შეტანილი წვლილი, მათი ნათელი სახეები შემორჩნენ ჩვენს მემკვიდრეობას და არქივის ისტორიის კუთვნილებანი გახდნენ.

მათ შორისაა გამორჩეული არქივისტი, პროფესიონალი, საარქივო საქმის უზადლო სპეციალისტი ვლადიმერ მკერვალიშვილი, რომელმაც მთელი ცხოვრება არქივს მიუძღვნა. მისი პროფესიული და საზოგადოებრივი საქმიანობის ამსახველი მასალები დღეს არქივის კუთვნილებაა. იგი იყო ისტორიკოს - არქივისტი, საზოგადო მოღვაწე პროფესიულ საქმიანობასა და საარქივო დაწესებულებებზე საოცრად შეყვარებული პიროვნება.

ვლადიმერ მკერვალიშვილი დაიბადა 1925 წლის 1 დეკემბერს, ქ. ბათუმში. 1942-1946 წლებში სწავლობდა ბათუმის საზღვაო ტექნიკუმში, რომელიც ავადმყოფობის გამო ვერ დაამთავრა. 1961-1967 წლებში სწავლობდა მოსკოვის საისტორიო-საარქივო ინსტიტუტში და მიიღო ისტორიკოს-არქივისტის სპეციალობა.

1947-1948 წლებში მუშაობდა გაზეთ „საბჭოთა აჭარის“ რედაქციაში კორექტორად, ხულოს რაიონული გაზეთის „კოლექტიური შრომის“ ლიტერატურულ მუშაკად და პასუხისმგებელ მდივნად.

1957 წ. დაინიშნა აჭარის არ ადგილობრივი მრეწველობის სამინისტროს არქივისტად. 1974 წლიდან კი აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის სახელმწიფო არქივის თანამშრომელია და წარმატებით ხელმძღვანელობს ხელვაჩაურის რაიონულ არქივს. ვლ. მკერვალიშვილმა, როგორც შესანიშნავმა ხელმძღვანელმა და აღმზრდელმა, არაერთ ახალგაზრდას გაუკვალა გზა და დააყენა ცხოვრების გზაზე. მათ შორისაა ჩვენი კოლეგა, პროფესიონალი არქივისტი ავთანდილ ლეონიძე.

ვლადიმერ მკერვალიშვილი ეწეოდა აქტიურ სამეცნიერო-კვლევით საქმიანობას. იგი იყო რამდენიმე წიგნისა და მონოგრაფიის ავტორი. გამოქვეყნ-

ნებული აქვს პუბლიკაციები, ნარკვევები, სააგიტაციო – მასობრივი პლაკატი „არქივები ხალხის სამსახურში“. მასვე ეკუთვნის სცენარი დოკუმენტური ფილმისათვის „მეგობრობის ხიდი ბათუმი-ბუდაპეშტი“.

პროფესიულ საქმიანობასთან ერთად აქტიურად იყო ჩაბმული საზოგადოებრივ საქმიანობაში. 25 წლის განმავლობაში ასრულებდა საბჭოთა კავშირ-უნგრეთის მეგობრობის საზოგადოების აჭარის განყოფილების პრეზიდიუმის წევრისა და პასუხისმგებელი მდივნის (1965-1990 წწ.) საპატიო მოვალეობას. აქტიური შრომითი საქმიანობისათვის დაჯილდოებული იყო აჭარის არ უზენაესი საბჭოს პრეზიდიუმის საპატიო სიგელით, „სსრკ საარქივო საქმის წარჩინებულის“ სამკერდე ნიშნით. საარქივო დარგის განვითარებაში შეტანილი პირადი წვლილისათვის 1999 წელს გამოეცხადა საქართველოს პრეზიდენტის მადლობა, ხოლო 2001 წელს დაჯილდოვდა „ღირსების ორდენით“.

ვლადიმერ მკერვალიშვილის ცხოვრების და საქმიანობის ამსახველი საარქივო მასალა აჭარის ცენტრალურ არქივში შემოვიდა 1999 წელს და მიენიჭა № რ-402. ფონდში დაცულია: ნარკვევები, წიგნები, რეფერატი, სადიპლომო ნაშრომი, ავტობიოგრაფიული მონაცემები, მოკლეფული მასალები უნგრელი ქართველოლოგის მარტინ იშვტანოვიჩისა და ქართველი ეთნოგრაფის დოცენტ ჯემალ ნოღაიდელის მეგობრულ ურთიერთობის შესახებ. ფონდში დაცულია აგრეთვე დაჯილდოვების მასალები, ფოტოსურათები და სხვა დოკუმენტები. მან დიდი ამაგი დასდო ქართველი და უნგრელი ხალხების მეგობრობა-დაახლოებას, რასაც აღნიშნავდა უნგრელი ისტორიკოსი, ქართველოლოგი ლაიოშ ტარდი. მკერვალიშვილისადმი გამოგზავნილ მადლობის ბარათში იგი წერდა: „ბატონო ვლადიმერ, თქვენ შესანიშნავი მებრძოლი ბრძანდებით ორი ხალხის დაახლოვების საქმეში“.

სახელოვანი არქივისტი, დამსახურებული მოღვაწე ვლადიმერ მკერვალიშვილი გარდაიცვალა 2008 წელს. პირად ფონდში დაცულია 1965-1999 წლებში მისი მოღვაწეობის ამსახველი 25 საქმეთა ერთეული.

გაივლის წლები და მემატიანე გადაშლის ვლ. მკერვალიშვილის მიერ სათუთად შენახულ საარქივო მასალებს, თავისი ეპოქის თვალსაწიერდანი მადლიერებით შეაფასებს ამ დიდბუნოვანი ადამიანის ღვაწლსა და დამსახურებას საარქივო საქმის განვითარებისა და ქვეყნის წინაშე.

Nargiz Basiladze

*For biography of Vladimer Mkervalishvili
(by private fund's datas protected in archives administration)
Summary*

Archive is nation's documentary memory, where are kept different documents and also private funds of honored people. Among them is distinguished archivist Vladimer Mkervalishvili. He dedicated whole his life to Archive. His professional and public activates reflecting materials now belong to Archive. He was historic – archivist, public figure. In article is discussed about main issues of Vladimer Mkervalishvili life and activities.

იუსუფ კობალაძე – ქართული სცენის ჯაღმჭარი
(საარქივო სამმართველოში დაცული პირადი ფონდის მიხედვით)

აჭარის საარქივო სამმართველოში სახელმწიფო შენახვაზე შემოტანილია არაერთი გამოჩენილი და ღვაწლმოსილი პიროვნების პირადი ფონდი. მათ შორისაა საქართველოს სახალხო არტისტის იუსუფ კობალაძის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის ამსახველი დოკუმენტები. მისი პირადი ფონდი შედგება 56 საქმეთა ერთეულისაგან და მოიცავს პერიოდს 1933 წლიდან 1977 წლის ჩათვლით.

იუსუფ კობალაძის პირადი ფონდი საარქივო სამმართველოში სახელმწიფო შენახვაზე შემოვიდა 1978 წელს. ფონდში დაცულია: მონოგრაფიები და საგაზეთო სტატიები ი. კობალაძის მოღვაწეობის შესახებ, დაჯილდოებისა და სასცენო მოღვაწეობის 25-ე წლისთავისადმი მიძღვნილი მასალები, მილოცვები თეატრალური აფიშები, რეკლამები, ფოტოსურათები.

იუსუფ კობალაძე დაიბადა 1906 წელს, ქობულეთის რაიონის სოფელ ხუცუბანში. იგი პატარაობიდანვე განსაკუთრებულ ინტერესს ავლენდა სასცენო ხელოვნებისადმი. სოფლის სკოლაში სწავლის პერიოდში ი. კობალაძე მონაწილეობდა თვითმოქმედი წრეების მიერ მოწყობილ წარმოდგენებში. სკოლის დამთავრების შემდეგ სწავლა ბათუმის პედსასწავლებელში გაგრძელა, თუმცა მისი ინტერესის სფერო მაინც სცენა იყო.

1923 წლიდან ი. კობალაძე მონაწილეობს აკაკი ფაღავას ხელმძღვანელობით გამართულ წარმოდგენებში (ეპიზოდებში). მისი ოცნება მთავარი როლის შესრულება იყო. 1924 წელს სწავლა გააგრძელა ქ. ბათუმის პირველი საფეხურის ერთწლიან პარტიულ სკოლაში. პარტსკოლის დამთავრების შემდეგ იგი გააგზავნეს თბილისში, კოოპერატიულ მუშაკთა მოსამზადებელ ორწლიან კურსებზე, სადაც მიეცა შესაძლებლობა დასწრებოდა სპექტაკლებს სცენის გამოჩენილ ოსტატთა მონაწილეობით. „როდესაც პირველად ვნახე დიდი ინგლისელი დრამატურგის უილიამ შექსპირის ტრაგედია „ჰამლეტი“ უშანგი ჩხეიძისა და გიორგი დავითაშვილის შესრულებით, მან ჩემში საბოლოოდ განამტკიცა სიყვარული ხელოვნებისადმი, განსაკუთრებით მიტაცებდა უშანგი ჩხეიძის მიერ შესრულებული როლები, სცენის დიდოსტატებისადმი ჩემმა აღტაცებამ საბოლოოდ განსაზღვრა თეატრთან ჩემი მომავალი ურთიერთობის საკითხი“ – წერდა ი. კობალაძე.

1928 წლიდან ი. კობალაძე ბათუმის სახელმწიფო აკადემიური თეატრის მსახიობია. 1932 წ. იგი აგრძელებს სწავლას რუსთაველის თეატრთან აჭარიდან ჩასული ახალგაზრდებისათვის გახსნილ სტუდიაში. სტუდიამ განსაკუთრებული როლი შეასრულა ი. კობალაძის პროფესიული დაოსტატების საქმეში. მის კედლებში გამოიწრთო და დაგაჟაკდა მომავალი მსახიობი. ჯემალ ჩხეიძის ინფორმაციით, დამოუკიდებელ როლებში ი. კობალაძე ადვილად ითვისებდა რთულ როლებს, ავლენდა „ფართო, აქტიურ დიაპაზონს, დაუშრეტელ ტემპერამენტს, როლის გაგებისა და სახის გახსნის საუ-

კეთესო უნარს, რითაც იგი რუსთაველის თეატრის ხელმძღვანელთა განსაკუთრებულ ყურადღებას იპყრობდა”.

1936 წელს 22 ახალგაზრდა მსახიობის გამოშვება სადიპლომო სპექტაკლით აღინიშნა. სადიპლომო სპექტაკლად წარმოდგენილი იქნა ცნობილი იტალიელი დრამატურგის კ. გოლდონის კომედია „სასტუმროს დიასახლისი“ (რეჟისორ დოდო ალექსიძის დადგმა). პიესაში იუსუფ კობალაძე მთავარ როლს თამაშობდა. წარმოდგენას პრესამ მაღალი შეფასება მისცა.

1938 წელს ბათუმის თეატრმა მაყურებელს უჩვენა გ. მდივნის „სამშობლო“ (დამდგმელი რეჟისორი არჩილ ჩხარტიშვილი). პიესა საბჭოთა მესაზღვრეთა ცხოვრებას ასახავდა. მასში მთავარ როლს იუსუფ კობალაძე ასრულებდა. „მე წილად მხვდა „სამშობლოში“ მთავარი გმირის, მოხუცი ასლანის განსახიერება, ახალი ქვეყნის, აღორძინებული მიწა-წყლის სიყვარულთან ერთად ჩემს თამაშში უნდა მეჩვენებინა სიძულვილი ძველი ცხოვრებისადმი, მაყურებელს უნდა ეგრძნო, რომ ასლანს გამოუცდია შავბნელი წარსულის საშინელებანი, სიდუხჭირე. მე მიხდებოდა ორგვარი ცხოვრების ასახვა. ომი შემოქმედებითი თამაშით, მე უნდა გადმომეცა ძველი ცხოვრების სუსხი და ჩვენი ახალი ცხოვრების ბრწყინვალეობა, არ ვიშურებდი ენერგიასა და მონდომებას, რომ დამეხატა მოხუცი ასლანის სცენური პორტრეტი. მრავალი თვის განმავლობაში მე ვუკვირდებოდი და გულდასმით ვსწავლობდი ჩვენი კოლმეურნეების ცხოვრებას და მათ სიტყვა-პასუხს ვიყენებდი ჩემი თამაშის საფუძვლად“- აღნიშნავდა მსახიობი.

პიესაში „ბერლინის გასაღები“ კობალაძეს წილად ხვდა შეესრულებინა პრუსიის მეფის ფრიდრიხ II-ის როლი. თავისი როლის მოხდენილი გააზრებით, ფრიდრიხის მუხანათური ჩვევების ოსტატური წარმოჩენით კობალაძემ მაყურებელში გააძლიერა აგრესორისა და აგრესიისადმი სიძულვილის გრძნობა.

ხანგრძლივმა მუშაობამ დადებითი შედეგი გამოიღო. ი. კობალაძე ჩამოყალიბდა როგორც ტრაგიკული ჟანრის მსახიობი. მან წარმატებით განახორციელა ბახას როლი ვაჟა ფშაველას „მოკვეთილში“ და წინ წამოსწია სამშობლოს სიყვარულის უძლიერესი გრძნობა. მოგვიანებით, 1954 წელს მასვე მოუხდა ამ პიესის აღდგენა.

გამოჩენილმა მსახიობმა 1943 წლიდან მუშაობა განაგრძო ქალაქ თბილისში, რუსთაველის სახელობის სახელმწიფო თეატრში. 1946 წლის 23 თებერვალს ი. კობალაძეს აჭარის არ-ის დამსახურებული არტისტის წოდება მიენიჭა. „ტრაგიკული როლების იშვიათი შემსრულებელი“ - ასე უწოდა იუსუფ კობალაძეს ქართული სცენის ცნობილმა ვეტერანმა და გამოჩენილმა მწერალმა შ. დადიანმა. ასეთი მაღალი შეფასება და მაყურებელთა ნდობა მსახიობმა მინდობილი საქმისადმი ღრმა სიყვარულით დაიმსახურა. შ. დადიანის შეფასებით ი. კობალაძემ თავისი არტისტული ნიჭის უებრო ელვარებით მაყურებელს აუთრთოლა გული, უმწიკვლოდ ემსახურა ქართულ თეატრს, არა ერთგზის მოხიბლა მაყურებელი თავისი უშუალოდ და განცდათა სიღრმით, განაცვიფრა მაყურებელი გმირის გარდასახვის გასაოცარი უნარით.

სასცენო ხელოვნების დიდოსტატს შესრულებული აქვს ასზე მეტი მთავარი როლი. ხელოვნების დარგში მიღწეული წარმატებებისა და ნაყოფიერი მოღვაწეობისათვის ი. კობალაძეს მიენიჭა აჭარისა (1946 წლის 23 თებერვალი) და საქართველოს (1946 წლის 5 მარტი) დამსახურებული არტისტის საპატიო წოდებები. მის სახელთანაა დაკავშირებული სოფოკლეს

ოდიპოსის დაუვიწყარი და სცენურად სრულყოფილი მონუმენტური სახე ტრაგედიაში - „ოდიპოს მეფე“, რამაც მას ერთ-ერთი საუკეთესო მსახიობის სახელი მოუხვეჭა.

მაყურებლის განსაკუთრებული მოწონება დაიმსახურა ი. კობალაძის მიერ შესრულებულმა როლებმა ბათუმელი დრამატურგის ამირან შერვაშიძის პიესაში „ბაგრატიონი“, პარმენ ლორიას პიესაში „ნაირა“.

ქართული თეატრის აღდგენის 100 წლისთავთან დაკავშირებით, 1950 წლის 10 ნოემბერს სსრკ უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის ბრძანებულებით იუსუფ კობალაძე დაჯილდოვდა „საპატიო ნიშნის“ ორდენით. 1955 წლის 3 მარტს მიენიჭა „საქართველოს სსრ სახალხო არტისტის“ წოდება. აჭარის ლიტერატურისა და ხელოვნების დეკანოზთან დაკავშირებით, 1957 წელს იგი დააჯილდოვეს „შრომის წითელი დროშის ორდენით“.

მთელი თავისი მოღვაწეობის მანძილზე იუსუფ კობალაძე ქმნიდა საინტერესო სახეებს. ჯ. ჩხეიძის შაფასებით, „ი. კობალაძე არც ერთ როლში არ არის კობალაძე - იგი ბრმის როლში ბრმაა, ანტიკურ გმირთა როლში მონუმენტური და ბოზოქარი, მოხუცის როლში დინჯი და ბრძენია, პარტიული ხელმძღვანელის როლში ისეთია, როგორიც აუცილებლად უნდა იყოს. ამიტომაცაა, რომ ჩვენი თეატრის ახალგაზრდა მსახიობთა უმრავლესობა ცდილობს მიბადოს კობალაძეს, იყოს ისეთი, როგორიც კობალაძეა, უყვარდეს მაყურებელს ისე, როგორც იუსუფ კობალაძე უყვარს“.

იუსუფ კობალაძის მაღალი გემოვნებით შესრულებულ როლებს ამშვენებს გიორგის როლი - „ოთარაანთ ქვრივში“, გოჩას როლი - „ხევისბერ გოჩაში“, კორაღოს როლი - „დამნაშავეს ოჯახში“ და ა. შ. ამ როლების შესრულებით კობალაძემ მიაღწია სცენურ სრულყოფას და მაყურებელში განსაკუთრებული სიყვარული დაიმსახურა.

ბათუმის სახელმწიფო დრამატული თეატრის მსახიობი, საქართველოს სახალხო არტისტი იუსუფ კობალაძე 1981 წლის თებერვალში გარდაიცვალა.

იუსუფ კობალაძის შვილის მეგობარი მსახიობი კახა მიგინეიშვილი იგონებს: „იუსუფ კობალაძე უნიჭიერესი ხელოვანი და კეთილშობილი ადამიანი იყო. მაშინ, შოთა რუსთაველის თეატრალური ინსტიტუტის მეორე კურსის სტუდენტი გახლდით, დაკრძალვაზე მეგობრები ბათუმში ჩამოვედით. იუსუფ კობალაძე ტრადიციისამებრ ბათუმის თეატრის სცენაზე დაასვენეს. იქ გაიმართა გამოსვენების ცერემონია, სცენაზე მიკროფონი იდგა, თუმცა სიტყვით არავინ გამოდიოდა. იუსუფ კობალაძის მონოლოგების აუდიოჩანაწერი ისმოდა. ამასობაში დაკრძალვის დროც დადგა. თეატრის ერთ-ერთი თანამშრომელი მიკროფონს მიუახლოვდა და საზოგადოებას მიმართა

თხოვნით - დაეტოვებინათ თეატრის შენობა. სიმართლე გითხრათ, არც კი მახსოვს როგორ აღმოვჩნდი სცენაზე, მიკროფონთან მივიჭერი.

იმ წუთამდე არც კი ვიცოდი რა მეთქვა, მაგრამ ემოციამ თავისი გაიტანა და მაყურებელს მივმართე - გთხოვთ, დარბაზს ნუ დატოვებთ მეთქი. წლების განმავლობაში ამ თეატრში მოდიოდით, იუსუფ კობალაძის მიერ შესრულებული როლებით, მისი სამსახიობო ოსტატობით ტკებოდით და მას ხანგრძლივი აპლოდისმენტებით აჯილდოებდით. დღეს კი რა დაგემართათ? ის რაც დღეს აქ მოხდება, ძველი საბერძნეთიდან და რომიდან იღებს სათავეს. მოდი, ყველამ ერთად გაეხსენოთ მის მიერ შესრულებული როლები, მისი დაუვიწყარი ოიდიპოსი და იუსუფ კობალაძე უკანასკნელად ამ სცენიდან ისევ ტაშით გავაცილოთ. მახსოვს დარბაზში სრული სიჩუმე ჩამოწვა. ეს წამები საუკუნედ მომეჩვენა, კანტი-კუნტი ტაშით თანდათან მხურვალე ოვაციაში გადაიზარდა. ხალხი ტიროდა, წარმოუდგენელი ემოცია იყო...”

მსახიობის ტაშით გაცილების ტრადიცია დაკავშირებულია ანტიკურ საბერძნეთთან. მსახიობის ხელოვნება არის ერთადერთი - ხელოვნების მრავალ დარგს შორის, რომელიც მის შემქმნელთან ერთად იბადება და კვდება. კომპოზიტორის - ნაწარმოები რჩება, მხატვრისა - ფერწერა, ასევე მოქანდაკისა, პოეტისა, მწერლისა - თავისთავად. ერთი სიტყვით ყველაფერი რჩება, გარდა მსახიობის ხელოვნებისა, რომელიც იბადება სცენაზე და კვდება მსახიობის სიკვდილთან ერთად. ამიტომ ანტიკურ საბერძნეთში - თეატრის კლასიკურ ქვეყანაში, როცა მსახიობს ასაფლავებდნენ, ტაშს უკრავდნენ და აცილებდნენ, ეთხოვებოდნენ იმ როლებსაც, რომელიც ამ მსახიობმა შექმნა წლების განმავლობაში. ასე ნელ-ნელა ეს ტრადიცია შეწყდა და როგორც მახსოვს 1973 წელს იტალიაში ანა მანიანის დაკრძალვისას აღდგა.

მას შემდეგ რამდენი დიდი მსახიობი წავიდა ამ ქვეყნიდან - მათ შორის ქართველიც, მაგრამ ტრადიციამ გაგრძელება ვერ ჰპოვა, ფეხი ვერსად მოიკიდა. მხოლოდ 1981 წელს გამოჩენილი ქართველი მსახიობის იუსუფ კობალაძის დაკრძალვისას გაიხსენეს ეს ტრადიცია. „ოიდიპოსის” როლის საუკეთესო შემსრულებელი ტაშით გააცილა მაყურებელმა. ეს თავისებური გადაძახილი იყო ძველ ანტიკურ სამყაროსთან. სწორედ ოიდიპოსის, კრეონების, მედეასა და სხვა ტრაგიკული სახეების შემქმნელ თეატრთან თითქოს აღდგა ადრეულ საუკუნეებთან დამაკავშირებელი ხიდი. დაფუძნდა ახალი ტრადიცია. ამ ახალგაზრდა ყმაწვილი კაცის ემოციური განცხადება ხალხმა უცებ გაითავისა. არავის ეუხერხულა ტაშით გაეცილებინა დამსახურებული მსახიობი.

ბუნებრივი, გულწრფელი და ლოგიკური იყო კახა მიგინეიშვილის განცხადება. თეატრმცოდნე ვასილ კიკნაძის თქმით ქართულ არტისტიზმს მართლაც ორგანულად შეერწყა იუსუფ კობალაძის გამოსათხოვარი ცერემონიალი.

ცხოვრება ჩვეული რიტმით გაგრძელდა, იუსუფ კობალაძის ოჯახის წევრები ბათუმის სახელმწიფო დრამატულ თეატრში დღესაც აგრძელებენ მოღვაწეობას.

2001 წელი იუსუფ კობალაძის საიუბილეო წელი იყო, დაბადებიდან 95 წლისთავი აღინიშნებოდა. ჩვენ გვქონდა შესაძლებლობა კიდევ ერთხელ გაგვეხსენებინა იუსუფ კობალაძის შემოქმედება. მოვიწვიეთ ბათუმის დრა-

მატული თეატრის მსახიობები და ოჯახის წევრები. მოვაწყეთ მსახიობის პირადი ფონდის გამოფენა.

იუსუფ კობალაძის მეუღლემ მსახიობმა თამარ სულხანიშვილმა მოიგონა საინტერესო ეპიზოდები გამოჩენილი მსახიობის ცხოვრებიდან, წაიკითხა მეუღლისადმი მიძღვნილი ლექსები, საარქივო სამმართველოს საჩუქრად საკუთარი მოგონებების წიგნი გადასცა და დაგვიტოვა მარგალიტებად აკინძული ცრემლები, რომელიც დიდხანს გვემახსოვრება...

გამოყენებული წყაროები:

1. ასსცა, ფონდი რ-1011; აღწ. 2; საქ. 11; საქ. 19;
2. ფონდი რ-1011; აღწ. 1; საქ. 15; საქ. 20.

Madonna Tskhadadze

*Yusuf Kobaladze – magician of Georgian stage
(by th private fund's datas protected in archives administration)*

Summary

In archives administration for state keeping are submitted several private funds of prominent and honored persons. Among them is public artist – Yusuf Kobaladze's private fund. In article is discussed about life and theatrical activity of Yusuf Kobaladze.

საარქივო დოკუმენტები*

(შეკრიბეს პროფ. თამაზ ფუტყარაძემ და ნატო ქიქავამ)

აჭარის ასსრ სახალხო კომისარიატის საბჭოს ანგარიშები

1921-1924 წწ.

შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატი

1923 წელი

1923 წლის განმავლობაში აჭარისტანის შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატის მუშაობა იზრდებოდა პროგრესულად. ეს წელი აჭარისტანში საბჭოთა ხელისუფლების განმტკიცების, მტკიცე პოლიტიკური მდგომარეობის შექმნისა და მშრომელი მასების შეგნების მესამე წელია. ფინანსური რესურსები გამაგრებულია და შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატს საშუალება ეძლევა შეასრულოს ის მოვალეობანი, რომელნიც მასზედ არის დაკისრებული და გაამართლოს თავის დანიშნულება.

კოლეგია 1923 წელში

შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატის კოლეგიის სხდომები 1923 წელში მოხდა 28-ჯერ, 1922 წელში 4-ჯერ, ე.ი. დღიდან კოლეგიის არსებობისა სულ 32. საკითხები, რომლებიც გარჩეული იყო ამ სხდომებზე შემდეგი ხასიათისა: ა) მუნიციპალური, ე.ი. კომუნალურ მეურნეობასთან დაკავშირებული საკითხები, სახელდობრ: ხელმძღვანელობა და მეთვალეურობა ადგილობრივი კომუნალური მუშაობის და მოქმედებისა, განხილვა და გადაწყვეტა ხსენებული ხასიათის საჩივრებისა, უძრავ ქონებათ., მუნიციპალიზაციის საქმის ხელმძღვანელობა, დამტკიცება მუნიციპალიზაცია ქმნილ ქონებათ სიისა, შემუშავება დეკრეტების, დადგენილებების, ბრძანებების და ცირკულიარების პროექტებისა კომუნალურ მეურნეობის განყოფილებათა საქმის გაუმჯობესების მიზნით. მუნიციპალური ხასიათის საკითხებიდან რომელიც გარჩეული იქნენ კოლეგიაში თვალსაჩინოა შემდეგი:

1) საბინაო კრიზისის გამო, თანახმად სახკომსაბჭოს დადგენილებისა შ. ს. ს. კ. დაარსდა საბინაო სამეული, რომელსაც დაევა: ა) იმ სახლების სიის შესგენა, რომლებიც კომუნმეურნეობას არ ეკუთვნოდა, მაგრამ მის მფლობელობაში იყო და არ იყო მეპატრონეთათვის დაბრუნებული, ბ) საბოლოოთ განხილვა მუნიციპალიზაცია ქმნილ სახლებისა, რომლებსაც სახელმწიფოებრივი ხასიათი აქვს.

2) ამასთანავე შინაგან საქმეთა სახკომსარიატის მიერ მიქცეულ იქმნა განსაკუთრებული ყურადღება მაზრებში გასაეროვნებელ სახლების საქმეთათვის. თითქმის 2 წლის განმავლობაში, ეს საკითხი მაზრებში მოგვარებული არ იყო, რადგანაც არ იყო გამორკვეული თუ ვისი და რამდენი სახლია გასაეროვნებელი. ხშირი იყო შემთხვევები, რომ სახლები ყოფილ ბეგე-

* შენიშვნა: ჟურნალ „არხეიონის“ II ნომერში 117-131 გვერდებზე დაბეჭდილი საარქივო მონაცემები დაცულია საქართველოს ეროვნული არქვის უახლესი ისტორიის ცენტრალურ არქივში. მასალები მოგვაწოდა უფროსმა სპეციალისტმა თინათინ ჯაბადარმა, რისთვისაც მადლობას მოვასხენებთ.

ბის და აღების იურიდიულათ გაეროვნებული, ფაქტიურათ მეპატრონეების სარგებლობაში იყო, რომ ბოლო მოღებოდა ასეთ მოვლენებს, სახკომატმა შეაგროვა მთელი საჭირო მასალა ასეთ სახლებზე და საბოლოოდ გამოიმუშავა სია მაზრებში გასაეროვნებელ სახლებისა. ამ სიის მიხედვით ყველა მაზრებში გაეროვნებული სახლებში მოთავსებულია საბჭოთა დაწესებულებები. სულ გაეროვნებულია ყოფ. ბეგების და აღების სახლები: ქობულეთის მაზრაში – 7 სახლი, ხულოს – 8 და ქედის მაზრაში – 6. რაც შეეხება გასაეროვნებელ სახლების სიას აჭარის წყლის მაზრის ფარგლებში, ასეთი 1923 წელში საბოლოოდ გამოიმუშავებული არ იყო.

3) რომ საბინაო საქმის ხელმძღვანელობა უფრო მკვიდრ ნიადაგზე დამდგარიყო და საბჭოთა დაწესებულებების მოთხოვნილება ბინების შესახებ დაკმაყოფილებული ყოფილიყო, გამოიმუშავებულ იქნა ახალი დეკრეტი, რომლითაც გათვალისწინებული იყო, სხვათა შორის ისეთ საბჭოთა დაწესებულებების შემჭიდროება, რომლებსაც დაკავებული ჰქონდათ ნორმაზე მეტი შენობები, გადაცემა პროფკავშირებისთვის ბინებისა და სხვა.

მეორე დარგი საკითხებისა, რომლებიც იპყრობდა შინაგან საქმეთა სახკომისარიატის ყურადღებას და ირჩეოდა კოლეგიაში იყო ორგანიზაციული საკითხები. ადმინისტრაციული ერთეულების გამარტივების მიზნით, ნაცვლად ხუთი მაზრისა და 17 თემისა დაარსებულ იქნა 4 მაზრა და 11 თემი, გაუქმებულ იქნა ბათომის და აჭარის-წყლის მაზრის აღმასკომები და მათ მაგივრად დაარსებულ იქნა ბათომის მაზრის აღმასკომი. მაგრამ სინამდვილემ დაგვანახა, რომ აჭარის-წყლის მაზრის გაუქმებამ გამოიწვია ფუხარა ხალხის შეწუხება-შევიწროვება (იძულებული იყვნენ თავიანთ საქმეების გამო ევლოთ ჭოროხის მაზრის აღმასკომამდე), რის გამო აღდგენილი იქნა აჭარის წყლის მაზრის თემი: 1) დოლოგნის და 2) აჭარის-აღმართის.

გარდა ზემოხსენებულ საკითხებისა, შინაგან საქმეთა სახკომისარიატის კოლეგიის მიერ გარჩეულ იყო სხვა საკითხები, რომლებიც დაკავშირებულია სავალდებულო დადგენილებების, სანიტარულ წესების და რევოლუციონური წესრიგის დარღვევასთან.

საერთო განყოფილება

ყურადღების ღირსია აჭარისტანის ცაკის დადგენილება №5, გამოქვეყნებული 15 იანვრის 1923 წლის თარიღით ეკლესიების და სამლოცველო სახლების ნაციონალიზაციის შესახებ. ამ დადგენილების აღსასრულებლათ ჩამორთმეულ იქნა: 1) ყოფ. სამხედრო სობორო ალ. ნეველის სახელობის ეკლესია; 2) ყოფ. საგოსპიტალო საყდარი; 3) ქალაქის ეკლესია, რომელიც გადაეცა აჭარისტანის კომკავშირის კულტურულ-განმანათლებელ მიზნებისათვის. ამას გარდა ნაციონალიზაცია ექნა ებრაელთა სალოცველო სახლს – სინალოდას, რომელიც გადაეცა ქალაქის საბჭოს სხდომების მოსაწყობად.

დაგზავნილია ცირკულიარული მიწერილობები ყველა მაზრის აღმასკომებისადმი, რათა ყოველგვარი მიმოწერა სრულდებოდეს თავის დროზე. გაცემულია ბრძანება, რათა მცხოვრებლების მიერ დაცლილ იქნას ტელეგრაფის და ტელეფონის ხაზი ბოროტმოქმედი პირების მიერ წახდენისაგან. 1923 წლის განმავლობაში შემდეგი საქმეები იქნა შესრულებული:

მაზრის აღმასკომების მიერ შეკრებილი იყო და წარმოდგენილი: 1) სია იმ პირთა, რომელნიც სარგებლობენ დაქირავებული ძალებით სასოფ-

ლო-სამეურნეო მუშაობაში; 2) ცნობები 1922 და 1923 წლ. განმავლობაში მაზრებში მომხდარი ხანძრის შესახებ.

შესდგა სიები უპატრონო ბავშვების და აღიძრა შუამდგომლობა სათანადო ღონისძიებათა მისაღებათ ქუჩის ბავშვების უზრუნველსაყოფათ.

დადგენილება საბინაო სამეურნეო მიერ გატარებულ იქნა ცხოვრებაში ჩაკვრითი სახით სხვა და სხვა დაწესებულებების ბინების გადაჯგუფების შესახებ და ამგვარად შემცირებულ იქნა საბინაო სივრცე, რომელიც სახლად-წესებულებებს ეჭირათ.

სამილიციო განყოფილება

მთავარი მილიციის სამმართველოს გაუქმების შემდეგ, ამ უკანასკნელის ფუნქციები გადმოტანილ იქნა შინაგან საქმეთა სახკომისარიატის სამილიციო განყოფილებაზე. ეს იყო 1922 წელში. ამ განყოფილებას დაევალი მთელი რესპუბლიკის მილიციის საერთო ხელმძღვანელობა.

სამილიციო განყოფილება აერთიანებს ხელმძღვანელებს, კონტროლს უწევს მთელი აჭარისტანის რესპუბლიკის მილიციას. ამ განყოფილებას ქალაქიდან და მაზრიდან მილიციის უფროსებიდან მოდის სხვადასხვა ადმინისტრაციული ხასიათის საქმეები, რომლებსაც ეძლევა სათანადო მსვლელობა და შესრულების შემდეგ იგზავნება კუთვნილებისამებრ.

უმთავრესი ყურადღება მიქცეული ქონდა აჭარისტანში მშვიდობიან ცხოვრების დამყარებას. 1922 წლის დამლევს გურიის ფარგლებში დაგროვებული იყო ბანდიტები რიცხვით – 160 კაცამდე ცნობილ ბანდიტ მანჭკავას მეთაურობით. აჭარისტანის მილიციის ძალებით ბანდის მეთაურები შეპყრობილ იქნენ, რის შემდეგ მთელი ბანდა დაიშალა. ამჟამად თამამად შეიძლება ითქვას, რომ მთელი აჭარისტანი გაწმენდილი არის არამც თუ ბანდიტებისგან, არამედ უბრალო ქურდ-ბაცაცებისაგან. თუმცა ხანდახან ხდებოდა ბოროტმოქმედება. მაგრამ ასეთს შემთხვევითი ხასიათი ჰქონდა.

ეს ფაქტები მილიციას დადებითი მხრით აფასებს.

მეორე მნიშვნელოვანი ბოროტება, რომელსაც მიექცა ყურადღება, იყო სისხლის აღების ადათი. სისხლის აღების ნიადაგზე აჭარისტანში გადამტერებული იყვნენ მრავალი ოჯახები და გვარეულობა, ამის ნიადაგზე ბევრი მკვლელობა ხდებოდა.

შემდეგი სერიოზული საგანი, რაზეც იყო მიქცეული ჯეროვანი ყურადღება, იყო მილიციის რეორგანიზაცია, რაც გამოიხატა შემდეგში: საქმეთა მმართველობის გასაადვილებად და ხარჯების შემცირების მიზნით გაუქმებულ იქნა ბათუმის ოლქის მილიციის სამმართველო, ხოლო ოლქის მილიციის სამმართველოს მუშაობა დაეკისრა შინაგან საქმეთა სახკომისარიატთან არსებულ სამილიციო განყოფილებას. აჭარის-წყლის მაზრის მილიციის სამმართველო გაუქმებულ იქნა და შეერთებულ ჭოროხის მაზრის მილიციასთან. მაზრის მილიცია უშუალოდ დაექვემდებარა შინაგან საქმეთა სახკომისარიატს; შემცირებულ იქნა როგორც ქალაქის, ისე ოლქის მილიცია 50%. გამოყოფილ იქნა ქალაქ ბათუმის მილიციისაგან სისხლის სამართლის სამმართველო განყოფილება და დაარსებულ იქმნა აჭარისტანის ცენტრალური სისხლის სამართლის მილიცია. გაწმენდილ იქნა მილიცია არასაიმედო პირებისაგან როგორც პოლიტიკური, ისე ზნეობრივად და მათ ნაცვლად იქნენ საბჭოთა ხელისუფლებისთვის საიმედო პირნი.

1923 წელში ბოროტმოქმედთა რიცხვი შედარებით გასულ 1922 წელთან – 40%-დე ნაკლებია, რისი მაჩვენებელია ქვემოთ მოყვანილი ბოროტმოქმედთა მოძრაობის ცხრილი.

მ ო ხ დ ე ნ ი ლ ი ა				ა ხ ს ნ ი ლ ი ა		
წელი	ქურდობა	მკვლელობა	გაძარცვა	ქურდობა	მკვლელობა	გაძარცვა
1922	323	23	20	227	26	11
1923	233	28	42	159	25	18

საგზაო-სამშენებლო განყოფილება

1923 წელში იქნა გადაგზავნილი სხვა და სხვა ეროვნების ლტოლვილები საზღვარგარეთ: პოლონეთში, ამერიკაში, პალესტინაში, სპარსეთში, საბერძნეთში, ოსმალეთში და საბჭოთა რესპუბლიკებში. სულ 23.705 სული ორივე სქესისა. ამ განყოფილების მოვალეობას შეადგენდა ქალაქ ბათომში და მახრებში მყოფ ლტოლვილების რეგისტრაცია და მათთვის დახმარების აღმოჩენა ბინით, ექიმობით და სამშობლოში გადაგზავნით. გარდა მიმდინარე ლტოლვილთა რეგისტრაციისა, რომელსაც ეს განყოფილება ეწეოდა, ჩატარდა სხვა და სხვა ეროვნების ლტოლვილთა რეგისტრაცია, რომელზედაც გამოცხადდა – 4967 ლტოლვილი, ჩატარდა პოლონელ ლტოლვილთა და ოსმალეთის სამხედრო ტყვეების სოციალური რეგისტრაცია.

ლტოლვილთა დიდი რიცხვი ყავდა ამ განყოფილებას მარტისთვის განმავლობაში; ლტოლვილები მოთავსებულნი იყვნენ 6 პუნქტზედ ქალაქ ბათომში და მის მიდამოებში და მათი რიცხვი შეადგენდა – 4807 სულს სხვა და სხვა ეროვნების, სახელდობრ: ბერძნები, აისორები, სომხები, ებრაელები, რომელთა რიცხვიდან დიდი ნაწილი სამშობლოში გადაგზავნილ იქნა, როგორც აქ მოყვანილ ცხრილიდან ჩანს.

№	ეროვნება	სადაა გადაგზავნილი	ლტოლვილთა რიცხვი
1.	ოსმალები	ოსმალეთში	900
2.	სომხები	აფხაზეთში	582
	„ “	სასომხეთში	2.582
	„ “	მუგანში	866
3.	ებრაელები	პალესტინაში	1.409
4.	სპარსელები	სპარსეთში	104
5.	რუსეთის მოქალაქენი	რუსეთში	575
6.	გერმანელი მენონიტები	ამერიკაში	59
7.	პოლონელები	პოლონეთში	58
8.	უმუშევარი სხვა და სხვა ეროვნებისა შრომსახკომის წინადადებით	მუგანში	785
9.	ბერძნები	საბერძნეთში	7.149
10.	სერბიელები	სერბიაში	636

სულ გადაგზავნილია: 15.705 სული

მ. მ. ა. ჩ. 1923 წელში

1923 წელში მოქალაქეობრივ მდგომარეობის აქტების ჩამწერ განყოფილების მუშაობა შემდეგში გამოიხატა:

თანახმად დეკრეტის №26 დაგალებული ჰქონდა მმჩ-ს მოელ რესპუბლიკაში აქტების ჩამწერი განყოფილებების მოწყობა. 1923 წლის აპრილში შეგროვილ იქნა ცნობები იმის შესახებ თუ როგორ მდგომარეობაშია აქტების რეგისტრაციის წარმოება მაზრებში. აქტების ჩამწერი ქ/განყოფილება მაზრებში არ იყო, გარდა ჭოროხის მაზრისა. სხვა მაზრებში კი ჩაწერას აწარმოებდა თვით აღმასკომი. საერთოდ საქმე არ იყო დაყენებული სათანადო ნიადაგზე. წიგნებში აღნიშნულ აქტების რიცხვი მეტად მცირე იყო. ინსტრუქტორებმა წარმოადგინეს მმჩ-ის ქ/განყ. დაარსების პროექტი, რაც დამტკიცებულ იქნა. მმჩ-ის ქ/განყოფილებების დაარსება მაზრებში და თემები მხოლოდ 1924 წელში ჩატარდა. საილუსტრაციოთ მოგვეყავს სამოქალაქო მდგომარეობის აქტების ბრუნვის ცხრილი.

აქტები	იანვარი	თებერვალი	მარტი	აპრილი	მაისი	ივნისი	ივლისი	აგვისტო	სექტემბერი	ოქტომბერი	ნოემბერი	დეკემბერი
შეუღლებულია	62	68	47	69	70	45	5	25	37	41	51	37
განქორწინებულია	8	7	12	15	19	14	8	5	11	17	11	11
დაბადებულია	34	39	120	68	102	75	62	52	74	60	91	71
გარდაცვალებულია	5	13	28	48	50	63	52	46	32	41	55	49
სულ	109	127	207	200	241	197	127	128	154	159	208	168

სამისამართო მაგიდა

1923 წლის 6 იანვრიდან სამისამართო მაგიდაზე დაკისრებული იყო ქალაქ ბათუმის მიდამოების მცხოვრებთა რეგისტრაცია, რადგან ბათუმის მიდამოებში იმალებოდნენ მავნე ელემენტები. ამ ელემენტების შესაპყრობათ და გასაძევებლათ საჭიროება მოითხოვდა რეგისტრაციის მოხდენას. სათანადო ბრძანების გამოცემის შემდეგ რეგისტრაცია დაიწყო, მაგრამ 1923 წელში არ დასრულებულა.

ბათუმის მცხოვრებთა მოძრაობის ცხრილი

ქალ. ბათომში 1923 წლის განმავლობაში შემოსულა მამა-კაცი	9.781
ქალ. ბათომში 1923 წლის განმავლობაში შემოსულა დედა-კაცი	5.168
ქალაქიდან გასულა დედა-კაცი	6.157
ქალაქიდან გასულა მამა-კაცი	10.484
მიცემულია ცნობები კერძო პირებზე	569
მიცემული ცნობები დაწესებულებებზე	15.228
გაყიდულა ბარათები კერძო პირებზე	41.357
გაყიდულა ბარათები მოსამსახურეებზე	13.099
გადასულ-გადმოსულა რაიონიდან რაიონში მამა-კაცი	568
გადასულ-გადმოსულა რაიონიდან რაიონში დედა-კაცი	506
საერთო შემოსავალი ყოფილა	1009 მ. 12 კ. ჩევ.

გამასწორებელი სახლები №1 და №2

აჭარისტანის ცაკის დეკრეტით №30, 1923 წ. 10 მაისის თარიღით, გამასწორებელი სახლი №1 და №2 გადმოვიდა იუსტკომიდან შ. ს. ს. კ. გამგებლობაში.

1924 წელი

საერთო განყოფილების მუშაობა

1924 წლის განმავლობაში შ. ს. სახკომატმა ცენტრალმასკომის წინაშე 115 შუამდგომლობა აღძრა უცხოელთა საბჭოთა ქვეშევრდომთ მიღების შესახებ, საბჭოთა ქვეშევრდომობა მიენიჭა 103 პირს, რომელთაც მიეცათ სათანადო საბუთები. 1924 წლის მარტამდე, სანამ დაარსდებოდა საგარეო საქმეთა განყ. უცხოელთა შესახებ ყოველგვარ მიმოწერას აწარმოებდა საერთო განყოფილება.

საინსტრუქციო-საინფორმაციო განყოფილება

1924 წელში სისტემატიურათ იგზავნებოდა ინსტრუქტორები ყველა მაზრებში ხანგრძლივი მივლინებით რევიზიების მოსახდენათ. ასეთი მივლინებები იყო 15-ზე მეტი და ყველა ნაკლულევანება, რომლიც გამოარკვიეს ინსტრუქტორებმა, საჭირო სისწრაფით გასწორდა. აქვე აღსანიშნავია ადგილობრივი ორგანოების პირადი შემადგენლობის (ტექნიკური) შესარჩევად წარმოებული მუშაობა, რამაც მრავალი შეუფერებელი და მავნე პირის გადაყენება გამოიწვია. მოხდენილ იქნა ხუთი მაზრის მცხოვრებთა აღწერა, რომელიც აუცილებელ საჭიროებას წარმოადგენს, როგორც სტატისტიკური მასალა განსაკუთრებით საბჭოთა არჩევნების მოხდენის დროს. გარდა ამისა მიქცეულ იქნა საჭირო ყურადღება მაზრებში პერიოდულ გამოცემათა გავრცელებაზე. სისტემატიურათ იგზავნებოდა „მოამბე“-ს ყველა ნომრები, ჟურნალ-გაზეთები და სხვა ლიტერატურა.

დღემდე აჭარისტანში არ იყო გამოცემული კრებული იმ დეკრეტების, დადგენილებების და ბრძანებების, რომლებიც გამოქვეყნებულ იქნა აჭარისტანის ა.ს.ს. რესპუბლიკის ტერიტორიაზე. ამიტომ დაგროვილ იქნა მთელი მასალა, რომელიც დიდ დახმარებას გაუწევს სხვა და სხვა საბჭოთა დაწესებულებებს და აგრეთვე კერძო პირებსაც. შეყენებულია სიები სოფლის საბჭოების ყველა წევრებისა და ამნაირივე აღმასკომების პირადი შემადგენლობის გასაცნობათ. შეყენებულია ყველა წევრებზე ანკეტები.

მოხდენილია ხულოს, ქედის, ქობულეთის, აჭარის-წყლის და ჭოროხის სამაზრო და სათემო აღმასკომების რევიზია.

აყვანილია აღრიცხვაზე ყველა ტრესტები და ავტონომიური შენაერთები.

სამილიციო განყოფილება

1924 წელში განსაკუთრებული ყურადღება მიექცა მილიციის მთელი შემადგენლობის სისხლის, სამართლის, სამოქალაქო, საპროცესუალო კოდექსის და საერთო სამილიციო ინსტრუქციასთან გაცნობას. ამ მიზნის მისაღწევად მოეწყო საღამოს კურსები, რომლის პროგრამაში შედიოდა: სისხლის სამართლის კოდექსი, სამოქალაქო კოდექსი, სისხლის სამართლის და სამოქალაქო საპროცესუალო კოდექსები, პოლიტ-განათლება და ადმინისტრაციული უფლება. ყურადღება აგრეთვე მიექცა წერა-კითხვის უცოდინარობის ლიკვიდაციას

მილიციაში, როგორც ქალაქში, აგრეთვე მაზრებშიც. გამომუშავებულ იქნა ცირკულარი ყველა მაზრის მილიციის უფროსების სახელზე, რათა ყველა წერა-კითხვის უცოდინარი მილიციის თანამშრომელი, სამსახურიდან თავისუფალ დროს, ყოველწლიურათ წარეგზავნა წერა-კითხვის შესასწავლად. თუ რამდენათ არის მიზანი მიღწეული ამ ხნის განმავლობაში იქიდან სჩანს, რომ წერა-კითხვის უცოდინარი მილიციელები მთელ რესპუბლიკაში იყო „122“ კაცი 1924 წლის დამდეგში, წლის ბოლოს კი მხოლოდ „29“.

შემდეგი საკითხი, რომელზეც მიქცეულ იქნა ყურადღება და მოგვარებული იქნა არის სამხედრო ვარჯიშობა და სამხედრო გაწვრთნა, როგორც ქალაქის აგრეთვე სამაზრო მილიციისა. ამ მიზნით შემოღებულ იქნა სამხედრო ვარჯიშობა პირველათ ქალაქში. მეცადინეობა სწარმოებს სისტემატურად. 1924 წლის მაისამდე სამხედრო ვარჯიშობას მაზრებში სრულიად არ ჰქონდა ადგილი. გაიგზავნა ინსტრუქტორი მაზრებში, რომელმაც შეძლებისდაგვარად მაზრის მილიციას შეასწავლა სამხედრო ვარჯიში.

გამომუშავებულ იქნა პროექტი სისხლის სამართლის მილიციაში საპრემიო ჯილდოს დაწესების შესახებ. გარდა ჯამაგირისა, სისხლის სამართლის თანამშრომლებს საშუალება მიეცათ მათ მიერ აღმოჩენილ ბოროტმოქმედებით შეძენილ ქონებიდან მიიღონ პროცენტული ანარიცხი.

გარდა ამ მოხსენებაში აღნიშნული მუშაობისა, ჩატარებული ჩვეულებრივი მუშაობა, რომელსაც შემდეგი ციფრები ახასიათებს:

- ა) დაპატიმრებულნი არიან გამსახლში, როგორც მავნე ელემენტები . . . 156
- ბ) გადაგზავნილი არიან ეტაპით თავიანთ მუდმივ საცხოვრებელ ადგილზე . . . 223
- გ) დაჯარიმებულია ადმინისტრაციული წესით სხვა და სხვა სავალდებულო დადგენილებების და ბრძანებების დარღვევისათვის მოქალაქენი 6777 ჩერვონული მანეთით . . . 458

სისხლის სამართლის მილიცია

1924 წლის განმავლობაში ცენტრალური სისხლის სამართლის მილიციაში აღნუსხულია ბოროტმოქმედების, პატიმრების და ძიების შემდეგი მოძრაობა:

№	დასახელება ბოროტმოქმედების	საერთო რიცხვი	ახსნილია	აუხსნელია	წარმოებ.
1.	ქურდობა	762	395	322	45
2.	მითვისება	42	23	15	3
3.	ფულების გატაცება	7	6	1	-
4.	შახაზინო ნივთების გაყიდვა	10	8	-	2
5.	თავდასხმა	25	8	17	-
6.	გვამის აღმოჩენა	4	4	-	-
7.	ნაქურდალი ნივთების ყიდვა-გაყიდვა	14	14	-	-
8.	კონტრაბანდის აღმოჩენა	33	33	-	-
9.	მკვლელობა	9	7	2	-
10.	სისხლის სამართლის მილიციის მიერ მთხოვ. შეურაცხყოფის მიყენება	2	2	-	-
11.	ქალის გაუპატიურების ცდა	5	5	-	-
	ს უ ლ	913	505	357	50

კატიმრების მოძრაობა

შეპერობილია სულ	406
ამ რიცხვიდან განთავისუფლებული	132
გამსახლში გადაგზავნილი	226
მცირეწლოვანთა კომისიაში	48

მ. მ. ა. ჩ. 1924 წელში

1924 წლის დასაწყისში დაარსებულ იქნა მ. მ. ა. ჩ. – ის განყოფილებების შემდეგ პუნქტებში: ქედაში, ქობულეთში, ფურთოში, მერისში, ცხმო-რისში, სტეფანოვკაში, ბარცხანაში, აჭარის-წყალზე, ხუცუბანში, ლელვაში და ჩაქვში.

მ. მ. ა. ჩ. –ის მუშაობა გაიზარდა, რადგან სასტიკად აკრძალულია რა-იმე მოქალაქეობრივ მდგომარეობის აქტის გატარება გარეშე მმართველობისა. ყველა სარწმუნოების ეკლესიების ძველი მეტრიკული წიგნები ინახება მმართველობაში.

უკანასკნელ დროს კიდევ მოიმატა მუშაობამ, რადგან გაცემული იყო ბრძანება, რომ სამი თვის განმავლობაში გაეტარებინათ რეგისტრაციაში 1921, 1922 და 1923 წლების განმავლობაში დაბადებულნი, ან გარდაცვლილ-ბულნი, რომლებიც თავის დროზე არ იყვნენ რეგისტრაციაში გატარებული.

საანგარიშო დროს განმავლობაში რეგისტრაციაში გატარდა მ. მ. ა. ჩ. –ში:

	იანვარი	თებერვალი	მარტი	აპრილი	მაისი	ივნისი	ივლისი	აგვისტო	სექტემბერი	1 ოქტ-დან 15 დეკემდე
დაბადებულია	110	142	138	78	79	79	71	86	71	237
დაქორწინებულია	45	69	34	42	42	50	35	24	29	108
არდაცვალება	50	44	54	40	40	58	78	34	64	140
ანქორწინება	10	8	6	6	9	12	7	8	11	27
ვარის გამოცვლა	–	–	–	–	–	–	–	–	–	4

საგეგმარო განყოფილება

მუშაობა 1924 წლის განმავლობაში გამოიხატება შემდეგში:

- 1) მთელ აჭარისტანის ფარგლებში გატარებული იქნა ოსმალეთის ქვეშევრდომ სამხედრო ტყვეების და ლტოლვილების აღრიცხვა. აღრიცხვაზე იყო აყვანილი 1152 სული. მათ შორის სამშობლოში დაბრუნების მსურველი 648 და არა მსურველი 504 სული.
- 2) ოსმალეთის რეპატრიანტების საჭიროებისათვის იქნა, თანახმად ინსტრუქციისა, მოწყობილი მიმღები პუნქტი 150 კაცისათვის.
- 3) პირველი ჯგუფი ოსმალეთში გადასაგზავნათ იყო მოყვანილი ჭო-როხის მაზრიდან 12 თებერვალს – 12 - 40 სული, რომლებზედაც იყო შედგენილი სათანადო სიები და გადაცემულ იქნენ ოსმალე-თის კუნძულზე მათი სამშობლოში გადასაგზავნად.

4) მეორე ჯგუფი ოსმალეთის რეპარტიანტებისა რიცხვით – 142 სული იქნა ჩამოყვანილი ქობულეთის მაზრიდან და სათანადო ნებართვის მიღების შემდეგ იქნენ გადაცემული ოსმალეთის კონსულზე მათი სამშობლოში გადასაგზავნათ.

საგარეო განყოფილება

საგარეო განყოფილება დაარსებულ იქნა 1924 წლის მაისში. ამ განყოფილების ჩვეულებრივი მუშაობა გამოიხატება უცხო ქვეყნების ქვეშევრდომთა აღრიცხვაში, მათთვის საშინაგანო პასპორტის მიცემაში, საზღვარგარეთ წამსვლელ პირთათვის პასპორტების გაცემაში და სხვა. საგარეო განყოფილების მუშაობა აღნიშნულ დროის განმავლობაში გამოიხატა შემდეგში:

შემოსულია განყოფილებაში განცხადებები მისაღებათ	
გასასვლელ ნებართვების მისაღებათ	- 260
გაცემული ნებადართული ვიზები	- 150
უარი ეთქვათ ვიზებზე (ცენტრიდან)	- 33
ვიზის ვადა გაგრძელებულია	- 47
გატარებულია რეგისტრაციაში უკანასკნელათ	
მომხდარ აღრიცხვაზე გამოუცხადებელი მოქ.	- 1174

შემოსულია განცხადებანი უცხოელების საშინაგანო პასპორტის და დროებითი მოწმობების მისაღებათ - 170.

გაცემულია უცხოელებზე საშინაგანო პასპორტი და დროებითი მოწმობები - 730.

გამასწორებელი სახლი

№1 გამსახლში არიან მოთავსებულნი გამოძიების ქვეშ მყოფი პატიმარი და აგრეთვე მისჯილნი დიდი ვადით, №2 გამსახლში – კი მისჯილნი მცირე ვადით, იძულებითი მუშაობით და სასტიკი იზოლიაციით.

№1 გამსახლში იმყოფებოდა – 288 პატიმარი; მათ შორის – 20 დედაკაცი, №2 გამსახლში კი – 84 პატიმარი; №1 გამსახლში არსებობს თეატრი, სადაც დრო გამოშვებით იმართება წარმოდგენები პატიმართათვის თვით პატიმართა ძალებით. №1 გამსახლთან არსებობს გამასწორებელი სახლების პატიმართათვის სამკითხველო, სადაც არის 784 წიგნი, მათ შორის: რუსული – 597, ქართული – 159, თათრული ანბანი – 17, სომხური – 3, ფრანგული – 5 და ინგლისური – 3, აგრეთვე ყოველ დღიურათ მოდის უფასოთ თითო ცალი ადგილობრივი გაზეთი: „ტრუდოვოი ატუმი“ და „ფუხარა“. №1 და №2 გამსახლების პატიმართა შორის წერა – კითხვის უცოდინარობის აღმოსაფხვრელად დანიშნულია მასწავლებელი, რომელიც ასწავლის წერა – კითხვას პატიმრებს. №1 გამსახლში არსებობს ტანსაცმელების, ფეხსაცმელების და ძვლებისაგან გასაკეთებელ საგნების სახელოსნოები, სადაც მუშაობენ პატიმრები.

სამდივნო

გარდა ზემოდნაჩვენებ განყოფილებებისა, შიანაგნ საქმეთა სახკომისარიატში არსებობს სამდივნო ნაწილი. მიმოწერა საიდუმლო ხასიათისა თავ-

მოყრილია ხსენებულ განყოფილებაში და ამ უკანასკნელს განაგებს პასუხისმგებელი ამხანაგი.

დასასრულ აღნიშნულ უნდა იქნეს, რომ მიმდინარე წლის დასაწყისშივე შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატმა დაისახა მიზნათ მისი ხელმძღვანელი ორგანოს – სახკომსაბჭოს დირექტივების ცხოვრებაში გატარება. შეიძლება გადაჭრით ითქვას, რომ მიზანი მიღწეულია.

*ასცა, ფონდი რ-2; ანაწერი №1, საქმე №1.
ფურც. 206, 207, 208, 209.*

***გენერალ-ადიუტანტ სვიატოვოლგ-მირსკის მოხსენებებიან
კავკასიის მუშისნაცვალისადმი 1879 წ. თებერვალი***

გადასახლებას აქვს პირველხარისხოვანი მნიშვნელობა თურქეთთან ჩვენი ახალი საზღვრის გამაგრებისა და კავკასიაში ჩვენი პოლიტიკური მდგომარეობის გაუმჯობესებისათვის. გადასახლებულთა ნაცვლად რუსული ელემენტის ჩასახლება შეიძლება ფართო ნასშტაბით. მასშტაბები დამოკიდებული იქნება თავისუფალი მიწების რაოდენობაზე.

ამიტომ: ა) ხელი არ უნდა შეეშალოს მუსლიმანებს თურქეთში გადასახლებაზე არც პირდაპირ, არც ირიბად; ბ) უნდა გავატაროთ ღონისძიებები, რათა მუჰაჯირთა მიწები მოხდეს მხოლოდ მთავრობის განკარგულებაში.

იმდენად დიდი მნიშვნელობა აქვს აქ (საუბარია ყარსის ოლქზე – თ. ფ.) რუსული ელემენტების ჩასახლებას, რომ დანახარჯი, რამდენიმე მილიონი მანეთიც რომ იყოს, უნდა მივიჩნიოთ, როგორც მიზანმიმართული და სასარგებლო.

ნებისმიერ შემთხვევაში, მთავარი ამოცანაა აქ ჩავასახლოთ რაც შეიძლება მეტი რუსი. წინააღმდეგ შემთხვევაში საბოლოოდ უნდა დავემშვიდობოთ აზრს კავკასიაში რუსული მოსახლეობის ჩასახლების შესახებ. არ შეიძლება სინანული არ გამოვთქვათ, რომ 1829 წლის შემდეგ ახალციხისა და ალექსანდროპოლის უეზდების მდიდარ მიწებზე ჩასახლდნენ არა რუსები, არამედ სომხები, ბერძნები და თურქეთიდან გადმოსულები. ასეთი შეცდომის პატიება არ შეიძლება. თქვენთვის ცნობილია, რა სარგებლობა მოგვითანა კავკასიაში გაბნეულმა რუსულმა მოსახლეობამ. ამას აქვს როგორც სამხედრო, ასევე ეკონომიკური და პოლიტიკური მნიშვნელობა. . .

მოსახლეობის შემადგენლობას საფუძვლად უნდა დაედოს შემდეგი პრინციპი: ის უნდა იყოს უსიტყვოდ ქრისტიანული. უმეტესობა უნდა იყოს რუსი. . . რუსული ელემენტის გამოჩენა აქაურებს გაუჩენს თურქეთში წასვლის სურვილს. . . შეიძლება მივიღოთ მხედველობაში, რომ პირველ პერიოდში აქ შეიძლება ჩასახლდეს 18000 სული (რუსი), ხოლო ბერძნები და სომხები თანაბრად, სულ 6 ათასამდე.

*სცხსა (საქართველოს ცენტრალური სახელმწიფო
საისტორიო არქივი) ფ. 416, ან. 3., ფ.9, 10, 12, 18, 19.*

**თბილისის გუბერნიის თავადაზნაშერთა საკრებულოს
ზაქარია ჰიჭინაძის მოხსენებებიან**

ქართველ მაჰმადიანთა საქმეები იქამდის საყურადღებოდ მიმაჩნია, რომ საჭიროდ ვთვლი ხსენებულ საკრებულოს რამდენიმე სიტყვა მოვასხენო. . . რამდენჯერმე ვიმოგზაურე 1906 წ. ოქტომბერს და ნოემბერს. 25 და 26 ოქტომბერს იყო მათი ბაირამი. ამ დღისათვის რამდენიმე ალაგს დარიგებული იქნა „ყურანი“ და ჟურნალ „ნაკადულის“ წიგნები. ერთმაც და მეორემაც დიდი გავლენა იქონია ორი საუკუნის განმავლობაში მოწყვეტილ ქართველ მაჰმადიანებზე. ბავშვები დიდ სინანულში არიან, რომ მათ სკოლებში ქართულს არ ასწავლიან. ბათუმის ოლქში მთავრობისაგან გახსნილია 5 სკოლა: ქობულეთს, აჭარისწყალს, მარადიდს, ქედას, ხულოს. ყველა ამ სკოლებში ქართული ენა მოსპობილია. ბავშვებს ასწავლიან ოსმალურად და რუსულად. მასწავლებლებად დანიშნული არიან ადგილობრივი ბერძენთა შვილები, რომელთაც სამოქალაქო სკოლები აქვთ დამთავრებული და არც ქართული იციან. ბავშვებმა კი არც ოსმალური იციან და არც რუსული. ორივე ეს ენა მათთვის უცხო არის. ქობულეთში ამ გარემოების გამო დიდად უკმაყოფილონი არიან ქართველი მაჰმადიანები და მეკითხებიან თუ რა ქნან, სად და ვის მიმართონ ამის შესახებ და დახმარება სთხოვონ, რომ მათ სკოლებში შემოღებულ იქნას ქართული ენა, როგორც დედა ენა. ამის შესახებ მურადის წერილი 1907 წ. ივნისის თვის რიცხვებში გულო კაიკაციშვილსაც გამოუგზავნია ჩვენი საკრებულოსათვის. . .

ართვინის ოლქში ერთი სკოლა არ არის. კარგი იქნება ხსენებულ კუთხეში, ნამეტანურ მურდულის ხეობას ან იმერხევს და თუნდაც ქ. ართვინის ერთი სკოლა გაიხსნას, სადაც მოსწავლეები ასობით იქნებიან და ქართულსაც ისწავლიან, თორემ ოთხი სტიპენდიანტი ვინ იცის სწავლის შემდეგ საით წავლენ. . .

**აჭარის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმის ხელნაწერთა ფონდი,
ხელნაწერი №3930, ფონდი №196, ფურც. 89, 90, 91.**

**ბატონ ზაქარიას!
1923 წლის 18 თებერვალი**

პატივცემულო ბატონო ზაქარია. მე რომ დაგავალეთ თქვენ ჩემი მიღების შესახებ თბილისში, ნუცუბიძის სკოლაში, რაღაც მიზეზების გამო ვერ ჩამოვედი და ველოდი პასუხს თქვენგან, მაგრამ ძალიან გვიან გავიგე იუსუფ ცივაძისაგან პასუხი, თორემ არ დაგიზარებდი ჩამოსვლას. . .

მადლობას მოგასხენებთ ბატონო ზაქარია, როგორც მოხუცმა კაცმა იმდენი იმსჯელეთ ჩემთვის. სამაგიერო პატივისცემას გადაგიხდით, რისგანაც შემეძლება. თქვენ ხართ როგორც მამა ჩემი. . . და აჭარის შვილების მამა

თქვენ ხართ მამულისშვილი აჭარის,
თქვენი სახე ნათლად ფერავს,
და მუდმივად იქნება უვიწყარი. . .
მემედ ხარაზი, ქობულეთელი მოწაფე ბათუმის გიმნაზიისა.

ჩემი ადრესი – ქ. ბათომი, ზღვისპირის ქ. №26.

*აჭარის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმის ხელნაწერთა ფონდი,
ხელნაწერი №5324-6, ფონდი №196, ფურც. 210-211.*

ღრმად პატივცემული მოხუცო ზამარია!

თანახმად თქვენი დანაპირებისა, ვაგზავნი ჩემ ძმას კადირს და მე
დარწმუნებული ვარ თქვენ აზრდით მას ისე, როგორც თქვენს დიდებას შეე-
ფერება.

თქვენი მოსიყვარულე და პატივისმცემელი ჰაიდარ აბაშიძე.
25.VIII.1923

*აჭარის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმის ხელნაწერთა ფონდი,
ხელნაწერი №5325-6, ფონდი №196, ფურც. 213.*

კველი პრესის ფურცლებიდან
(შეკრიბეს პროფ. თამაზ ფუტყარაძემ და ნატო ქიქავამ)

* * *

ჩვენში შეხვედრის დროს ქუდს მოიხდიან და ხელს ჩამოართმევენ, ზოგიერთ ქვეყანაში კი სხვა ჩვევა აქვთ. ჩინეთის ზოგიერთ პროვინციაში ნაცნობები შეხვედრისას ჯერ ხელისუფლებზე დაიფურთხებენ და შემდეგ ერთმანეთს პირისახეზე წაუსვამენ. ზოგან შეხვედრისას ერთმანეთს ცხვირებს უსრესავენ. . .

„ცნობის ფურცელი“, სურათებიანი დამატება,
7 ივლისი, 1902 წ.

* * *

ჩინელები სიცილით მოგვითხრობს ნათესავის გარდაცვალებას. იქაური პატარძალი კი ტირის, როცა საკაცით მიჰყავთ საქმროს სახლში. ჩინელი ყველაფერს – შემოსავალსაც გკითხავთ. ეს თავაზიანობა ჰგონია და მას რომ ჰკითხო – სახლობა როგორ გყავთო, შეურაცხყოფილად ჩათვლის თავს. შენ მის სახლში რომ შედიხარ, ქუდს იხდი, ის კი ცდილობს მალე დაიხუროს. . .

ჩინელისათვის უცნობია დედის კოცნა. დედა სუნავს მას. სახლის მორთვას ბანიდან იწყებენ, განცხადებას ბანზედ მიაკრავენ. . .

ლამაზ ჩინელ ქალს ცხვირი ჩაჭუპნილი და მრგვალი სახე უნდა ჰქონდეს. ამიტომ გოგონებს ბავშვობაში უჭუპრავენ ცხვირს. ფრჩხილებს არ ჭრიდნენ მთელს სიცოცხლეში. . .

ქალის ენაჭარტლობა ქორწინების გაუქმების ერთ-ერთ საბუთად ითვლება.

„ივერია“, № 204, 25 სექტემბერი, 1894 წ.

მამნე ჩვეულებებზე

იმერეთში, ზოგ სოფელში, ოჯახში თუ ჭლექით დაავადებოდა ვინმე, მას უზნეოდ ექცეოდნენ. როცა ჭლექით დაავადებულს გული შეუწუხდებოდა და ჭირისუფალთა ფიქრით უკანასკნელ მდგომარეობაშია, მას ამ დროს შველის ნაცვლად თავზე გუდას ჩამოაცვამენ, პირს ჭყინტის ყველით ამოუვსებენ ხოლმე, რადგან სწამთ, რომ ასე ავადმყოფობა სხვას არ გადაედებაო. ეს მომიყვა ერთმა იმერელმა და არ ვიცი რამდენად მართალია. . .

მთიულები მშობიარე ქალს უყურებენ, როგორც მავნე სულს, უწმინდურ არსებას, რომელსაც შეუძლია წაბილწოს ოჯახი. ამიტომ მოსახლეობა, დადგება თუ არა მშობრობის დრო, ქალს გაიყვანენ სახლს გარეშე განსაკუთრებით მისთვის დანიშნულ სადგომში, სადაც მელოგინე ქალი სრულიად უპატრონოდაა რამდენიმე ხანი. . .

ვრ. გველესიანი
„ივერია“, №88, 1895 წ.

ბრძოლა უცოლოების წინააღმდეგ

ვინც გადაადგენდა დაოჯახების ასაკს, ძვ. გერმანიაში ეკრძალებოდა ქონების გადაცემა ვინმესთვის სიკვდილის შემდეგ. იგი სახელმწიფოს რჩე-
ბოდა. კანადაში ასეთ მამაკაცს უკრძალავდნენ ნადირობა – ვაჭრობას.

უცოლოთა წინააღმდეგ ბრძოლა სხვა ხალხსაც სცოდნია. ყმაწვილ
კაცს, რომელმაც დააგვიანა ცოლის შერთვა, დამე ეზოში გადაეპარება ქა-
ლი, რომელსაც მოსწონებია იგი და გათენებამდის მისი სახლის კარებთან
იქნება გაჩერებული. ამის შემდეგ ყმაწვილი იძულებულია წაიყვანოს ცო-
ლად. იმ ველურ თემში, სადაც ასეთი ჩვეულებაა, აკეთებენ მაღალ ღობეს,
რათა ქალი ვერ შემოიპაროს.

„ივერია“, 25 ნოემბერი, 1895 წ.

მრავალქმრიანობა

. . . პოლიანდრია მეფობს იქ, სადაც ქალი ცოტაა. იგი გავრცელებული
იყო ბრეტონელთა და არაბთა შორის, კანარის კუნძულებზე, ახალ ზელან-
დიაში, ამერიკაში, ყველაზე მეტად კი ინდოეთში, ცვილონზე, ტიბეტში. აქ
არსებობს „მშური მრავალქმრიანობა“. უფროსი ძმა ოჯახში ირთავს
ცოლს. მოხდება თუ არა ეს ცოლ-ქმრობა, ყველაზე უფროსი ძმა ბერად უნ-
და შედგეს, ხოლო დანარჩენ ძმებს ისევე ქმრული უფლება აქვთ ოჯახში
შეყვანილ რძალზე, როგორც უფროსს. უფროსის გარდაცვალების შემდეგ
ქალი ქონებიანად უმცროსისაა. ამ ქალისგან ნაშობ შვილებს ასე ყოფენ:
პირველი შვილი უფროსისაა და ასე მიყოლებით. ასეთი ჩვეულება უმეტე-
სად ტიბეტელებშია, სადაც კეთილშობილებსა და მოხელეებს თავის დამცი-
რებად მიაჩნიათ ქალთან კავშირი და შვილების კეთება დაბალ წოდებას
აქვს მიზეზებული. მოგზაურნი აღნიშნავენ, რომ ტიბეტში ოჯახური ცხოვ-
რება თუ უფრო მშვიდობიანი არა, არც უარესია, ვიდრე ევროპაში. მაგალი-
თად, სკინერი მიდის მდინარე ჯებაის სათავეში მთიელ ინდიელთან და
ეკითხება: - რამდენი ქმარი გყავთ ქალბატონო? - მხოლოდ ოთხი, დარცხვე-
ნით პასუხობს ქალი. - მერე და ყველანი ცოცხლები არიან? - ეკითხება
გაკვირვებული ევროპელი. - რასაკვირველია, პასუხობს ქალი და უკვირს
ასეთ სისულელებს როგორ მეკითხებაო.

უფრო ახირებული ჩვეულება არსებობს ნაირებს შორის მაღაბარაზე.
12 წლის ქალზე მშობლები საქმროს ძებნას შეუდგებიან. საქმროები ცდი-
ლობენ, რაც შეიძლება დიდძალი ქრთამი აიღონ ცოლში. ამიტომ ქალის
პატრონები უმეტესად დარიბ მუშებს, გზა დაბნეულ არაბებს და სხვა ქვეყ-
ნიდან გადახვეწილთ ისიძეებენ ხოლმე. როცა საქმროს უპოვნიან, დაიწყება
ლხინი. ბოლოს საქმრო საცოლეს ყელის ძეწკვს ჩამოჰკიდებს და ქორწი-
ლი მთავრდება. ახალგაზრდები მშობლებთან 4-5 დღეს რჩებიან. შემდეგ
ქმარმა ცოლს თავი უნდა დაანებოს სამუდამოდ და არასოდეს ინახულოს.

ქალი რჩება მშობლებთან და ამ დღიდან იწყება ახალი ხანა ცხოვრებისა.
დედა და ბიძა ვაღდებული არიან ქალს სხვა ქმრები მოუძებნონ. მათ მოჰ-
ყავთ ყმაწვილკაცები და ქალის ნებაზეა – იქმრობს თუ არა. ამგვარად ქა-
ლი მოიკრებს 4, 6, ან 8 ქმარს, ზოგჯერ 11-საც კი. ყველა ამ ქმრებმა
მშობლების სახლში უნდა იცხოვრონ და საერთო ცოლით სარგებლობენ. . .

ამიტომ, რომ პირველ ქმრობას არავინ ინდომილებს, ხოლო საერთო ცოლის სარგებლობას კი ბევრია მოწადინებული. ეს ქმრები შეთანხმებულად ცხოვრობენ. იმათ შორის იკრძალება ნათესავეების შეუღლება. . .

ნაირებში, სადაც ეშმაკიც კი ვერ გაიგებს – ვინაა მამა, ყველა მამაკაცს თავის მემკვიდრეებად და შვილებად თავისი დისშვილები მიაჩნია.

„ივერია“ №120, 9 ივნისი, 1888.

კოცნის ისტორიკა

. . . როდის მოხდა პირველი კოცნა? ამას ვერავინ გვეტყვის, მაგრამ ახლაც კი კოცნა არ არის ყველა ხალხში მიღებული ჩვეულება. დიდი ოკეანის კუნძულების: მაორისა, ტაიტისა, პაუგაუს მცხოვრებთ კოცნა სრულიად არ იციან. კოცნა არ იციან ამერიკის ესკიმოსებმა. . . ვინფორდ რიდმა ერთი ზანგის გასათხოვარ ქალს აკოცა. ქალი შეშინდა. კოცნა არ იციან ისეთმა ხალხებმაც, რომლებსაც ჩვეულებად ჰქონიათ ტუჩების გახვერტა, ტუჩებში ძვლების გაყრა, როგორც იქცევიან ბერინგის ზღვის ნაპირის, ბრაზილიის, სამხრეთ აფრიკის მცხოვრებნი.

სხვადასხვანაირად კოცნა სხვადასხვანაირად იციან. აღმოსავლეთის ხალხს სჩვევიათ დიდკაცობას ტანსაცმელზე აკოცონ. ეგვიპტელები პატივისცემის ნიშნად ჰკოცნიან ხელზე და მერე ხელს თავზე იდებენ. სპარსელები პატივისცემის ნიშნად ჰკოცნიან მიწას, ფეხებსა და იმ ადგილს, სადაც ფეხი ედგა პატივსაცემ კაცს. არაბები ერთმანეთს ჰკოცნიან ლოყაზე და მერე თავის ხელებს იკოცნიან. ოსმალები ერთმანეთს, რომ შეხვდებიან, მხრებში ჰკოცნიან და როცა შორდებიან – მუხლში. ყველაზე ძლიერი კოცნა ჰყვარებიან პოლშელებს.

კოცნა წერაზეც და ლაპარაკზეც ადრეა შემოდებული. უძველეს დროში ინდიელები მზის ამოსვლისას დედამიწაზე პირქვე დაემხოვოდნენ, ხელებს ტუჩებზე იდებდნენ. ებრაელები მწერალები სამგვარ კოცნას აქებენ: კოცნა პატივისცემის ნიშნად, მისალმების ნიშნად და გამომშვიდობებისა.

პლინიუსის თქმით რომულის მეფობისას რომაელი ქმრები ცოლებს ტუჩებში კოცნიდნენ, რომ გაეგოთ – ღვინო ხომ არ დაუღვავიათ. შემდეგ კოცნა გახშირდა და რომაელებმა იგი კანონით აკრძალეს.

პაპებმა მორჩილების ნიშნად მოიგონეს ფეხის კოცნა.

რომში იმპერატორ კონსტანტინეს დროს გამოიცა კანონი, რომლის მიხედვით თუ გათხოვილმა ქალმა ქმრის გარდა სხვას აკოცნინა, წაერთმეოდა მზითევი.

ზოგჯერ კოცნა ძლიერ ძვირად გაყიდულა. ბანკირმა სოლომონ გეინემ ერთ არტისტ ქალს – ანტუანეტა ლებრენს 10100 მარკა მისცა. ნიუ-იორკში საქველმოქმედო საქმისათვის ერთი ლამაზი ქალი ფულს აგროვებდა. ბევრ მდიდარს აკოცნინა და ბევრი ფულიც შეაგროვა.

რუმინეთში, ქ. გალმაგონში ყოველ წელს იმართებოდა „კოცნის იარმუკა“, სადაც მოდიან სოფლებიდან მორთული ახალგაზრდა ქალები ღვინით სავსე ღოჭებით ხელში. ვინც შეხვდებათ, აკოცებენ, ღვინოს დააღვავებენ და კოცნაში ფულს ართმევენ. თუ კაცმა ქალს არ აკოცნინა, ეს ქალის შეურაცხყოფაა. ეს კოცნის დღეა.

„ივერია“, 1893 წ., 22 მაისი, №104.

როგორ სპამდნენ და ჭამდნენ უწინ

უძვ. დროიდან VIII ს-მდე ჭამდნენ თითებით. უწინ ჩანგალს არ ხმარობდნენ, მაგრამ მაშინაც იყო ზრდილობისა და ყოფაქცევის წესები. საჭმელში მთელი ხელის ჩაყოფა უზრდელბობად ითვლებოდა. მჭამელს 3 თითი უნდა ჩაეყო და ისიც იმ პირობით, რომ დიდხანს არ სჭერიყო საჭმელში და ნაჭრის არჩევანში არ შესულიყო.

ჩანგალი პირველად ჰენრი III-ის დროს ზოგიერთმა ახირებულმა მეგობრებმა შემოიღეს. დანარჩენები კი ისევ ძველებურად ჭამდნენ. ქონიანი ხელი სუფრაზე ან ტილოზე უნდა გაეწმინდა და არა ტანისამოსზე.

სუფრაზე დაჯდომა ხარისხოვნებაზე იყო დამოკიდებული. საფრანგეთში სახლის უფროსს ზურგი უნდა შეექცია ბუხრისათვის და ისე უნდა დამჯდარიყო.

13 რიცხვი მაშინაც ცუდ ნიშნად მიაჩნდათ და ამ რიცხვს უკავშირებდნენ იუდას, რომელიც მე-13 იყო საიდუმლო სერობაზედ. ჰერცოგი ლიუინი წერს, რომ ერთხელ ლუდოვიკო XV სუფრაზე მე-13 იყო და მთელი სადილი უგუნებოდ გაატარაო. ყოველი საჭმლის ჩამორიგებაზე ხელს იბანდნენ. სუფრა ყოველი სადილის უკან უნდა გამოეცვალაო, რადგან სტუმრები მასზე ხელებს იწმენდნენ. თითებით ჭამდნენ წვნიან საჭმელსაც.

იტალიელებმა და გერმანელებმა ჩანგლის ხმარება ფრანგებზე 100 წლით ადრე დაიწყეს. ინგლისელმა კორიეტომ იტალიაში მოგზაურობისას ნახა ჩანგალი. იგი მოუხერხებელი და საშიში ეგონა, მაგრამ შემდეგ შეეჩვია, წაიღო ინგლისში. ამის გამო ის მასხრად აიგდეს.

ჩანგლის ხმარება უფრო მკვიდრად XVII ს-დან შემოიღეს. გაერცვლებული წესის მიხედვით ვიცრე სხვა იდეებს საჭმელს, შენ უნდა მოითმინო; თუ შენთან მჯდომს ცოტა ხორცი შეხვდეს, გაუნაწილე შენს მიერ ამოღებული დიდი ნაჭერი; ხორცი მხოლოდ სამი თითით უნდა აიღო; პირში ღუკმის მისატანად ერთი ხელი იხმარე; რამდენიც შეგეძლოს, ჭამე. მასპინძელს ნუ დაზოგავ, რადგან თუ მეგობრისას ხარ, ესიამოვნება, თუ მტრისას ხარ, მეგობრად მიგიჩნევს, რაკი კარგად მიიღებ მასპინძლობას.

„ივერია“, №135, 1889წ., 29 ივნისი

ქალები ჩინეთში

ჩინეთში ქალები არ უყვართ. მშობელს ნება აქვს დახოცოს და უპატრონოდ დატოვოს შვილები – მხოლოდ გოგონები, რადგან ქალებს ჭკუა არ აქვთ გაჭირვებაში თავს ვერ შეინახავენო.

„ივერია“, 16 აპრილი, 1889წ.

ოსმალეთში გადასახლებული ქართველები

ახალშემოერთებულ საქართველოს ნაწილებიდან ოსმალეთში გადასახლებულები ტრაპიზონის ახლოს დაბინავებულან შემდეგ ადგილებში: იომურას, სურმენეს, ოფს, ირისეს, ათინას, არჰავეს, ხოფას. როგორც ამბობენ, ამ შეიღ ადგილას და იმის ახლო-მახლოს არიან დასახლებულები – 500 მო-

სახლე, უმეტესნი ქობულეთლები არიან. . . და რიცხვით კომლზე რომ 5 სული ვიანგარიშოთ, 2500 სულზე მეტია.

ტრაპიზონის იქით, უნიემდის დასახლებულან შემდეგ ადგილებში და მის ახლო-მახლოს: თირიბოლის (800 სული), პირესინს (500 სული), ორდუსს და უნიეს (4 ათასი სული). ოთხსავე ადგილას აჭარლები და მაჭახლელები არიან. ამგვარად, ტრაპიზონს იქით სულ 5300 სული იქნება.

სულ გადასახლებულების რიცხვი თუ დევრიშ-ფაშასაგან ძალით გაყვანილებსა და მერმეთ ნებაყოფლობით 7800 არის, რაც ტრაპიზონს ახლო-მახლოა.

ამის გარდა, ჭანეთში და ტრაპიზონის გარშემო გაფანტულები არიან. უსახლობისა, ნაკლებულობისა და ჰაერის დაცდისაგან დიდ სიღარიბეში და ავადმყოფობაში არიან. . .

ამბობენ, ზოგს უკან დაბრუნება უნდაო, მაგრამ გასვლისას ბევრს ისეთი ბილეთი აუღია, რომ დაუბრუნებლად გადავდივართო. ამ გარემოების გამო რუსის მთავრობისა ეშინიათ და დარჩენილან საცოდავად.

„დროება“, №188, 12 ენკენისთვე, 1879 წ.

*თ. ი. ჯაიანის კორესპონდენციიდან
სოფ. ბორჩხა (ბათუმის ოლქი)*

. . . ორცოლიანი ქართველი მაჰმადიანი აქ იშვიათია. თუ ვინმეს ჰყავს ორი ცოლი, ან მოხუცია, ან საპყარი (კუტი) იქნება, ან უშვილო. . . ზოგი ქალი, როცა დაკუთდება, თხოვს ქმარს – მეორედ დასახლდეს, რადგან საჭიროა სახლ-კარის და მინდორ-ბოსტნის პატრონობა და თვით კუტის მოვლა. კაცი ასრულებს ამ თხოვნას და იმისი დედ-მამის თხოვნით სახლდება, მაგრამ მეორე ქალი იშვიათია, რომ ბედნიერების მომტანი იყოს. . .

„ივერია“, №192, 8 სექტემბერი, 1893 წ.

ქართველები ოსმალეთში

. . . აქაურ ქართველებს ბევრი აქვთ ისეთი თვისება, რომელიც ჩვენ არ გვაქვს. ესენი არიან ერთმანეთის მოყვარულნი, ჭირში და ღვინში ერთმანეთის დამხმარნი და ზურგის მიმცემნი. ამ ხასიათით ჩვენ, რუსეთის ქართველები ვერ დავიკვეხნით.

სტუმარი, ჩვენზე უფრო თუ არა, ნაკლებ არ არის მიღებული, რაც ხელიდან გამოუვათ, არაფერს დაზოგავენ სტუმრისათვის. სტუმარმაც იცის შეფასება: რაც უნდა შეურაცხყოფა მიაყენოს მასპინძელმა თავის ერთ-ერთ დროინდელ სტუმარს, ის არ ეცდება შურისგებას - „იმ კაცის პურ-მარილი ღვსაც არ მომინელებიაო“ და თავს ანებებს.

სესხის გადახდა ამათ წმინდა საიდუმლოსავით მიაჩნიათ. მათ სწამთ, რომ ვინც ამ ქვეყნად თავის ვალს პატიოსნად არ გადაიხდის, სამოთხეს ვერ ეღირსებაო.

პავლე მჭედლიშვილი

„დროება“, №39, 10 აპრილი, 1877 წ.

* * *

აჭარულ ჯამეებზე ქართული ორნამენტის შენარჩუნება მშენებელ ოსტატთა მიერ ადგილობრივი ძეგლების შემკულობათა მდიდარი ტრადიციების ათვისებისა და გამოყენების შედეგია. ეს გარემოება ჯერ კიდევ არქიტექტორმა აკადემიკოსმა პავლინოვმა შენიშნა, როცა იგი XIX საუკუნის 80-იან წლებში საგანგებოდ მოგზაურობდა კავკასიაში.

*მასალები კავკასიის არქეოლოგიისათვის,
გამ. III, მოსკ., 1893, გვ. 76*

ქართული ერი და სარწმუნოებრივი საკითხი

. . .სამწუხაროდ ჩვენ არ ვიცით მაჰმადიან ქართველთა ისტორია, თორემ ცოტას თვალს თუ გადავაგვლებთ, დავრწმუნდებით, რომ ისინი უფრო მედგრად და შეუპოვრად იბრძვიან თავისი ეროვნული სახის შესანარჩუნებლად...

„საქართველო“, 1916 წ., 8 იანვარი

მრავალმხრივი ნიჭით დაჯილდოებული შესანიშნავი მოლექსე, მომღერალი, მხატვარი მთარგმნელი, დახვეწილი იუმორის პატრონი – ასე იცნობენ ცნობილი სახელმწიფო და საზოგადო მოღვაწის სულეიმან დიასამიძისა და ვალერია დუმბაძის უმცროსს ვაჟიშვილს, თბილისის კოლორიტს, 1950-ნი წლების მახვილსიტყვათა კორიფეს, ქალაქურ-თბილისური იუმორის ლეგენდარულ ზეპირშემოქმედს, ბოჰემური ცხოვრების მოყვარულ ნიაზ დიასამიძეს, რომელიც დედაქალაქმა ლეგენდებში გააცოცხლა.

იგი 1927 წლის ნოემბერში დაბადებულია ცნობილი საზოგადო და სახელმწიფო მოღვაწის, სულეიმან დიასამიძის ოჯახში. ახლობლებს კარგად ახსოვთ მისი ამქვეყნად მოვლინება. „იმ დღეს საბავშვო ბაღში ვიყავი, მოულოდნელად თოფის ხმა გაისმა, დაბნეული ბავშვები შიშისაგან გავისუსეთ, მაგრამ დაგვამშვიდეს უფროსებმა და გვაცნობეს, რომ ჩვენს ოჯახში მესამე შვილი დაბადებულა. ახალდაბადებული ვაჟის სიხარულით გამოწვეული ემოციები ბათუმიდან ჩასულმა ბიძებმა თოფის გასროლით აღნიშნეს“ – იხსენებს მისი ოჯახის ერთ-ერთი წევრი.

ნიაზი ძალიან ლამაზი და ამავე დროს ცელქი ბავშვი ყოფილა, ამიტომაც ყოველთვის ვიდაცა ახლდა ქუჩაში გამოსვლისას, ბავშვი რომ არავის მოეტაცა. ნიაზის ბავშვობაში მათ ოჯახში (ბელინსკის ქუჩაზე) სამი წლის განმავლობაში ფრანგი ქალბატონი ცხოვრობდა და 30 მოწაფე ჰყავდა. იგი ბავშვებს (მათ შორის ნიაზის დებსაც) ფრანგულს ასწავლიდა. ღამდამოხდით თმებს ბიგუდების ნაცვლად ქაღალდით იხვევდა. ერთ მშვენიერ დილას გაიღვიძა და თავზე აღარაფერი ჰქონდა. თურმე, ნიაზი შესულა, ქაღალდები შეუკრეჭია და თანაც თმებიც მიუყოლებია, მასწავლებელი ისე გამწარებულია, რომ თბილისიდან წასვლა გადაუწყვეტია. ნიაზის მამა მას საფრანგეთში გამგზავრებაში დახმარებია. ნიაზს სამ წელიწადში ფრანგული (მისი დების მეცადინეობისას) შეუსწავლია, ინგლისური კი თავისით უსწავლია – გვითხრა ტასია დიასამიძემ. ნიაზს რამდენიმე სკოლა გამოუცვლია. იგი ქალაქის 25-ე სკოლაში სწავლობდა. მასთან ერთად სწავლობდა გიგა ლორთქიფანიძეც. ბატონი გიგა დირექტორს ეშმაკობისა და ცელქობისათვის სკოლიდან გაუგდია. გიგა მე-15 სკოლაში გადაუყვანიათ. 25-ე სკოლის დირექტორს დაურეკია 15-ე სკოლის დირექტორისათვის და უთქვამს: რადგან თქვენთან მოვიდა, ალბათ ნიაზიც მაქ გადმოვა. მათ ერთად ყოფნა უნდათ და არ მიიღო, რადგან ისინი აიკლებენ სკოლასო. მართლაც ასე მოხდა. ნახევარი საათის შემდეგ ნიაზი ანიკო მახარაძესთან (მე-15 სკოლის დირექტორი) მისულა და იქ გადაყვანის ნებართვა უთხოვია. დირექტორს სხვა რომ ვერაფერი მოუხერხებია, უთქვამს: ნიაზ შვილო, სკოლაში ადგილი არ მაქვსო. ნიაზი უხმოდ გაბრუნებულია კაბინეტიდან. ერთი საათის შემდეგ ოთხ ბიჭს ანიკო მახარაძის კაბინეტში მერხი შეუტანიათ და უთქვამთ: აჰა, ადგილიო. ნიაზი მაინც არ მიუღიათ ამ სკოლაში (იხ. გაზ. „ვერსია“, 2002

წ. 25-31 მარტი). სკოლის დამთავრების შემდეგ ნიაზი ორჯონიკიძეში (ახლ. ვლადიკავკაზი) ჩაირიცხა სამედიცინო ფაკულტეტზე, მაგრამ სწავლა მიატოვა. მას ერთი და იგივე პროფესია არასოდეს ჰქონია. მოგვიანებით ნ. დიასამიძემ მისადები გამოცდები ჩააბარა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში—ისტორიის ფაკულტეტზე.

ნიაზ დიასამიძის პიროვნება ყველა თაობის ადამიანში აღძრავს ცნობისმოყვარეობას. მისი ჩვევები, თვისებები, ცხოვრების წესი უფლებას არ იძლევა მის შესახებ ყველაფერი ვიცოდეთ. ნიაზ დიასამიძე, შესანიშნავ იუმორთან ერთად პროფესიულ საქმიანობასაც კარგად ართმევდა თავს.

გაზეთ „თბილისში“ კორესპონდენტად მუშაობდა, ჟურნალ „საბჭოთა ხელოვნებაში“ —უფროს რედაქტორად, ფილარმონიაში-სალიტერატურო ნაწილის რედაქტორად. თითქმის ყველა ჟანრის და ხასიათის მასალებზე მუშაობდა და აქვეყნებდა. მისი პირადი არქივი ინახება მისი დის, ქნ ტუსიას ოჯახში. სხვადასხვა გაზეთში და ჟურნალებში დაბეჭდილია მისი ანოტაციები, მიმოხილვები, თარგმანები. ბევრმა არ იცის, რომ კომპოზიტორების: ნუნუ დულაშვილის და გიორგი ცაბაძის სიმღერების ერთი ნაწილი ნიაზ დიასამიძის ლექსებზეა შექმნილი („მე თბილისის მოტრფიალე ვარ,” გამიღიმე, ნუ მაწვადებ,” „ფიროსმანის ქალაქი” და სხვა). საოჯახო არქივში მრავლადაა გამოუქვეყნებელი ლექსები, ზღაპრები ნახატები, კომპოზიციები, რომანსები. ნიაზ დიასამიძის მრავალმხრივი შემოქმედების ეს მცირე ნაწილი ფურცლების ნაგლეჯებზეა შესრულებული და განადგურებას (ავტორისგანვე) შემთხვევით გადარჩენია.

ნიაზ დიასამიძემ ინგლისურიდან ქართულად თარგმნა ცნობილი ამერიკელი მწერლის თომას ჯადისის დოკუმენტური მოთხრობა „ალკატრაზელი პატიმარი“. თარგმანი 1969 წელს გამოქვეყნდა ჟურნალ „ცისკარში“. ნაწარმოები აშშ-ს მოქალაქის, რობერტ სტრაუდის ცხოვრებას ეხება, რომელიც 1909 წ. დააპატიმრეს და 55 წელი ციხეში გაატარა. აქედან 48 წელი ერთკაციან საკანში იჯდა.

მრავალმხრივი ნიჭით დაჯილდოებული შემოქმედი ბავშვობაში სამკურნალო თაბაშირებითაც „ერთობოდა.“ ერთხელ მას რამდენიმე ფიგურა - ცხოველები, ადამიანები-სულ რაღაც 20-30 წუთში გამოუქანდაკებია. მშობლებს ნამუშევარი მეზობლად მცხოვრები მოქანდაკისათვის უჩვენებიათ. ამ ნაკეთობაში ისეთი ნიუანსებია, პროფესიონალის ნამუშევარი, უთქვამს მოქანდაკეს. ნიაზი მაშინ 5-6 წლის ყოფილა. ის ქანდაკებები მოგვიანებით თვითონვე დაუმტკრევია. ერთ-ერთი, ბეთხოვენის ქანდაკება შემთხვევის წყალობით გადარჩენილა, რადგან იგი თავისი მეგობრის თეიმურაზ ნაცვლიშვილისათვის უჩუქებია (იხ.გაზ. ახალი 7 დღე, 6-12 მარტი, 1998 წელი). აღნიშნულის შესახებ საინტერესო ცნობებს გვაწვდის გ. ლორთქიფანიძე: ნიაზი გასაოცარ ლექსებს წერდა, გადასარევად ხატავდა. წარმოუდგენლად ნიჭიერად აკეთებდა პატარა სკულპტურებს პლასტმასისაგან და თაბაშირისაგან. მაშინ შემოსვლა დაიწყო ამერიკულმა, ინგლისურმა ე.წ. „ტროფეის“ ფილმებმა „სერენადა მზიური ველისა,” „ველური ჯაზი“. ფილმის - „ჯარისკაცის ბელი ამერიკაში“ ნახვის შემდეგ აღმოვაჩინეთ, რომ პიანისტი ზუსტად იჯდა და უკრავდა, როგორც ნიაზი აკეთებდა ხოლმე, ოღონდ ისე, რომ ჯერ მას ეს ფილმი ნანახი არ ჰქონდა. ფეხიფეხზე გადადებული უკრავდა და პირში სიგარეტი ჰქონდა გაჩხერილი. ამას ჰქვია მუზიციერება. მხოლოდ მელოდიას კი არ უკრავდა, არამედ ფანტაზიას ამ მელოდიის გარშემო. ეს იყო ისეთი ნიჭიერებით შესრულებული, რომ კონსერვატორიის

ხალხი, პიანისტები ჭკუას კარგავდნენ, უკვირდათ—რანაირად უკრავს ეს კაცი ისე, რომ ფაქტობრივად მუსიკალური განათლება არ მიუღიაო” (გაზ. „ვერსია,” 25-31 მარტი, 2002 წ.).

ქნ ტუსა მოგვითხრობს: „ნიაზი შევიდოდა თავის პატარა ოთახში, წერდა სიმღერებს, ლექსებს, მაგრამ ჩვენ, ამის შესახებ მისი გარდაცვალების შემდეგ შევიტყუეთ. მაგალითად, ნიაზის დაწერილია სიმღერა „ცოდვა თუ ჩადენილი რამე.” „ფიროსმანიც” ნიაზმა დაწერა, „თეთრი ვარდები” კი თავისივე დაწერილ ტექსტზე შექმნა. ამ სიმღერას მედია ძიიბური ასრულებდა”. ნიაზს შედგენილი ჰქონია გურული დიალექტის განმარტებითი ლექსიკონი, რომელსაც დღის სინათლე არ უნახავს.

ნიაზ დიასამიძე მუდამ მეგობრების წრეში ტრიალებდა. მისი მეგობარი ანზორ სალუქვაძე მოგვითხრობს: „ნიაზ დიასამიძე—იშვიათია ასე პოპულარული გამხდარიყოს კაცი, რომელიც არც დიდი მეცნიერი ყოფილა, არც დიდი პოეტი ან მწერალი, არც დიდი მომღერალი და კომპოზიტორი, არც ყაჩაღი და აკლავონეს მსგავსი ვინმე.. პირიქით, ერთი ჩვეულებრივი ადამიანი იყო, რომელიც ვერასვხით ვერ შეეწყობოდა ცხოვრების საბჭოურ წესს ... აშკარად დედამიწის საპირისპირო მხარეს იყო დაბადებული. იქნებ იმიტომაც ეამაყებოდა ყველას მასთან სიახლოვე. „ნიაზმა მითხრა,” „ნიაზი შემხვდა,” „ნიაზთან ვიყავი”... ამას ისე ამბობდნენ, როგორც—„აინშტაინმა მითხრა,” „ქელალ ფილიპს შევხვდი,” „უელსის პრინცთან ვიყავი.”

„ნიაზს თავადაც ძლიერ უყვარდა საზოგადოებაში ყოფნა... მახსოვს, ერთხელ როცა ჯერ კიდევ მოსწავლე ვიყავი, „შატალოზე” ბელინსკის ქუჩით მიმავალი ქვემოთ ვეშვებოდი... დიასამიძეების სახლს, რომ გავუსწორდი, სტვენა შემომესმა. ოთახის სარკმელი გამოედო—იქედან დამისტვინა. ამოდიო! — მანიშნა... უშველებელი წიგნი მაჩვენა—უნდა მოვიპაროთო, ჩამჩურჩულა. წიგნი „ტექნიკურ სიტყვათა ლექსიკონი” აღმოჩნდა... მამამისის, ბატონ სულეიმანს სამაგიდო წიგნი მოვპარეთ, ბუკინისტებთან მივიტანეთ და ექვს თუმნად გადავულოცეთ... იმ ფულით ჩვენებურად, თბილისურად მოვილხინეთ... შემდეგი შესხედრისას ნიაზმა მითხრა— დავიდუპეთო. კინაღამ გაგიჟდა სულეიმანი. იცი რა მითხრა? შენ და იმ შენმა ლაწირაკმა ქურდმა მეგობარმა ან ახლავე უკან მოიტანეთ ჩემი ლექსიკონი, ან დაჯექით და თავად შეადგინეთო.”

ბევრი მეგობარი და თაყვანისმცემელი ჰყავდა ნიაზ დიასამიძეს. მათ შორის მას, ყოველთვის ეკავა ღირსეული ადგილი, მაგრამ მუდამ დაუკმაყოფილებლობის გრძნობა სტანჯავდა. მისი უმთავრესი ნიშანი მარტოხელობა და სევდიანობა იყო. მეგობრები არ აკლდა და მაინც მარტოდ დარჩა იგი. ნიაზის სულიერ მდგომარეობას კარგად ახასიათებს ნანა კანდელაკი. იგი იმოწმებს მეგობრის საუბარს და ნიაზს უიღბლო კაცად მიიჩნევს, რომელიც მოვლენებს სხვანაირად აღიქვამს, მაგრამ ამავე დროს თვლის, რომ ის ყველა ჩვენთაგანზე მეტად ბედნიერია, რადგან თავისუფალი, თვითმყოფადი პიროვნებაა, იგი წერს, მღერის და აკეთებს იმას, რაც სიამოვნებს (ნიაზ დიასამიძე, გახსენება, თბ. 1992, გვ. 44). ახლობელთა შეცდომების გამო მისი ცხოვრება ზოგჯერ ტრაგიკულიც იყო.

ნიაზ დიასამიძის პირველი და უკანასკნელი ქორწინება ქალბატონ მელიტა იოსელიანთან დაიმსხვრა, მაგრამ უკვალოდ არ გამქრალა. დაქორწინებიდან სულ მალე, მათი ვაჟიშვილი თემური დაიბადა. იგი დავაჟკაცდა, დღეს არქიტექტორია, სამშენებლო ფირმა „არქსტუდიას” გენერალური დირექტორი, იერსახით და აღნაგობით მომხიბლავი ჩვევებით და თვისებებით

მამას მიმსგავსებული, ნაადრევად გაჭაღარავებული ახალგაზრდა, შესანიშნავი ქართველი. მას ეამაყება, რომ მისი ბაბუის, სულეიმან დიასამიძის ოჯახიდან დაამთავრეს თბილისის უნივერსიტეტი არაერთმა თანამემამულემ აჭარიდან, მათ შორის: **მეხზულე დიასამიძემ, მინირე აბაშიძემ** და სხვებმა, რომ ბაბუამისის სახელს უკავშირდება ქობულეთის საკურორტო ქალაქად გამოცხადება.

თემურ დიასამიძემ 1951 წელს დაამთავრა საშუალო სკოლა თბილისში, ოქროს მედალზე და შევიდა პოლიტექნიკურ ინსტიტუტში არქიტექტურის ფაკულტეტზე. ბატონი თემური, როგორც არქიტექტორი, შემდგომში საპროექტო ინსტიტუტის მთავარი არქიტექტორი და ამჟამად არქიტექტურის დირექტორი, არის უამრავი პროექტის ავტორი, რომელთაგან 15-მდე უკვე რეალიზებულია. მათ შორის: ბანკი „რესპუბლიკის“ სათაო ოფისი, საცხოვრებელი სახლი ჭავჭავაძის ქუჩაზე, საზოგადოებრივი და საცხოვრებელი კომპლექსი ვაჟა-ფშაველას ქუჩაზე და ა.შ.

იგი დიდი სიყვარულითა და პატივისცემით იგონებს მამასთან გატარებულ დღეებს: „მამაჩემი კეთილი და მოსიყვარულე ადამიანი იყო. ჩვენ ცალკე-ცალკე ვცხოვრობდით, რადგან მშობლები ჩემს ბავშვობაშივე დაშორდნენ ერთმანეთს, მაგრამ მამას ხშირად ვხვდებოდი... დაშორების მიზეზი არასოდეს მიკითხავს. ჩანს, ქალებს ქმრებად არ მოსწონდათ ორიგინალური და კოლორიტული პიროვნებები (გაზ. „თბილისი“, 1997 წ. 25 ოქტომბერი). თემურის ჰყავს მეუღლე მეუღლე ანეტა წულაძე (დედით ფრანგი) და ორი ვაჟი, რომელთაგან უფროსს ნიაზი დაარქვა. მეორე შვილი ჯაბა 19 წლისაა და სწავლას აგრძელებს საფრანგეთში.

ნიაზი დაიბადა 1973 წელს, თბილისში, დაამთავრა №6 გერმანული სკოლა, სამხატვრო აკადემია სამრეწველო გრაფიკის სპეციალობით. 14-15 წლის ასაკიდან დაინტერესდა მუსიკით და ჩამოაყალიბა ანსამბლი 33 - ა (მისი საცხოვრებელი სახლის ნომერი), არის უამრავი ნახატის ავტორი, იგი მიხვდა, რომ მხოლოდ ფუნჯითა და ფანქრით ვერ შეძლებდა სათქმელის ბოლომდე გამოხატვას და თავისი სულის საიდუმლო გაანდო სიტყვას, მელოდიას. მისი მუსიკა ყოველთვის საინტერესო და მშვენიერია. მასში ჩანს სიყვარული, სილამაზე, რომანტიკა, ქართული კლასიკური პოეზიის („ვეფხისტყაოსნის“, გალაქტიონის პოეზიის) ხიბლი. „5 წლიდან დავდივარ პარიზში, ბეზიასთან. ჩემი მუსიკაც ჰგავს რადაციით ქართულისა და ფრანგულის ნახავს. ოღონდ გემოვნებაში და არა რამე კონკრეტულ სტილში, ანუ ჩამომიყალიბდა რაღაც ჩემებური ხედვა, რომელიც გადმოვეცი მუსიკაში“ – ამბობს იგი. მიუხედავად იმისა, რომ ხშირად უწევს პარიზში ყოფნა, მისთვის მთავარ ქალაქად მაინც თბილისი რჩება, რადგან იგი არის მისი ქალაქი, იმიტომ რომ იქ დაიბადა და გაიზარდა. ნიაზი ამაყობს, რომ ატარებს ბაბუის სახელს, რომ არის შთამომავალი აჭარელთა შორის პირველი უმაღლესგანათლებული დიდი სულეიმან დიასამიძისა, ცნობილი სახელმწიფო და საზოგადო მოღვაწისა, რომელმაც დიდი როლი შეასრულა ეროვნულ-განმათავისუფლებელ ბრძოლის ისტორიაში.

ნიაზი განსაკუთრებული მოწიწებით იხსენებს მისი ბაბუის, დიდი ნიაზის სახელს: „როცა ბაბუის სახელი გქვია, მოქმედებს. რა თქმა უნდა, რა კაციც იყო, მერე შენზე გადმოდის ის მაღლი, გენები. ის ხარ შენ, ცუდს

აკეთებ თუ კარგს. რომ ვთქვათ, მისი „ბრალია“ მეტი წილი. მითუმეტეს, როცა ყველასათვის საყვარელი ადამიანები აღმოჩნდნენ ჩვენი ბაბუები... ჩემი სახელი ნიაზი ინტერესს იჩენდა ბაბუის გამო. ბაბუაჩემს ისე ვაფასებ, რომ მასზე უკეთესობას ვერ ვიგრძნობ, ნაღდად ვერასდროს. დიდი ნიაზი ბევრად უფრო საინტერესო ტიპი იყო, ვიდრე მე. მეც ვცდილობ, რომ მისი გენები, რაც გადმომეცა მაქსიმალურად გამოვიყენო"... პატარა ნიაზს ჰყავს მეუღლე – მაია გელოვანი და ერთი ვაჟი-თემური.

42 წლის ასაკში გარდაიცვალა ნიაზ დიასამიძე (დიდი ნიაზი). სიცოცხლის ბოლო წლებში დასთან გუგულისთან და დიშვილთან ერთად ცხოვრობდა. თითქოსდა გრძნობდა კიდევ სიკვდილის მოახლოებას. ერთხელ ნიაზს გაია ლეკავასთვის უთხოვია—წამომყევი ერთ ადგილას, დედაჩემი მომენატრაო (დედა უკვე მკვდარი იყო). ვაკის სასაფლაოსაკენ მიუწვევდა გული. ყვავილები დაუწვია დედის საფლავზე, შემდეგ უკან გამობრუნებულს ეკლე-სიაში შეუვლია, დაჩოქილა ღვთისმშობლის ხატთან და ქვითინით უთქვამს: „დედავ და მამავ, სულ მალე მოვალ თქვენთანო“ (ნიაზ დიასამიძე, გახსენება, თბ. 1992, გვ. 50). ვაკეში დაასაფლავეს დედაქალაქის სიამაყე, კოლორიტი.

ბევრმა სცადა, გაეთავისებინა თბილისი, მაგრამ ვერ შეძლო. თბილისელობა არ იყო ადვილი, მას შეუვალი კანონები ჰქონდა—რაინდობის, ერთგულების, მაღალზნეობრიობის და სიკეთის კანონები, რომელიც იქმნებოდა დედაქალაქის ცალკეული უბნებისა თუ უბნების „ცხოვრებისეულ სკოლებში.“

თბილისელობა შეძლო ნიაზ დიასამიძემ, რადგან მას თბილისი აწუხებდა და ახარებდა, ატირებდა და აცინებდა, ამღერებდა, ახატვინებდა, აძერწინებდა, ათრობდა და აფხიზლებდა. მისით დაიბადა ბევრი ახალი ლექსი, სიმღერა, იუმორი. ამიტომაც ძნელი წარმოსადგებია ნიაზი უთბილისოდ და თბილისი უნიაზოდ (თემურ ნამორაძე). თბილისს და სრულიად საქართველოს ახსოვს ნიაზი, ახსოვს არა მარტო დიდი იუმორისტი, არამედ მრავალმხრივი შემოქმედი. 40-იანი წლების თბილისის ინტერნაციონალური სულის, განუმეორებელი კოლორიტის წარმოსაჩენად გიზო ნიშნიანიძემ თავის დოკუმენტურ პოემაში სხვა ღირსეულ თბილისელებთან ერთად ნიაზსაც განსაკუთრებული ადგილი დაუთმო:

„ნიაზას გაუმარჯოს, ბიჭებო დიასამიძეს
და იმის ხარივით ბუღდოგს.
ყველა სახლს და ქუჩას, ყველა მერცხლის ბუდე-
ბედის ბუდე
სადაც ჩვენი ბუდა ბუდობს
ჩიტივით ჭამდა და ჩიტივით სვამდა, მგონი ჩიტი იყო თვითონაც
ფიროსმანის იყო ჯიშის და ჯილაგის,
ეს კაცმაც იცოდა, ხვითომაც.
იზამდა – მსგავსს სხვა ვერ იზამდა;
იცვამდა – სხვის წესს არ იცავდა;
დალედა – ზეცას ახედავდა;
იტყოდა – ქვასაც გახეთქავდა
ვერავენ იტყოდა ნიაზზე უკეთესად,
ვერავენ დაუკრავდა როიალზე,
ვერავენ ფიქრსაც ვერ გაბედავდა,
უფრო მოხდენილსა და შნოიანზე.
.....
მას თავის სიმდიდრე ფეხებზე ეკიდა,

მიტომ გაიხარჯა ჰაი-ჰარად,
ჯიბემოტრიალებული წავიდა ქვეყნიდან,
ჩვენი გახარებით გაიხარა

.....

კაცთან კი არა, ხესთან ნახავდა ნიაზა საერთო ენას,
თუ რამე დააკლო, თავისთავს დააკლო,
ისე კი მოგეცათ ღხენა.
წლისთავზე ერთმა ხისტვინამ ბრძანა:
ნიაზმა შეაწუხაო ქალაქი
ქაჯმა ქაჯური იცის შესანდობარიც,
სახეში გვესროლა ტალახი.
ავდექი, მის სიტყვას - სიტყვა შევაგებე,
წარსულზე არ ითქმის ძვირი
(ვირისგან წიხლი არ უნდა გეწყინოთ ბიჭებო,
არც როცა ყროყინობს ვირი)
ნიაზი თბილისს ისე უხდებოდა,
როგორც ნიაგი დილის -
მე დაგავიწყდები,
შენ დაავიწყდები,
ის არ დაავიწყდება თბილისს!”

(გიზო ნიშნიანიძე, პაემანი ვერაზე, თბ. 1991, გვ.240-246)

ნიაზი მთელ საქართველოს უყვარდა, მაგრამ მისდამი სიყვარულითა და სითბოთი იმდენი ვატრიალეთ მისი სახელი, რომ ხუმრობა-ხუმრობაში ნიაზის ნამდვილი პორტრეტი ცოტათი შემოგვეღალა, ხოლო როცა მის რესტავრაციას შევუდექით, ნ.დუმბაძის ქალიშვილის მანანა დუმბაძის თქმით-„პროფესიონალი მხატვრისა და ნამდვილი ოსტატის ნაცვლად, პორტრეტი მღებავენს ჩაუუგდეთ ხელში –ნიაზ დიასამიძე ანეკდოტებისა და საღალბო გამონათქვამების ხელოსნად ვაქციეთ და ბევრი ისეთი უკბილო ხუმრობაც მივაწერეთ, ცხოვრებაში რომ არ იტყოდა.”

ბილოცკები

2012 წელი საიუბილეოა *მზია ჯღარკავასათვის, გელა გუგუშვილისა და დავით ხიტირისათვის*. დიდი ხანი არაა, რაც მათ დაიწეს მუშაობა საარქივო სამმართველოში, მაგრამ უმოკლეს დროში გაითავისეს საარქივო საქმიანობის სპეციფიკა და თავისებურებები, წარმატებით აითვისეს საქმის წარმოებისა და დოკუმენტების დამუშავებასთან დაკავშირებული წესები, აქტიურად ჩაებნენ არქივის ცხოვრებაში. ვულოცავთ ჩვენს კოლეგებს საიუბილეო თარიღს და ვუსურვებთ შემდგომ წარმატებებს.

2012 წელი საიუბილეო თარიღია აგრეთვე გამოცდილი არქივისტების *ელგუჯა ჩაგანავასა და მაია რურუასათვის*. ისინი არქივში დიდი ხანია მუშაობენ. ამიტომ მათ შესახებ უფრო ვრცლად ვისაუბრებთ.

ელგუჯა ჩაგანავა – 60

არიან ადამიანები, რომელთა თავდადებული გარჯა, საქმის სიყვარული და ბუნებით მომადლებული ძველქართული შრომისმოყვარეობა მისაბადი და სამაგალითოა გარშემომყოფთათვის.

ერთ-ერთი მათგანია ელგუჯა ჩაგანავა, საარქივო სამმართველოს აპარატის უფროსი, საქმის მცოდნე და პროფესიონალი არქივისტი. ელგუჯა ჩაგანავა დაიბადა ექვსი ათეული წლის წინათ, ბათუმში, ცნობილი არქივისტების გრიგოლ ჩაგანავასა და ლენა ზაქარეიშვილის ოჯახში. უჩვეულო თარიღს დაემთხვა მისი დაბადება. 29 თებერვალი, თარიღი, რომელიც 4 წელიწადში ერთხელ მეორდება. ამიტომაცაა, რომ ამ ოთხ წელიწადში ყოველი წელი ელგუჯა ჩაგანავასათვის საიუბილეო წელია.

ე. ჩაგანავა 7 წლის ასაკში მიუჯდა სკოლის მერხს. 1967 წელს დაასრულა ბათუმის N9 საშუალო სკოლა და მუშაობა დაიწყო ხის დამამუშავებელ კომბინატში, ერთი წლის შემდეგ კი – 1968 წელს ჩაირიცხა საქართველოს სასოფლო-სამეურნეო ინსტიტუტში. პარალელურად მუშაობა დაიწყო აჭარის სახელმწიფო არქივში უმცროსი მეცნიერ-მუშაკის თანამდებობაზე (1969-1970 წწ.), საიდანაც გაიწვიეს სამხედრო სამსახურში. დემობილიზაციის შემდეგ, 1973-1974 წწ. მუშაობდა სალიბაურის სკოლა-ინტერნატში მებაღე-დეკორატორად, მოგვიანებით, 1974-1975 წწ. ბათუმის მანქანათმშენებელ ქარხანაში ბრიგადირის თანამდებობაზე აგრძელებს თავის საქმიანობას. 1975 წლიდან იგი უბრუნდება თავის პროფესიულ საქმიანობას და ხელვაჩაურის რაიონის სარფის კოლმეურნეობაში იწყებს მუშაობას აგრონომის, მთავარი აგრონომის, შემდეგ კი სასოფლო-სამეურნეო საწარმოს გამგეობის თავმჯდომარის თანამდებობაზე.

ასეთი შრომითი ბიოგრაფიის მიუხედავად, ელგუჯა ჩაგანავას იტაცებდა მშობლების პროფესია, აინტერესებდა დოკუმენტებთან მუშაობა, რამაც იგი აჭარის არ სახელმწიფო არქივამდე მიიყვანა. 1997 წ. იგი საარქივო დეპარტამენტის დოკუმენტების სამეცნიერო-ტექნიკური დამუშავების განყოფილებას ჩაუდგა სათავეში. სხვადასხვა დროს იგი მუშაობდა სამეცნიერო-ტექნიკური დამუშავების სამსახურის დირექტორის, მთავარი სპეციალისტის, ტერიტორიულ ორგანოებთან მუშაობის განყოფილების უფროსის თანამდებობებზე. 2010 წლიდან ე. ჩაგანავა საარქივო სამმართველოს ცენტრალური აპარატის უფროსია. „საარქივო დარგის განვითარების საქმეში შეტანილი დამსახურებისათვის“ იგი დაჯილდოებულია ღირსების ორდენით. მიღებული აქვს აგრეთვე მედალი „საზღვრის დაცვისათვის“.

საარქივო დაწესებულებაში მუშაობის პირველი დღიდანვე ე. ჩაგანავა აქტიურად ჩაერთო არქივის სამეცნიერო საქმიანობაში. მას არაერთი სამეცნიერო ნაშრომი აქვს გამოქვეყნებული დიპლომატიური წარმომადგენლობების, ტურისტული ორგანიზაციების და სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ისტორიის სხვადასხვა საკითხებზე.

ე. ჩაგანავას ჰყავს შესანიშნავი ოჯახი - გულისხმიერი მეუღლე, ორი შვილი და ორი შვილიშვილი. ასე, რომ ხარობს ნერგი, რომელსაც გახმობა არ უწყერია.

შესანიშნავი არქივისტი, მინდობილი საქმის უპირობო შემსრულებელი, შრომისმოყვარეობით გამორჩეული მოქალაქე არაჩვეულებრივია სუფრასთან. უზომოდ ღვინოს არ სვამს, მაგრამ იცის მამაპაპური ქეიფი და შექცევა, ცეკვა-სიმღერითა და იუმორით შეზავებული მოღსენა.

ხანდახან იტყვიან – არქივისტებს, პოეტებისა არ იყოს, არ უყვართ ერთმანეთი. ეს მოარული გამოთქმა ალბათ იმათი მოგონილია, ვისთვისაც არქივისტობა და პოეზია სახელის და გამოჩენის წყაროა მხოლოდ. ბათუმში ვერც ერთი არქივისტისაგან ერთმანეთის შესახებ ვერ გაიგონებ აუგს საარქივო სამმართველოს შენობის მიღმა.

უკანმოუხედავად მირბიან წლები, მაგრამ რჩება საქმე, რომელსაც ასე ერთგულობს იუბილარი არქივისტი ელგუჯა ჩაგანავა. ჟურნალის სარედაქციო საბჭო, საარქივო სამმართველოს თანამშრომლები ულოცავენ ე. ჩაგანავას საიუბილეო თარიღს, უსურვებენ სიხარულს, ბედნიერებას, წარმატებებს პირად ცხოვრებასა და საარქივო დარგის შემდგომ განვითარებაში.

ადამიანი, მითუმეტეს დამსახურებული პიროვნება მის მიერ განვლილ გზას რომ გადახედავს, ახარებს ის ფაქტი, რომ ერთი დღეც არ უცხოვრია მოვალეობის მაღალი გრძნობისა და უდიდესი პასუხისმგებლობის გარეშე, როცა აცნობიერებს, რომ მასაც აქვს შეტანილი წვლილი ქვეყნის მშენებლობაში, მასაც მოუტანია სარგებელი თანამემამულეებისათვის, გაუთბია ადამიანთა გულები.

ერთ-ერთი ამთგანია - ღირსეული ქალბატონი, შესანიშნავი მოქალაქე და მეგობარი, საარქივო საქმის შესანიშნავი სპეციალისტი, საარქივო სამმართველოს ცენტრალური არქივის დაცვის, აღრიცხვისა და სამეცნიერო-საცნობარო განყოფილების უფროსი მაია რურუა.

ცხოვრების სასახელო გზა განვლო მოსამსახურის ოჯახში 1962 წ. 4 მაისს დაბადებულმა ქალბატონმა. 1979 წელს წარმატებით დაამთავრა ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელობის N2 საშუალო სკოლა, 1981 წელს კი ჩაირიცხა საქართველოს ზოო-ვეტერინარულ სასწავლო-კვლევით ინსტიტუტში (დაუსწრებელ განყოფილებაზე) და აქაც ერთი უწყინარი, კეთილი, მოყვასის გამკითხავი, გულისხმიერი და ამავე დროს ცოდნისმოყვარე ადამიანის იმიჯი შეიქმნა. სწავლის პარალელურად პროფილის შესაბამისად მუშაობდა მეფრინველეობის ფაბრიკის საინკუბაციო საამქროში, მოგვიანებით კი საბავშვო ბაღში – ძიძის საპატიო მოვალეობის შესრულებაზეც არ უთქვამს უარი.

1996 წ. მ. რურუამ თავისი შრომითი საქმიანობა აჭარის არ საარქივო დაწესებულებას დაუკავშირა. იგი დაინიშნა საარქივო დეპარტამენტის მთავარი სპეციალისტის თანამდებობაზე. მოგვიანებით მ. რურუა დაწინაურდა დოკუმენტების გამოყენებისა და პუბლიკაციის განყოფილების I კატეგორიის არქივისტად. ამ თანამდებობაზე მუშაობის დროს გამოავლინა საოცარი შრომისმოყვარეობა, საქმის სიყვარული და აღლო, რამაც განსაზღვრა ჯერ დაგეგმარებისა და საორგანიზაციო-მეთოდური მუშაობის განყოფილების გამგის, მოგვიანებით კი ცენტრალური არქივის დირექტორის მოადგილის თანამდებობაზე მისი დაწინაურება. გამოცდილმა არქივისტებმა მაშინვე შენიშნეს გულმოდგინე ახალგაზრდა ქალბატონის მოწადინება, უნარი და შესაძლებლობები. უცხო პროფესიულ გარემოში მყოფს არ გაჭირვებია ახალ საქმიანობასთან შეგუება, გაიჩინა უამრავი მეგობარი და კეთილის მსურველი, აქტიურად ჩაება საარქივო საქმიანობის ყველა სფეროში, განსაკუთრებით კი საცნობარო, მეთოდურ თუ სამეცნიერო საქმიანობაში.

მის კალამს ეკუთვნის არაერთი სამეცნიერო სტატია, მეთოდური წერილი, მხატვრული ნარკვევი, რომლებიც იბეჭდებოდა სხვადასხვა გამოცემაში. განსაკუთრებით დასაფასებელია მისი თანამშრომლობა საარქივო სამმართველოს პერიოდულ გამოცემა - ჟურნალ „არხეიონთან“, სადაც მან არაერთი საყურადღებო ნაშრომი გამოაქვეყნა. მ. რურუას პიროვნების შესახებ წარმოდგენას გვიქმნის მისი დამოკიდებულება დეაწლმოსილ არქივისტებთან. მან კარგად იცის, რომ „სიბერე ჩვენი მომავალია“, რომ დამსახურებულ ადამიანებს დაფასება სჭირდებათ. მას აწუხებს ვაჟასეული ტკივილი: „თუ ვერ ვიგუებთ, ვერ შევიფერებთ, კარგი შვილები რად გვებადება“. ამიტომაც ითავა რუბრიკის „ამაგდარი არქივისტების“ ხელმძღვანელობა, საზოგადოებას კიდევ ერთხელ გაახსენა მათი ღვაწლი, დამსახურება და ამით კარგი მაგალითი მისცა მომავალ თაობასაც.

მ. რურუა აქტიურ მონაწილეობას იღებს სამეცნიერო კონფერენციების

მუშაობაში, თემატური გეგმების შედგენაში, სხვადასხვა სახის ღონისძიებებში, არქივის გზამკვლევის შედგენასა და აჭარის საარქივო დაწესებულების ისტორიის საკითხების კვლევაში. ამიტომაც დაიმსახურა საქართველოს პრეზიდენტისა (2002 წ.). და საარქივო დაწესებულების ხელმძღვანელთა მადლობები

თავისი ცხოვრების მანძილზე თითოეულ ჩვენთაგანს ურთიერთობა გვაქვს უამრავ ადამიანთან, რომლებიც სხვადასხვაგვარად ასრულებენ მათზე დაკისრებულ მოვალეობას. მათ შორის თითზე ჩამოსათვლელია ისეთ ადამიანთა რიცხვი, ვინც “ვერ ახერხებს” უგულისყურობას, მოვალეობის სათანადო დონეზე შეუსრულებლობას. მ. რურუა ყოველთვის დიდი ყურადღებით, სიზუსტით, სიყვარულით აკეთებს თავის საკეთებელს. მის მიერ განვლილი გზა-დიდი გზაა. ეს გზა ეკლიანიც იყო და ვარდ ყვავილიანიც, მწარეც, ტკბილიც, საღხენიც და სამწუხაროც, მაგრამ ყოველთვის, სუფთა და გამჭვირვალე, ყოველ ნაბიჯზე, ყოველ ამოსუთქვაზე პატიოსნებით ნათელცხებული, დიდსულოვანი, საქმიანი, აზრიანი. სწორედ ამის გამო უფ ვარს ყველას, ვისაც კი მასთან შეხვედრის ბედნიერება ჰქონია.

2012 წელი ჩვენი მაიასათვის საიუბილეო წელია. მას დაბადებიდან 50 წელი შეუსრულდა. სამი შვილის დედას და შვილიშვილის ბებიას, შესანიშნავ მეუღლეს, გამორჩეულ კოლეგასა და მეგობარს ეულოცავთ ცხოვრების შუაგულს, ვუსურვებთ წარმატებებს პირად ცხოვრებასა და საარქივო საქმის შემდგომ განვითარებაში.

ახალი წიგნები

ივანე ანდრონიკაშვილი

ბათუმის ქალაქის თავი

ქართულ მუნიციპალურ მოღვაწეთა შორის ივანე ანდრონიკაშვილს გა-
მორჩეული ადგილი უჭირავს. სწორედ მისი მოღვაწეობის შეფასებასა და
ანალიზს ეძღვნება პროფ. რამაზ სურმანიძის შესანიშნავი მონოგრაფია
„ივანე ანდრონიკაშვილი, ბათუმის ქალაქის თავი“. ნაშრომში წარმოჩენი-
ლია ივანე ანდრონიკაშვილის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის უცნობი ან
ნაკლებად ცნობილი მასალები, ანდრონიკაშვილის საგვარეულო ისტორიისა
და გენიალოგიის საკითხები. ნაშრომში წამოდგენილია აგრეთვე ივანე ან-
დრონიკაშვილის ორი მოგონება: „ჩემი აღსარება“ და „რამდენიმე სიტყვა“.

ბათუმი

ბათუმის ისტორიის საკითხებს ეძღვნება ნ. დაკიშევიჩის 1890 წ. რუსულ
ენაზე გამოცემული წიგნის - „ბათუმი“-ს ქართული თარგმანი. წიგნი თარ-
გმნა, წინასიტყვაობა და საძიებლები დაურთო პროფ. რამაზ სურმანიძემ.
ნაშრომი გამოვიდა სერიით - „ჭარა უცხოელთა თვალით“. მართალია და-
კიშევიჩის ნაშრომი დიდი მეცნიერული ღირებულებით არ გამოირჩევა და
ბევრი საკითხი იმპერიული პოლიტიკის გავლენით ტენდენციურადაა წარ-
მოდგენილი, მაგრამ იგი მაინც საინტერესოა მკითხველი საზოგადოებისათ-
ვის, რადგან მასში საინტერესოაა წარმოდგენილი უცხოელის თვალით
დანახული პატარა ბათუმი, მისი ისტორია, ფლორა, ფაუნა, ქალაქის საკუ-
რორტო და ტურისტული მომავალი.

ლუკა ასათიანი

ბათუმის მერიის მხარდაჭერით გამოიცა ცნობილი ქართველი მუნიცი-
პალური და საზოგადო მოღვაწის ლუკა ასათიანისადმი მიძღვნილი უაღრუ-
სად საინტერესო წიგნი. წიგნის ავტორია ცნობილი პროფესორი რამაზ
სურმანიძე. ნაშრომში წარმოდგენილია ერის ინტერესების დაცვისათვის
თავდადებული მებრძოლის, იმპერიის სამსახურში მყოფი ჩინოვნიკის ლუკა
ასათიანის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის საინტერესო ფურცლები, განხი-
ლულია ერის ჭირ-ვარამზე დაფიქსირებული პატრიოტის აზრები, განცდები,
განწყობილებები, რომელმაც მნიშვნელოვანი როლი შეასრულა ილია ჭავჭა-
ვაძის ეროვნულ – განმათავისუფლებელ მოძრაობაში.

ნაშრომი მკითხველთა ყურადღებას იპყრობს სხვა თვალსაზრისითაც.
ავტორს ღრმად შეუსწავლია ასათიანთა გვარის ისტორია, რამაც შესაძ-
ლებლობა მისცა გამოეთქვა შეხედულება აჭარაში მცხოვრები ასათიანების
და ლუკა ასათიანის წინაპრების ნათესაური კავშირის შესახებ.

ქართველთა ეთნოგენეზისა და ეთნიკური ისტორიის პრობლემები

გამომცემლობა „უნივერსალი“-ს გრიფით გამოიცა ცნობილი პროფესორის რ. თოფჩიშვილის წიგნი „ქართველთა ეთნოგენეზისა და ეთნიკური ისტორიის პრობლემები“ (თბ. 2008 წ.). წიგნში მკითხველი გაეცნობა ქართველთა წარმომავლობის საკითხებს. ნაშრომში საინტერესოა განხილული ქართველთა ეთნონიმები, ეთნოგრაფიულ ჯგუფთა სახელწოდებები. ცალკე პარაგრაფი ეძღვნება იმ მიზეზებისა და ფაქტორების წარმოჩენას, რომელთა წყალობით მოხერხდა ქართული ეთნოსის შენარჩუნება და გადარჩენა.

ქართველ მთიელთა მენტალობის ისტორიიდან

ტრადიციული მენტალობის ფორმირების თვალსაზრისით განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება რელიგიას. სწორედ ამ საკითხებს ეძღვნება ივანე ჯავახიშვილის სახელობის ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტის უფროსი მეცნიერ თანამშრომლის, ახალგაზრდა და პერსპექტიული მკვლევარის როზეტა გუჯეჯიანის უაღრესად საინტერესო გამოკვლევა „ქართველ მთიელთა მენტალობის ისტორიიდან“. ნაშრომში სამეცნიერო და საველე ეთნოგრაფიული მასალების საფუძველზე წარმოდგენილია ქართველ მთიელთა მენტალობის უმთავრესი მახასიათებლები. მენტალობის საკითხის შესწავლა ქართული ეთნოლოგიისათვის დღემდე სრულიად უცნობი მიმართულება იყო. ამ თვალსაზრისით გზა პირველად რ. გუჯეჯიანმა გაკვალა და ძალზე საყურადღებო წიგნი მიაწოდა მკითხველს. მენტალობის პრობლემები მან წარმოადგინა სოციალური საკითხებისა და რელიგიური ყოფის ურთიერთგავლენის ფონზე და ხაზი გაუსვა ქრისტიანობის როლსა და მნიშვნელობას საერთო ქართული მენტალობის ფორმირებაში.

წიგნი დაიბეჭდა გამომცემლობა „უნივერსალი“-ს გრიფით. მონოგრაფიის რედაქტორია თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი როლანდ თოფჩიშვილი, რეცენზენტები არიან მეცნიერებათ დოქტორები: ნ. მინდაძე და მ. ხიდაშელი.

წვეთავს ნატვრებიდან პოეზია

აჭარის არ განათლების, კულტურისა და სპორტის სამინისტროს ფინანსური მხარდაჭერით გამოიცა ახალგაზრდა პოეტის, ბათუმის მოსწავლე ახალგაზრდობის სასახლის ნორჩ შემოქმედთა და ორგანიზაცია „კავკასიონის“ ლიტერატურული კლუბის წევრის, №2 საჯარო სკოლის VI კლასის მოსწავლის ნიკა ფუტყარაძის ლექსების კრებული „წვეთავს ნატვრებიდან პოეზია“. კრებულის ავტორი ასაკით ბავშვია, მაგრამ აზროვნებით მოწიფული. მისი სულიერი პარამეტრები, იდეები, აზრები და განწყობილებები სრულიადაც არ შეესაბამება მის ასაკს. ნიკას სახით მკითხველის წინაშეა თვითნაბადი პოეტი, რომელიც „ფეხაკრეფით მიუყვება პოეზიის დიდ შარავზას“.

გამორჩეული ადამიანების შრომამ და გარჯამ, მათმა ნიჭმა, ინტელექტურობამ, სამეცნიერო მოღვაწეობამ მოიტანა დღევანდელი. დროის ცვალებადობის მიუხედავად ეს ადამიანები ქართველთა კოლექტიური ხასიათის განმასახიარებლები იყვნენ. ერთ-ერთი მათგანია ქეთევან ალასანიძე, მეცნიერებათა კანდიდატი, დოცენტი, რომელიც რამდენიმე ათეული წლის განმავლობაში ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელობის პედაგოგიურ ინსტიტუტში (შემდგომში უნივერსიტეტი) ეწეოდა პედაგოგიურ და სამეცნიერო საქმიანობას. სწორედ მას ეძღვნება გამომცემლობა „შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი“ დასტამბული პატარა კრებული. მასში წარმოდგენილი წერილები ნათლად წარმოაჩენს ამ დიდებული პედაგოგის ღვაწლსა და დამსახურებას სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოსა და მშობლიური უნივერსიტეტის წინაშე.

აჰმედ მელაშვილი, ჩვენებურთა ბელადი

მოწმენდილ ცაზე მეხის გაგარდნას ჰგავდა ჩვენებურთა ეროვნული თვითშეგნების, ქართული ენისა და კულტურის გადარჩენისათვის თავდადებული მებრძოლის, საქართველოს სიყვარულში დაფერფილი პატრიოტის აჰმედ მელაშვილის გამოჩენა. სამწუხაროდ მისი ცხოვრების ბოლოც ილიასავით ტრაგიკული აღმოჩნდა. სწორედ მის ცხოვრებასა და მოღვაწეობას ეხება ცნობილი ქართველი ჟურნალისტის გიორგი კალანდიას წიგნი „აჰმედ მელაშვილი, ჩვენებურთა ბელადი“, რომელიც გამოიცა შპს „ჩვენებურები“-ს, საქართველოს თეატრის, მუსიკის, კინოსა და ქორეოგრაფიის სახელმწიფო მუზეუმის, ბათუმის ნიკო ბერძენიშვილის ინსტიტუტისა და დიასპორის საკითხებში საქართველოს სახელმწიფო მინისტრის ფინანსური მხარდაჭერით.

საშუაღლეო გამოცემა

მეოცე საუკუნის ბოლო პერიოდის მოვლენებს შორის ერთ-ერთი უდიდესი ისტორიული სინამდვილეა მეორე მსოფლიო ომი, რომელმაც ათეული მილიონობით ადამიანის სიცოცხლე შეიწირა. აჭარის არ ომისა და სამხედრო ძალების ვეტერანთა გაერთიანება „ომგადახდილი“-ს ეგიდით გამომცემლობა „შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი“ გამოსცა მონოგრაფია „აჭარა მეორე მსოფლიო ომის პერიოდში (1939-1945 წწ.)“ გამოჩენილი ისტორიკოსების აბელ სურგულაძის, სერგო ტაბაღუას და სერგო ღუმბაძის თანაავტორობით. წიგნში გამოქვეყნებულ მასალებს მკითხველი საზოგადოება იცნობდა ადრე ცალკე-ცალკე გამოქვეყნებული ნაშრომების სახით, რომლებიც ამ გამოცემაში ერთადაა წარმოდგენილი. მონოგრაფიაში საარქივო დოკუმენტების, პრესის, ეპისტოლარული მასალებისა და სპეციალური ლიტერატურის საფუძველზე გადმოცემულია აჭარის არ სამხედროთავედაცვითი, სამეურნეო – კულტურული და პატრიოტული საქმიანობა მეორე მსოფლიო ომის პერიოდში, გაანალიზებულია აჭარიდან წარგზავნილთა მონაწილეობა და თავდადება ომის ფრონტზე; მოსახლეობის წელიწადი ფაშიზმის დამარცხებაში, როგორც ფრონტზე, ასევე ზურგში.

ქ რ ო ნ ი კ ა

2011 წლის პრიორიტეტების შესაბამისად, აჭარის არ მთავრობის ხელშეწყობითა და მხარდაჭერით კაპიტალურად შეკეთდა საარქივო სამმართველოს შენობა. შესაბამისად, საარქივო დოკუმენტების უსაფრთხოდ შენახვის და დაცვისათვის, მოქალაქეთა უფრო მარტივი და კომფორტული მომსახურებისათვის შეიქმნა შესაფერისი პირობები. გაიოლდა ინფორმაციის მოძიების სისტემა, საცავები და განყოფილებები აღიჭურვა თანამედროვე ავეჯით და კომპიუტერული ტექნიკით.

* * *

2012 წლის 24 იანვარს, აჭარის არ მთავრობის საქვეუწყებო დაწესებულება-საარქივო სამმართველოს სტუმრობდნენ ავტონომიური რესპუბლიკის მთავრობის თავმჯდომარე ლევან ვარშალომიძე, მთავრობის აპარატის უფროსი ომარ მეგრელიძე, ქალაქის მერი რობერტ ჩხაიძე, ვიცე მერი დავით ლეკვეიშვილი. სტუმრებმა დაათვალიერეს განახლებული არქივის შენობა, საცავები, განყოფილებები, საკონფერენციო დარბაზი, არქივში დაცული უნიკალური დოკუმენტები. საარქივო სამმართველოს თანამშრომლებთან შეხვედრისას მთავრობის თავმჯდომარემ მადლობა გადაუხადა არქივისტებს ერის დოკუმენტური მემკვიდრეობის - საარქივო დოკუმენტების მოვლა-შენახვისათვის, ხაზი გაუსვა დოკუმენტური წყაროების დაცვისა და უსაფრთხოდ შენახვის მნიშვნელობას, საარქივო ფონდების შევსება-გამდიდრებას უცხოეთის არქივებში სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს შესახებ არსებული დოკუმენტებით და აღუთქვა დახმარება საარქივო დარგის შემდგომი განვითარების საქმეში.

* * *

2012 წლის 22 თებერვალს აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის მთავრობის საქვეუწყებო დაწესებულება-საარქივო სამმართველოში გაიმართა ჟურნალ „არხეიონის“ I და II ნომრის პრეზენტაცია-განხილვა.

ღონისძიება გახსნა სამმართველოს უფროსმა ბატონმა თენგიზ ცინცქილაძემ. ღონისძიების მონაწილეებს მიესალმა აჭარის არ მთავრობის აპარატის უფროსი ბატონი ომარ მეგრელიძე და სამმართველოს გადმოსცა მთავრობის თავმჯდომარის ბატონ ლევან ვარშალომიძის მოლოცვა.

საარქივო სამმართველოს თანამშრომლებს ჟურნალ „არხეიონის“ გამოცემა მიულოცეს აგრეთვე: ავტონომიური რესპუბლიკის განათლების, კულტურისა და სპორტის მინისტრის მოადგილემ აიდა აბუსერიძემ, ემერეტუსმა პროფესორმა, არქეოლოგიური მუზეუმის დირექტორმა ამირან კახიძემ, საქართველოს მწერალთა კავშირის აჭარის ორგანიზაციის თავმჯდომარემ, პოეტმა დავით თედორაძემ, პოეტმა ვახტანგ ღლონტმა და ბათუმის საკრებულოს განათლების, კულტურისა და სპორტის კომისიის თავმჯდომარემ ნაზი ფუტყარაძემ. ჟურნალის მნიშვნელობისა და მეცნიერული ღირებულების შესახებ მოხსენებებით გამოვიდნენ: ნარგიზ ბასილაძე- საარქივო სამმართველოს უფროსის მოადგილე, ქეთევან იაკობაძე-სამმართველოს მთავარი სპეციალისტი, პროფესორები: ბიჭიკო დიასამიძე, რამაზ სურმანიძე, მერაბ მეგრელიშვილი. მოეწყო საარქივო სამმართველოს სამეცნიერო გამოცემების გამოფენა.

* * *

აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის მთავრობის საქვეუწყებო დაწესებულება – საარქივო სამმართველოში კვირეულის ფარგლებში ჩატარდა საბჭოთა ოკუპაციის 91-ე წლისთავისადმი მიძღვნილი ღონისძიება. ღონისძიება გახსნა საარქივო სამმართველოს უფროსმა თენგიზ ცინცქილაძემ.

დამოუკიდებელი საქართველოსა და საბჭოთა ოკუპაციის შესახებ ისაუბრა საარქივო სამმართველოს უფროსის მოადგილემ ქალბატონმა ნარგიზ ბასილაძემ. მოეწყო გამოფენა, სადაც წარმოდგენილი იყო გ. მაზნიაშვილის, ნ. ჟორდანიას, ნ. რამიშვილის, ამბროსი ხელაიას და სხვა გამოჩენილ მოღვაწეთა პორტრეტები, სახალხო გვარდიის, დამფუძნებელი კრების, ტაბახმელასთან დაღუპული იუნკერების, ეკლესიებიდან ჯვრის ჩამოხსნის ამსახველი ფოტოდოკუმენტები. დასასრულს ნაჩვენები იყო დოკუმენტური ფილმი „დამოუკიდებლობის 1005 დღე“.

* * *

2012 წლის 2 მარტს აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის საქვეუწყებო დაწესებულება -საარქივო სამმართველოში ჩატარდა არქივისტის დღისადმი მიძღვნილი კონფერენცია. კონფერენციის მონაწილეებს არქივისტის პროფესიული დღესასწაული და დედის დღე მიულოცეს აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის უმაღლესი საბჭოს თავმჯდომარემ ბატონმა მიხეილ მახარაძემ, საარქივო სამმართველოს უფროსის მოადგილეებმა ნარგიზ ბასილაძემ და სანდრო ბერიძემ, პროფესორმა მერაბ მეგრელიშვილმა .მოხსენებებით საარქივო დაწესებულების სათავეებთან, არქივისტის დღის, საარქივო სამმართველოში გაწეული მუშაობის, ვლადიმერ მკერვალიშვილის მოღვაწეობის, სამეცნიერო კვლევა -ძიებაში ფოტო დოკუმენტების მნიშვნელობის შესახებ ისაუბრეს: მაია რურუამ, ეთერ ნათელაძემ, ნარგიზ ბასილაძემ, ნატო ქიქავამ, თამაზ ფუტყარაძემ, გუგუ-ლი პატარიძემ. კონფერენციაზე მოწვეული იყვნენ ამაგდარი არქივისტები: ლი-ლი ოთიაშვილი, თალიკო შეყილაძე, ნანა კუჭაშვილი, რომლებსაც გადაეცათ სიმბოლური საჩუქრები. მოეწყო აგრეთვე ფოტო და წერილობითი დოკუმენტ-ების გამოფენა.

* * *

2012 წლის 23 მარტს აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის მთავრობის საქვეუწყებო დაწესებულება-საარქივო სამმართველოში გაიმართა გამოჩენილი ქართველი მეცნიერის, ენის, ფოლკლორის, ეთნოგრაფიის ცნობილი მკვლევარის ჯემალ იზეთის ძე ნოღაიდელის პირადი ფონდის მიმოხილვა. ღონისძიება გახსნა სამმართველოს უფროსმა თენგიზ ცინცქილაძემ. მოხსენებით ჯემალ

ნოღაიდელის პირადი ფონდის მიმოხილვის შესახებ, გამოვიდა საარქივო სამმართველოს უფროსის მოადგილე ნარგიზ ბასილაძე. სიტყვით გამოვიდნენ: საარქივო სამმართველოს დაცვის, აღრიცხვისა და სამეცნიერო-საცნობარო განყოფილების უფროსი მაია რურუა, შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორები: ნანული ნოღაიდელი, თამილა ლომთათიძე, თინა შიოშვილი, ნოდარ კახიძე, აგრეთვე არქეოლოგიური მუზეუმის დირექტორი, ემერეტუნი პროფესორი ამირან კახიძე და პოეტი ვახტანგ ღლონტი. მოეწყო აგრეთვე ჯემალ ნოღაიდელის პირადი ფონდის გამოფენა.

* * *

2012 წლის 29 მარტს აჭარის არ მთავრობის საქვეუწყებო დაწესებულება - საარქივო სამმართველოში პუბლიკაციისა და გამოყენების განყოფილების მიერ ჩატარდა ექსკურსია - გაკვეთილი თემაზე: „გიორგი მაზნიაშვილი - ბრძოლები ბათუმისათვის“. ექსკურსია - გაკვეთილზე მოწვეული იყო ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ისტორიის ფაკულტეტის სტუდენტები. სტუდენტებს მიესალმა და მადლობა გადაუხადა საარქივო სამმართველოს უფროსის მოადგილემ ქალბატონმა ნარგიზ ბასილაძემ. გაკვეთილის თემაზე ისაუბრა პუბლიკაციისა და გამოყენების განყოფილების მთავარმა სპეციალისტმა ფრიდონ ქარდავამ, ხოლო არქივში მეგზურობა გაუწია და არქივის ისტორიის შესახებ, მის ფუნქციებზე ესაუბრა სტუდენტებს ამავე განყოფილების უფროსმა ქალბატონმა მადონა ცხადაძემ.

მოეწყო აგრეთვე გიორგი მაზნიაშვილის ცხოვრების ამსახველი ფოტო გამოფენა და სლაიდშოუ.

* * *

2012 წლის 6 აპრილს აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის მთავრობის საქვეუწყებო დაწესებულება - საარქივო სამმართველოში ჩატარდა 9 აპრილისადმი მიძღვნილი ღონისძიება თემაზე: „საქართველოვ, შენ ვინ მოგცა შვილი დასაკარგავი“. ღონისძიება გახსნა საარქივო სამმართველოს უფროსმა ბატონმა თენგიზ ცინცილაძემ. მოკლე მიმოხილვა 9 აპრილის ტრაგედიის შესახებ გააკეთა საარქივო სამმართველოს უფროსის მოადგილემ ნარგიზ ბასილაძემ. ნაჩვენები იყო დოკუმენტური ფილმი.

მოეწყო აგრეთვე 9 აპრილის ამსახველი ფოტო გამოფენა.

* * *

2012 წლის 4 მაისს, აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის მთავრობის საქვეუწყებო დაწესებულება - საარქივო სამმართველოში ჩატარდა 6 მაისისადმი მიძღვნილი ძველი და განახლებული 6 მაისის სახელობის პარკის სურათების გამოფენა. გამოფენა გახსნა სამმართველოს უფროსმა თენგიზ ცინცილაძემ. 6 მაისის სახელობის პარკის ისტორიის მოკლე მიმოხილვა გააკეთა სამმართველოს უფროსის მოადგილემ ნარგიზ ბასილაძემ, სიტყვით გამოვიდა აგრეთვე პარკის დირექტორი ნატალია ზოიძე. მოეწყო აგრეთვე არქივში დაცული 6 მაისის სახელობის პარკის ისტორიის ამსახველი დოკუმენტების, ფოტოების გამოფენა და სლაიდშოუ.

* * *

2012 წლის 8 მაისს აჭარის არ მთავრობის საქვეუწყებო დაწესებულება – საარქივო სამმართველოში ჩატარდა ფაშიზმზე გამარჯვების 67-ე წლისთავისადმი მიძღვნილი ღონისძიება, რომელზეც მოწვეული იყვნენ ამაგდარი არქივისტი, ომის ვეტერანები: სერგო ტაბაღუა და ტოფია ფრანგიშვილი (ავადმყოფობის გამო ტოფია ფრანგიშვილმა ღონისძიებაზე მოსვლა ვერ შეძლო, ამიტომ საარქივო სამმართველოს თანამშრომლებმა ვეტერანი არქივისტი ოჯახში მოინახულეს).

ომის ვეტერანებს მიესალმნენ და გამარჯვების დღე მიულოცეს საარქივო სამმართველოს უფროსის მოადგილეებმა: ნარგიზ ბასილაძემ და რამინ ზოიძემ. სერგო ტაბაღუამ გაიხსენა ომის წლები, დამსწრე საზოგადოებას აჩვენა ბრძოლის ამსახველი ფოტოსურათები, მადლობა გადაიხადა მოწვევისა და დაფასებისათვის და საარქივო სამმართველოს თანამშრომლებთან ერთად გადაიღო სამახსოვრო ფოტოსურათები. ღონისძიების ბოლოს საარქივო სამმართველოს უფროსის მოადგილემ ნარგიზ ბასილაძემ საარქივო სამმართველოს სახელით ვეტერანებს გადასცეს ფასიანი საჩუქარები.

* * *

2012 წლის 2 მაისს აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის საარქივო სამმართველოში ბინა დაიდო VII-XI უძველესმა ქართული ხელნაწერების ასლებმა, რომელთა დედანი დაცულია გრაჯის უნივერსიტეტის ბიბლიოთეკის ხელნაწერთა განყოფილებაში. ამ ხელნაწერებიდან ყველაზე უფრო ძველია ხანმეტი ლექციონარი, რომელიც VII საუკუნით თარიღდება, თუმცა იგი მომდინარეობს V საუკუნის დედნიდან. სპეციალისტთა ინტერესს იწვევს მეორე ხელნაწერი, რომელიც წარმოადგენს პალიფსესტს და თარიღდება X საუკუნით. სხვა დანარჩენი ხელნაწერები ("სიმონ სალოსოს ცხოვრება" "იაკობ მოციქულის ჟამისწირვა", "წესი განახლებისა" "ნაწევებები იოანეს სახარებიდან") აგრეთვე რელიგიური შინაარსისაა და თარიღდება X-XI საუკუნეებით. მეორე და მესამე ხელნაწერი დღემდე სპეციალურად არავის შეუსწავლია.

* * *

2012 წლის 24 მაისს ჩატარდა აჭარის არ მთავრობის საქვეუწყებო დაწესებულება – საარქივო სამმართველოს ტერიტორიული ორგანო – ხულოს არქივში დამოუკიდებლობის დღისადმი მიძღვნილი ექსკურსია – გაკვეთილი, სადაც მოწვეული იყო დაბა ხულოს საჯარო სკოლის უფროსკლასელები. დამოუკიდებლობის დღე 26 მაისი მოწვეულ სტუმრებს მიულოცა ხულოს არქივის უფროსმა თემურ ბერიძემ.

არქივის მთავარმა სპეციალისტებმა თინათინ ქონიაძემ და ლევან ბოლქვაძემ ისაუბრეს სახელმწიფო არქივის ისტორიის, მისი საქმიანობის შესახებ, მოსწავლეებს დაათავლიერებინეს არქივსაცავები. ღონისძიებას ესწრებოდნენ და სიტყვით გამოვიდნენ ხულოს მუნიციპალიტეტის გამგებლის მოადგილე ქალბატონი ხათუნა აბულაძე, საკრებულოს სოციალურ საკითხთა კომისიის თავმჯდომარე ქალბატონი რუსუდან ძირკვაძე, დაბა ხულოს საჯარო სკოლის დირექტორი ირინა ხოზრევანიძე, რომლებმაც მიულოცეს არქივის თანამშრომლებს და მოსწავლეებს 26 მაისი, დიდი კმაყოფილება გამოთქვეს ჩატარებული ღონისძიების შესახებ. დამსწრე საზოგადოებას დღესასწაული მიულოცა საარქივო სამმართველოს უფროსის მოადგილემ ნარგიზ ბასილაძემ. დასასრულს ნაჩვენები იქნა დამოუკიდებლობის დღისადმი მიძღვნილი სლაიდშოუ.

* * *

2012 წლის 24 მაისს აჭარის არ მთავრობის საქვეუწყებო დაწესებულება - საარქივო სამმართველოს ტერიტორიულ ორგანო შუახევის არქივში ჩატარდა დამოუკიდებლობის დღისადმი მიძღვნილი ექსკურსია - გაკვეთილი. მოწვეული იყო შუახევის დაბის საჯარო სკოლის უფროსკლასელები. 26 მაისი მიულოცა მოწვეულ სტუმრებს შუახევის არქივის უფროსმა თემურ დავითაძემ. არქივის თანამშრომელმა მარინა გოგიტიძემ მოსწავლეებს ესაუბრა არქივების წარმოშობის, ძველი ხელნაწერი დოკუმენტების შენახვის როლსა და მნიშვნელობაზე, დაათვალიერებინა არქივსაცავები. სიტყვით გამოვიდნენ და 26 მაისი მიულოცეს დამსწრე საზოგადოებას შუახევის რესურსცენტრის უფროსი ბატონი ზაურ დავითაძე და საჯარო სკოლის დირექტორი შორენა კეჭერაძე. მათ კმაყოფილება გამოთქვეს არქივთან თანამშრომლობისა და ჩატარებული ღონისძიების შესახებ. ღონისძიებას ესწრებოდნენ საკრებულოს წევრები ილია დავითაძე და ზაზა დავითაძე. 26 მაისი მიულოცა და ექსკურსია-გაკვეთილი შეაჯამა საარქივო სამმართველოს უფროსის მოადგილემ ქალბატონმა ნარგიზ ბასილაძემ. მოეწყო აგრეთვე ფოტოდოკუმენტების გამოფენა, სადაც ასახული იყო შუახევის ძველი და ახალი არქივის სურათები. ბოლოს ნაჩვენები იყო დამოუკიდებლობის დღისადმი მიძღვნილი სლაიდშოუ.

* * *

2012 წლის 24 მაისს აჭარის არ მთავრობის საქვეუწყებო დაწესებულება - საარქივო სამმართველოს ტერიტორიულ ორგანო ქედის არქივში ჩატარდა დამოუკიდებლობის დღისადმი მიძღვნილი ექსკურსია - გაკვეთილი. მოწვეული იყვნენ დავით გურამიშვილის სახელობის საჯარო სკოლის უფროსკლასელები. 26 მაისი - ქართველი ერის ზეიმი მოწვეულ სტუმრებს მიულოცა ქედის არქივის უფროსმა ბადრი შერვაშიძემ. პედაგოგმა მზია ვერძაძემ ისაუბრა 26 მაისის ისტორიულ მნიშვნელობაზე. არქივის მთავარი სპეციალისტები ირა ცინცაძე და შორენა ბაჯელიძე დამსწრე საზოგადოებას ესაუბრნენ არქივის ისტორიასა და მის საქმიანობაზე. ღონისძიებას ესწრებოდნენ ქედის მუნიციპალიტეტის კულტურის ცენტრის წარმომადგენელი მამული ზოიძე და რესურსცენტრის მთავარი სპეციალისტი თენგიზ ბათენაძე. ნაჩვენები იყო დამოუკიდებლობის დღისადმი მიძღვნილი სლაიდშოუ.

* * *

2012 წლის 25 მაისს აჭარის არ მთავრობის საქვეუწყებო დაწესებულება - საარქივო სამმართველოს ტერიტორიულ ორგანო ქობულეთის არქივში ჩატარდა დამოუკიდებლობის დღისადმი მიძღვნილი ექსკურსია-გაკვეთილი. მოწვეული იყო ქობულეთის საზოგადოებრივი კოლეჯის ოფის-მენეჯერისა და ტურ-ოპერატორის სპეციალისტების სტუდენტები. მისასალმებელი სიტყვით მოწვეულ სტუმრებს მიმართა ქობულეთის არქივის უფროსმა ნოდარ ზაქარიამ, მიულოცა მათ საქართველოს დამოუკიდებლობის დღე, გააცნოს გაზეთო სტატიებიდან საარქივო დოკუმენტები. არქივის თანამშრომლებმა მზია კეკელიძემ და ლია მჭავანაძემ სტუდენტებს ესაუბრნენ არქივების წარმოშობის, ძველი ხელნაწერი დოკუმენტების შენახვის როლსა და საქმიანობაზე, ქართველი ხალხის გმირული ბრძოლის და საქართველოს სახელმწიფოებრიობის აღდგენის მნიშვნელობაზე, 1991 წლის 26 მაისს გამოცემული საგაზეთო სტატიების შესახებ. სტუდენტებს დაათვალიერებინეს არქივსაცავები.

* * *

2012 წ. 25 მაისს საარქივო სამმართველოში ჩატარდა საქართველოს დამოუკიდებლობის დღისადმი მიძღვნილი ღონისძიება. საზეიმო სხდომა გახსნა და ღონისძიების მონაწილეებს მიესალმა სამმართველოს უფროსი თენგიზ ცინცილაძე. მოხსენებებით გამოვიდნენ: საარქივო სამმართველოს უფროსის მოადგილე ნარგიზ ბასილაძე, ასოცირებული პროფესორი თამაზ ფუტყარაძე, საზოგადო მოღვაწე, მწერალი რამაზ სურმანიძე, მთავარი სპეციალისტი ნაზი ნაგერვაძე. მოეწყო საქართველოს დამოუკიდებლობის დღისადმი მიძღვნილი წერი-

ღობითი და ფოტოდოკუმენტების გამოფენა, სადაც წარმოდგენილი იყო დამოუკიდებლობის აქტი, დამფუძნებელი კრების, პირველი პრეზიდენტის, მთავრობის სხვა წარმომადგენლების პორტრეტები, დამოუკიდებლობის გამოცხადებასთან დაკავშირებული სხვა წერილობითი და ფოტოდოკუმენტები. დასასრულს ნახევრები იქნა დამოუკიდებლობის დღისადმი მიძღვნილი სლაიდშოუ.

განმარტება ერთი დასანანი შეცდომის გამო

ჟურნალ „არხეიონის“ 2011 წლის პირველ ნომერში დაიბეჭდა სტატია „ერთიან ეთნოკულტურულ სივრცეში არაქართული კომუნიკაციური ველის ჩამოყალიბების ძირითადი ფაქტორები“, რომელშიც ვერსიების დონეზე გამოვთქვამთ მოსაზრებებს იმის შესახებ, რომ ქართულ ეთნოკულტურულ სივრცეში, ზემო აჭარის ზოგიერთ სოფელში, რომელიც მთლიანად ეთნიკური ქართველებითაა დასახლებული და სადაც საკომუნიკაციო სივრცის ყველა სფერო (განათლება, კულტურა, საქმისწარმოება, მედია და ა.შ.) ქართულია, საოჯახო კომუნიკაციის ენის ფუნქციას ბოლო ათწლეულებამდე ქართულთან ერთად თურქულიც ასრულებდა. დაბეჭდვის დროს, სამწუხაროდ, გაიპარა დასანანი შეცდომა, კერძოდ, რატომღაც ამოვარდნილია სიტყვები: „ქართულთან ერთად“ და ციტირება დაბეჭდილია შემდეგი სახით: „...ამ სოფლებში საოჯახო ენის ფუნქციას დღემდე თურქული ასრულებს“, რის გამოც საესეებით სამართლიანად დავიმსახურეთ საყვედური.

საჯაროდ ვუხდით ბოდიშს ყველას, ვისაც აღნიშნულის გამო უნებლიედ გატკინეთ გული.

ამასთან, კიდევ ერთხელ სრულიად გულწრფელად გვინდა ავღნიშნოთ, რომ ეს უნებლიე შეცდომაა და არა შეგნებული ფორმულირება. თანაც ჩვენი ინტერესის სფეროა ზოგადად პრობლემის არსი და არა რომელიმე კონკრეტული სოფელი. ამის დასტურად შეგვიძლია მოვიშველიოთ ციტატა იმავე თემაზე გამოქვეყნებული კიდევ ერთი სტატიიდან: „ჩაკეტილი თემის ფენომენი და ენობრივი კომუნიკაციის ზოგიერთი თავისებურებანი“, (თ. ავალიანი, თ. ფუტყარაძე, ო. ცეცხლაძე) რომელიც დაბეჭდილია გაცილებით უფრო ადრე, 2012 წელს თბილისის დავით აღმაშენებლის სახელობის უნივერსიტეტის მე-17 სამეცნიერო კონფერენციის მასალებში. „...აქ საოჯახო ენის ფუნქციას ქართულთან ერთად თურქულიც ასრულებს“ – ვწერთ აღნიშნულ ნაშრომში (გვ.46).

ასე, რომ დასმული პრობლემისადმი კონკრეტული სოფლების მაგალითზე ხელმეორედ მიბრუნებით აღნიშნული მოვლენის ახსნისადმი მეცნიერული ინტერესი გვამოძრავებდა და არა ვინმეს განაწყენების, მითუმეტეს ვინმესთვის გულის ტკენის სურვილი. გამოვთქვით ვერსიები, რომლებსაც უტყუარობის არანაირი პრეტენზია არ აქვს და რომელთა გაბათილებაც ნებისმიერს შეუძლია, ოღონდ არა ფაქტების უარყოფით, არამედ არგუმენტებით ან ვერსიების დონეზე მაინც.

ჩვენი ავტორები:

1. **ოთარ გოგოლიშვილი** – ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი, ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი, ხარიტონ ახვლედიანის სახელობის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმის დირექტორის მოადგილე;
2. **ნარგიზ ბასილაძე** – აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის მთავრობის საქვეუწყებო დაწესებულება – საარქივო სამმართველოს უფროსის მოადგილე;
3. **ელგუჯა ჩაგანავა** – საარქივო სამმართველოს აპარატის უფროსი;
4. **მარინა პისკოვა** – ნეოფიტ-რილსკის უნივერსიტეტის პროფესორი (ბლაგოვეგრადი, ბულგარეთი);
5. **ნურიე მურატოვა** - ნეოფიტ-რილსკის უნივერსიტეტის პროფესორი (ბლაგოვეგრადი, ბულგარეთი);
6. **ქეთევან იაკობაძე** – საარქივო სამმართველოს მთავარი სპეციალისტი;
7. **ციცი ცინცაძე** – აჭარის არ საარქივო სამმართველოს საზღვარგარეთთან, საზოგადოებასთან, მასმედიასთან ურთიერთობებისა და პუბლიკაციისა და გამოყენების განყოფილების მთავარი სპეციალისტი;
8. **რამაზ სურმანიძე** – მედიცინის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, აჭარის არ უმაღლესი საბჭოს დეპუტატი;
9. **ბიჭიკო დიასამიძე** - ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ემერიტუსი;
10. **თამაზ ფუტყარაძე**-აჭარის არ საარქივო სამმართველოს საზღვარგარეთთან, საზოგადოებასთან, მასმედიასთან ურთიერთობებისა და პუბლიკაციისა და გამოყენების განყოფილების უფროსი; ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი;
11. **მალხაზ ჩოხარაძე** - ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი;
12. **ნატო ქიქავა** – აჭარის არ საარქივო სამმართველოს საზღვარგარეთთან, საზოგადოებასთან, მასმედიასთან ურთიერთობებისა და პუბლიკაციისა და გამოყენების განყოფილების მთავარი სპეციალისტი;
13. **ანასტასია პაშოვა** – ნეოფიტ-რილსკის უნივერსიტეტის პროფესორი (ბლაგოვეგრადი, ბულგარეთი);
14. **პიერ ვოდენიჩაროვი** – ნეოფიტ-რილსკის უნივერსიტეტის პროფესორი (ბლაგოვეგრადი, ბულგარეთი);
15. **გუგული პატარიძე**- ეროვნული საარქივო ფონდის დოკუმენტების დაცვის, ინფორმაციისა და გამოყენების განყოფილების მთავარი სპეციალისტი;
16. **მაია რურუა** – ეროვნული საარქივო ფონდის აღრიცხვის და სამეცნიერო - საცნობარო განყოფილების უფროსი;
17. **მადონა ცხადაძე** - საარქივო სამმართველოს საინფორმაციო ტექნოლოგიების და დიგიტალიზაციის განყოფილების უფროსი;
18. **ფრიდონ ქარდავა** – აჭარის არ საარქივო სამმართველოს საზღვარგარეთთან, საზოგადოებასთან, მასმედიასთან ურთიერთობებისა და პუბლიკაციისა და გამოყენების განყოფილების მთავარი სპეციალისტი;

Our authors:

1. **Otar Gogolishvili** – doctor of historical science, professor of Shota Rustaveli State University, deputy chief of Khariton Akhvlediani Museum of Local Lore;
2. **Nargiz Basiladze** – deputy chief of Sub-department of Ajara Autonomous Republic government - Archives Administration;
3. **Elguja Chaganava** – head of office of Ajara Archives Administration;
4. **Mariana Piskova** – professor of Neophite-Rilsky University (Blagoevgrad, Bulgaria)
5. **Nurie Muratova** - professor of Neophite-Rilsky University (Blagoevgrad, Bulgaria)
6. **Ketevan Iakobadze** – senior specialist of Archives administration;
7. **Tsitsi Tsintsadze** – Archives administration, senior specialist of foreign, public, media relations and publication and utilization department;
8. **Ramaz Surmanidze** – MD, professor, deputy of Ajara AR Supreme Council;
9. **Bichiko Diasamidze** – professor of Shota Rustaveli State University;
10. **Tamaz Putkaradze** – doctor of historical science, professor of Shota Rustaveli State university, head of foreign, public, media relations and publication and utilization department;
11. **Malkhaz Chokharadze** - professor of Shota Rustaveli State University;
12. **Nato Kikava** – Archives administration, senior specialist of foreign, public, media relations and publication and utilization department;
13. **Anastasia Pashova** – professor of Neophite-Rilsky University (Blagoevgrad, Bulgaria);
14. **Peter Vodenicharov** – professor of Neofit Rilski University (Blagoevgrad, Bulgaria);
15. **Guguli Pataridze** – Archives Administration, senior specialist of national archival fund's documents protection, information and utilization department;
16. **Maia Rurua** – Archives Administration, head of national archival fund's registration and scientific – informational department;
17. **Madona Tskhadadze** – Archives Administration, head of informational technology and digitalization department;
18. **Fridon Kardava**- Archives administration, senior specialist of foreign, public, media relations and publication and utilization department.

ს ა რ ჩ ე ბ ა

1. თამაზ ფუტყარაძე, ნატო ქიქავა – საარქივო სამმართველოს სათავეებთან	3
2. ქეთევან იაკობაძე, ციცი ცინცაძე – აფხაზები აჭარაში	10
3. ფრიდონ ქარდავა – ლაზების საკითხი რუსეთ-თურქეთის 1877-1878 წწ. ომის შემდგომ	16
4. მალხაზ ჩოხარაძე – საქართველოს გასაბჭოება და ბათუმის ოლქის საკითხი ოპოზიციურ პრესაში (1921 წ.).....	26
5. თამაზ ფუტყარაძე – ქართული ხუროთმოძღვრების ნიმუშები ზღვისპირა ზოლის ლაზურ დასახლებებში	35
6. Anastasia Pashova, Peter Vodenicharov – the beginning of the collectivization of Land in Bulgaria (1946 – 1948)	42
7. Рамаз Сурманидзе – Педагог Батумской гимназии- великий ученый академик Николай Державин	47
8. Mariana Piskova, Nurie Muratova – the multimedia center of computer Archives studies, Digital archives, history of local self-government and teaching Archive studies in South-West University, Neophyte Rilsky”	52
9. ოთარ გოგოლიშვილი – ორი ერის სახელოვანი შვილი – დიდი ჰუმანისტი და განმანათლებელი - ანთიმოზ ივერიელი	61
10. მაია რურუა – არქივისტთა პროფესიული დღესასწაულის ისტორიისათვის	70
11. ელგუჯა ჩაგანავა – საარქივო სამმართველოს საქმიანობის ძირითადი მიმართულებები.....	73
12. თამაზ ფუტყარაძე – სამეცნიერო – კვლევითი საქმიანობა საარქივო სამმართველოში	78
13. გუგული პატარიძე – საარქივო სამმართველოში დაცული ფოტო – დოკუმენტების შემადგენლობა და მათი სამეცნიერო მნიშვნელობა.....	83
14. ნარგიზ ბასილაძე – ვლადიმერ მკერვალიშვილის ბიოგრაფიისათვის	89
15. მადონა ცხადაძე – იუსუფ კობალაძე – ქართული სცენის ჯადოქარი	91
16. საარქივო დოკუმენტები.....	96
17. ძველი პრესის ფურცლებიდან	108
18. გახსენება	114
19. მილოცვები	120
20. ახალი წიგნები	124
21. ქრონიკა	127
22. თემურ ავალიანი – ერთი დასანანი შეცდომის განმარტება	137
23. ჩვენი ავტორები	138

გამომცემლობა „უნივერსალი“

თბილისი, 0179, ი. ჭავჭავაძის გამზ. 19, ☎: 22 36 09, 8(99) 17 22 30
E-mail: universal@internet.ge